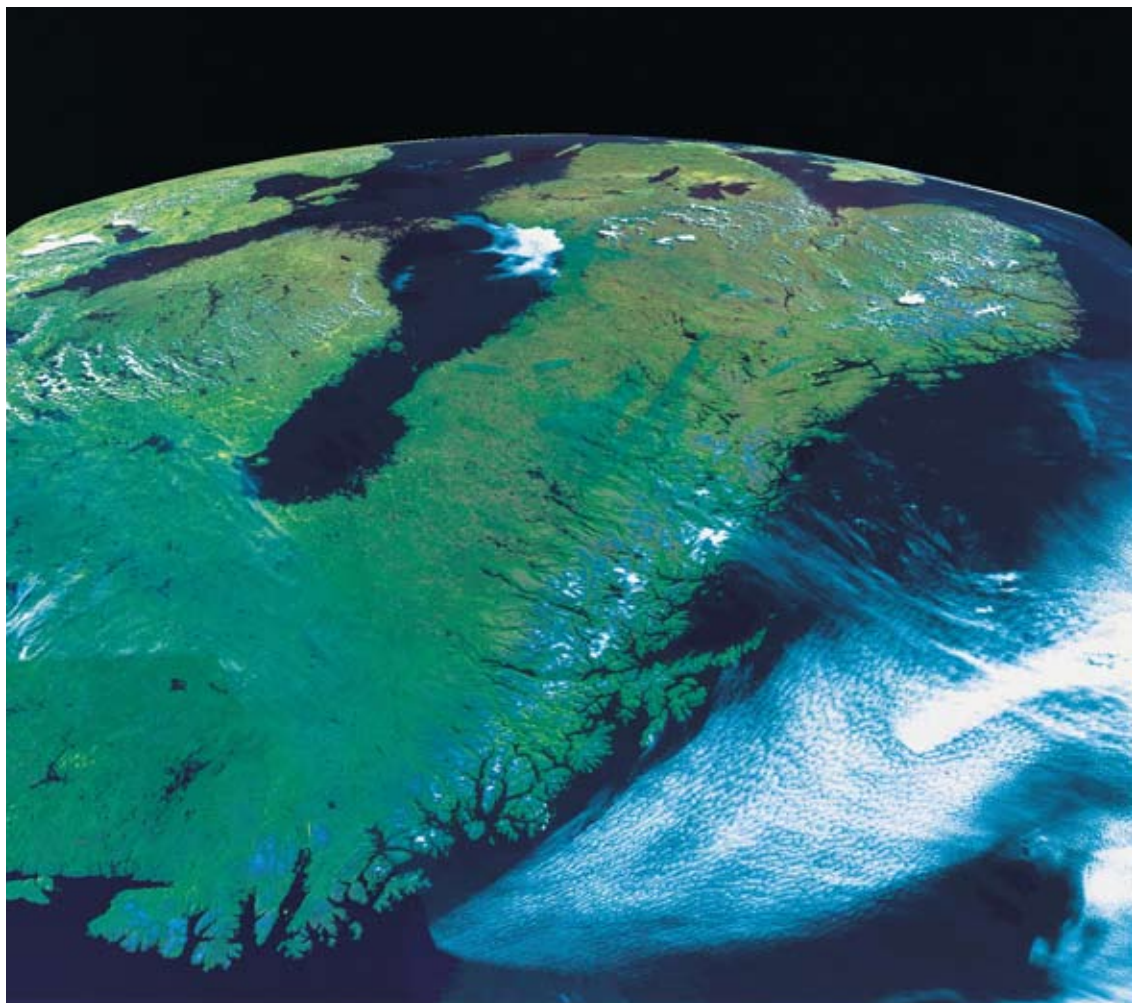

Kan norra Sverige regionaliseras?

Beslutsprocesser och medborgarperspektiv

Anders Lidström (red)

Kan norra Sverige regionaliseras?

Beslutsprocesser och medborgarperspektiv

Anders Lidström (red)

Distribution:
Statsvetenskapliga institutionen
Umeå universitet
901 87 Umeå

Statsvetenskapliga institutionen
Umeå universitet

Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2009:2
ISBN 978-91-7264-864-7

© Resp kapitelförfattare 2009
Copyright omslagsbild NOAA®. ©ESA/Eurimage 2001. © Metria 2001.

Tryckt av: Davidsons Tryckeri AB, Växjö

Kan norra Sverige regionaliseras?

Beslutsprocesser och medborgarperspektiv

Anders Lidström (red)

Innehåll

Bokens författare

1. Inledning.....	1
Anders Lidström	
2. Regionaliseringsprocessen i norra Sverige	9
Katarina Eriksson	
3. Vill norrlänningarna ha större regioner?	51
Anders Lidström	
4. Norrlänningarna och flernivådemokratien	65
Katarina Eriksson	
5. Finns det en norrländsk identitet?	81
Kerstin Westin	
6. Norrlänningarnas syn på livet och tillvaron.....	95
Kerstin Westin	
7. Socialt kapital i norra Sverige.....	103
Anders Lidström	
8. Livsvillkor och framtidsperspektiv	115
Ulf Wiberg	
9. Norrlänningarna och hälso- och sjukvården.....	135
Sofia Reinholdt	
10. Kommunerna och medborgarna	153
Anders Lidström och Göran Bostedt	
11. Norrland, Sverige, Europa och världen	163
Nils-Gustav Lundgren	
12. Är det möjligt att bryta stagnationen?.....	185
Nils-Gustav Lundgren och Ulf Wiberg	
Enkätundersökningens genomförande.....	195
Bilaga 1: Territoriella indelningar i analyserna	201
Bilaga 2: Enkäten	203

Bokens författare

Göran Bostedt, docent i statsvetenskap vid institutionen för utbildningsvetenskap, Mittuniversitetet, Härnösand. Forskar om policyprocesser inom lokal och regional politik och förvaltning samt de politiska partiernas interna arbete.

Katarina Eriksson, fil. dr. i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Forskar om lokal och regional politik och förvaltning samt om kontextuella effekter på individers politiska handlingar och attityder.

Anders Lidström, professor i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Projektets ledare. Forskar om lokal och regional politik och förvaltning, både i Sverige och i ett jämförande perspektiv.

Nils-Gustav Lundgren, professor i ekonomisk historia vid institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå tekniska universitet. Har främst forskat om institutionella och tekniska förändringars betydelse för långsiktig ekonomisk utveckling, såväl ur ett regionalt, nationellt som internationellt perspektiv.

Sofia Reinholdt, fil. lic. vid institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå tekniska universitet. Forskar inom hälso- och socialförsäkringsområdet.

Kerstin Westin, professor i kulturgeografi vid Umeå universitet. Forskar om människors livsvärden, attityder och platsanknytning, och hur det påverkar deras val att flytta eller inte, att pendla till arbete eller inte.

Ulf Wiberg, professor i ekonomisk geografi vid kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet. Forskar om lokala och regionala utvecklingsprocesser i glesa miljöer, både i Sverige och i ett jämförande internationellt perspektiv.

1. Inledning

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

En bok om regioner i Norrland

Denna bok sammanfattar huvudresultaten från ett forskningsprojekt om några av förutsättningarna för norrländsk regionalisering. Vi har studerat hur politiker i de fyra nordligaste länen arbetat med frågan från början av 2007 fram till mitten av 2009. Vi har också tagit reda på medborgarnas inställning i viktiga frågor som gäller regionalisering: Hur ser norrlänningarna¹ på nya regioner? Finns det en norrländsk identitet? Hur ser de boende i norra Sverige på livsvillkoren och landsändans framtid, hur den kan utvecklas och på hur Norrlands naturresurser skall användas? Vad har medborgarna för uppfattningar om hälso- och sjukvården, som blir en av de kommande regionernas huvudfrågor? Hur internationellt orienterade är norrlänningarna? Boken kombinerar därmed ett perspektiv som undersöker politiska beslutsprocesser med att ta reda på medborgarnas uppfattningar och bedömningar. Sammantaget skapar detta grund för att bättre kunna diskutera ifall Norrland kan regionaliseras.

Det bör understrykas att detta är en diskuterande bok. Den som söker entydiga svar i fråga om ett ja eller nej till regionalisering av norra Sverige kommer inte att finnas dessa här. I stället tillhandahåller vi ett underlag för var och en att fundera vidare kring – själv och tillsammans med andra – om den norrländska regionaliseringens möjligheter och begränsningar.

I detta inledningskapitel inleder vi med att göra en tillbakablick på hur regionbildningsfrågan utvecklats i Sverige för att sedan övergå till att kort presentera vad som hänt i landets norra delar. Detta följs av en introduktion till de undersökningar som rapporteras i boken samt en kort presentation av bokens olika kapitel.

¹ När vi i denna bok talar om "Norrland" och "Norra Sverige" menar vi de fyra nordligaste länen.

"Norrlänning" används som beteckning på den som bor i något av dessa län. Detta skall inte förväxlas med "Region Norrland" som omfattar Norrbottens, Västerbottens och norra Västernorrlands län.

Kan Sverige regionaliseras?

I vårt land har den regionala politiska nivån länge spelat en undanskymd roll. Det svenska politiska systemet brukar liknas vid ett timglas – med ett starkt centrum och betydelsefulla kommuner. En kraftfull centralmakt har använts av politiska ledare ända från Gustav Vasa till dem som byggde den svenska välfärdsmodellen. Staten har hela tiden haft en central roll. Under det senaste dryga århundradet har detta dock balanserats av ett starkt kommunalt självstyre.

Även Sveriges indelning i län tjänade ursprungligen centralmaktens syften. Under Axel Oxenstiernas ledning delades landet år 1634 in i län, även om det kom att dröja ända till 1810 innan hela Norrland var färdigindelad då också Jämtland och Norrbotten blev egna län. Det bör dock noteras att landskapet Jämtland hade ett eget landsting innan resten av landet fick sådana. Länsindelningen var i första hand ett instrument för staten att utöva makt i landets olika delar men landshövdingarna hade redan från början en dubbel uppgift – både företräda staten gentemot medborgarna och länen gentemot centralmakten.

I samband med att föregångarna till dagens kommuner inrättades år 1862, tillkom även en landstingsnivå. I princip inrättades ett landsting i varje län. Dessa var redan från början tänkta för självstyrande uppgifter som krävde ett större befolkningsunderlag än vad kommunerna hade. Ganska snart kom ansvar för sjukvård att bli en av landstingens uppgifter, men länge svarade de också för att driva vissa typer av skolor, t.ex. folkhögskolor, husmodersskolor och skogs- och lantbruksskolor. Under den första tiden var landshövdingarna ordförande i sina landsting men detta förfarande avskaffades 1894. Trots att landstingen är direktvalda har de ansetts vara ett slags specialkommun för sjukvården, snarare än folkets företrädare på länsnivå. I stället är det – lite paradoxalt – den av regeringen utsedda landshövdingen som allmänt uppfattats inneha rollen att vara länets främsta företrädare. Detta om något är ett uttryck för den folkvalda regionala nivåns undanskymda roll i Sverige – mellan centralmakt och kommuner.

Indelningen i län och landsting, samt frågan vilka uppgifter som skall hanteras av direktvalda organ på länsnivå har varit föremål för återkommande debatter och förslag sedan 1950-talet. Redan då ansågs att länsindelningen var överspelad och utgjorde hinder för en realistisk regionplanering och för samverkan över länsgränserna. Flera förslag till nya indelningar har lanserats av statliga utredningar under årens lopp men i allmänhet har stödet för en fullständig reformering varit svagt. Ett viktigt argument har varit att en förstärkning av den regionala nivåns ställning i Sverige skulle kunna komma att undergräva landets utformning som en enhetsstat och därmed bryta sönder samhällssolidariteten så att varje del av landet i högre grad skulle komma att bevaka sina intressen (Lidström och Eklund 2007). En viktig justering av indelningen genomfördes dock när Stockholms stad slogs samman med Stockholms läns landsting år 1971. Detta skapade grund för en mer rationell hantering av bl.a. kollektivtrafiks- och planeringsfrågorna i regionen.

Två andra områden i landet som länge ansetts ha haft en läns- och landstingsindelning som inte motsvarade tidens krav är Västsverige och Skåne. I Västsverige hade expansionen av Stor-Göteborg efter hand kommit att innebära

att allt fler län blev indragna i frågor som gällde storstadsområdets planering. Skånes delning i Malmöhus och Kristianstads län, som bl.a. hade gjorts i syfte att försvaga den tidigare danska landsändan, har också upplevts som konstlad. Från bägge håll gjordes under 1990-talet enträgna försök att få till stånd en ny indelning i län och landsting.

År 1996 hade politiker från tillräckligt många partier enat sig kring ett förslag om en ny region för Västsverige för att kunna uppvakta regeringen i frågan. Året därpå fattade riksdagen beslut om att på försök inrätta den nya Region Västra Götaland, vilken sedan trädde i kraft 1998. I Skåne hade processen liknande drag och där satte försöket med den nya Region Skåne igång 1999. Reformen handlade både om sammanslagningar av tidigare län och landsting och att överföra uppgifter från länsstyrelserna till de nya regionerna. Viktigast av dessa var uppgiften att ha det övergripande ansvaret för regionens utveckling. Genom att kalla de nya direktvalda enheterna för regioner underströks att det var frågan om något helt nytt.

Nästa steg i den svenska regionaliseringen togs i och med att regeringen år 2003 tillsatte Ansvarskommittén – en statlig utredning med uppgift att göra en samlad översyn över fördelningen av ansvar och befogenheter i det svenska systemet för politik och förvaltning. Regionfrågan blev snart en av utredningens allra viktigaste. När dess slutbetänkande lades i februari 2007 (Ansvarskommittén 2007) visade det sig att utredningen, som har företrädare för alla riksdagspartier, var överens om en regionalisering av Sverige och att landet skulle delas in i mellan 6 och 9 direktvalda regioner, även om man ville att kommunerna och landstingen själva skulle försöka komma fram till hur den geografiska utformningen skulle se ut. I den efterföljande remissomgången var stödet från kommuner och landsting kompakt: I sina svar instämde nästan alla i att större regionala enheter behövs, att dessa skall vara direktvalda och ha beskattningsrätt samt ha ansvar för hälso- och sjukvård och regional utveckling. Nyckeln till detta kompakta stöd är att kommunerna, som länge varit motståndare till en starkare direktvald regional nivå, har bytt sida från att tidigare främst förespråkade kommunsamarbete som form för att hantera regionala uppgifter. Utöver att man tagit intryck av den regionalisering som skett i omvärlden har kommunerna också påverkats av kommunförbundets byte av ordförande och sammanslagning med landstingsförbundet (Feltenius 2008). Kommunernas positiva inställning till regionaliseringssträvandena är också intressant eftersom den saknar motsvarighet i andra länder, möjligen med undantag för Norge.

Trots det starka stödet har det dock visat sig vara mer komplicerat att genomföra förslaget än vad man räknat med. Ansvarskommittén hade tänkt sig en ganska snabb process, med nya regioner i drift redan från 2011, men det visade sig snart att detta inte var realistiskt. En bidragande orsak är att man på många håll har svårt att bestämma sig för vilka geografiska indelningar man vill ha. Avgörande för fördröjningen har dock varit den oenighet som finns i regeringen. Tre av regeringspartierna har förespråkats en regionalisering men moderaterna har varit tveksamma. I början av 2009 kom man dock överens om att Skåne och Västra Götaland skall permanentas som regioner från 2011 och att även Gotland och Halland får sådan status. Förslagen från Norrland (se nedan) skall utredas

vidare och i övrigt är det osannolikt att det kommer att hända något innan 2010 års val. Moderaterna har därmed accepterat att Sverige skall ha en regional nivå. Under tiden har också grundlagsutredningen kommit fram till att de nya regionerna skall heta "regionkommuner". Sverige kommer att regionaliseras – men på ett mer successivt och mindre enhetligt sätt än vad Ansvarskommittén hade tänkt sig.

Regionbildningsprocessen i norra Sverige

Även om tanken förekommit tidigare var det i samband med att Ansvarskommitténs förslag lades i februari 2007 som diskussionerna på allvar kom igång i norra Sverige om möjliga regionbildningar. De fyra nordligaste landstingen har länge samarbetat kring den högspecialiserade regionsjukvården och detta samarbete fördjupades då landstingen år 2005 bildade ett kommunalförbund – Norrlands-tingens regionförbund. Under de senaste tio åren har även samarbeten byggts upp inom andra områden, t.ex. i fråga om europapolitik, kollektivtrafik och kultur.

Redan innan Ansvarskommittén hade lämnat sin rapport fördes samtal i norra Sverige om hur regionfrågan skulle hanteras. Det var emellertid direktionen för Norrlandstingens Regionförbund som tog det första formella initiativet i form av en träff mellan företrädare från alla riksdagspartier i de fyra länen. Till denna bjöds även sjukvårdspartierna i Norrbotten och Västernorrland in eftersom de har representation i respektive landstingsfullmäktige.

Det första mötet hölls i november 2007 i Östersund och samlade ett femtiotal politiska företrädare. I samband med detta utsågs en mindre regionbildningsgrupp som skulle arbeta vidare med frågan. Enigheten och viljan att bilda regionkommuner var stor men däremot framkom det tidigt att man inte var ense om hur den framtida regionkartan skulle se ut. En gruppering ville se en sammanhållen fyralänslösning medan andra ville se två regioner, den ena bestående av Norrbotten-Västerbotten och den andra av Västernorrland-Jämtland. Dessutom fanns även de som menade att enskilda län borde kunna bilda egna regioner.

Regionbildningsgruppen träffades första gången i Umeå i december 2007. Oenigheten om kartans utformning blev alltmer uppenbar. Företrädarna för Jämtlands län och Sundsvall och Ånge kommuner ville inte att deras landsting respektive kommuner skulle ingå i en storregion. Vid regionbildningsgruppens andra möte i Sundsvall i januari 2008 träffades därför en överenskommelse som innebar att man skulle utforma två separata ansökningar om regionbildning till regeringen. Man enades också om att den högspecialiserade vården som bedrivs inom ramen för Norrlandstingens Regionförbund inte skulle påverkas av detta och att gränskommuner skulle kunna ansöka om få ingå i den intilliggande regionkommunen.

Man hade tidigt bestämt att det var de politiska partierna som skulle äga processen om att bilda nya regioner. Företrädare för partierna i Norrbotten, Västerbotten och norra Västernorrland bildade en ideell förening, Norrstyrelsen, som fick uppgiften att förbereda en gemensam ansökan under namnet Region Norra

Sverige (sedermera Region Norrland). Politiker från Jämtlands läns landsting tillsammans med representanter från Sundsvall och Ånge kommuner beslutade att starta en ideell förening för att förbereda bildandet av en Region Mittsverige. Landstingen hade det formella ansvaret att utforma ansökningarna till regeringen och under 2008 inkom två sådana som följde den tidigare överenskommelsen – en från Norrbotten, Västerbotten och Västernorrlands läns landsting och en från Jämtlands läns landsting.

Konstruktionen med två regioner har varit mycket omdiskuterad och framförallt är det gränsdragningen i Västernorrland som orsakat reaktioner. Tvåregionslösningen innebar nämligen en hårt kritiserad delning av Sundsvalls arbetsmarknadsområde eftersom Timrå kommun anslöt sig till Norrstyrelsens arbete.

Regeringens besked i regionfrågan kom i januari 2009. För norra Sveriges del innebar detta att ärendet remitterades vidare. Eftersom de två ansökningarna innebär att de existerande länsgränserna ändras måste Kammarkollegiet behandla frågan. I skrivande stund har något besked ännu inte lämnats och framtiden för regioner i den nordliga delen av landet är således fortfarande oklar.

I samband med att arbetet med att bilda nya regioner drogs igång i norra Sverige underströks behovet av att ge oberoende forskare möjlighet att följa processen för att på distans kunna bidra med både kritiska och konstruktiva synpunkter. Förebild för detta var det sätt som regionbildningsprocessen i Väst-sverige genomförts på. Via ett särskilt regionforskningsprogram utförde forskare vid Göteborgs universitet inom främst statsvetenskap, ekonomi och mediekunskap studier av olika aspekter på regionbildningen. Dessutom undersöker SOM-institutet vid detta universitet årligen medborgarnas inställning i regionfrågan. De fyra nordligaste landstingen beslöt sig för att finansiera en studie med ett innehåll av liknande slag, men anpassat till de förhållanden som råder i norra Sverige. Det är resultatet från denna undersökning – Norrländsk regionstudie 2008 – som sammanfattas i denna bok.

Norrländsk regionstudie 2008

Projektet Norrländsk regionstudie 2008 har genomförts av forskare från statsvetenskap, kulturgeografi, ekonomisk historia och organisationsvetenskap från Luleå Tekniska universitet, Umeå universitet och Mittuniversitetet. Det är alltså ett tvärvetenskapligt samarbete mellan de tre nordliga universiteten. Forskargruppen har arbetat helt självständigt från uppdragsgivarna och har själva avgjort vilka frågor som skulle studeras och hur rapporterna skulle utformas. Det innebär att ett kritiskt och prövande förhållningssätt hela tiden varit inbyggt i studiens uppläggning.

Projektet består av två delprojekt. I det ena undersöks processen kring bildandet av de nya regionerna. Fokus är på de överväganden som successivt träffats av de Norrlandspolitiker arbetar fram strukturen för de nya regionerna. Hur tänker de som fått detta uppdrag? Vilka är de viktiga avgörandena? Vad präglar denna beslutsprocess? Studierna har främst skett genom dokumentanalys, intervjuer och deltagande observation. I den mån det varit möjligt har ambitionen varit att

nå bakom den officiella bilden av processen. Resultaten från studiet av beslutsprocessen redovisas i kapitel 2 i denna bok.

Det andra delprojektet utgörs av en enkätundersökning bland ett urval medborgare i de fyra nordligaste länen. 4 000 slumpmässigt utvalda personer i åldersgruppen 15–85 år fick i september 2008 en enkät och efter undersökningsperiodens slut hade denna besvarats och skickats in av nästan 2 400 personer, eller 64,1 procent, vilket är ett bra resultat för denna typ av undersökningar. Syftet med enkäten var att fånga in medborgarnas perspektiv på viktiga aspekter som utgör grund för de norrländska regionaliseringarna. Formuläret innehöll frågor om bl.a. hemmahörighet och identitet, regionalisering och demokrati, lokala och regionala utvecklingsförutsättningar, hälso- och sjukvård samt hur man ser på globaliseringen ur ett Norrlandsperspektiv. Enkäten utformades i två versioner som skilde sig åt genom att några frågor var särskilt anpassade till de bägge tilltänka regionerna – Region Norrland och Region MittSverige. Enkäterna återfinns i bilaga 2 i denna bok.

Enkätundersökningen samordnades med motsvarande undersökningar som SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomförde i Västra Götaland och Skåne, bl.a. genom att använda likalydande frågor. I vår undersökning har vi också tagit med frågor som ställts i tidigare SOM-undersökningar, för att bl.a. kunna säga något om medborgarnas inställning i norra Sverige i jämförelse med vad man tyckte i Västra Götaland och Skåne innan försöken med deras respektive regioner sattes igång. Vår undersökning har också utformats med tanke på att kunna upprepas i framtiden, för att därigenom ge underlag för slutsatser om förändringar över tid i fråga om t.ex. regional identitet och inställning till hur demokratin fungerar.

Detaljer om enkätundersökningens genomförande redovisas i slutet på denna bok. I detta kapitel ingår också en bortfallsanalys. Av denna framgår att ungdomar och män är underrepresenterade bland de svarande vilket för övrigt också är det normala i denna typ av undersökningar. Däremot finns inga egentliga skillnader i svarsbenägenhet mellan boende i olika län.

Bokens uppläggning

Boken består förutom inledningskapitlet av tio kapitel som analyserar olika teman och ett avslutande kapitel som summerar våra viktigaste slutsatser. Utöver detta ingår också ett särskilt kapitel om undersökningens genomförande samt två bilagor.

Kapitel 2 redovisar huvudresultaten från studien om processen kring bildandet av Region Norrland och Region MittSverige.

I kapitel 3 diskuteras norrlänningarnas åsikter i regionfrågan. Kapitel 4 analyserar norrlänningarnas syn på hur demokratin fungerar på olika nivåer.

I kapitel 5 undersöks vilka territoriella identiteter de boende i norra Sverige har. Detta följs av ett studium av norrlänningarnas syn på livet och tillvaron. I kapitel 7 behandlas frågan om hur det sociala kapitalet ser ut i norra Sverige.

Kapitel 8 är en genomgång av hur man i norra Sverige ser på livsvillkoren och utvecklingsförutsättningarna i de fyra nordligaste länen. Kapitel 9 sammanfattar

norrlänningarnas hälso- och sjukvårdsåsikter. Kapitel 10 behandlar synen på kommunerna och kapitel 11 uppfattningar om globalisering och internationalisering.

Bokens slutkapitel drar samman trådarna från analyserna i de olika kapitlen och diskuterar frågan som ställs i bokens titel: Kan norra Sverige regionaliseras?

Referenser

Ansvarskommittén 2007. *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. SOU 2007:10.

Feltenius, David, 2008. Från splittring till enighet: Om svenska kommuners och landstings ståndpunkt i regionfrågan. *Kommunal ekonomi och politik*, vol 12 (2), sid 37-65.

Lidström, Anders och Eklund, Niklas, 2007. Decentralisering eller maktindelning på allvar: vad är sannolikt i Sverige? I Karlsson, Nils och Nergelius, Joakim (red) *Federalism på Svenska*. Stockholm: Ratio.

2. Regionbildningsprocessen i norra Sverige

Katarina Eriksson, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Inledning: en förändrad regional indelning

En vårvinterdag i februari 2007, efter närmare tre års arbete, presenterade Ansvarskommittén (SOU 2007:10) sitt slutbetänkande om den framtida ansvarsfördelningen mellan nivåerna i Sveriges politiska system. Utredningen hade getts ett omfattande uppdrag men det var särskilt ett av dem, att se över den regionala nivån och ansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna, som väckte stort intresse. Ansvarskommittén föreslog att landstingen borde avskaffas till förmån för nya, större regioner som förutom att ansvara för hälso- och sjukvården också skulle överta de regionala utvecklingsfrågorna som tidigare hanterats av staten genom Länsstyrelserna. Ansvarskommittén och det remissförfarande som följde på denna satte igång en bred och livaktig diskussion om bildandet av regioner. När slutbetänkandet skickades ut på remiss visade det sig att flertalet av remissinstanserna, bland annat de allra flesta kommuner och landsting, sympatiserade med förslaget.

Långt innan regeringen gett något klart besked i frågan var diskussionerna om regionbildning redan påbörjade i norra Sverige.¹ Under hösten 2007 samlades ett antal politiska företrädare från de fyra nordligaste länen för inledande samtal. Uppslutningen kring regionfrågan var stor men däremot väckte den framtida kartans utseende såväl diskussion som konflikt. Det stod tidigt klart att politikererna i de fyra nordligaste länen inte skulle kunna enas om någon gemensam regionbildning. De tre landstingen i Norrbotten (NLL), Västerbotten (VLL) och Västernorrland (LVN) ansökte till regeringen om att få bilda en gemensam region under namnet Region Norra Sverige (sedermera Region Norrland). Jämtlands län (JLL) ansökte om att få bilda Region MittSverige tillsammans med Sundsvalls och Ånge kommun. De politiska partierna bildade därefter två ideella

¹I det här kapitlet används uttrycket "norra Sverige" synonymt med de fyra nordligaste länen, det vill säga Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län.

föreningar, Norrstyrelsen respektive Mittstyrelsen, för att förbereda regionbildningarna.

Det här kapitlet syftar till att beskriva hur regionbildningsprocessen har gestaltat sig i norra Sverige och att analysera dess särdrag. Studien avgränsas till perioden från hösten 2007 när de mer formaliserade samtalen om regionbildning inleddes till senhösten 2009 då frågan utreddes av Kammarkollegiet på uppdrag av regeringen.

Kapitlet består av fyra delar. Efter denna inledning, som också rymmer en diskussion kring studiens data och metod, följer en huvudsakligen kronologisk beskrivning av processen. Syftet med denna är att förmedla en schematisk överblick över vad som har hänt vid olika tidpunkter och vilka politiska företrädare som har varit inblandade. Det är redan här på sin plats att påpeka att beskrivningen inte kan göra anspråk på att vara heltäckande. Det är omöjligt att fånga in alla händelser och perspektiv på processen, till exempel är det svårt att ge någon mer djupgående beskrivning av de politiska partiernas hantering av frågan. Kommunernas förhållningssätt till processen är också mycket intressant men inte heller det låter sig göras på något mer systematiskt och djupgående sätt inom ramen för detta kapitel. Kronologin följs av ett avsnitt som analyserar processen utifrån tre aspekter; a) motiv som framkommit för och emot olika regionalalternativ, b) centrala aktörer som på olika sätt varit inblandade, och c) processernas utformning. Kapitlet avslutas med en kort diskussion utifrån de resultat som framkommit.

Under arbetet med den här processtudien har arbetet i de två ideella föreningarna Norrstyrelsen och Mittstyrelsen studerats över tid. I det här kapitlet kommer dock inte deras interna arbete att behandlas i någon större utsträckning. De två föreningarna betraktas snarare som bitar i ett större regionpussel.

Studiens metod och material

Kapitlet bygger på tre typer av källor: officiella dokument, intervjuer med politiker och tjänstemän samt observationer från möten. De dokument som använts är främst landstingsmaterial (ansökningarna till regeringen, korrespondens med kommunerna/Kammarkollegiet, protokoll från landstingsstyrelse/landstingsfullmäktige, pressmeddelanden och dylikt) och dokument producerade av Norrstyrelsen och Mittstyrelsen (protokoll, minnesanteckningar, rapporter och dylikt). Utöver detta har även artiklar och insändare i lokalpressen nyttjats. I inledningsskedet av studien gjordes en systematisk genomgång av alla större dagstidningar i de fyra nordligaste länen. Syftet var dels att få bättre inblick i vad som dittills hade inträffat i processen och dels att få information som kunde användas för urval av intervjupersoner.

Totalt har 26 personer intervjuats. Urvalet har skett med hjälp av snöbollsmetoden. Ett antal nyckelaktörer identifierades med hjälp av officiella dokument och utifrån rapportering i lokalpressen. Dessa personer ombads sedan i sin tur att namnge andra tänkbara intervjupersoner.

Som stöd för intervjuerna har en intervjuguide med ett litet antal frågor använts. Uppsättningen av frågor har förändrats över tid och anpassats beroende

på vem som intervjuats och olika följdfrågor har ställts vid varje intervju. Sammantaget kännetecknas intervjuerna av såväl låg grad av standardisering som strukturering.

Respondenternas sammansättning redovisas i tabell 1. Majoriteten av de intervjuade är män, endast 8 av 26 personer är kvinnor. Detta kan ses som en brist men det återspeglar till viss del processen där flertalet av nyckelpersonerna är män. Majoriteten av dem som intervjuats är politiker och av dem är de flesta landstingspolitiker.

Tabell 1. De 26 intervjupersonernas bakgrund

Bakgrund	n
Kön	
Kvinnor	8
Män	18
Befattning	
Politiker	20
Tjänsteman	6
Politisk nivå	
Kommunpolitiker	9
Landstingspolitiker	11
Partitillhörighet	
Vänsterpartiet	1
Socialdemokraterna	8
Miljöpartiet	2
Centerpartiet	5
Folkpartiet	1
Moderaterna	2
Kristdemokraterna	-
Sjukvårdspartiet	1
Län	
Norrboten	6
Västerbotten	5
Västernorrland	9
Jämtland	6

När det gäller partitillhörighet bland de intervjuade så finns det skevheter. I urvalet finns en klar övervikt av socialdemokrater och centerpartister men det speglar också processerna eftersom de drivande nyckelaktörerna huvudsakligen tillhör dessa två partier. Från de andra partierna har endast en eller två personer intervjuats, och ingen från Kristdemokraterna. Det hade förvisso varit intressant att intervjua minst en person från varje parti i varje län men syftet med kapitlet är inte att systematiskt beskriva partiernas inställning i regionfrågan. Många av partierna är dessutom splittrade i denna fråga, både inom och över länsgränserna. För att kunna förmedla en rättvis bild av partiernas inställning hade det således krävts ett mycket omfattande datainsamlingsarbete.

Fem eller sex personer har intervjuats från varje län, men i Västernorrland genomfördes något fler intervjuer eftersom länets strategiska läge i processen har gjort det viktigt att försöka fånga in de komplexa relationer som råder mellan de politiska aktörerna. Respondenterna har inte utlovats anonymitet men de redovisas ändå inte med namn och de citat och referat som förekommer i texten har avidentifierats. De som har önskat granska citat innan publicering har fått göra det.

Förutom intervjuer och dokumentstudier har observationer gjorts vid ett antal möten från augusti 2008 till oktober 2009. Det gäller fem sammanträden med Norrstyrelsen, åtta möten med Norrstyrelsens Arbetsutskott, två sammankomster med Mittstyrelsen samt ett gemensamt möte mellan Norr- och Mittstyrelsen.

Metodologiska reflektioner

Statsvetare som ägnar sig åt processtudier och processpårnig kommer vanligtvis in i efterhand och försöker nysta upp händelsernas väv. Den här studien har inneburit en del sådant arbete i kartläggningen av processen fram till dess att forskningsprojektet startade. En avsevärd del av datainsamlingen har emellertid handlat om att fånga en pågående process, att berätta berättelsen samtidigt som den pågår. Det kan kanske snarast liknas vid simultantolkning och det behöver knappast påpekas att det har varit en metodologisk utmaning. Men samtidigt gör detta projektet desto mer spännande.

Hela berättelsen om bildandet av regioner i norra Sverige kommer inte att kunna återges inom ramen för det här kapitlet. Många gånger utformas politiken utanför de formella dagordningarna. Eftersom processen är pågående är många aspekter av den, såsom politiska kompromisser och förhandlingar, fortfarande mycket känsliga för de inblandade aktörerna och de har inte alltid varit villiga att berätta om vad som skett utanför protokollen. Det finns med all säkerhet många händelser och omständigheter som inte kunnat fångas in men som har varit viktiga för processen. I synnerhet gäller det hur partierna internt och mellan sig har hanterat frågan.

Ett intressant inslag i studien har varit att genomföra observationer av möten och seminarier. Observationerna har framförallt skett genom närvaro på Norrstyrelsens (både styrelsen och arbetsutskottens) möten och seminarier men också på två av Mittstyrelsens sammanträden. Vid dessa tillfällen har forskarrollen varit så tillbakadragen som möjligt för att minimera påverkan på aktörerna.

Norrstyrelsens arbete har kunnat följas på nära håll. Styrelsen har varit mycket tillmötesgående när det gäller närvaro vid dess sammanträden och det gäller också möjligheten att få tillgång till internt arbetsmaterial. Mittstyrelsen har inte arbetat lika intensivt som Norrstyrelsen och har haft färre sammanträden, vilket gör att det funnits färre tillfällen för observation av dess arbete och därmed inte heller samma öppna tillgång till information. Detta ska inte tolkas som att Mittstyrelsen varit motvillig till att släppa in en utomstående betraktare. Snarare har Norrstyrelsen varit ovanligt måna om att processerna ska beforskas och dokumenteras. Sammantaget skapar detta emellertid en skevhet i informa-

tionstillgången som kan påverka resultatredovisningen på så sätt att tyngdpunkten i beskrivningen hamnar på Norrstyrelsen och Region Norrland.

Det finns också risker med att komma alltför nära processen. I forskarrollen ingår att som utomstående betraktare göra en kritisk analys. Samtidigt innebär uppdraget att man måste vinna de inblandade aktörernas förtroende för att få insyn i processen. Detta blir särskilt påtagligt när man försöker få kunskap om sådant som sker i korridorer och bakom stängda dörrar och som varken finns att läsa om i protokoll eller minnesanteckningar, men som kan ha avgörande betydelse. För att aktörerna ska berätta om sådant krävs att de känner förtroende för forskaren. Det är en svår balansgång att å ena sidan bygga upp detta förtroende och å andra sidan hålla distansen till aktörerna.

Ett annat metodologiskt problem handlar om förväntningar på vad forskaren kan göra. Inom uppdragsforskning kan det finnas en risk att uppdragsgivare vill använda forskningen som ett sätt att legitimera sitt arbete. Det har därför varit viktigt att kontinuerligt uppmärksamma aktörerna på forskarens roll som utomstående och kritisk betraktare.

Regionbildningsprocesserna i norra Sverige – en beskrivning

För att förstå regionbildningsprocesserna i norra Sverige är det viktigt att sätta in dem i sitt sammanhang. Den regionala nivåns utformning och ansvarsområden i det svenska politiska systemet har diskuterats under närmare ett halvt sekel och det har kastat sin skugga på de processer som sker idag. Tidigare regionbildningsförsök har till exempel gjorts i alla de fyra nordligaste länen. Av praktiska skäl tar dock den här studien sitt avstamp i Ansvarskommitténs arbete och slutsatser. Många av de intervjuade politikerna menar att de diskussioner som föddes i Ansvarskommitténs kölvatten var helt avgörande för att frågan skulle komma upp på den politiska dagordningen i norra Sverige.

Stor aktivitet i regionfrågan

Ansvarskommittén (SOU 2007:10) identifierade ett antal kriterier som skulle fungera som utgångspunkt för diskussionerna om nya regionbildningar. Det första kriteriet handlade om regionernas befolkningsmässiga storlek som enligt utredarna bör vara mellan en och två miljoner invånare². Varje regionkommun förväntas enligt utredningen ”vara tillräckligt stor och ha tillräckliga utvecklingsresurser för att vara internationellt konkurrenskraftig och kunna bära ett självständigt utvecklingspolitiskt ansvar”³. Kommittén menade vidare att varje region bör ha, eller ha avtal med, något av de befintliga regionsjukhusen samt ett universitet med ”betydande fasta forskningsresurser”. Vidare betonades arbetsmarknadsregionernas betydelse för den regionala utvecklingen och vikten av att dessa hölls samman inom regionkommunernas gränser. Utredningen

² Formuleringen i betänkandet lämnar även en dörr öppen för mindre regioner men kommittén markerade att en region inte bör ha ett invånarantal under 500 000 om inte starka skäl föreligger.

³ Storlekskriteriet motiverades också utifrån argumentet om kunskapsbildning och kunskapsspridning inom den framtida hälso- och sjukvården.

kommenterade även värdet av regionala identiteter och menade att de nya geografiska indelningarna, om möjligt, bör ta hänsyn till medborgarnas känsla av anknytning.

Intresset för Ansvarskommitténs förslag var mycket stort runt om i landet, vilket bland annat avspeglade sig det rekordstora antalet remisser som kom in till regeringskansliet⁴. En klar majoritet av remissinstanserna var positivt inställda till en ny regional indelning med direktvalda regionkommuner med egen beskattningsrätt och med ansvar för hälso- och sjukvården samt regional utveckling. Likaså stödde majoriteten av remissinstanserna tanken på att ersätta dagens län och landsting med ett mindre antal län och regionkommuner. Stödet var särskilt starkt från landets kommuner, både beträffande förslaget om att införa regionkommuner och att dessa skulle utgöras av större enheter än dagens län och landsting. Däremot välkomnades inte förslaget om jämnstora regionkommuner och målsättningen om invånarantal lika varmt. Från Mälardalen framkom kritik mot taket på två miljoner invånare och från norra Sverige kritiserade man golvet på en miljon invånare. Kritiska röster menade också att det var olyckligt att låta hälso- och sjukvårdens framtida behov vara styrande vid bildandet av nya regioner och att man istället måste fokusera på de regionala utvecklingsuppgifterna och anpassa regionbildningarna efter dessa. En majoritet av remissinstanserna menade att de nya regionerna måste växa fram underifrån, även om det fanns de som ansåg att staten måste gå före och visa vägen. Flertalet remissinstanser tyckte också att de nya regionkommunerna skulle införas skyndsamt (Ds 2008:17).

På Ansvarskommitténs rekommendation tillsatte regeringen en särskild samordnare⁵, Jan-Åke Björklund, som fick i uppdrag att fungera som samtalspartner och att samordna diskussioner mellan kommuner, landsting och andra berörda aktörer. Björklund presenterade sin rapport i maj 2008, vilken förmedlade en ögonblicksbild över hur Sveriges framtida regionkarta skulle kunna se ut. Det enda län som inte ville bilda regionkommun i detta skede var Stockholms län. I alla andra uttrycktes en vilja att bilda regioner. Några landsting hade redan på egen hand eller tillsammans med andra skickat in ansökningar till regeringen, medan diskussionerna fortfarande pågick i andra landsting. För Västra Götalands och Skånes del handlade det om att få permanent status som regionkommuner. I norra Sverige hade, som tidigare nämnts, två regionbildningar utkristalliserats. Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands landsting hade skickat in ansökningar till regeringen om att få bilda region Norra Sverige och Jämtlands läns landsting stod i begrepp att ansöka om att få bilda region MittSverige tillsammans med kommunerna Sundsvall och Ånge.

Därefter inleddes en period av förhandlingar, både ute i landet och inom alliansregeringen, som var splittrad i frågan. Moderaterna har sedan tidigare motsatt sig en mellannivå i det politiska systemet och var därför kritiska till utredningens slutbetänkande. De tre andra regeringspartierna var däremot positiva. Regeringens ställningstagande meddelades i en debattartikel i Dagens

⁴ Betänkandet sändes ut till 510 remissinstanser. Totalt inkom 543 remissvar, varav drygt 100 kom från organisationer och föreningar som inte listats som remissinstans (Ds 2008:17).

⁵ Ansvarskommittén förordade ursprungligen tre nationella samordnare.

Nyheter i januari 2009, två år efter Ansvarskommitténs slutbetänkande. Förutom att regeringen deklarerade att Västra Götaland och Skåne skulle ges permanent status som regionkommuner, skulle också Gotlands och Hallands ansökningar om att få inrätta egna regionkommuner från 2010 beviljas. Genom att låta dessa två landsting ombildas till regioner underkände regeringen Ansvarskommitténs storlekskriterium. Gotland betraktas av de flesta som ett undantag som kräver en speciallösning på grund av sitt geografiska läge. Godkännandet av Hallands läns landstings ansökan väckte däremot kraftiga reaktioner bland de politiska företrädarna i de fyra nordligaste länen. Vissa tolkade beskedet som att storlekskriteriet därmed var överspelat, vilket skulle tala till region MittSveriges fördel. Andra menade att Gotland och Halland utgjorde undantag och att regeringen sannolikt inte kommer att tillåta fler regionkommuner med så litet befolkningsunderlag.

De två ansökningarna från de fyra nordligaste länen innebär en delning av Västernorrlands län. Eftersom alla indelningsändringar måste utredas av Kammarkollegiet överlämnade regeringen därför, i maj 2009, ansökningarna till detta organ för beredning. Kammarkollegiet beställde i sin tur en konsultrapport i vilken fem alternativ till regionbildning i norra Sverige utreddes⁶. Rapporten skickades i september ut på en rekordkort remiss om tio dagar till berörda kommuner och landsting. När detta skrivs har Kammarkollegiet fått in ett stort antal yttranden och fortsätter sin beredning. Regeringen fattar därefter beslut.

De fyra nordligaste länen – tidigt, men ändå sent ute i regionfrågan

Flera försök att bilda regioner i form av kommunala samverkansorgan har tidigare gjorts i de fyra nordligaste länen. Jämtlands läns landsting var till exempel aktuellt för en försöksverksamhet motsvarande en sådan som inleddes i Västra Götaland i mitten av 1990-talet. Försöket kom emellertid inte till stånd eftersom kommunerna inte kunde enas. Idag är Region Västerbotten, som är ett samverkansorgan mellan länets 15 kommuner, det enda samverkansorgan som inrättats i norra Sverige.

Många av de intervjuade berättar att diskussionerna om regionbildning satte igång på allvar när man i kommunerna och landstingen skulle utforma remissvar till Ansvarskommitténs slutbetänkande. Ur ett långt tidsperspektiv kan man således konstatera att de fyra nordligaste länen var relativt sent ute i regionfrågan, men i ett kortare perspektiv var man tvärtom tidigt ute.

Ansvarskommitténs arbete skapade alltså ringar på vattnet och inom flertalet partier i norra Sverige förekom diskussioner om regionbildning. Bland de politiska företrädarna utkristalliserades ett antal huvudalternativ: de som motsatte sig bildandet av regioner, de som tyckte att det egna länet borde ombildas till region, de som förordade en fyralänslösning och de som ville ha flera regioner i norra Sverige.

Redan i januari 2007 skrev de socialdemokratiska landstingsråden i Västernorrland respektive Jämtlands län, Ewa Söderberg och Robert Uitto, en gemensam debattartikel i vilken de kritiserade Ansvarskommitténs kriterium om

⁶ Allt detta beskrivs i mer ingående detalj senare i kapitlet.

befolkningsantal och föreslog ett regionalalternativ bestående av de båda länen. Några månader senare, under midsommarhelgen 2007, undertecknade ett antal kommun- och landstingspolitiker en artikel med namnet "Regional dröm om norr" i lokalpressen. I denna skisserades ett framtidsscenario där man i samförstånd bildat en gemensam Norrlandsregion. Man dristade sig till och med till att namnge de orter där man i denna framtidsvision hade förlagt regionens olika administrativa funktioner (Norrbottnens-Kuriren 2007-06-21). De åtta politiker-na⁷ från Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland som stod bakom uppropet var från tre partier: Socialdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet.

Från en regionbildningsgrupp till två regionbildningar

Veckan efter midsommar 2007 möttes ett antal politiska företrädare från alla skogslänen i Luleå. Vid detta sammanträde fördes diskussioner om regionbildning och hur man skulle kunna gå vidare med frågan. De som ville driva frågan upplevde emellertid att det inte hände så mycket mer konkret efter detta möte och när ingen annan tog initiativ i frågan så lyfte Ewa Söderberg den i egenskap av ordförande för Norrlandstingens regionförbund (intervju 16).

De första, mer formaliserade diskussionerna över länsgränserna initierades på så sätt inom ramen för Norrlandstingens regionförbund som är det samordnande organet för Norra sjukvårdsregionen⁸. Vid förbundsdirektionens sammanträde i Örnsköldsvik den 3 oktober 2007, där även regeringens samordningsperson Jan-Åke Björklund närvarade, beslutades att ordföranden Ewa Söderberg skulle ges i uppdrag att "inbjuda till samtal" om regionbildning. Direktionen bjöd in företrädare för kommunförbundens och landstingsstyrelsernas presidier samt alla politiska partier med representation i något av de fyra landstingsfullmäktigen. Målsättningen med de planerade samtalen var "att regionbildningsprocessen" skulle vara "i full kraft från årsskiftet 2007/2008" (Norrlandstingens regionförbund, Förbundsdirektionen, protokoll 2007-10-02 - 03)⁹.

Om bakgrunden till de länsöverskridande samtalen berättas det att initiativtagaren, Ewa Söderberg, "tyckte att det [diskussionerna om regionbildning] gick för sakta" (intervju 16) varför hon initierade diskussionen i Förbundsdirektionen. När Söderberg bjöd in till dessa var det emellertid inte längre som förespråkare för en tvålänslösning utan som företrädare för en fyralänslösning.

Den 15 november 2007 genomfördes det första mötet i Östersund med totalt ett femtiotal politiker från alla partier och ett antal tjänstemän närvarande. Syftet var att bilda en regionbildningsgrupp som kunde fungera som interimsstyrelse i den fortsatta processen (Norrlandstingens regionförbund, Förbunds-

⁷ Kent Ögren (S) Jokkmokk, Ewa-May Karlsson (C) Vindeln, Karl Gustav Abramsson (S) Vilhemina, Britt-Marie Lövgren (FP) Umeå, Olle Edblom (C) Umeå, Elvy Söderström (S) Örnsköldsvik, Dan Olsson (C) Örnsköldsvik Benny Eriksson (S) Timrå.

⁸ Norrlandstingens regionförbund är ett kommunalt samverkansorgan i norra sjukvårdsregionen, det vill säga, mellan de fyra nordligaste landstingen Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland. Syftet är att "tillvarata och utveckla gemensamma intressen inom hälso- och sjukvård, utbildning och forskning och därmed sammanhängande verksamheter" (www.norrlandstingen.se).

⁹ Närvarande med beslutanderätt på detta möte var Ewa Söderberg, Fredd Sandberg, Hans Hedlund, Robert Uitto, Harriet Jorderud, Marianne Larm-Svensson, Levi Bergström, Gunilla Johansson, Olle Edblom, Kent Ögren, Britt Westerlund samt Jens Sundström.

direktionen, protokoll 2007-12-05). Även om det fanns kritiska röster så berättar flertalet intervjupersoner som deltog om en stor uppslutning och entusiasm kring själva regionfrågan. En person beskriver det som en historisk dag:

(...) det fanns en förväntan på vad som skulle hända att det skulle vara lite grand, en historisk dag på något sätt, tror jag. Det var stor uppställning av människor och jag tolkade det som att folk trodde att det var ett väldigt avgörande möte att vara med på (intervju 26).

Lika eniga som majoriteten var om att bilda nya regioner, lika oeniga var man dock om hur den framtida kartan skulle se ut (intervju 13). Dessutom blev det också tydligt att de flesta partier var splittrade i frågan. Två av de intervjuade beskriver situationen på ett talande sätt:

När man samlades till partimöten i de fyra nordliga länen så var det större splittring än när man samlas i varje län tillsammans med de politiska partierna. Det finns en splittring i alla partier i hur man ser på den här frågan. Men någonting förenade ju oss också och det är att vi alla ansluter oss till Ansvarskommitténs grundtanke, att bilda nya, större regioner, ta ansvaret från Länsstyrelserna så att folkvalda får förfoga över de frågorna. Det var en stark gemensam drivkraft för oss alla så vi var ju väldigt frustrerade då eftersom vi ville bilda nya regioner. Och vi ville göra det därför att vi ville visa att vi tror på det Ansvarskommittén säger, staten måste göra andra saker, vi måste ägna oss åt regionala utvecklingsfrågor. Så gemensamt hade vi den bilden samtidigt som vi då var oense om geografin (intervju 9).

Man försökte ju säga att "gränserna är inte viktiga" men vi hamnade ju där i alla fall, för det är viktigt trots allt, för medborgarna (...). Det var väl naivt att försöka tro att vi inte skulle prata gränser (intervju person 5).

Det finns bland aktörerna själva lite olika uppfattningar om när det definitivt stod klart att det skulle bli två regionsökningar, vilket vi har anledning att återkomma till. En person beskriver de inledande diskussionerna som prövande och sonderande (intervju 19) men positionerna förefaller ha varit ganska låsta redan vid detta inledande möte, i alla fall i den bemärkelsen att vissa centrala, starka aktörer hade mycket bestämda uppfattningar i frågan. En person berättar att:

(...) redan där i Östersund så upptäckte man väl att vi kommer ju aldrig att bli enade kring ett stornorrland utan det var redan klart där. (...) Vi var överens om en sak, att regionbildning är viktigt och att det är nödvändigt, men vi var inte överens om kartan (intervju 13).

Samma person menar att beslutet att kalla till fortsatta möten var något som man gjorde av praktiska skäl (intervju 13) men att man visste att förutsättningarna för en gemensam regionsökning var mycket små medan andra menar att det efter Östersundsmötet fortfarande fanns en öppning för en fyralänslösning (till exempel intervju 19). Flertalet av de intervjuade beskriver stämningen på sammanträdet som god men oenigheten om kartans utseende förefaller ha

skapat vissa sammanstötningar och en politiker går så långt som att beskriva stämningen som "obehaglig":

Det var en obehaglig känsla i rummet. Den sämsta sidan på politiken... man angrep varandra på grund av att det fanns olika uppfattning inom samma parti. Då blev det lite otäck stämning. (...) Det var en laddad stämning som inte kändes så kul att delta i. Det blev nästan så, det kändes som att man brände lite broar, inom partierna och mellan partierna, som har fått leva kvar hela tiden (...) Partierna skulle mer ha tagit ansvar tycker jag, och speciellt "det stora partiet (intervju 12).

Framförallt verkar tonen ha varit hård mellan landstingsföreträdare och kommunrepresentanter från Västernorrland. En annan respondent berättar:

Men allting hängde ju på Västernorrland, hur de skulle ställa sig. Så därför kändes det som att, på de första mötena, man var väldigt mycket åskåddare till vad som hände i Västernorrland. (...) det var ju hårda ord på de här mötena. Alltså ord som man egentligen förväntar sig att man sköter internt på sina partimöten. Ja mellan folk från landstinget och folk från Sundsvall och Ånge kommuner. (...) Men att det var öppen ordväxling mellan representanter från landstinget Västernorrland och från Sundsvall och Ånge kommuner på ett stormöte där det sitter folk från alla län och alla partier. Det tycker jag var ganska... ja det kändes konstigt. Ja och det var en underton som sa att "nu gör ni som vi säger här från landstinget" (Intervju 6).

Resultatet av det inledande mötet i Östersund var att en regionbildningsgrupp utsågs, som under sin korta levnadstid kom att kallas 36-gruppen på grund av det antal ledamöter den bestod av¹⁰. Dess första möte hölls den 20-21 december 2007 i Umeå. Under mötet behandlade man ett förslag till färdplan i form av en tidsplan för den kommande regionbildningsprocessen från december 2007 till valet 2010. Alla partier, utom Moderaterna och Sjukvårdspartiet (i Norrbotten och Västernorrland), kunde enas kring denna. Partierna uppmanades att till nästa möte diskutera och ta ställning till ett förstahands-, respektive andrahandsalternativ som skulle kunna utgöra "en acceptabel kompromiss – om en sådant överhuvudtaget finns" (Minnesanteckningar, 36-gruppen, Umeå 2007-12-21–22).

På mötet i Umeå utsågs även ett presidium¹¹ som fick i uppdrag att förbereda regionbildningsgruppens nästa möte som skulle hållas i Sundsvall en dryg månad senare. Alla utom en i presidiet var förespråkare för en fyralänslösning,

¹⁰ Ledamöterna i 36-gruppen var, från Norrbotten: Kent Ögren (S), Karl Petersen (S), Peter Roslund (S), Staffan Eriksson (M), Thomas Olofsson (Fp), Camilla Hansen (C), Annika Eriksson (MP), Birgit Stöckel (KD), Bertil Bartholdson (V), Dan Ankarholm (SJVP), från Västerbotten: Matts Lundgren (S), Erik Bergkvist (S), Erik Sedig (KD), Christer Lundgren (C), Robert Winroth (MP), Edward Riedl (M), Maria Grip (V), Håkan Lindh (FP), från Jämtland: Bernt Söderman (C), Jens Nilsson (S), Robert Uitto (S), Lars-Olof Eliasson (KD), Jananders Mattson (M), Karin Thomasson (MP), Johan Jonsson (V), Finn Cromberger (FP), från Västernorrland: Ewa Söderberg (S), Elvy Söderström (S), Anita Bdioui (S), Per Wahlberg (M), Hans Hedlund (C), Arne Engholm (FP), Susanne Sundqvist (V), Sverker Ågren (KD), Gun Enquist-Öhman (SJVP), Roy Resare (MP).

¹¹ Ewa Söderberg (S, ordf), Kent Ögren (S), Jens Nilsson (S), Hans Hedlund (C) samt Sverker Ågren (Kd).

liksom flertalet av de kontaktpersoner¹² som utsågs av de partier som saknade egen representation i presidiet. Presidiet träffades i Stockholm i början av januari 2008 för att diskutera den fortsatta utvecklingen.

Vad som skulle hända var i detta skede mycket osäkert. I mitten av januari 2008 meddelade Socialdemokraterna i Västerbotten, i en artikel i Västerbottens-Kuriren, att de hade för avsikt att lämna regionbildningsgruppen. Man beskrev "oenigheten mellan norra och södra Norrland" som "betydande" och meddelade att man av den anledningen avsåg att dra sig ur arbetet (Västerbottens-Kuriren 2008-01-18). Detta hot realiserades aldrig men illustrerar likväl hur spänd situationen var.

36-gruppens möte i Sundsvall den 30 januari 2008 kom att bli dess sista. Vid detta tillfälle kom det att stå utom allt tvivel att det skulle bli två regionbildningsansökningar till regeringen och inte en gemensam. Regionbildningsgruppen antog en kompromiss som innebar att Norrbotten, Västerbotten och delar av Västernorrlands län skulle bilda en region och att Jämtlands län tillsammans med Sundsvall och Ånge skulle utgöra en annan region. Man enades också om att båda de framtida regionerna även fortsättningsvis ska tillhöra Norra sjukvårdsregionen och att gränskommuner skulle få möjlighet att fritt välja tillhörighet (Minnesanteckningar 36-gruppen, Sundsvall 2008-01-30).

Moderaterna i samtliga fyra län samt Sjukvårdspartiet i Norrbotten och Västernorrland reserverade sig mot överenskommelsen. Man motiverade reservationen med att beslutet saknade folklig förankring och menade att frågan borde avgöras av medborgarna i ett val (Bilaga till minnesanteckningar, 36-gruppens sammanträde, Sundsvall 2008-01-30).

Företrädarna för en fyralänslösning kände stor besvikelse över att man inte kunnat nå en överenskommelse (intervju 1). Mötet i Sundsvall förefaller ha varit en tämligen stormig tillställning. En av regionkritikerna, det moderata oppositionsrådet i landstinget i Norrbotten, Bo Hultin, kallade efteråt mötet i Sundsvall lite raljant för "det kaosartade splittringsmötet" (<http://bohultin.com/2008/02>). De två grupperingar som representerade den norra respektive den södra regionbildningen möttes inte utan satt i separata rum (intervju 16) och en politiker berättar att det "blev så fysiskt tydligt genom att de [Mittstyrelsen] gick till ett rum och vi [Norrstyrelsen] gick till ett annat och pratade" (intervju 7). Mötet följdes upp med en presskonferens som ytterligare förstärkte intrycket av splittring och konfrontation. En person som närvarade berättar så här om presskonferensen och stämningen:

(...) det var en intern debatt mellan partierna och man höll anföranden och var på varandra. Jag har aldrig sett en så tokig presskonferens. Och det var starka motsättningar, det var väldigt känsligt på många sätt. Så det var spänt. Och då hade många partier positionerat sig. (...) det var väldigt mycket konfrontation tyckte jag (intervju 15).

Dessa tre möten, stormötet i Östersund samt regionbildningsgruppens möten i Umeå och Sundsvall, har varit avgörande för hur den fortsatta processen utveck-

¹² Roy Resare (MP), Bertil Barholdsson (V), Håkan Lind (FP), Jacomina Beertema (M) samt Kenneth Backgård (SJVP).

lats. Det sätt på vilket man organiserade och strukturerade diskussionerna och de förhandlingsalternativ som presenterades och diskuterades har satt avtryck på resten av processen. De politiska spänningar som grundlades i detta tidiga skede har sedan bidragit till en misstänksamhet mellan Norrstyrelsen och Mittstyrelsen. Som en av de intervjuade uttrycker det: "det har skapat djupa sår det här" (intervju 15). En person berättar att några av företrädarna för en fyraläns-lösning resonerat på följande sätt:

(...) vi skulle inte ta så hård strid med vare sig Sundsvall eller Jämtland utan processen skulle visa att det inte fanns så många alternativ, särskilt att det inte har varit ett realistiskt alternativ någon gång, att dela Västernorrland mellan Timrå och Sundsvall (...). Och det har lett till att vi har hållit en lite låg profil, vi har inte gått ut och fört någon agitatorisk debatt utan har haft den förhoppningen att de måste inse att det här inte går. Men nu står vi där vi står idag och positionerna är inte så väldigt uppmjukade, om man säger så (intervju 16).

Det är nog ingen överdrift att påstå att den gränsdragning som man enades om i den gemensamma överenskommelsen inte applåderas av någon av de inblandade aktörerna. Företrädare från såväl den norra som den södra regionbildningen är tämligen eniga om att gränsen mellan Sundsvall och Timrå är olycklig. En respondent konstaterar uppgivet att "den lösning som är nu – det kanske är den mest olyckliga av alla (...)" (intervju 2). Förklaringen till kompromissen kan sannolikt stavas pragmatism. Man försökte enas kring den minsta gemensamma nämnaren, vilket var överenskommelsen om två regioner, eftersom hela processen annars skulle ha stagnerat (intervju 13, intervju 15).

Det fanns egentligen två alternativ, antingen så sprack förhandlingarna - det blir ingenting alls, eller så gör vi det som är politiskt möjligt nu (...). Då var vi överens. Alla visste (...) att det inte var en bra gräns men detta var det politiskt möjliga och alternativet hade varit att processen hade säckat ihop (intervju 15).

Olika bilder om när frågan avgjordes

Som tidigare nämnts har de intervjuade lite olika uppfattningar om när det stod klart att det skulle bli två regionbildningsansökningar och inte en gemensam. Initiativet togs av företrädare för en fyralänslösning och deras utgångspunkt och förhoppning var naturligtvis att samtalen skulle leda till en gemensam storregion. Många av dem menar därför att det inte var förrän vid mötet i Sundsvall som det stod helt klart att man inte skulle kunna enas, före det hade man en förhoppning om att det var möjligt (intervju 26). De som motsätter sig en fyralänsregion har emellertid delvis en annan bild och menar, utifrån sin utgångspunkt, att man redan från början var på det klara med att man inte skulle kunna enas om någonting sådant.

Innan det första mötet i Östersund måste det ha stått klart för de inblandade aktörerna i Västernorrland att man hade olika uppfattningar i geografifrågan. Vid ett möte i *Forumet för Regional Utvecklingspolitik* i Landstinget Västernorr-

land den 7 november 2007 diskuterades det kommande mötet i Östersund. På sammanträdet gjordes en genomgång av hur kommunerna och de politiska partierna i Västernorrland förhöll sig i frågan. Tre kommuner – Sundsvall, Ånge och Härnösand – betecknades som att de ännu "ej bestämt" sig. I minnesanteckningarna noterar man också "vikten av att Sundsvall och Östersund skulle finnas representerade i denna arbetsgrupp" [regionbildningsgruppen som man avsåg att bilda vid mötet i Östersund]. Kommunalrådet i Ånge, Sten-Ove Danielsson, föreslog att alla parter skulle lämna besked i regionfrågan senast den 1 februari 2008, vilket också blev forumets beslut (Forum för Regional Utvecklingspolitik, Minnesanteckningar 2007-11-01).

Landstingens beslut i regionfrågan

Landstingen är den politiska instans som formellt äger regionfrågan och det är således dessa som formellt står bakom ansökningarna till regeringen om att få bilda regionkommuner.

I Västerbotten var man först ut med att behandla frågan vilket skedde i landstingsstyrelsen den 18 mars 2008. Frågan förefaller ha varit relativt okontroversiell. De moderata ledamöterna, Edward Riedl och Liv Granbom, reserverade sig dock som förväntat mot beslutet (Västerbottens läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2008-03-18).

I Västernorrland var situationen mer komplicerad eftersom länet, i och med den politiska överenskommelsen, hade delats mellan de två skisserade regionbildningarna. Ärendet behandlades vid ett fullmäktigesammanträde den 24 april 2008. Majoriteten stödde den ansökan som innebar att landstinget inkluderade hela länet i sin ansökan om att bilda Region Norrland. Den moderata ledamoten Jacomina Beertema yrkade att ansökan i första hand borde avslås och i andra hand återremitteras. Landstingsfullmäktige beslutade med röstsiffrorna 56 mot 18 att godkänna den upprättade ansökan och att sända in den till regeringen. Moderaterna och Sjukvårdspartiet Västernorrland reserverade sig mot beslutet (Landstinget Västernorrland, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-04-24).

I Norrbottens läns landsting hade man, liksom i Västernorrland, en mer utdragen debatt. När frågan väcktes i landstingsfullmäktige den 9 maj 2008 efter att tidigare ha behandlats av landstingsstyrelsen, begärde minoriteten bestående av Moderaterna, Folkpartiet och Sjukvårdspartiet Norrbotten en återremiss. Man var kritiska till ansökan och menade att frågan utretts bristfälligt och begärde därför en konsekvensanalys av vad en regionbildning skulle innebära för Norrbottens län. Någon sådan gjordes emellertid aldrig och när frågan återigen behandlades vid ett extrainkallat möte med landstingsfullmäktige den 27 maj 2008 bifölls förslaget om att sända in ansökan till regeringen. Röstsiffrorna var 45 för och 24 emot. I likhet med i de övriga länen reserverade sig Moderaterna och Norrbottens sjukvårdsparti, men i Norrbotten ingick även Folkpartiet bland reservanterna (Norrbottens läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-05-27).

I Jämtland fattades beslut i landstingsfullmäktige 23-24 juni 2008. Landstingsstyrelsens förslag var att ansöka om en regionbildning tillsammans med

kommunerna Sundsvall och Ånge. Utöver detta föreslog Miljöpartiet att landstinget borde ansöka om att få bilda en egen regionkommun medan Vänsterpartiet menade att landstinget inte borde ansöka om att bilda Region MittSverige med den gränsdragning som föreslagits. Till protokollet lade Vänsterpartiet en skrivning om att man i första hand ville se en region med Jämtland och ett sammanhållet Västernorrland men eftersom detta inte längre var aktuellt förordade man istället medlemskap i Region Norrland. Med röstsiffrorna 34 mot 13 beslöt dock fullmäktige att ansöka om en regionbildning tillsammans med kommunerna Sundsvall och Ånge. Centerpartisten Marianne Larm-Svensson lade ned sin röst med hänvisning till att beslutsunderlaget var alltför dåligt. Miljöpartiet reserverade sig till förmån för det egna förslaget och Moderaterna reserverade sig med samma hänvisning som i de övriga länen, det vill säga att beslutet saknade folklig förankring och att det därför krävdes ett mellanliggande val. Man instämde också i uppfattningen att beslutsunderlaget var bristfälligt (Jämtlands läns landsting, landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-06-23–24).

Bildandet av de ideella föreningarna Norrstyrelsen och Mittstyrelsen

De politiska partierna i norra Sverige bildade två ideella föreningar med uppgift att förbereda bildandet av regioner. Förebilden för detta var den process som föregått tillkomsten av Region Västra Götaland.

Norrstyrelsens medlemmar är Norrbottens läns landsting, Landstinget Västernorrland, Västerbottens läns landsting, Kommunförbundet Norrbotten, Kommunförbundet Västernorrland och Regionförbundet Västerbottens län. Det första årsmötet hölls den 26 juni 2008. De politiska partierna nominerade sina företrädare till styrelsen som sedan formellt utsågs av respektive landstingsfullmäktige. Styrelsen omfattar totalt 26 ledamöter och har lika många ersättare. Det största partiet Socialdemokraterna har sex ledamöter, Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet har tre ledamöter vardera medan Sjukvårdspartiet har två ledamöter (se www.norrstyrelsen.se).

När man skulle bilda Norrstyrelsen hade man en diskussion om styrelsens storlek. Några menade att den måste vara stor för att säkra länens och partiernas representation medan andra pekade på riskerna med detta och menade att den operativa verksamheten och därmed makten, riskerade att koncentreras till arbetsutskottet (intervju 19, intervju 21, intervju 22). I slutändan valde man dock att ha en styrelse med ett stort antal förtroendevalda. Arbetsutskottet består av tio ledamöter¹³. Socialdemokraterna har tre, och resterande partier har ett mandat vardera. I Norrstyrelsens presidium sitter tre ledamöter, det socialdemokratiska landstingsrådet Kent Ögren från Norrbotten, det centerpartistiska oppositionsrådet Hans Hedlund från Västernorrland och det socialdemokratiska

¹³ Kent Ögren (S) Norrbotten, Hans Hedlund (C) Västernorrland, Elvy Söderström (S) Västernorrland, Yvonne Stålnacke (S) Norrbotten, Edward Riedl (M) Västerbotten, Håkan Lindh (FP) Västerbotten, Maria Grip (V) Västerbotten, Sverker Ågren (KD) Västernorrland, Annika Eriksson (MP) Norrbotten, Dan Ankarholm (SJVP) Norrbotten.

kommunalrådet Elvy Söderström från Örnsköldsvik. Som Norrstyrelsens projektledare anställdes Jan-Åke Björklund.

För att förbereda bildandet av den ideella föreningen Mittstyrelsen utsågs en grupp om tre personer: Östersund kommunalråd Jens Nilsson (S), Sundsvalls kommunalråd Anita Bdioui (S) och Krokoms kommunalråd Maria Söderberg (C) (intervju 13). Arbetet resulterade så småningom i den ideella föreningen Mittstyrelsen som bildades den 11 november 2008 och som arbetar på ett likartat sätt som sin granne i norr. Medlemmarna utgörs av Jämtlands läns landsting, kommunerna i Jämtlands län, kommunerna Sundsvall och Ånge i Västernorrlands län samt Nordanstigs kommun i Gävleborgs län. Styrelsen har totalt 16 ledamöter och lika många ersättare och dessa har, liksom i Norrstyrelsen, utsetts av de politiska partierna. Hälften av dem kommer från partidistrikten i Jämtlands län och hälften från Västernorrlands län. Arbetsutskottet består av fem personer, tre socialdemokrater och två centerpartister¹⁴. Presidiet består av tre personer, det socialdemokratiska landstingsrådet i Jämtlands län, Robert Uitto, Centerpartiets gruppledare i Sundsvalls kommun, Reinhold Hellgren samt den socialdemokratiska kommunpolitikern Gunilla Hedin från Härjedalens kommun (se www.jll.se). Mittstyrelsen anställde Thomas Palmgren som projektledare.

Både Norrstyrelsen och Mittstyrelsen har anammat det upplägg som Jan-Åke Björklund förslagit, som innebär att mycket av det praktiska förberedelsearbetet sker i mindre arbetsgrupper. Deras arbete har delats in i tre faser: 1) kartläggning och kunskapsuppyggnad, 2) formulerandet av mål och vision med den nya regionen samt 3) utarbetande av verksamhetsinriktning för respektive område. Norrstyrelsen har tillsatt femton arbetsgrupper: folkhälsa, forskning och högre utbildning, hälso- och sjukvård för barn, hälso- och sjukvård för unga, hälso- och sjukvård för vuxna, hälso- och sjukvård för äldre, högspecialiserad vård, infrastruktur, internationellt samarbete, kultur, miljö och energi, näringsliv och innovationer, regional utveckling, trafik och turism. Frågor om ekonomi, framtida förtroendemannaorganisation och styrning samt inomregional balans har inte överlämnats till någon arbetsgrupp utan ligger hos arbetsutskottet som kontinuerligt arbetar med dessa frågor. Varje arbetsgrupp består av tio politiker, tre socialdemokrater och en ledamot från vardera av de övriga partierna, samt en tjänsteman som är sekreterare (www.norrstyrelsen.se).

Mittstyrelsen har av naturliga skäl inte behövt utföra ett lika omfattande kartläggningsarbete av de befintliga verksamheterna men har inrättat fem arbetsgrupper: hälso- och sjukvård, kultur, infrastruktur (regiontrafik), besöksnäring (turism) samt ekonomi och organisation. Grupperna för de fyra förstnämnda består av fyra politiker samt en eller två tjänstemän, medan ekonomi- och organisationsfrågorna hanteras av arbetsutskottet (Mittstyrelsen Arbetsutskottet, Mötesanteckningar 2009-02-19).

¹⁴ Robert Uitto, (S) Jämtlands län, Reinhold Hellgren (C) Västernorrland, Gunilla Hedin (S) Jämtlands län, Sten-Ove Danielsson (S) Västernorrland och Marianne Larm-Svensson (C) Jämtlands län (till och 21 april 2009, därefter Bernt Söderman (C), Jämtlands län från och med 1 oktober 2009). Marianne Larm-Svensson avgick från Mittstyrelsen i kritik mot ordförande Robert Uittos ledarskap i regionfrågan.

Regeringens besked – besvikelse blandat med lättnad i norra Sverige

Den 28 januari 2009 lämnade regeringen besked om sin inställning i regionfrågan i en debattartikel i Dagens Nyheter. Detta var en kompromiss mellan Moderaterna å ena sidan och de övriga regeringspartierna, å den andra, som ju hade haft olika uppfattningar i frågan. Den första punkten man kunde enas kring var att det fortsättningsvis ska finnas tre nivåer i det politiska systemet, var och en med beskattningsrätt – staten, regionkommuner och primärkommuner. I artikeln angav man att regionkommunerna, förutom de uppgifter som landsingen redan hanterar, även ska ha det regionala utvecklingsansvaret och eventuellt också svara för kulturfrågor. Detta motsvarar de kompetenser som Västra Götaland och Skåne tidigare tilldelats. Regeringens gav också besked om att de två nämnda regionkommunerna skulle ges permanent regionstatus. Dessutom skulle även ansökningarna från Halland och Gotland beviljas (Dagens Nyheter 2009-01-28). Beträffande de två ansökningarna från de fyra nordligaste landsingen sade regeringspartierna följande:

För det tredje har vi enats om hanteringen av den ansökan som inkommit från Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland samt kommunerna Sundsvall och Ånge. Vår överenskommelse innebär att denna ansökan kommer att överlämnas till Kammarkollegiet. (...) När Kammarkollegiet sedan är klar med sin beredning tar regeringen ställning till eventuella nya regionbildningar (Dagens Nyheter 2009-01-28).

Formuleringen kan tolkas som att beslutet om att hänskjuta frågan till Kammarkollegiet var en politisk kompromiss men Kammarkollegiet måste enligt lag alltid utreda förändringar av länsgränser. I texten talas det också om *en* ansökan trots att det i själva verket är fråga om *två* ansökningar. Denna skrivning är intressant men dess betydelse ska kanske inte överdrivas.

I en artikel i Västerbottens-Kuriren utvecklade näringsministern och tillika vice statsministern Maud Olofsson sin syn på ansökningarna från norra Sverige:

Min erfarenhet är att Norrland behöver vara tillräckligt starkt för att vi ska kunna hävda oss mot andra regioner, både befolkningsmässigt och för att ha ett tillräckligt stort skatteunderlag. Då behöver vi samla hela Norrland i en region. (...) Arbetet måste fortsätta med samma kraft, men med en annan tidsplan. Nu måste man ha fokus på att formera sig med Jämtland och Västernorrland. Ansvaret ligger här, inte hos regeringen, att presentera ett förslag som håller hela vägen. (...) Norrstyrelsen ska nu lägga all sin kraft på att samla Norrland till en region (Västerbottens-Kuriren 2009-02-17).

Olofssons inlägg får nog sägas vara ett underkännande av de två ansökningarna och den geografiska gränsdragning som dessa innebär. Regeringens höll också en presskonferens (www.regeringen.se) samma dag som artikeln publicerades i Dagens Nyheter och även vid denna framkom det mellan raderna att man hade velat se en gemensam ansökan från de nordligaste länen.

Regeringens besked avslutade månader av oviss väntan för de politiska företrädarna i norra Sverige. Medan besvikelsen var stor bland dem som befarade att beskedet skulle omkullkasta planerna på regionbildning från och med 2010, var

lättnaden påtaglig både bland regionmotståndarna och bland dem som motsätter sig den aktuella tvåregionslösningen.

En förändrad spelplan – rockader i Norrbotten

Även om det finns olika uppfattningar inom alla politiska partier så var det ursprungligen tre partier i Norrbotten som var uttalat negativa till att bilda större regionkommuner, Folkpartiet, Moderaterna samt Sjukvårdspartiet Norrbotten. Regeringens besked förändrade emellertid spelplanen eftersom Centerpartiet, Folkpartiet och Vänsterpartiet kom att ändra sina tidigare ståndpunkter.

Centerpartiet deklarerade vid en presskonferens i början av mars 2009 att man inte längre stod bakom den ansökan som landstingen i Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland sände till regeringen. Distriktsordföranden Stefan Tornberg meddelade i lokalpressen att Centerpartiet numera betraktade Norrbotten "som den lägsta möjliga regionala nivån" (Norrbottens-Kuriren 2009-03-10). I lokalmedia kallades Centerpartiets besked för en "kovändning" och en förespråkare för Region Norrland kallade agerandet bland annat för ett "svek och en politisk skandal" (Piteå-Tidningen 2009-03-13).

Den officiella förklaringen till omsvängningen var att Centerpartiet i Norrbotten tolkat regeringens besked som att man öppnat upp för asymmetri och att Norrbotten därmed skulle kunna ansöka om att bilda region. En annan orsak är att partiet, som så många andra i Norrbotten, är delat i fråga om vilken region som är mest fördelaktig för länet. Ytterligare en omständighet som skulle kunna förklara Centerpartiets ändrade position är att den sannolikt skulle komma att förbättra samarbetet med de andra borgerliga partierna i landstinget (intervju 3).

En av intervjupersonerna menade att ställningstagandet måste ses i ljuset av den negativa folkliga opinionen och farhågan för att regionbildningen ska bli en valfråga:

Eftersom debatten där [i Norrbotten] är (...) intensiv, även ifrån medborgarnas sida som ifrågasätter det här, så har partierna där blivit lite "byxis" och är lite rädda för att gå in i en debatt om att bilda storregion. Man tror inte att man vinner någonting, bland väljarna, på att föra en diskussion om en storregion. (...) Man vill hålla den här frågan vid liv i valrörelsen genom att inte ta ställning, man vill inte ge frispel till Sjukvårdspartiet, Moderaterna eller Folkpartiet att vinna politiska poäng hos medborgarna (intervju 12).

Partikollegorna söder om länsgränsen, i Västerbotten, kritiserade också norrbottningarna i lokalpressen och menade att agerandet var valstrategiskt (Västerbottens-Kuriren 2009-03-11).

Sjukvårdspartiet i Norrbotten har tillhört regionfrågans starkaste kritiker (se till exempel Piteå-Tidningen 2009-03-24). Man är inte principiella motståndare till regionbildning men förordar en region bestående av Norrbottens län och eventuellt delar av norra Västerbottens län. Förutom argumentet om befolkningsmässig och geografisk storlek hänvisar man också till demokrati och identitet som centrala orsaker till att man motsätter sig en storregion (intervju 20). Sjukvårdspartiet är det parti som rent partistrategiskt kanske har mest att

förlora på en större region. Av landstingsfullmäktiges 71 mandat har Norrbottens Sjukvårdsparti 13 platser, vilket gör partiet till det näst största efter Socialdemokraterna, som har 31 ledamöter (www.nll.se). I Västernorrland har Sjukvårdspartiet sex av landstingsfullmäktiges 77 mandat (www.lvn.se) men i Västerbotten saknar man representation. I den planerade Region Norrland skulle Sjukvårdspartiet sannolikt bli förlorare i termer av antal mandat eftersom man är starka i Norrbotten men inte Västerbotten och Västernorrland.

Vänsterpartiet i Norrbotten har haft en något oklar position i regionfrågan. Partiet har deltagit i Norrstyrelsens arbete och dess landstingsgrupp stod också bakom den ansökan som landstinget i Norrbotten utformade tillsammans med landstingen i Västerbotten och Västernorrland (Piteå-Tidningen 2009-03-18). Efter regeringens besked meddelade Vänsterpartiets distriktsordförande Börje Lööw att Vänsterpartiet beslutat "att lägga alla förberedelser för en storregion på is". Deras besked var att de inte "enats om regionen ska utgöras av hela Norrland, övre Norrland eller bara Norrbotten" och att man inte stödde Socialdemokraternas och Miljöpartiets fortsatta arbete för en storregion (Piteå-Tidningen 2009-03-18). Vänsterpartiets oklara position kan möjligen förklaras av att landstingsgruppen och distriktsledningen har olika uppfattningar i frågan.

Folkpartiet i Norrbotten valde ursprungligen en annan väg än partiet centralt genom att förespråka en nedläggning av landstingen och ett förstatligande av sjukvården. Som en konsekvens av detta ställde man sig även negativ till bildandet av regionkommuner eftersom man helst inte ville se någon tredje beskattningsnivå (intervju 10). När regeringen lämnade sitt besked valde partiet dock en annan linje. I en debattartikel i lokalpressen meddelade oppositionslandstingsrådet Jens Sundström att man ville "ta ett omtag i regionfrågan" för att på så sätt ha "tydliga alternativ klara inför valet" och därmed "ge Norrbotten en chans att leva kvar som självständigt län och region". Syftet med artikeln var att "inventera" intresset för att bilda en region Norrbotten bland de öriga partierna i länet (Norrbottnens-Kuriren, 2009-03-21).

Regionfrågan i norr till Kammarkollegiet

Enligt lagen (1979:411) om ändringar i Sveriges indelning i kommuner och landsting får indelningsändringar "ske om ändringen kan antas medföra bestående fördelar för ett landsting eller en del av ett landsting eller andra fördelar från allmän synpunkt". Eftersom den politiska överenskommelsen i norra Sverige innebär en delning av Västernorrlands läns landsting måste de två ansökningarna utredas av Kammarkollegiet. Den 29 januari 2009 gav regeringen Kammarkollegiet detta uppdrag (Kammarkollegiet, Begäran om yttrande, 2009-03-03) och den 19 februari 2009 lämnades de två landstingens ansökningar till Kammarkollegiet för behandling (Mittstyrelsen, Protokoll 2009-04-20).

Den 3 mars 2009 begärde Kammarkollegiet ett yttrande från landstingen i Jämtland och Västernorrland. I skrivelsen angav man att:

Den geografiska avgränsningen är avgörande för bedömningen av om en indelningsändring kan antas medföra bestående fördelar på det sätt som anges i indelningslagen. (...) Det framgår av det överlämnade materialet att några av de kommuner som skulle komma att gränsa till annan region kan vara tveksamma till föreslagen gränsdragning. (...) Sammantaget innebär detta att den geografiska avgränsningen i ansökningarna inte är entydig. (Kammarkollegiet, Begäran om yttrande, 2009-03-03).

Syftet med begäran om yttrande var således att få klarhet om vilken eller vilka områden som kollegiet skulle utreda. I begäran underströks vidare att landstingen skulle höra kommunernas uppfattning i frågan. Besked skulle lämnas senast den 24 april 2009.

Jämtlands läns landsting valde att göra ”en bred tolkning” av vilka kommuner som berörs av frågan och sände därför en förfrågan till totalt 24 kommuner¹⁵ (JLL, Begäran om yttrande 2009-03-19). Av dessa fick man svar från 19 kommuner¹⁶ (JLL, Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-04-22). Man bad kommunerna att ta ställning till två alternativ: 1) Region MittSverige bestående av Jämtlands län och Sundsvalls och Ånge kommuner och 2) Ansvarskommitténs nioregionsalternativ, det vill säga Jämtlands län och Västernorrlands län exklusive Örnsköldsviks kommun, samt Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner i Gävleborgs län¹⁷. I båda alternativen öppnade man även för möjligheten att låta angränsande kommuner söka inträde (JLL, Begäran om yttrande 2009-03-19).

Västernorrlands läns landsting valde att ”skriftligen informera” samtliga kommuner i Västernorrland och Jämtland, landstingen i Västerbotten och Gävleborg samt ett antal enskilda kommuner¹⁸. Kommunerna Sundsvall, Ånge och Timrå ombads dock att lämna skriftliga svar. Landstinget skisserade tre alternativ som dessa hade att ta ställning till: 1) hela Västernorrlands län ingår i Region Norrland, 2) Västernorrlands län utom Sundsvalls och Ånge kommuner ingår i Region Norrland, 3) Västernorrlands län utom Sundsvall, Ånge och Timrå kommuner ingår i Region Norrland (LVN, Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-04-21).

Kommunernas svar till landstingen

En genomgång av kommunernas svar visar att de kommuner som anslutit sig till Region Norrland stod fast vid sina beslut. Örnsköldsvik skrev till exempel i sitt svar till Jämtlands läns landsting, att de helst vill tillhöra en region bestående av alla fyra län men om man ”tvingas ta ställning för en lösning med två regioner i Norrland kommer Örnsköldsviks kommun att begära tillhörighet till den norra regionen” (Yttrande till JLL, 2009-03-25; Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-03-30). Örnsköldsviks position får nog anses vara helt okontroversiell. Av dem

¹⁵ Östersund, Åre, Härjedalen, Bräcke, Krokom, Strömsund, Berg, Ragunda, Sundsvall, Ånge, Örnsköldsvik, Kramfors, Sollefteå, Härnösand, Timrå, Nordanstig, Hudiksvall, Ovanåker, Söderhamn, Bollnäs, Ljusdal, Orsa, Älvdalen och Dorotea.

¹⁶ Sollefteå, Bollnäs, Söderhamn, Orsa och Älvdalen svarade inte.

¹⁷ De tre kommunerna Hudiksvall, Ovanåker och Ljusdal hänvisade, i sina svar till Jämtlands läns landsting, till de pågående diskussionerna i Gävleborgs län. (JLL, Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-04-22).

¹⁸ Dorotea, Nordanstig, Hudiksvall, Ljusdal, Söderhamn, Bollnäs, Orsa och Älvdalen.

som intervjuats har en klar majoritet uttryckt förståelse för kommunens ställningstagande. Även de som menar att hela Västernorrland borde hållas samman accepterar att Örnsköldsviks kommun vill gå norrut.

Gränsen mellan Timrå och Sundsvall har däremot väckt kraftiga reaktioner och Merlobäcken har fått tjäna som symbol för gränsdragningen, som delar Sundsvalls arbetsmarknadsområde. Kommunledningen i Timrå med det socialdemokratiska kommunalrådet Eva Lindstrand hade tidigt en tydlig uppfattning i frågan och det var att man helst ville se en sammanhållen storregion (intervju 5). Den 24 september 2007 fattade kommunfullmäktige (Protokoll 2007-09-24) i Timrå ett enhälligt beslut om att man helst ville ingå i en regionbildning bestående av de fyra nordligaste länen. Detta motiverades med det storlekskriterium som Ansvarskommittén angivit. Timrås linje har hela tiden varit att framhålla vikten av detta kriterium och att det krävs en "kritisk massa" i termer av befolkningsstorlek. Konsekvensen av detta blev att Timrå valde att ingå i förberedelsearbetet i Norrstyrelsen. Efter regeringens besked om att tillerkänna Gotland och Halland status som regionkommuner motionerade centerpartisten Lars-Erik Nordin i kommunfullmäktige om att det tidigare beslutet borde upphävas och att Timrå istället borde söka medlemskap i Mittstyrelsen. Han menade att storlekskriteriet mist sin betydelse i och med regeringens godkännande av Gotlands och Hallands ansökningar och att man inte lyckats ena de fyra nordligaste länen i en gemensam regionbildning. Motionen avslogs dock av fullmäktige (Protokoll 2009-04-27).

Vikten av att respektera Ansvarskommitténs storlekskriterium underströks även i Timrå kommuns svar till landstingen i Jämtland och Västernorrland. Timrå menade att de "inte utesluter någon regionbildning under förutsättning att Ansvarskommitténs kriterier i rimligaste utsträckning uppfylls. Remissyttrandet pekar på att de fyra nordligaste länen bedöms motsvara kommitténs kravbild men utesluter inte andra regionbildningar, under förutsättning att kravet beträffande befolkningsunderlag kan uppfyllas". Vidare framhöll Timrå att man såg "stora fördelar med att hålla ihop länet och den nuvarande samt framtida arbetsmarknadsregionen" (Yttrande till JLL/LVN 2009-03-30; Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-04-07, Kommunfullmäktige Protokoll 2009-04-27.)

Grannkommunen Härnösand hänvisade till kommunfullmäktiges tidigare beslut i frågan (25 februari 2008) i sitt svar till landstinget i Västernorrland. I detta beslut uttrycktes det att "de fyra nordligaste länen har den kritiska massan och storleken som behövs (...) även i framtiden, genom bildandet av en gemensam regionkommun i norra Sverige". I beslutet noterade Socialdemokraterna att man tillstyrkte motionen eftersom man inte vill dela länet. I övrigt meddelade Härnösands kommun i sitt svar till landstingen att man ville avvakta med ytterligare besked till dess att regeringen eller Kammarkollegiet vill höra kommunens synpunkter direkt (Yttrande till JLL, 2009-04-01; Kommunfullmäktige, Protokoll 2008-02-25).

De kommuner i Jämtlands- och Västernorrlands län, som sedan tidigare anslutit sig till Region MittSverige kvarstod vid detta ställningstagande och de flesta betonade också att de välkomnar att angränsande kommuner ansluter sig

till Region MittSverige. Exempelvis uttryckte Strömsunds kommun i sitt svar en önskan om att Jämtland och Västernorrlands län (med undantag av Örnsköldsviks kommun) borde bilda en gemensam region (Strömsunds kommun, Yttrande till JLL, 2009-03-30; Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-03-24). Krokoms kommun menade att Region MittSverige borde utvidgas till att omfatta fler kommuner för att därmed stärka funktionella arbetsmarknadsregioner. Många av kommunerna i den planerade region MittSverige påpekade också i sina yttranden att man inte ville tillhöra en storregion bestående av de fyra nordligaste länen.

Sundsvalls och Ånge kommuner meddelade Landstinget i Västernorrland att man föredrog alternativ tre där även Timrå kommun ingår i Region MittSverige. Dessutom framfördes ytterligare ett alternativ i form av en önskan om att också Härnösand borde ta steget in i Region MittSverige. I svaret till Jämtlands läns landsting meddelade både Sundsvall och Ånge att man helst föredrar Ansvarskommitténs nioregionsalternativ av de två alternativ som identifierats av landstinget. Man framhöll också vikten av att hålla samman de kommuner som utgör Sundsvallsregionen och man markerade ett tydligt motstånd mot en fyrlänslösning (Sundsvalls kommun – Yttrande till JLL/LVN 2009-03-25; Ånge kommun – Yttrande till JLL/LVN 2009-04-07, Ånge kommun – Kommunstyrelsen Protokoll 2009-04-07). Ånge kommun påpekade i sitt svar till landstinget i Västernorrland att man borde ha tillfrågat fler kommuner än Sundsvall, Ånge och Timrå, helst till alla kommuner i hela Sundsvallsregionen men åtminstone till Härnösands kommun (Yttrande till JLL/LVN, 2009-04-07).

På ett extra sammanträde med landstingsstyrelsen antog Landstinget Västernorrland ett yttrande som bekräftade majoritetens önskan om att tillhöra Region Norrland. Moderaterna yrkade att Västernorrland borde ingå i Region MittSverige, vilket också stöddes av två socialdemokrater men fick inte majoritet i landstingsstyrelsen. Huvuddragen i landstingets yttrande som fastställdes i landstingsstyrelsen (Protokoll 2009-04-21) sammanfattas nedan:

(...) hela Västernorrlands län bör ingå i Region Norrland då det (...) framstår som förmånligast för medborgarna. Det gäller för både regional samling för tillväxtens utveckling i regionen samt för hälso- och sjukvårdens utveckling. (...) Alternativ 2 – att Västernorrland utom Sundsvall och Ånge kommuner skulle ingå i Region Norrland – skapar den minst ändamålsenliga gränsdragningen (LVN, Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-04-21).

Efter att landstinget i Västernorrland hade skickat in sitt svar till Kammarkollegiet utformade kommunalrådet i Ånge, Sten-Ove Danielsson och oppositionsrådet Magdalena Flemström ett kompletterande yttrande direkt till Kammarkollegiet (Komplettering till Kammarkollegiet, 2009-04-29). I brevet uttryckte man oro för att landstinget i Västernorrland inte respekterade överenskommelsen om att bilda två regioner i norra Sverige med hänvisning till att landstinget sökt för *hela* Västernorrlands län. Detta illustrerar det spända och känsliga läge som förefaller ha präglat regionfrågan i landstinget i Västernorrland.

Jämtlands läns landstings svar till Kammarkollegiet antogs vid ett extra sammanträde i landstingsstyrelsen den 21 april 2009. Allianspartierna försökte,

under ledning av centerpartisten Marianne Larm Svensson, få gehör för ett alternativt svar men Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet enades kring det upprättade förslaget. I sitt yttrande till Kammarkollegiet som antogs av landstingsstyrelsen (Protokoll 2009-04-21), återgav landstinget kommunernas svar och hänvisade till Ansvarskommitténs kriterier som motiv för att bilda Region MittSverige:

Den ansökan som Jämtlands läns landsting lämnade in till regeringen i juni 2008 om att tillsammans med kommunerna Sundsvall och Ånge få bilda regionkommun står fast. I ansökan anges en positiv inställning till att regionen kan utökas med angränsande kommuner. Den inställningen står också fast. (...) Den viktigaste geografiska avgränsningen som Kammarkollegiet behöver ta ställning till är om de fyra nordligaste länen ska utgöra en eller två regionkommuner". (...) Jämtlands läns landsting anser att (...) två regionkommuner ska bildas i de fyra nordliga landstingen. Den ansökan som lämnats in om att få bilda en region Mittsverige är tillräckligt stark för att kunna genomföras. Sannolikt skulle regionen stärkas ytterligare om fler kommuner i Ångermanland, Medelpad och några kommuner i Hälsingland kunde ingå (JLL, Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-04-22).

Kammarkollegiets utredning av regioner i norra Sverige

Den 15 september 2009 presenterades den konsultrapport som Sweco Euro-futures (2009) utfört på Kammarkollegiets uppdrag. I rapporten utreddes fem olika alternativ för regionkommuner:

- Norrland 1: Norrbottens läns landsting, Västerbottens läns landsting, landstinget Västernorrland samt Jämtlands läns landsting.
- Norrland 2: Norrbottens läns landsting, Västerbottens läns landsting samt landstinget Västernorrland.
- Norrland 3: Norrbottens läns landsting, Västerbottens läns landsting, samt landstinget Västernorrland med undantag av Sundsvall och Ånge kommuner.
- Norrland 4: Norrbottens läns landsting, Västerbottens läns landsting samt landstinget Västernorrland med undantag av Sundsvall, Ånge och Timrå kommuner.
- Mittsverige: Jämtlands läns landsting samt Sundsvall och Ånge kommuner.

Rapportförfattarna gjorde en sammanvägning av indelningslagens och Ansvarskommitténs kriterier¹⁹ för att utvärdera de olika alternativens styrkor och svagheter. Sammantaget menade rapportförfattarna att alternativet "Norrland 1" bäst möter Ansvarskommitténs kriterier och att "Norrland 2" är det näst bästa. När det gäller demokratikriteriet konstaterade dock författarna att de demo-

¹⁹ Befolkningsunderlag, demokrati, regional utveckling och funktionalitet, verksamhet och ekonomi.

kratiska utmaningarna är störst med "Norrland 1" och att det saknas en tydlig, gemensam identitet. Rapportens slutsats på den punkten är dock att alla alternativ måste betraktas som "administrativa regioner snarare än regioner byggda på en gemensam identitet" (Regionkommuner i norra Sverige, 2009).

Efter att Kammarkollegiet offentliggjort konsultrapporten följde en rekordkort remissomgång i vilken totalt 83 remissinstanser ombads lämna yttrande, bl.a. berörda kommuner, landsting, länsstyrelser och Region Västerbotten (Norrbottens-Kuriren, 2009-10-03).

De yttranden som inkommit till Kammarkollegiet har egentligen inte förändrat situationen på något nämnvärt sätt. De kommuner som anslutit sig till Norrstyrelsens respektive Mittstyrelsens arbete vidhåller i de flesta fall sina tidigare ställningstaganden. Några yttranden är emellertid intressanta. Det som kanske väckte störst uppmärksamhet var Härnösands agerande. I sina tidigare svar till Landstinget Västernorrland och Jämtlands läns landsting har Härnösand hänvisat till ett kommunfullmäktigebeslut från den 25 februari 2008 som var ett svar på en motion av centerpartisten Jonny Lundin. Inför yttrandet till Kammarkollegiet fattade emellertid kommunfullmäktige ett nytt beslut, som väckte viss förvirring. Kommunstyrelsens förslag till fullmäktige innehöll en att-sats om att Härnösands kommun skulle rekommendera "Kammarkollegiet att föreslå Regeringen att huvudalternativet för bildande av regionkommuner ska vara Norrland 1, dvs. samtliga de fyra nordligaste landstingen". Det moderata kommunalrådet Anders Gäfvert yrkade avslag på denna att-sats (Kommunfullmäktige, Protokoll 2009-09-28) och Socialdemokraterna beslutade sig i sista sekund för att stödja det moderata förslaget. I att-satserna i det förslag som kommunfullmäktige slutligen antog förordas att hela Västernorrlands län bör hålla samman, att fyralänslösningen bör utredas ytterligare ur demokratisk synpunkt, att förordas en utredning av ett regionalalternativ bestående av Västernorrlands och Jämtlands län samt att förordas en utredning av ett regionalalternativ bestående av enbart Västernorrlands län. Hur Socialdemokraternas agerande ska tolkas är dock inte helt givet. Deras företrädare har i media påpekat att det inte betyder att man nu förordar en "annan lösning" utan att man vill "utreda frågan ytterligare ur demokratisynpunkt" (Dagbladet, 2009-09-30). Lokalpressen gör emellertid tolkningen att partiet gjort en omsvängning och att Härnösand i och med detta har öppnat en dörr söderut mot Region MittSverige (se till exempel Allehanda 2009-09-30, Dagbladet 2009-09-30). Om så är fallet sätter detta naturligtvis förnyad press på Timrå kommun. I det sammanhanget kan också nämnas att Timrås kommunalråd Eva Lindstrand kort därefter fick ta emot närmare 600 namnunderskrifter från Timråbor som kräver en folkomröstning i regionfrågan (Dagbladet, 2009-10-07).

I Norrbotten finns också ett antal kritiska kommuner som nu givits röst i och med remissförfarandet till Kammarkollegiet. En av dem är det moderatledda Boden. En annan är Haparanda, som i sitt yttrande menar att de alternativ som Kammarkollegiet utrett saknar stöd både politiskt och bland norrbottningarna och man förespråkar i stället att Norrbotten bildar en egen region (Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-10-02). Kiruna kommun levererar i sitt yttrande svidande kritik mot Kammarkollegiet för den korta remisstiden och menar att

den gör det omöjligt att avge något svar (Yttrande till Kammarkollegiet, 2009-10-02).

Framtiden – ett frågetecken

Eftersom detta kapitel har skrivits samtidigt som processen äger rum saknar berättelsen upplösning. Remissvaren har inkommit till Kammarkollegiet som fortsätter att utreda och bereda frågan. Det avgörande beslutet fattas sedan av regeringen.

I kapitlets nästa del diskuteras de centrala aktörerna och deras motiv och dessutom identifieras några drag i processens utformning som varit centrala.

Reflektioner kring regionbildningsprocesserna

Aktörernas motiv i regionfrågan

Det är svårt att urskilja några enkla samband mellan olika aktörers inställning i regionfrågan och deras partitillhörighet eller politiska position. I alla politiska partier, i alla fyra nordligaste länen finns olika åsikter företrädde. Inte sällan skiljer sig uppfattningarna åt mellan olika nivåer inom ett och samma parti i ett län. Det är med andra ord svårt att klassificera motiven och att sammankoppla dem med aktörer utan att det blir grova förenklingar.

De som förespråkar en fyralänslösning anför flera motiv för detta. De pekar på de senaste årtiondenas befolkningsutveckling i norra Sverige och menar att en region kräver ett tillräckligt stort befolkningsunderlag för att kunna hantera den framtida sjukvårdens behov. Fyralänsförespråkarna menar också att man kan nå administrativa och verksamhetsmässiga stordriftsfördelar och hänvisar också till de samarbeten som redan idag sker mellan de fyra nordligaste länen (t.ex. Europaforum norra Sverige och Norrtåg). De menar också att norra Sverige, av olika skäl, bör kraftsamla sina resurser och prata "med en röst" gentemot centralmakten. Många med denna uppfattning är landstingspolitiker.

De som motsätter sig en fyralänslösning anför också olika orsaker. Några menar att det i första hand är de regionala utvecklingsfrågorna, inte hälso- och sjukvårdens behov som ska vara vägledande i regionbildningen. Andra motiv som anförts handlar generellt sett om demokrati, samhörighet och människors rörelsemönster som man menar motiverar fler än en region i norra Sverige. Kritikerna till en fyralänsregion menar bland annat att en sådan riskerar att öka avståndet mellan väljare och valda och att det saknas en gemensam identitet som kan verka sammanhållande.

Slutligen finns det en grupp som motsätter sig alla former av regionbildning. Till denna hör egentligen bara Moderaterna. Partiets officiella position är att man inte vill ha någon mellannivå i det politiska systemet att staten bör bedriva regionalpolitik, inte regionerna.

Går geografisk storlek och demokrati att förena?

Ansvarskommittén introducerade kriterierna om befolkningsmässig storlek och demokrati. Både de som förespråkar en fyralänslösning och de som vill ha någon annan typ av region använder sig av dessa argument, men utifrån helt olika utgångspunkter. Det argument som de flesta motståndare till en storregion hänvisar till avser de problem som dess geografiska och befolkningsmässiga storlek anses medföra. Som en av de intervjuade uttrycker det, ”det går inte att ha en sån stor region, från Tretriksroset till Lillhärdal, det funkar inte” (intervju 9). En annan respondent menar att Region Mittsverige inte skulle gynnas av att vara den södra delen av en storregion på grund av de stora avstånden och pekar också på att rörelsemönstren i det området går söderut, österut och västerut men i väldigt liten utsträckning norrut (intervju 23). De som företräder en fyralänslösning menar att problemen med den geografiska och befolkningsmässiga storleken och de stora avstånden uppvägs av att man vinner andra saker. En av de intervjuade pekar på att man tror sig kunna leverera bättre välfärdstjänster:

De fyra nordligaste länen, det är det logiska, det ger ett tillräckligt stort underlag, det är den norra sjukvårdsregionen, vi har mycket gemensamt. Det är jätteavstånd som är nackdelen men det får man ta (...) om vi på det sättet klarar av välfärdsuppdraget på ett bättre sätt (intervju 19).

Samma person säger också att ”det skulle vara bättre för regionsjukvården om ansvaret var samlat. Det finns stora samarbetsvinster (...)” (intervju 19).

Många av de motiv som anförs för en fyralänslösning kan också sammanfattas med begreppet kraftsamling och då är befolkningsmässig storlek en fördel. En vanlig beskrivning i det sammanhanget är att regionfrågan handlar om den här landsändans överlevnad och att en större region krävs för att kunna bibehålla en god hälso- och sjukvård. I ljuset av en stadigt minskande och åldrande befolkning och med en geografi som präglas av glesbygd och långa avstånd ses regionaliseringen som en nödvändighet för att klara morgondagens välfärd:

Vi är inte ens en miljon människor i den här halva delen av Sverige. Hur ska vi kunna klara oss? Hur ska vi kunna finansiera välfärden? Hur ska vi kunna hålla demokratin? Hur ska vi kunna planera om vi inte gör det tillsammans och försöker få till effektivitetsvinster? (...) Jag är övertygad om att vi blir betydligt starkare om vi håller ihop de fyra Norrlandslänen, landstingen (intervju 1).

Kraftsamlingen handlar både om att samordna resurserna i hälso- och sjukvården och om att samordna och samarbeta kring de regionala utvecklingsmedlen:

Den regionala utvecklingsplaneringen är spridd på för många olika håll. De olika länen delar samma typ av problem (...) samma typ av geografi. Jag tror vi skulle kunna kraftsamla på ett annat sätt i de regionala utvecklingsfrågorna om man hade ett parlament. Man skulle förhoppningsvis kunna samsas och prioritera (...) Om Norrland kunde tala med en röst och säga att - vår absolut viktigaste infrastruktuursatsning är..., nummer två är..., nummer tre är... så tror jag att vi har större chans att få igenom dem (...) (intervju 19).

Det handlar om att dra ihop lite muskler i det här med infrastruktur och regional utveckling (intervju 16).

Frågan om kraftsamling handlar också om att mobilisera för att klara en ökad rivalitet mellan olika delar landet. Man beskriver en situation där Sverige kartan successivt håller på att förändras och där regioner i olika delar av landet i allt högre grad konkurrerar med varandra.

(...) vi inser ju att vi behöver det här för att kunna mäta oss med de här tillväxtregionerna söderut. Så det är en överlevnadsfråga tycker jag. (...) Jag kanske inte skulle ha sagt det om vi inte redan hade regioner. Men nu har vi det. Det finns liksom ingen väg tillbaks tycker jag (intervju 1).

En annan politiker uttrycker sig på liknande sätt – de stora framtida utmaningarna gör det svårt att avvika från den inslagna vägen:

För mig finns det ingen återvändo i den här processen, jag liksom vårt parti (...) har hela tiden hävdad det här. Vi har ingen annan väg att gå än att försöka hitta en gemensam större region där vi sluter oss samman. Därför att vi har så stora utmaningar att klara i framtiden som gör att vi måste hålla ihop (intervju 12).

Det andra centrala motivet som anförs av aktörerna gäller demokrati. Detta är intimt förknippat med storleksargumentet eftersom det ofta framställs som att de är svåra att förena. Något som flertalet regionförespråkare kan enas om är den demokratiska vinst som det antas innebära när makten över de regionala utvecklingsmedlen flyttas från statliga tjänstemän till direktvalda regionfullmäktige. Som en respondent uttrycker det så innebär det att man överlämnar besluten till ”politiker som man kan flytta på vart fjärde år” (intervju 1).

De som är kritiska till en fyralänsregion varnar för bristande representation då antalet folkvalda minskar och för att avståndet mellan väljare och valda ökar. En respondent uttrycker sig på följande sätt:

(...) att vi ska bygga upp en politisk organisation som gör att vi kommer ännu längre från våra väljare, det tycker jag är olyckligt. (...) det ju allt svårare att få människor att engagera sig politiskt, det är allt svårare att få människor att stanna kvar i politiken. (...) Det måste vara möjligt att vara politiker och då kan vi inte bygga organisationer där vi gör det ännu svårare att vara politiker, att människor ska sitta och resa för att de ska vara på möten. Och man kommer långtifrån väljarna. (...) vi vet att det inte ser likadant ut i Sverige (...) och då kan man inte stirra sig blind på att vi ska ha regioner som innehåller x antal medborgare därför att vi har olika förutsättningar i Sverige och då måste vi bygga utifrån de förutsättningar vi har (intervju 13).

Ett demokratiargument som anförs av landstingspolitiker handlar om att samarbetet mellan de fyra nordligaste länen kring den högspecialiserade vården. Detta sker i dagsläget inom ramen för Norrlandstingens regionförbund vars Direktion är indirekt vald via landstingen. Man menar att ett direktvalt regionfullmäktige skulle vara att föredra för att öka insynen (intervju 19, intervju 22).

De som motsätter sig en fyralänsregion menar dock att hälso- och sjukvården även fortsättningsvis kan regleras via avtal och indirekta organ:

*(...) det [sjukvården] är ju sådant som fungerar även idag när det är fyra landsting. Så varför skulle inte det kunna fungera imorgon om vi har två regioner? Det är ju bara en fråga om att skriva avtal och göra överenskom-
melser (intervju 6).*

En annan diskussion i anslutning till demokratikriteriet handlar om den framtida representationen och antalet mandat i regionfullmäktige. Denna kommer sannolikt att bli alltmer aktuell desto närmare man kommer ett eventuellt förverkligande av regionbildningarna.

Identitet, samhörighet och rörelsemönster

Frågan om identitet och människors känsla av samhörighet är också intimt förknippat med demokratikriteriet. De som vill se en lösning med flera regionkommuner i norra Sverige menar att det inte finns någon gemensam norrländsk identitet som kan utgöra ett sammanhållande kitt i en framtida region. En av respondenterna säger:

Det [de fyra nordligaste länen] är ett gigantiskt geografiskt område, enormt. (...) Jag kan känna att vi [Region MittSverige] har väldigt lite gemensamt med Västerbotten, Norrbotten (...) jag upplever att det är olika mentalitet, jag känner ingen samhörighet och jag tror inte att människor i gemen känner det. Samhörighet är inte en absolut nödvändighet men det är en fördel. (...) Den norrländska identiteten - den är väldigt, väldigt spridd (intervju 14).

I intervjuerna har det också framkommit att bilderna av kommunikations- och interaktionsmönstren skiljer sig åt mellan förespråkarna för de två olika regionbildningarna. De som förordar en fyralänsregion menar att kommunikationsmönstren huvudsakligen går från norr till söder medan företrädarna för Region MittSverige istället hävdar att förbindelserna går från Norge i väster till kusten i öster. De senare pekar på de etablerade politiska samarbeten som finns idag, SÖT-samarbetet (Sundsvall-Östersund-Trondheim) och Sundsvallsregionen och menar att det naturligaste vore att bilda en region från väster till öster (intervju 9, intervju 13) och att vidareutveckla dessa befintliga samarbeten (intervju 23). Några av de intervjuade påpekar att man i Medelpad hellre utvecklar relationerna mot Stockholm och Mälardalen (intervju 15), vilket delvis motiveras med att kommunikationsmönstren i form av person- och godstransporter går söderut snarare än norrut (intervju 5).

Inom-regional konkurrens – ett underliggande, men viktigt argument

Det finns mycket som pekar på att konkurrensförhållanden mellan olika delar av norra Sverige är en viktig orsak till varför norr och söder inte kunde enas bakom en gemensam regionansökan (intervju 15) och att striden handlat om en befärad kamp om de regionala utvecklingsmedlen (intervju 17, intervju 23). En politiker

konstaterar lite cyniskt att "det är makt och inflytandefrågor som har gjort att hela processen kollapsat"²⁰ (intervju 8). En annan säger att det finns en rädsla för att "allt ska hamna i Ume" (intervju 22). Citatet nedan illustrerar detta. En politiker från Jämtland resonerar om hur man uppfattar riskerna att missgynnas i en fylälänsregion där makten koncentreras till kustlandet:

(...) ska vi vara ett enda stort område som ska fördela regionala utvecklingsmedel, hur starka är vi då? Vi är det minsta länet, mest glesbefolkat, (...) vi har ju inte den här koncentrationen med större städer som finns längs kusten. Så det var väl också lite rädslan att försvinna och hur ska vi då få hit utvecklingsprojekt eller utvecklingsmedel till oss om vi ska slåss med dem (...) (intervju 6).

Flera av de intervjuade ger uttryck för en liknande uppfattning:

Man är väl rädd kanske, jag tror inte medborgarna tänker så, men vart kommer maktkoncentrationen att ske? Är det Ö-vik och Umeå som blir maktkoncentrationen framöver? (intervju 5)

Jämtland kände sig som att de låg på sidan om och de trodde inte att de skulle få någon del av det här. Sundsvall likadant. Sundsvall och Umeå, det har alltid varit en konkurrens emellan dem. Jag tror att det är sådana bevekelsegrunder som ligger bakom (...), man var rädd att det var Umeå som skulle få allting (intervju 12).

Det som vi tycker är viktigt här det är oviktigt i den andra änden av regionen men ändå måste vi få dem att tycka att det är viktigt (...) vi har en ganska klar bild av hur vi vill ha vår utveckling i Region Mitt. Skulle vi då tvingas övertyga alla andra norr om oss att den är riktig? (...) Det blir så när det blir för stort, vi kan inte känna samma engagemang för Norrbottenregionen som vi känner för Mittbanan. Och man kan ju tänka att ja det är typiskt, politiker som bara vill ha konflikt och inte kan komma överens men man måste vara rationell någon gång och tänka att den kraft och den tid som vi lägger på politik den måste ge någon typ av effekt. Och jag ser framför mig att vi kanske får vänta tio år på en satsning för att Norrbottenregionen ska gå före, för jag menar det är gemensamma resurser som en region får att styra över. (...) Det kommer att vara en ständig dragkamp om de här resurserna och ju fler aktörer som finns och strider om sådana här resurser ju mer taktikspel, ju mer alliansspel. (...) vi kommer att nå snabbare resultat, bättre resultat, större effektivitet, större rationalitet i en mindre region där vi har närmare mellan väljare och valda, där vi inte behöver ta alla de här striderna (intervju 17).

Dessa citat uttrycker en oro för den inomregionala konkurrens som skulle kunna uppstå i en fylälänsregion. Argumentationen är känslomässig i de fall den ger uttryck för "byapolitik" men också rationell i den mening att man (som stad, kommun, län) kalkylerar sin relativa styrka i framtida förhandlingssituationer om de regionala utvecklingsmedlen. Respondenten i citatet ovan ger ett konkret exempel som handlar om infrastruktursatsningar. En annan person befarar en motsvarande motsättning mellan en utbyggnad av Ostkustbanan och Norrbottenregionen i en framtida fylälänsregion (intervju 5).

²⁰ Med "kollapsat" menade respondenten att man inte kunnat enas om en gemensam regionbildning.

Farhågor för en inomregional dragkamp om knappa resurser, oro för att hamna i periferin i en storregion och för att komma i maktens skugga är således motiv som inte ska underskattas i sammanhanget.

Processens centrala aktörer

Under processens gång har olika aktörer spelat olika stor roll. Under inledningsskedet var det framförallt två personer som var mest framträdande. Den ena var det socialdemokratiska landstingsrådet i Västernorrland, Ewa Söderberg, som gjort sig känd som en stark förespråkare för en fyralänsregion. Söderberg spelade en avgörande roll för att föra upp regionfrågan på den politiska dagordningen (intervju 16). Hon tog initiativet till och var ordförande vid det första mötet i Östersund där regionbildningsgruppen bildades och valdes också in i gruppens presidium. När Norrstyrelsen sedan bildades valde Söderberg att inte kandidera till någon ordinarie post utan som ersättare och är inte lika länge lika framträdande även om hon deltar i styrelsens arbete.

Den andra personen som spelade en mycket central roll i inledningsskedet var en annan känd socialdemokratisk profil, Östersunds kommunalråd Jens Nilsson. Nilsson beskrivs av många som en karismatisk person. Han representerade sitt partidistrikt vid det första mötet i Östersund och blev liksom Söderberg invald i regionbildningsgruppens presidium. Många av de intervjuade identifierar honom som den starkaste och mest synliga kritikern mot en fyralänsregion och det finns även de som menar att utgången av de inledande förhandlingarna hade kunnat sluta annorlunda om Jens Nilsson inte varit närvarande (intervju 1, intervju 2). När den politiska överenskommelsen om två regionansökningar var undertecknad lämnade dock Nilsson scenen och valde att inta en passiv roll i Mittstyrelsens arbete. Istället är det landstingsrådet i Jämtlands län, Robert Uitto (S) som har övertagit ledartröjan för Region MittSverige och som i egenkap av ordförande för Mittstyrelsen spelar en central roll för händelseutvecklingen.

Den som övertog ledarrollen från Ewa Söderberg i den norra regionbildningen var ett annat socialdemokratiskt landstingsråd, nämligen Kent Ögren från Norrbotten, då han valdes till ordförande för Norrstyrelsen. Ögren har varit en av centralfigurerna som argumenterat för en fyralänsregion under hela processen.

Många som är aktiva i Norr- respektive Mittstyrelsen har, i varierande grad, varit aktiva och drivande i processen. I Norrstyrelsen har samtliga ledamöter i presidiet – Kent Ögren, Elvy Söderström och Hans Hedlund – varit drivande. I Mittstyrelsen är det framförallt ordföranden Robert Uitto och den centerpartistiske kommunpolitikern Reinhold Hellgren från Sundsvall som varit framträdande. Ytterligare en person, Sten-Ove Danielsson, kommunalråd i Ånge och ledamot av Mittstyrelsen har varit mycket aktiv i regiondebatten, inte minst i lokala media. En annan tongivande person i Mittstyrelsen är Håkan Larsson som är adjungerad representant för Nordanstigs kommun (intervju 19).

En person som var aktiv främst under det inledande skedet och som influerat processen är Sundsvalls socialdemokratiska kommunalråd Anita Bdioui som

engagerat sig starkt för bildandet av Region MittSverige. Hennes partikollega i den norra grannkommunen Timrå, kommunalrådet Eva Lindstrand, har å sin sida drivit på för en fyralänslösning och det finns de som menar att hon haft stort personligt inflytande på Timrås ställningstagande. En respondent menar att detta också hänger samman med att de ledande socialdemokraterna i Timrå har starka kopplingar till partidistriktet och att man därför valt att vara lojala med partidistriktets beslut om att hålla samman länet (intervju 14).

Norrbottens sjukvårdsparti med Kenneth Backgård och Dan Ankarholm i förgrunden har spelat stor roll för opinionsbildningen i lokala media i Norrbotten som kritiker av regionbildningsprocessen, både dess utformning och mål. Bland kritikerna märks också den moderate landstingspolitikern Bo Hultin. De väckte bland annat stor uppmärksamhet när de beställde en opinionsundersökning om regionopinionen bland medborgarna i Norrbotten. Även landshövdingen Per-Ola Eriksson i Norrbotten har uttryckt kritik mot de föreslagna regionbildningarna (se t.ex. Norrbottens-Kuriren, 2009-10-03).

Några cheftjänstemän i landstingen har också haft stor betydelse då de varit involverade i att formulera landstingens dokument i ärendet. En av dem är Christer Nylén, som är utvecklingschef vid Landstinget Västernorrland och författaren bakom flera viktiga skrivelser från såväl landstinget som Norrstyrelsen. En annan tjänsteman är Kurt-Åke Hammarstedt, chef för regionala enheten i Norrbottens läns landsting, som bland annat ansvarat för att ta fram Norrstyrelsens kommunikationsplattform.

Projektledningarna för de bägge ideella föreningarna, Jan-Åke Björklund och Jörgen Olsson för Norrstyrelsen och Thomas Palmgren för Mittstyrelsen, är naturligtvis också mycket centrala aktörer som har format processen. Deras roll diskuteras senare i kapitlet.

Landstingspolitikernas fråga

Eftersom det är landstingsnivån som berörs av de planerade förändringarna så hamnade regionfrågan först hos landstingen. Både kommuner och landsting hade behandlat frågan i samband remissförfarandet till Ansvarskommittén men landstingen hade ändå genom sitt formella ansvar ett försprång före kommunerna. En respondent berättar att först när landstingen skulle ansöka om att få bilda region så "vaknade våra partidistrikt" (intervju 19). En respondent som själv är landstingspolitiker berättar om farhågorna för att fokus skulle hamna på hälso- och sjukvårdsfrågorna i och med att initiativet väcktes i Norrlandstingens regionförbund:

(...) jag var rädd att om initiativet kom från Norra Sjukvårdsregionen så skulle det bli väldigt mycket fokus på sjukvårdsfrågorna (...), men det är inte det som är den kanske viktigaste anledningen till att göra det här, utan det är ju att regionala politiker får ansvar för regionala uppgifter, att man lyfter det från den statliga till den regionala nivån (intervju 8).

I intervjuerna framträder en uppdelning mellan landstings- och kommunpolitiker. Mycket förenklat kan man säga att landstingspolitikerna tycker att kom-

munpolitikerna är ovana att tänka regionalt och att de agerar utifrån ett snävt kommunintresse (intervju 2, intervju 12). Kommunpolitikerna å sin sida anklagar landstingspolitikerna för att fokusera alltför mycket på hälso- och sjukvårdens förutsättningar och behov och alltför litet på de regionala utvecklingsfrågorna. Nedanstående citat illustrerar denna klyfta:

Det är någonting som vi landstingspolitiker har lite lättare för att känna, att vi har en regionhatt, vi är vana med att diskutera regionalperspektiv både inom länet men också inom hela norra regionen eftersom vi diskuterar de här regionsjukvårdsfrågorna och kulturfrågorna och trafikfrågorna gemensamt. (...) det finns ju kommunpolitiker som har lite svårare för det där (intervju 12).

En annan landstingspolitiker beskriver hur man som sådan tänker att "(...) nu kommer de där kommunpolitikerna igen som inte förstår det här med gränsöverskridande länstrafik och ska snacka om sina bussar" och säger sedan att, "(...) det finns en vana hos landstingspolitiker att tänka regionalt som är en fördel i ett sånt här arbete, samtidigt som den vanan också präglas av en ovana att tänka lokalt. (...) " (intervju 19). Kritiken mot att regionbildningen bedrivs utifrån ett hälso- och sjukvårdsperspektiv kommer framförallt från de som förespråkar bildandet av en Region MittSverige. Nedanstående citat illustrerar detta:

(...) vi [Mittstyrelsen] betraktar ekonomisk tillväxt och jobb som viktigast när man bildar nya regioner. Det är det som är viktigast. (...) vi måste bygga regionerna på någonting annat än sjukvård, annars kan det bli helt fel. Hela vårt regiontänk, att bygga starkare regioner har handlat om ekonomisk tillväxt, inte om sjukvård. Sen kan jag förstå de som bara tänker sjukvård, att "det är klart att vi ska ha en storregion". Jag har förståelse för det. Om man ska vara politiskt ansvarig för sjukvård så är det ju lättare att få till det med en stor region med en miljon invånare. (...) (intervju 9).

(...) det var en ganska stor enighet. Men bilden var lite splittrad. En del av de här var landstingspolitiker som såg sjukvården före och sånt där, så lite splittrad bild var det. Men så småningom så, när vi formulerade varför vi ska ha två regioner i Norra Sverige så var det ekonomisk tillväxt som var grundargumentet. Vi bygger regioner för tillväxt, inte för sjukvård (intervju 9).

En av politikerna menar att klyftan mellan landstings- och kommunpolitiker beror på att man gör olika prioriteringar och att man värderar Ansvarskommitténs kriterier på olika sätt:

Vi lägger olika tyngdpunkt i vad som är viktigt i en regionbildning och det är det som jag tror har varit avgörande i ställningstagandet. Det finns en klar skiljelinje mellan sjukvården och det andra, en klar skiljelinje. Det finns många som lägger en stor vikt på just sjukhusfrågorna (...). Och jag tycker att det är synd om man bara lägger in den dimensionen. Jag tycker nog att man måste se det här i en större helhet än bara sjukvården. Men det finns en klar skiljelinje, var man lägger tonvikten innan man gör sin bedömning. (...) det finns en skiljelinje mellan dem som är kommunpolitiker och de som är landstingspolitiker (intervju 13).

I intervjuerna framkommer en uppfattning om att den högspecialiserade sjukvården styrs av Norrlands universitetssjukhus och av Västerbottens läns landsting (intervju 14, intervju 16). Medan en intervjuperson menar att bildandet av en gemensam region ökar möjligheterna till insyn över hur sjukvården styrs (intervju 16) så menar en annan att man skulle förlora alla möjligheter att självständigt styra över sjukvården inom sitt eget geografiska område (intervju 14).

Blueprint-strategin och "Björklundeffekten"

En omständighet som är central, inte bara för regionbildningsprocessen i norra Sverige, utan också generellt, är att den i väsentliga delar skett under ledning av en och samma person, Jan-Åke Björklund. Björklund arbetade som projektledare och regiondirektör i Västra Götalandsregionen och utsågs sedermera till regeringens särskilde samordnare i regionbildningsfrågan. Björklund har haft en mycket inflytelserik roll i processen i norra Sverige, först som regeringens samordnare och sedan som projektledare för Norrstyrelsen.

När regiondiskussionerna inleddes var det ett till synes blankt ark som låg framför de politiska företrädarna. De kunde ha valt en egen strategi där processen anpassats till de sätt som man tidigare arbetat i de olika landstingen. I stället valde man att betrakta Västra Götalandsregionen som en referensskapande norm för sitt arbete och att tillämpa en metod som utarbetats för närmare tio år sedan i en region med andra förutsättningar än norra Sverige. Norrstyrelsen valde att kopiera Björklunds metod från Västra Götaland och Mittstyrelsen valde i sin tur att arbeta som Norrstyrelsen, vilket var ett medvetet val för att "kalibrera" de två ideella föreningarnas arbete så att man jobbade på ett likartat sätt (intervju 19).

De politiska företrädarna för Region Norrland har under hela processen varit mycket måna om att arbeta för en regionbildning med start 2011. Genom att tillämpa ett färdigt koncept kunde man komma igång snabbare än om man hade genomfört en mer grundläggande diskussion om hur man från politiskt håll ville att processen skulle genomföras. Ett sådant arbete hade nämligen krävt tid.

En snabb process – konsekvenser för förankring?

Medan man på de flesta andra håll i landet fortfarande ägnade sig åt mer prövande diskussioner hade man i norra Sverige, trots oenighet om gränsdragningen, redan utformat sina ansökningar till regeringen. En av de intervjuade förklarar den snabba processen med att "det var några politiker som var besjälade av regiontanken" (Intervju 4). Entusiasm är en viktig förklaring, men knappast den enda, till varför det gick så fort.

I samtliga fyra län har man tidigare försökt bilda regioner i form av kommunala samverkansorgan mellan kommunerna i länet och landstinget. Detta har endast lyckats i Västerbotten, eftersom enstaka kommuner i alla andra län sagt nej. Att regionfrågan varit levande hos de politiska företrädarna under så lång tid bidrog sannolikt till att processen fick en raketstart i samband med remissförfarandet kring Ansvarskommitténs slutbetänkande.

Genom diskussioner i Sveriges Kommuner och Landsting hade många politiska företrädare också tagit del av huvuddragen i utredningen redan innan den presenterats. Två av ledamöterna i Ansvarskommittén, Stefan Tornberg och Ulla Ölvebro, kommer från Norrbotten, vilket sannolikt också bidrog till att regionfrågan etablerades tidigt i såväl Centerpartiet som Socialdemokraterna i Norrbotten (intervju 3).

En ytterligare anledning till att processen kom igång snabbt var att de politiska företrädarna i norra Sverige ville visa sig handlingskraftiga och göra en markering gentemot såväl regeringen som resten av landet i regionfrågan. En politiker berättar hur man från politiskt håll tänkte att "det vore skitbra om vi kunde visa övriga Sverige, att här uppe vill vi bilda nya regioner, ta över ansvaret från Länsstyrelserna. Alla var helt ense om det" (intervju 9). En annan politiker vittnar om att man ville visa handlingskraft utåt och inte ville riskera att bli "sist in" i en regiondiskussion:

(...) vi skulle ju yttra oss över Ansvarskommittén (...). Då var det så aktuellt, och vi såg ju att nu är vi på väg in i det här, nu måste vi hitta en lösning, vi kan inte komma sist in i en diskussion här om att regionalisera oss utan det här måste vi göra också. Vi måste förbereda oss för det (intervju 12).

På ett fåtal månader hade man formulerat sina alternativ och ansökningar till regeringen. Det finns mycket som tyder på att de norrländska regionförespråkarna, genom att snabbt sätta igång processen, ville föregripa regeringens besked i frågan och därmed göra det svårare för denna att avfärda Ansvarskommitténs slutsatser. Särskilt förespråkarna för en storregion, under ledning av Ewa Söderberg, förefaller ha varit proaktiva snarare än reaktiva. En respondent menar att man kanske från ett "rött" norra Sverige också ville sätta press på en splittrad, borgerlig regering:

Sen kan man fundera på om det inte var så att det var ett antal s-politiker som såg det som en fråga att utmana en borgerlig regering med, som man från första början vet är splittrad i den här frågan, sätta press på Centern och KD till exempel och se hur långt håller moderaternas nej. Åtminstone tycker jag att frågan har utvecklats på det sättet, det blir lite av en kamp mellan röda norra Sverige och blåa regeringen (intervju 19).

Det är också rimligt att anta att partierna av valstrategiska skäl ville få regionfrågan avklarad så snabbt som möjligt så att den inte riskerade att kasta sin skugga över valrörelsen.

En annan viktig orsak till att man kom till ett snabbt avslut på de inledande diskussionerna är återigen Jan-Åke Björklunds närvaro. Björklund kunde, som han själv uttrycker det, tillhandahålla en färdig "verktygslåda" som han skaffat sig under arbetet med att bilda Västra Götalandsregionen. Björklunds arbetssätt gick också ut på att genomdriva den här typen av förändringsarbete snabbt, dels för att inte trötta ut verksamheterna och dels för att undvika att motståndet hann formera sig (intervju 15). Att Björklund kunde erbjuda ett färdigt koncept gjorde att man snabbt kunde sätta igång arbetet när man väl hade enats om överenskommelsen.

Såväl regionbildningens starkaste förespråkare som de mest kritiska är eniga om att Björklund har stor erfarenhet och kunnighet. Men det finns även de som är kritiska till den roll som Björklund intog som regeringens särskilde samordnare.

Det har varit oerhört hårt påskyndat och där tror jag nog att Jan-Åke Björklund har haft en central roll. (...) Han tycks ha sett det som sin uppgift att bilda region och kanske inte som sin uppgift att ta reda på om man verkligen vill bilda region. Det är så jag uppfattade det, lite handelsresande i regionbildning. (...) Han är oerhört kunnig och har erfarenhet, men jag trodde likväl att uppdraget gick ut på att ta reda på, inte sätt igång. (...) Just början av processen... han drev igenom det här med en oerhörd kraft (intervju 14).

Björklunds arbetssätt i kombination med att de stora partierna var positiva till regionbildning borgade för en snabb process (intervju 14).

Frågan är om det spelar någon roll att processen varit snabb. Har det haft några konsekvenser för hur den utformats, vilka som involverats och vad som blivit utgången av den? Kanske processen hade sett annorlunda ut om man haft ännu mer grundläggande diskussioner över parti- och länsgränserna under hösten 2007, när regionbildningsgruppen fortfarande ägde frågan. Även om det kanske inte är någon spridd uppfattning, så finns det de som tror att utgången hade varit annorlunda om man ägnat mer tid åt diskussioner i början:

Så här i efterhand kan jag tycka att det gick ganska snabbt. Det gick lite väl fort där som gjorde att vi ändå inte kunde komma fram till någon gemensam uppfattning. Kanske hade det gått att lösa ännu bättre, en lösning som hade varit enklare att få igenom om vi hade tagit ännu mer lärdomar från västra Götaland och Skåne. (...) Vi fick lite bråttom där, i början av den här mandatperioden för att försöka komma till en lösning snabbt, det kanske skulle ha krävts lite mer tid (...) (intervju 12).

Man kan också ifrågasätta om tidsaspekten haft någon konsekvens för hur regionfrågan har förankrats:

Det kanske inte förankrades så grundligt i de politiska församlingarna, kommunerna och landstinget. Men det får vi ta på oss vi som har varit med i det här jobbet att vi kanske inte har förankrat det tillräckligt bra. Men det kändes ju också som att det var tvunget att gå lite fort när man väl hade bestämt sig för att bilda en förening. Ifall vi hade fått bilda region till 2011 så hade det ju varit mycket som skulle ha varit färdigt till dess (intervju 6).

En annan politiker reflekterar självkritiskt kring regionbildningsprocesserna och konstaterar att man från politiskt håll kunde ha ansträngt sig mer för att förankra frågan hos andra aktörer utanför politiken och pekar på en rad orsaker till varför man inte gjorde det:

Sen måste vi vara självkritiska ifrån politiken (...) jag tycker inte att politiken har tagit ansvar för att samtala och bidra till att fler ska få kunskap, och få vara med och tycka i den här frågan. (...) Där tycker jag att vi hade kunnat göra mycket, mycket mera. Man kan ha olika aspekter på varför man inte har gjort det. Det ena kan ju vara att frågan är ganska komplex och svår och att vi tror att människor inte begriper. Det andra är att det är en fråga som vi tycker att politiken ska sköta utan att vi ska behöva engagera andra. Och sedan kan det vara rädsla också, att man kanske inte får det resultat man vill om man engagerar fler människor (intervju 13).

Det är en förhållandevis liten grupp politiker som inom ramen för Norrr- respektive Mittstyrelsen arbetar aktivt och kontinuerligt med regionbildningarna och flera av dem vittnar om svårigheterna med att förankra frågan i partiorganisationerna. Allra svårast är det för de små partierna som har få företrädare. Det vilar ett tungt ansvar på dessa personer att återrapportera diskussionerna från Norrr- respektive Mittstyrelsen till sina partier.

Förankringen av arbetet i Norrr- och Mittstyrelsen har huvudsakligen skett genom att man organiserat karläggnings- och utvecklingsarbetet i arbetsgrupper. Genom dessa har framförallt Norrrstyrelsen engagerat ett stort antal politiker, som träffats vid möten och seminarier.

Västerbotten – i mitten av den regionala kartan

När man försöker kartlägga vilka aktörer som har varit pådrivande i eller kritiska till den här processen är intrycket att Västerbotten inte har haft lika framträdande aktörer som de andra länen. Regionfrågan förefaller inte heller ha väckt lika stor diskussion och opinion som i de andra länen.

Landstingsråden i de fyra länen har intagit olika roller i processen. Tre av de fyra socialdemokratiska ordförandena i landstingsstyrelserna har varit pådrivande i processen, Söderberg framförallt i inledningsskedet och Uitto och Ögren som ordförande för Mitt- respektive Norrrstyrelsen. Det fjärde landstingsrådet, Levi Bergström, har däremot haft en mer tillbakadragen roll (intervju 15). En intervjuperson berättar att man en bit in i de inledande samtalen insåg att man kanske borde bjuda in Levi Bergström till samtalen (intervju 8), vilket indikerar att han inte tillhörde den inre krets av socialdemokratiska landstingspolitiker som drev på utvecklingen. När Socialdemokraterna i Västerbotten skulle utse ledamöter till Norrrstyrelsen valde man inte Bergström utan landstingspolitikern Erik Bergkvist. Valet av Bergkvist har emellertid sannolikt sina orsaker i att han som ordförande för Region Västerbotten och i landstingets nämnd för regional utveckling, hade en unik överblick i regionfrågan.

Levi Bergström utsågs till ersättare och har inte på något synligt sätt varit drivande i Norrrstyrelsen. När Umeå arbetarekommun skulle lansera kandidater inför valet 2010 fanns inte Bergströms namn på listan till landstinget. Valberedningen förordade "en annan landstingsledning" på grund av att "regionfrågan kommer att bli så stor" (Västerbottens-Kuriren, 2009-10-13). Det blev också arbetarekommunens beslut. Valberedningens ordförande motiverade beslutet med att "en organisation kräver olika typer av ledare i olika faser. (...) "

Nu ser vi att vi behöver mer entreprenör och förhandlarkompetens” (Västerbottens-Kuriren 2009-10-20).

Västerbotten saknar representation i Norrstyrelsens presidium, två av dess ledamöter kommer från Västernorrland och den tredje från Norrbotten. Detta hänger också samman med att Centerpartiet hade svårt att ena sig kring en kandidat. Oppositionsråden i Västerbotten och Västernorrland, Olle Edblom och Hans Hedlund, kandiderade båda till posten men i slutänden valdes den senare (intervju 12, intervju 21). Norrstyrelsens administrativa ledning i form av Jan-Åke Björklund och Jörgen Olsson har dock sitt säte i Umeå.

Västerbotten har alltså inte haft några direkt framträdande aktörer i regionbildningsprocessen. En respondent menar att det kan bero på att man i Västerbotten bildat ett regionförbund, vilket man alltid kan falla tillbaka på ifall det inte skulle bli några större regionkommuner (intervju 15). En annan konstaterar att ”vi [Västerbotten] har nog inte varit så drivande” och att debatten har varit annorlunda i Västerbotten jämfört med de andra länen eftersom man i Västerbotten ”haft mycket mer samstämmighet”. Eftersom alla kommuner har gett sitt gillande så har man inte behövt profilera sig i frågan utan har ”medvetet valt att ligga lågt” och låtit andra driva på utvecklingen. Man känner också att man inte behöver gå ut och driva frågan eftersom man ligger mitt i den skisserade regionbildningen (intervju 21).

Någon systematisk genomgång av artiklar i lokalpressen har inte gjorts, men intrycket är att rapporteringen i lokalmedia är mindre frekvent i Västerbotten. Det skulle kunna bero på att det i de andra länen finns intressanta konflikter och intressemotsättningar att rapportera om som inte har någon motsvarighet i Västerbotten. Moderaterna är det enda partiet i Västerbotten som officiellt motsätter sig regionbildning. Det berättas dock att de i inledningsskedet var positiva till bildande av regioner (intervju 21, intervju 15).

Norrstyrelsen och Mittstyrelsen – en kort jämförelse

Förutsättningarna för de två ideella föreningarna ser väldigt olika ut. Norrstyrelsen får medel från tre landsting - Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland. Mittstyrelsen får ersättning från landstinget i Jämtland. Man har försökt förmå landstinget i Västernorrland att även stödja Mittstyrelsens verksamhet men landstinget hänvisar till att man i sin ansökan till regeringen har sökt för hela länet. De ekonomiska resurserna skiljer sig således väsentligen åt.

Även de personella resurserna varierar. Norrstyrelsen lyckades kontraktera Jan-Åke Björklund som projektledare vilket har gett den stora fördelar. Björklund besitter en omfattande och unik kompetens och erfarenhet på området, vilken borgade för att Norrstyrelsen snabbt kunde inleda sitt arbete. Dessutom har Björklund någonting som är av största betydelse i dessa sammanhang, nämligen ett omfattande kontaktnät. Genom dessa har Norrstyrelsen skaffat sig ett informationsövertag och kunnat föregripa händelseutvecklingen på ett sätt som Mittstyrelsen inte har förmått att göra. Även Norrstyrelsens sekreterare Jörgen Olsson har stor erfarenhet på området, bland annat som en av författarna till Ansvarskommitténs slutbetänkande.

Mittstyrelsens projektledare Thomas Palmgren är också en mycket kompetent person med lång erfarenhet från bland Kommunförbundet Jämtlands län, men han har inte arbetat med regionfrågorna under lika lång tid som sin motsvarighet i Norrstyrelsen. Av naturliga skäl har han inte heller samma typ av erfarenheter och kontaktnät som Björklund.

Projektledningen i Norrstyrelsen har varit kontrakterad på heltid. Mittstyrelsen valde istället att anställa Palmgren på deltid, vilket varierat mellan 20 och 80 procent under olika perioder. De flesta politiker i de två ideella föreningarna har många andra uppdrag inom kommuner och landsting. Därför ankommer det på projektledningen att kontinuerligt sköta bevakningen och driva utvecklingen, vilket Norrstyrelsen kunnat göra mer framgångsrikt än Mittstyrelsen eftersom man haft en heltidsanställd projektledning.

Norrstyrelsen förefaller på det hela taget ha agerat mer proaktivt än Mittstyrelsen som snarare varit reaktiva. Efter regeringens besked i februari 2009 kunde man till exempel läsa på Jämtlands läns landstings hemsida att "regeringen inte kommer att ta ställning till en eventuell regionbildning i Norrland förrän Kammarkollegiet berett den inlämnade ansökan", vilket Mittstyrelsen tolkade som att regionbildning kunde ske "tidigast 2015" (www.jll.se, 2009-01-28). Norrstyrelsen valde att göra en helt annan tolkning. På Västerbottens läns landstings hemsida kunde man några månader senare läsa att "Norrstyrelsen försätter sitt arbete med sikte på regionbildning 2011". Man menade också att Kammarkollegiet utredde frågan "i snabbt tempo" så att regeringen skulle kunna "fatta beslut redan 2009" (www.vll.se, 2009-06-10).

Medan Norrstyrelsen medvetet tycks ha försökt påverka händelseutvecklingen har Mittstyrelsen snarare förhållit sig avvaktande. En orsak till Mittstyrelsens avvaktande hållning kan vara att regionpusslet inte är färdiglagt söder om MittSverige. Det finns fortfarande en förhoppning i Mittstyrelsen om att kommuner i söder ska ansluta sig till deras arbete (intervju 17), vilket sannolikt också skulle förbättra deras chanser att få bilda egen region.

I den konsultrapport som Kammarkollegiet beställt som underlag för sitt arbete riktas kritik mot alternativet MittSverige på en rad punkter. Man kan visserligen ifrågasätta rapporten och hur pass valida dess slutsatser är, men oavsett detta råder sammantaget en oförutsägbar situation, ett slags status quo, i vilken Mittstyrelsens förutsättningar för att kunna agera proaktivt, istället för reaktivt, är mycket små.

Avslutande diskussion

Avslutningsvis några reflektioner kring regionbildningsprocessen i norra Sverige. Den första handlar om relationerna mellan Norr- och Mittstyrelsen. Under de inledande diskussionerna brändes broar mellan de som helst vill se en region bestående av alla fyra länen och de som vill bilda en Region MittSverige, broar som man varken velat eller förmått att reparera. Respekten för de olika åsikterna i frågan förefaller ha varit bristande och argumentationen många gånger känslomässig. Händelserna i inledningsskedet lade grunden till en spänning mellan Norr- och Mittstyrelsen. Alla inblandade aktörer har ett ansvar för detta

och för att respektera demokratins spelregler och varandra. Det dödläge som råder i dagsläget gynnar sannolikt inte någon part.

Den andra reflektionen handlar om utfallet av de inledande diskussionerna. Det ska påpekas att syftet med detta resonemang inte är att ta ställning för eller emot något alternativ utan enbart att resonera kring alternativa utfall. Jan-Åke Björklunds strategi har varit att inte rita kartor och att skjuta på diskussioner om framtida organisation till dess att processen är inne i ett moget skede. Tanken har varit att fokusera på innehållet, det vill säga de problem man söker lösa, för att därefter försöka hitta den bästa möjliga lösningen. Därför diskuterades aldrig heller vart olika funktioner skulle placeras i en framtida region. Ett sätt att förmå alla fyra länen att ingå i en region hade kanske varit att börja diskutera den inomregionala balansen så att man hade haft någonting att förhandla om och kunnat erbjuda kritikerna utfästelser som hade kunnat skapa en trygghet i processen. Rädslan för en maktkoncentration längs Norrlandskusten har kastat en skugga över regiondiskussionerna och såsom processen utformades fick inte kritikerna mer än muntliga löften om att makten inte skulle koncentreras till kusten (Umeå!). Man kan naturligtvis skriva under på det rationella i att fokusera på innehållet och inte på geografin. Men i ett läge då misstänksamheten var stor, då många centrala aktörer såg till den egna kommunens, eller det egna länets intresse och då rädslan var stor att missgynnas i en ny storregion, skulle man kanske ha stannat upp och tagit mer tid på sig att diskutera de olika alternativen. Kanske skulle man rent av ha inlett förhandlingar om vart olika funktioner ska ligga för att på så sätt skapa en förvisning om att ingen skulle missgynnas. Men det hade sannolikt inneburit att man fördröjt processen. Ju längre tid som den här typen av processer pågår, desto större är sannolikheten att de avstannar. Många saker kan inträffa om frågan hamnar i långbänk: viktiga personer lämnar sina poster och andra, som kanske har andra uppfattningar, tillträder; regionfrågan blir en valfråga; motivationen och intresset hos de inblandade aktörerna kan börja tryta.

Mycket av regiondebatten har handlat om den framtida hälso- och sjukvårdens organisering och behov i en tid som präglas av stora utmaningar. Givet att man ska bilda nya större regioner kan det emellertid ifrågasättas om det med nödvändighet är samma organ som ska hantera både hälso- och sjukvårdsfrågor och regionala utvecklingsfrågor. I inledningsskedet diskuterades ett alternativ som innebar att en regionkommun för de fyra nordligaste länen skulle ansvara för hälso- och sjukvårdsfrågorna, medan två regionala nämnder (Norrbottnen/Västerbotten och Västernorrland/Jämtland) skulle ansvara för de regionala utvecklingsfrågorna. Kanske kunde man ha vidareutvecklat detta alternativ. Hälso- och sjukvårdsfrågorna förefaller ha varit relativt okontroversiella eftersom man enats om att fortsätta samarbetet i Norrlandstingens Regionförbund. Det bör inte ignoreras att många är oroliga för att regionaliseringen skall medföra en framtida dragkamp om de regionala utvecklingsmedlen i vilken vissa betraktar sig som vinnare och andra som förlorare.

Slutligen en reflektion om förankring, inom partiorganisationerna, men framförallt i relation till medborgarna. Stödet för regionbildning är svagare bland väljarna än bland de valda. I en representativ demokrati kan man förvisso hävda

att de folkvalda ibland måste gå före och driva opinionen (se kapitel 3), men i denna process har de politiska partierna ett stort ansvar att sprida kunskap och information, att inhämta synpunkter från, och att föra en öppen dialog med medborgarna. Förankringsarbetet är ännu i sin linda och behöver utvecklas och intensifieras.

Referenser

Artiklar från dagspress (via Internet)

Allehanda 2009-09-30, *Jag är besviken och bedrövad*.

Dagbladet, 2009-09-30, *Oväntad vändning i regionfrågan*.

Dagbladet, 2009-10-07, *Timråbor överlämnade krav på folkomröstning till kommunstyrelsen*.

Dagens Nyheter, 2009-01-28, *Regeringen öppnar nu för nya storregioner*.

Norrbottnens-Kuriren, 2008-06-21, *En midsommardröm*.

Norrbottnens-Kuriren, 2009-03-10, *Centern backar i regionfrågan*.

Norrbottnens-Kuriren, 2009-03-21, *Tydligt svar om region*.

Norrbottnens-Kuriren, 2009-10-03, *Inväntar gärna ny utredning*.

Piteå-Tidningen 2009-03-13, *Ögren sågar Centerns förslag*.

Piteå-Tidningen, 2009-03-18, *Vänsterpartiet backar i regionfrågan*.

Piteå-Tidningen, 2009-03-24, *Storregion kan bli mindre?*

Västerbottens-Kuriren, 2008-01-18, *Storregionen spricker i sömmarna*.

Västerbottens-Kuriren 2009-02-17, *Här är karusellen som ska gå till kvällen...*

Västerbottens-Kuriren, 2009-03-11.

Västerbottens-Kuriren, 2009-10-13, *Levi Bergström petad*.

Västerbottens-Kuriren, 2009-10-20, *Inget stöd för Levi*.

Elektroniska källor

Bo Hultins hemsida: <http://bohultin.com/2008/02>

Jämtlands läns landstings hemsida: www.jll.se

Jämtlands läns landstings hemsida: www.jll.se, *Ingen regionbildning förrän tidigast 2015*, 2009-01-28.

Regeringskansliets hemsida: www.regeringen.se/sb/d/11548/a/119423

Landstinget Västernorrlands hemsida: www.lvn.se

Norrbottens läns landstings hemsida: www.jll.se

Norrandstingens regionförbunds hemsida: www.norrandstingen.se

Norrrstyrelsens hemsida: www.norrrstyrelsen.se

Västerbottens läns landstings hemsida: www.vll.se

Västerbottens läns landstings hemsida: www.vll.se, *Norrrstyrelsen fortsätter sitt arbete med sikte på regionbildning 2011*, 2009-06-10.

Dokument från kommuner, landsting och Kammarkollegiet

Haparanda kommun, Yttrande till Kammarkollegiet, *Synpunkter på rapporten Regionkommuner i Norra Sverige*, 2009-10-02.

Härnösands kommun, Yttrande till Jämtlands läns landsting, *Ändrad regional indelning*, 2009-04-01.

Härnösands kommun, Kommunfullmäktige, Protokoll 2008-02-25.

Härnösands kommun, Kommunfullmäktige, Protokoll 2009-09-28.

Jämtlands läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-06-23—24.

Jämtlands läns landsting, Begäran om yttrande: *Ändrad regional indelning* 2009-03-19.

Jämtlands läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2009-04-21.

Jämtlands läns landsting, Yttrande till Kammarkollegiet, *Yttrande över ändrad regional indelning*, 2009-04-22.

Kammarkollegiet, Begäran om yttrande till Landstinget Västernorrland och Jämtlands läns landsting, *Ändrad regional indelning*, 2009-03-03.

Kiruna kommun, Yttrande till Kammarkollegiet, *Ändrad regional indelning – Norrland*, 2009-10-02.

Landstinget Västernorrland, Forum för Regional Utvecklingspolitik, Minnesanteckningar, 2007-11-01.

Landstinget Västernorrland, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-04-24.

Landstinget Västernorrland, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2009-04-21.

Landstinget Västernorrland, Yttrande till Kammarkollegiet, *Yttrande om ändrad regional indelning*, 2009-04-21.

Norrbottens läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2008-05-27.

Norrandstingens regionförbund, Förbundsdirektionen, Protokoll 2007-10-02 -- 03.

Norrandstingens regionförbund, Förbundsdirektionen, Protokoll 2007-12-05.

Strömsunds kommun, Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-03-24.

Strömsunds kommun, Yttrande till Jämtlands läns landsting, *Ändrad regional indelning*, 2009-03-30.

Sundsvalls kommun, Yttrande till Jämtlands läns landsting/Landstinget Västernorrland, *Yttrande angående ändrad regional indelning* 2009-03-25.

Timrå kommun, Yttrande till Landstinget Västernorrland och Jämtlands läns landsting, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft – regional indelning*, 2009-03-30.

Timrå kommun, Kommunfullmäktige, 2007-09-24.

Timrå kommun, Kommunstyrelsen, Protokoll, 2009-04-07.

Timrå kommun, Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-04-27.

Västerbottens läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2008-03-18.

Ånge kommun, Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-04-07.

Ånge kommun, Yttrande till Jämtlands läns landsting och Landstinget Västernorrland, *Yttrande angående ändrad regional indelning*, 2009-04-07.

Ånge Kommun, Kommunstyrelsen, Komplettering till Kammarkollegiet: *regionfrågan – kompletterande synpunkter efter att ha tagit del av Landstinget Västernorrlands yttrande*, 2009-04-29.

Örnsköldsviks kommun, Kommunstyrelsen, Protokoll 2009-03-30.

Örnsköldsviks kommun, Yttrande till Jämtlands läns landsting, *Yttrande över Jämtlands Läns Landstings förfrågan om regional indelning*, 2009-03-25.

Intervjuer

Intervju 1, 2008-09-26

Intervju 2, 2008-10-14

Intervju 3, 2008-04-07

Intervju 4, 2008-09-23

Intervju 5, 2009-02-18

Intervju 6, 2009-02-12

Intervju 7, 2009-04-22

Intervju 8, 2008-10-13

Intervju 9, 2008-10-23

Intervju 10, 2009-04-08

Intervju 11, 2009-10-14

Intervju 12, 2009-04-24

Intervju 13, 2009-02-16
Intervju 14, 2009-02-19
Intervju 15, 2009-03-05.
Intervju 16, 2009-02-16
Intervju 17, 2009-10-01
Intervju 18, 2009-02-16
Intervju 19, 2009-04-05
Intervju 20, 2009-04-08
Intervju 21, 2009-09-25
Intervju 22, 2009-04-08
Intervju 23, 2009-02-10
Intervju 24, 2009-09-26
Intervju 25, 2008-10-23
Intervju 26, 2009-04-24

Protokoll och minnesanteckningar

Mittstyrelsen, Arbetsutskottet, Mötesanteckningar 2009-02-19.

Mittstyrelsen, Protokoll, 2009-04-20.

Regionbildningsgruppen (36-gruppen), Minnesanteckningar 2007-12-21–22 (Umeå).

Regionbildningsgruppen (36-gruppen), Minnesanteckningar 2008-01-30 (Sundsvall).

Regionbildningsgruppen (36-gruppen) Bilaga till Minnesanteckningar 2008-01-30, *Reservation*.

Tryckta källor

Ds 2008:17 *Remissammanställning – Ansvarskommitténs betänkande (2007:10)*. Finansdepartementet: Departementsserien.

Lagen (1979:411) om ändringar i Sveriges indelning i kommuner och landsting.

Regionkommuner i norra Sverige: utredning av ansökningar från landstingen i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland. Stockholm: Sweco Eurofutures.

SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. Slutbetänkande av Ansvarskommittén*. Stockholm: Fritzes.

3. Vill norrlänningarna ha större regioner?

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Nya regioner och folkviljan

Många europeiska stater har under de senaste decennierna valt att förstärka den direktvalda regionala nivån mellan staten och kommunerna. Det har i vissa fall handlat om att införa helt nya regioner, vilket har skett i bl.a. Storbritannien, som sedan några år tillbaka har regionalt självstyre i Skottland och Wales, men också i Frankrike, Belgien, Polen och Tjeckien. I andra länder har mindre regioner slagit samman till större, vilket bl.a. skett i Danmark. Ytterligare ett uttryck för denna förändring är att man infört direktval till tidigare statliga regionala förvaltningsenheter (Grekland, Ungern) eller till indirekt valda kommunsamarbeten (Norge). Dessutom har den regionala nivån allmänt fått starkare ställning i stater som Spanien och Italien.

Olika typer av drivkrafter ligger bakom dessa förändringar. I vissa stater har etniska minoriteter drivit regionalisering som ett sätt att få till stånd ett större mått av självstyre. I andra har den regionala nivån setts som en effektiv beslutsnivå för planering och ekonomisk utveckling. Europeiska unionen har dessutom betonat regionernas betydelse, bl.a. genom att man valt att fördela omfattande resurser för utveckling till den regionala nivån (Lidström 2008).

Att införa nya eller att förstärka den regionala nivån har genomgående inte haft något starkt folkligt stöd. Det har i första hand varit politikerna som ser värdet i detta medan medborgarna genomgående är mer skeptiska. Endast undantagsvis har det funnits en dokumenterad majoritet bland regionernas medborgare för sådana förändringar. Några länder har valt att folkomrösta i frågan. Portugal har inskrivet i sin grundlag att landet skall ha en regional nivå men i en folkomröstning 1998 avvisades detta förslag av en majoritet av medborgarna. Inte ens i delar av Europa med mycket stark regional identitet finns något självklart stöd för nya regioner. En majoritet av invånarna i Wales röstade nej till självstyre vid en folkomröstning år 1979 och motsvarande omröstning i Skottland samlade inte tillräckligt många röstande för att vara giltig. Det var först vid förnyade folkomröstningar år 1997 som en tillräcklig majoritet ställde sig bakom förslagen. År 1998 sade en majoritet i Stor-London ja till en ny

regional nivå för detta område, men detta handlade om att återinföra en nivå som avskaffats 20 år tidigare. När de boende i Newcastleområdet i nordöstra England år 2004 fick chansen att rösta om ett förslag om större självstyre via en direktvald regional församling sade 78 procent nej till detta. I de flesta länder som inrättat nya direktvalda regioner eller slagit samman mindre regioner till större har dock detta skett genom beslut i parlamentet, utan föregående folkomröstning (Lidström 2003).

I vårt land visar behandlingen av regionfrågan i Ansvarskommittén och den remissomgång som följde på denna att det finns ett mycket starkt stöd för större regioner bland politiker i de flesta partier på nationell nivå samt i kommuner och landsting. Däremot finns det ingenstans i landet någon folklig opinionsrörelse som kräver större och starkare regioner. Snarare ger media- och insändardebatten ett intryck av en utbredd skepsis. Vi tycks ha ett demokratiskt dilemma i denna fråga med påtagliga skillnader i uppfattningar mellan folket och de politiska beslutsfattarna.

Om det nu är så att det inte – annat än undantagsvis – finns folkligt stöd för att inrätta nya regioner i Europa och i Sverige, vilken rätt har då politikerna att fatta sådana beslut? Bör politiker överhuvudtaget fatta beslut som står i strid mot den rådande folkmeningen i specifika frågor? Handlar inte demokrati om att förverkliga folkviljan? Dessa frågor om demokratins karaktär får sin blixtbelysning i regionfrågan. För att tydliggöra kan vi skilja mellan två renodlade huvudsvår på den frågan – mandatmodellens och åsiktsmodellen (jfr t.ex. Gilljam & Hermansson 2003, Jungar 2007).

Den representativa demokratins *mandatmodell* ger politikerna ett visst spelutrymme. Som representant har man ett mandat från sina väljare vilket innebär att man i stort skall företräda deras uppfattningar men man ska också kunna göra självständiga bedömningar på basis av ett mer välinformerat underlag än vad den genomsnittlige medborgaren kan tänkas ha tillgång till eller i frågor där det inte finns så tydlig allmän åsiktsbildning. Ibland uttrycks detta som att politikerna ska vara opinionsledande och våga gå före. Tanken är att medborgarna senare skall komma att acceptera det som då kan betecknas som politikernas framsynthet. I slutändan är det dock medborgarna som har sista ordet, genom att dessa bestämmer om de vill ge det sittande styret fortsatt förtroende vid nästa val eller i stället välja något annat. Vid detta ansvarsutkrävande kan eventuella avvikelser som politikerna gjort från folkmeningen komma att vägas in. Politikerna tar således en kalkylerad risk när man "går före" folkopinionen: Hur mycket vågar man avvika utan att riskera sitt mandat? I praktiken torde sådana avvägningar främst gälla sådant som är mer marginellt i partiets politik medan partiets centrala värderingar troligen måste ligga närmare väljarnas uppfattningar även om senare års debatt om att väljare inte "känner igen" sina partier också handlar om hur partierna hanterar sina kärnfrågor.

Åsiktsmodellens svar är däremot att i princip alla politiska beslut skall överensstämma med det rådande opinionsläget. Något utrymme för politikerna att driva andra uppfattningar än de väljarna har finns inte. I de fall folklig åsiktsbildning saknas måste dock politikerna ändå kunna få ta ställning men man bör då göra detta på ett sätt som inte upprör folkopinionen. Även denna modell kan

förverkligas inom ramen för den representativa demokratin om man har lyhörda politiker, men i praktiken är det nog direktdemokrati som ligger närmast detta ideal. Beslutande folkomröstningar kopplade till en folklig initiativrätt ger möjligheter för starka opinioner att både driva fram folkomröstningar och sedan också försöka vinna dessa. Det land i Europa som ligger närmast en praktisk tillämpning av åsiktsmodellen är Schweiz. Här är kommunalstämmor på lokal nivå och beslutande folkomröstningar på lokal, regional och nationell nivå vanliga instrument.

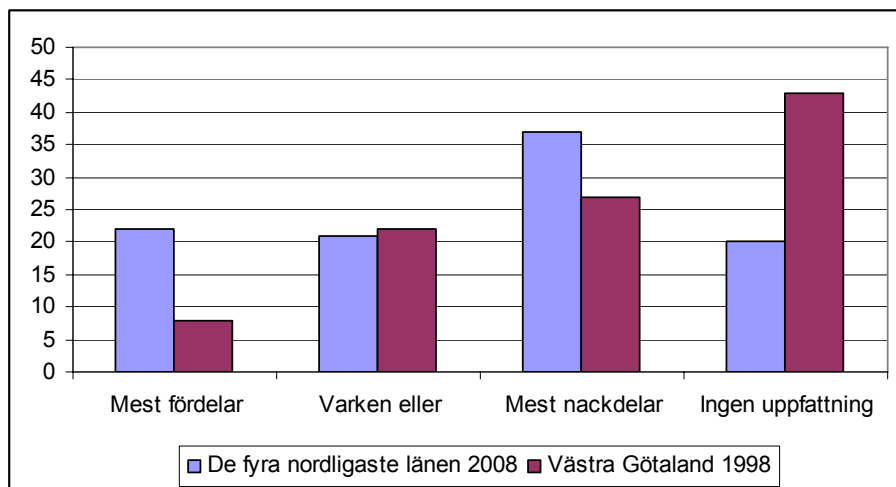
Det finns inte något självklart svar på frågan om vilken av dessa modeller som är mest demokratisk. Bägge ger medborgarna sista ordet men med hjälp av olika tekniker. Mandatmodellen ger större utrymme för politikernas avvägningar medan åsiktsmodellen garanterar att varje beslut avspeglar folkviljan. Möjligen finns också en skillnad mellan modellerna i fråga om deras effektivitet, genom att det antagligen går snabbare att fatta beslut i mandatmodellen. Erfarenheterna från den schweiziska direktdemokratin säger också att ett omfattande användande av folkomröstningar ofta har en konserverande funktion. Det vanliga är att politikerna driver på för förändringar som sedan medborgarna sätter stopp för via folkomröstningar (Möller 2005).

Norrlänningarnas uppfattningar i regionfrågan bör diskuteras mot bakgrund av dessa demokratimodeller. Men innan vi gör detta ska vi först bekanta oss med hur medborgarna ser på förslagen till nya regioner och vilka mönster som finns i dessa uppfattningar. Vi har utformat ett batteri av frågor som sammantaget fångar in olika aspekter på medborgarnas inställning. Att använda många frågor ger mer nyanserade och mångfasetterade svar. I slutet av kapitlet återvänder vi sedan till frågan om folkviljan och demokratimodellerna.

För- och nackdelar med regioner

Den skepsis som finns till nya regioner på andra håll delas i allmänhet också av invånarna i de fyra nordligaste länen. På frågan om man tror att de nya regioner som diskuteras i huvudsak skulle leda till fördelar eller nackdelar svarar 38 procent att nackdelarna överväger, medan 22 procent tycker att fördelarna är större (figur 3.1). Skillnaden är således -16 procentenheter. Vi kan använda detta som ett balansmått i våra fortsatta analyser. I jämförelse med vad invånarna i Västra Götaland tyckte innan deras region bildades är dock norrlänningarna något mindre skeptiska. I Västra Götaland var 8 procent för och 27 procent emot, vilket ger en skillnad om -19 procentenheter. Det är också tydligt att åsiktsbildningen fungerar bättre i norra Sverige än vad den gjorde i Västra Götaland. Det är klart färre i denna undersökning som svarat att de inte har någon uppfattning. Det bör noteras att frågan uttryckligen gällde den indelning i regioner som föreslagits av landstingen. Vi kommer senare att visa att just denna lösning har ganska svagt stöd bland medborgarna. Det kan därför tänka sig att den som anser att nackdelarna överväger ändå kan tänka sig någon annan form av regionalisering än den som föreslagits i denna omgång.

Figur 3.1 Bedömning av fördelar/nackdelar med de regioner som föreslagits. Procent.

Anmärkning: De svarande har fått ta ställning till ifall man tror att de föreslagna regionerna i respektive område skulle innebära i huvudsak nackdelar eller fördelar för invånarna. Mest fördelar är en sammanslagning av svarsalternativen "ganska stora" respektive "mycket stora fördelar" medan mest nackdelar är en sammanslagning av svarsalternativen "ganska stora" respektive "mycket stora" nackdelar.

Vilken inställning man har till regioner hänger samman med var man bor, vem man är och vilka åsikter man har i övrigt. Såsom framgår av tabell 3.1 finns det stora skillnader framför allt mellan Norrlandslänen men även inom dessa. Allra mest negativa är de som bor i Malmfälten, följt av östra Norrbotten och Luleå-området. När man sedan rör sig söderut minskar motståndet efter hand. Framför allt i Örnsköldsvik, men även i västra Jämtland och Östersund överväger andelen positiva.

Inställningen varierar också starkt beroende på i vilken av de tilltänkta regionerna man bor. De boende inom området för Region Norrland är mest negativa (procentbalans -22) medan de boende i Region MittSverige fördelar sig ganska jämnt mellan de som är negativa och positiva (-2). Detta avspeglar ganska väl de opinionsyttringar som kommit till uttryck i media i olika delar i norra Sverige. Mest tveksamhet i norr, mer positiva tongångar i söder. Skillnader finns också mellan väster och öster, även om dessa är mindre påtagliga. De som bor i fjällkommuner är något mer negativa (-21) än de som bor i inlandet (-14) och kusten (-15).

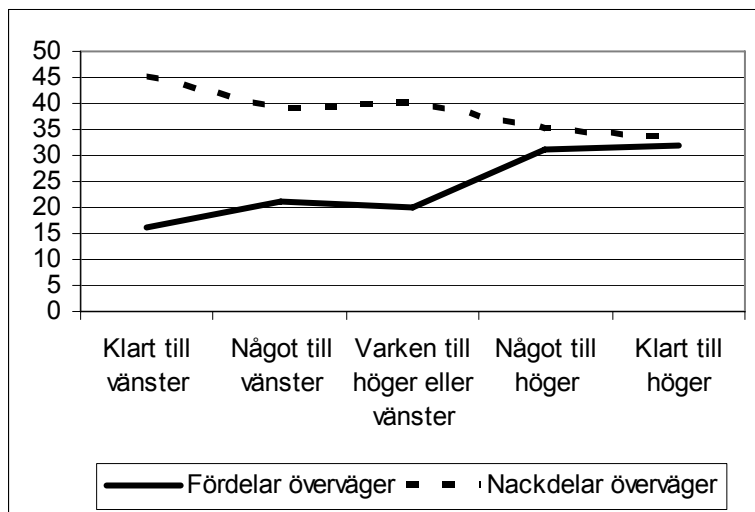
Tabell 3.1 Hemvist i landstingsvalkretsarna och bedömning av fördelar/nackdelar med de regioner som föreslagits. Procentbalans.

Landstingsvalkrets och län	Procent-balans	N
Malmfälten (Kiruna, Gällivare)	-46	111
Boden-Jokkmokk	-31	83
Östra (Överkalix, Kalix, Övertorneå, Pajala, Haparanda)	-38	117
Luleå	-39	180
Pite älvdal (Piteå, Älvsbyn, Arvidsjaur, Arjeplog)	-30	148
<i>Hela Norrbottens län</i>	<i>-37</i>	<i>639</i>
Västerbotten norra (Skellefteå)	-27	183
Västerbotten västra (Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Malå, Lycksele, Norsjö)	-25	111
Västerbotten södra (Umeå, Nordmaling, Vännäs, Bjurholm, Vindeln, Robertsfors)	-9	371
<i>Hela Västerbottens län</i>	<i>-17</i>	<i>665</i>
Nolaskogs (Örnsköldsvik)	9	140
Ådalen (Härnösand, Kramfors, Sollefteå)	-9	160
Medelpad (Sundsvall, Ånge, Timrå)	-5	332
<i>Hela Västernorrlands län</i>	<i>-3</i>	<i>632</i>
Jämtland västra (Krokom, Åre, Berg, Härjedalen)	6	118
Östersund	1	156
Jämtland östra (Strömsund, Ragunda, Bräcke)	-9	91
<i>Hela Jämtlands län</i>	<i>0</i>	<i>365</i>
Alla fyra länen	-16	2 304

Anmärkning: Medelpad består egentligen av två landstingsvalkretsar men har av tekniska skäl slagits samman till en i denna analys. För frågans utformning, se figur 3.1. Procentbalansen utgår från skillnaden mellan dem som bedömde att de nya regionerna skulle innebära "mycket stora fördelar" och "ganska stora fördelar" och de som trodde att de skulle innebära "mycket stora nackdelar" och "ganska stora nackdelar".

Uppfattningar om regioner skiljer sig också åt beroende på vem man är. De största skillnaderna på individnivå gäller kön. Kvinnor visar sig vara betydligt mer negativa än män. Procentbalansen för kvinnor är -21 och för män -10. Dessutom är de äldre och medelålders mer negativa än de yngre samtidigt som de lågutbildade är mer negativa än de högutbildade. Pensionärer och förvärvsarbetande är mer negativa än företagare och studerande. Intressant nog är låginkomsttagare och höginkomsttagare mer positivt inställda till nya regioner än medelinkomsttagare. Man skulle vidare kunna tänka sig att de som är mer rörliga och mindre kopplade till en specifik kommun skulle vara mer positivt inställda till nya regioner eftersom de kanske känner sig mer hemma i ett större territorium. Visserligen är de som flyttat in till en kommun mer positiva än de som alltid bott i samma kommun men det finns t.ex. inga skillnader mellan pendlare och ickependlare.

Figur 3.2 Vänster–högerattityd och bedömning av fördelar/nackdelar med de regioner som föreslagits. Procentbalans.

Anmärkning: Procentbalansmåttets utformning förklaras i anmärkning vid tabell 3.1.

En tredje uppsättning faktorer av betydelse är vilka värderingar man har. Intressant nog finns en koppling mellan position på vänster–högerskalan och uppfattning i regionfrågan. De som besvarat enkäten har fått ange var man befinner sig på en politisk skala från vänster till höger. Såsom framgår av figur 3.2 blir man allt mer positiv ju längre till höger anser sig ligga.

Tabell 3.2 Partisynpati och bedömning av fördelar/nackdelar med de regioner som föreslagits. Procentbalans.

Partisynpati	Procentbalans	N
Vänsterpartiet	-20	167
Socialdemokraterna	-18	1 026
Miljöpartiet	-16	121
Centerpartiet	-13	167
Folkpartiet	-3	108
Kristdemokraterna	0	63
Moderaterna	-4	273
Annat parti	-20	77
Alla fyra länen	-16	2 304

Anmärkning: För utformningen av procentbalansmättet, se anmärkning i anslutning till tabell 3.1.

Ett liknande mönster återkommer i förhållande till respondenternas partisympatier, vilket framgår av tabell 3.2. Det största motståndet hittar man bland sympatisörerna till vänsterpartiet och bland dem som stöder ett annat parti. Mest välvilligt inställda är väljarna hos folkpartiet, kristdemokraterna och moderaterna. Moderaternas sympatisörer är mer välvilligt inställda till nya regioner än genomsnittet, trots att det egna partiets ledning intagit en så avvaktande och rentav negativ hållning. På samma sätt är socialdemokraternas väljare starkt negativa, trots att partiet i de fyra nordligaste länen drivit på en regionalisering. Partiledningar och sympatisörer går i otakt med varandra i regionfrågan, men på olika sätt.

Analysen har pekat ut tre typer av förklaringar som viktiga för inställning i regionfrågan, nämligen geografisk hemvist, personegenskaper och partisympati. Vilken av dessa väger tyngst? Ett sätt att undersöka detta på är att ta reda på hur svaren fördelar sig i fråga om kön – som är den viktigaste individegenskapen – och partisympati i de olika länen. Tabell 3.3 sammanfattar resultaten från analysen.

Tabell 3.3 Kön, partiblockssympati och län: Bedömning av fördelar/nackdelar med de regioner som föreslagits. Procentbalans.

Län	Kön		Partiblock		Samtliga
	Kvinnor	Män	Vänster	Borgerligt	
Norrbottnens län	-42	-31	-40	-27	-37
Västerbottnens län	-25	-8	-22	-9	-17
Västernorrlands län	-7	2	-5	7	-3
Jämtlands län	-2	3	2	2	0
Alla fyra länen	-21	-10	-18	-6	-16
N	1 230	1 067	1 314	611	2 304

Anmärkning: Till vänsterblocket har räknats Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet och till det borgerliga blocket Centerpartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Moderaterna. De som angivit annat parti ingår inte i sammanställningen. För utformningen av procentbalansmättet, se anmärkning i anslutning till tabell 3.1.

Skillnaderna mellan balansmåttan mellan män och kvinnor samt mellan vänster-sympatiserande och borgerligt sympatiserande är genomgående mindre än de geografiska differenserna mellan nord och syd. Av detta kan vi dra slutsatsen att det är den geografiska hemvisten som är den viktigaste förklaringen till skillnader i inställning till de regioner som föreslagits. Medborgarna gör således sina bedömningar i första hand utifrån var man bor medan vem man är och vad man har för politiska uppfattningar kommer i andra hand.

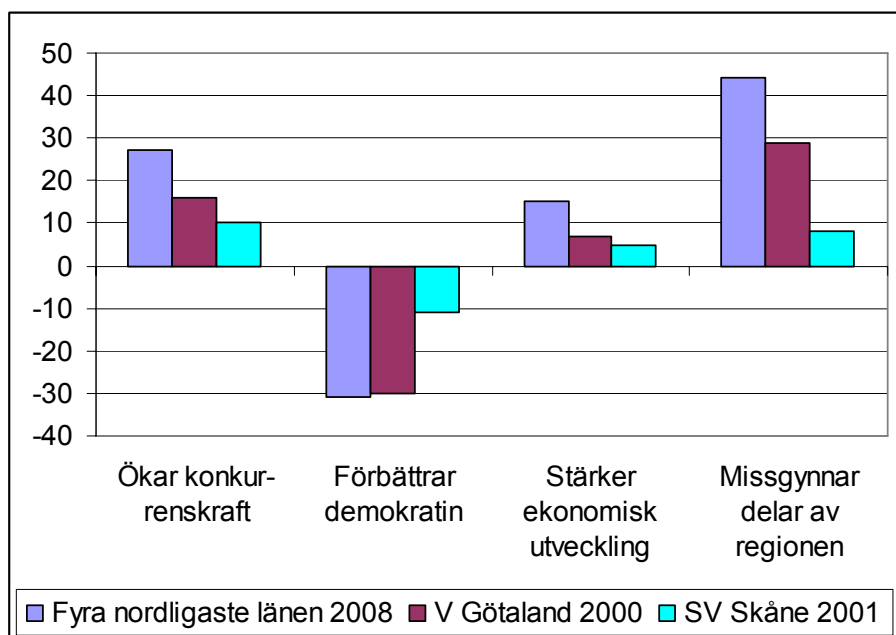
Sammanfattningsvis är det uppenbart att frågan om nya regioner delar norr-länningarna, främst längs en nord-sydlig geografisk dimension men också i fråga om personliga egenskaper och politisk hemvist. Mest negativa är kvinnor med vänstersympatier i Norrbotten medan de mest positiva finns bland borgerligt sympatiserande män i Västernorrland och Jämtland. Däremot finns det inget som tyder på att de boende i norra Sverige skulle vara mer tveksamma till nya

regioner än vad man varit i andra delar av landet där sådana varit aktuella. En direkt jämförelse med medborgarnas uppfattningar i Västra Götaland visar att norrlänningarna i allmänhet är något mindre negativt inställda och dessutom har mer tydliga åsikter i frågan.

Bedömning av tänkbara konsekvenser av regioner

Inför regionaliseringarna av Västra Götaland och Skåne undersökte SOM-institutet vid Göteborgs universitet medborgarnas bedömningar av vilka konsekvenser de nya regionerna skulle kunna ha för regionens konkurrensmöjligheter, demokratin, områdets ekonomiska utveckling och ifall delar av regionen skulle komma att gynnas eller missgynnas. Vi har ställt exakt samma fråga till våra respondenter, vilket har gjort det möjligt att jämföra denna aspekt på de olika regionaliseringsprocesserna. Frågorna avspeglar de förväntningar som fanns innan regionaliseringen och ger en kompletterande och en mer nyanserad bild av opinionen än om man bara frågar om för- och nackdelar med den planerade förändringen. I figur 3.3 jämförs svaren på vår enkät med motsvarande uppgifter från undersökningarna i Västra Götaland 2000 och Sydvästra Skåne 2001.

Figur 3.3 Uppfattning om tänkbara konsekvenser av större direktvald region. De fyra nordligaste länen jämfört med Västra Götaland och Sydvästra Skåne

Anmärkning: Figuren redovisar procentskillnaden mellan de som anger att påståendena "stämmer helt" och "stämmer delvis" å ena sidan och de som svarat att påståendena "stämmer knappast" och "stämmer inte alls" å den andra.

Norrlänningarna hyser stor tilltro till att nya regioner skall bidra till en positiv ekonomisk utveckling av deras landsända. Trots att vi tidigare kunnat konstatera att en majoritet anser att nackdelarna med nya regioner överväger anser ändå de flesta att regioner skulle öka norra Sveriges konkurrenskraft och stärka områdets ekonomiska utveckling. Förväntningarna om detta är större i norra Sverige än vad de var i Västra Götaland och Skåne i motsvarande läge. Däremot är oron stor när det gäller hur demokratin kan påverkas och inte minst risken för att delar av regionen skulle komma att missgynnas. Norrlandsregioners stora geografiska utbredning har sannolikt betydelse för den större oron för att delar av regionen kommer att missgynnas. Genomgående följer dessa bedömningar samma geografiska mönster som i föregående fråga. Även bland de annars så skeptiska norrbottningarna tror dock en majoritet att större regioner skulle förbättra norra Sveriges konkurrensmöjligheter.

Norrlänningarnas idealregioner

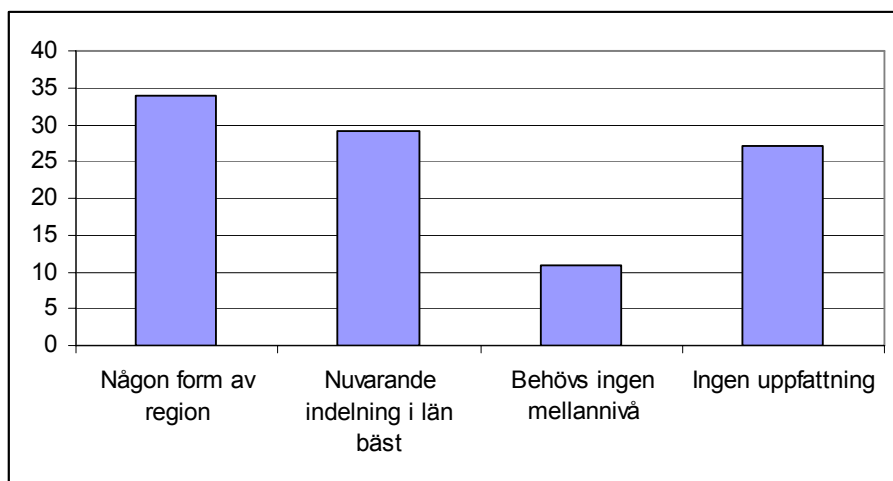
I Ansvarskommitténs föreställningar om hur nya regioner skulle se ut tänkte man sig ganska stora enheter, med minst en miljon invånare. För norra Sverige skisserade man ett alternativ med en gemensam region för de fyra nordligaste länen (Ansvarskommittén 2007) och även om det fanns ambitioner i denna riktning framstod det ganska snart att det inte rådde några förutsättningarna för att nå enighet bland politikerna i norra Sverige för en sådan lösning. Landsingen ansökte därför hos regeringen om att få bilda två regioner – dels *Region Norrland*¹ bestående av Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län utom Sundsvalls och Ånge kommuner, dels *Region MittSverige* bestående av Jämtlands län samt Sundsvall och Ånge. I september 2008, när enkäten skickades ut till medborgarurvalet diskuterades också bl.a. en indelning omfattande Västerbotten och Norrbotten å ena sidan och Västernorrland och Jämtland å den andra. Även modifieringar av dessa förslag förekom i debatten. Sedermera har ytterligare alternativ aktualiserats, inte minst sedan regeringen gått med på att både Halland och Gotland skall få regionstatus utan att slås samman med andra lansting.

Parallellt med förslag om nya regionindelningar har det också hela tiden funnits förespråkare för att bibehålla den nuvarande indelningen i län och landsting. En uppfattning, som åtminstone tidigare ofta fördes fram, var att landstingsnivån borde avskaffas och uppgifterna i stället föras över till stat och kommuner. Moderaterna hade länge som sin officiella uppfattning att Sverige var för litet för att behöva en direktvald mellannivå.

Vi ville ta reda på vad norrlänningarna ansåg vara det lämpligaste alternativet i fråga om regionbildning i Norrland och ställde därför en fråga med alla dessa ovan uppräknade alternativ men som också inrymde möjligheten att förespråka andra lösningar. I figur 3.4 sammanfattas svarsfördelningen bland frågans huvudalternativ.

¹ Vid ansökningstillfället användes beteckningen Region Norra Sverige men man har sedermera bytt namn till Region Norrland.

Figur 3.4 Uppfattning om regionindelning i de fyra nordligaste länen. Procent

Anmärkning: Kategorin "Någon form av region" är en sammanslagning av de fyra kategorier som handlar om ny regionindelning, se vidare tabell 3.4.

Såsom framgår av figur 3.4 vill ungefär en tredjedel av dem som bor i de fyra nordligaste länen ha någon form av nya regioner. Nästan lika stor andel anser att den nuvarande indelningen i län är bäst. Drygt tio procent tycker inte att det behövs någon direktvald nivå mellan staten och kommunerna och 27 procent har ingen uppfattning i frågan.

Tabell 3.4 redovisar mer i detalj vilka alternativ de svarande föredrar och visar också hur man ser på detta i de föreslagna regionerna och i länen.

Det mönster som framträder i tabell 3.4 visar på tydliga skillnader i preferenser mellan medborgarna i de olika länen. I hög grad återspeglar detta de tidigare noterade skillnaderna i fråga om inställning till regionalisering. Norrbottningarna vill hellre ha den nuvarande länsindelningen än en större region. Stödet för större regioner är störst i Västernorrland och Jämtland. Inget av de olika förslagen om större regioner samlar var för sig något större stöd. Förslaget om att bilda en region av alla de fyra nordligaste länen får stöd av mellan fem och 12 procent i de olika länen. Inställning till de olika regionalalternativen förklaras bäst av geografisk hemvist medan individegenskaper som kön och utbildning bara har marginell betydelse.

Tabell 3.4 Uppfattning i fråga om regionindelning i Norrland bland boende i olika områden. Procent.

Svarsalternativ	Föreslagna regioner		Län				Fyra nordligaste länen
	Region Norrland	Region MittSverige	Norrbotten	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland	
En region av de fyra nordligaste landstingen	10	5	5	10	12	5	8
Norrbotten/Västerbotten resp. Jämtland/Västernorrland	13	16	13	13	16	14	14
Norrbotten/Västerbotten/ N. Västernorrland resp. Jämtland/Ånge/Sundsvall	8	16	5	9	12	17	10
Någon annan lösning	2	3	1	2	2	2	2
<i>Delsumma: andel som förespråkar någon form av större region</i>	33	40	24	34	42	38	34
Nuvarande indelningen i fyra län är bäst	32	20	39	30	20	23	29
Behövs ingen direktvald mellannivå	10	11	14	8	11	10	11
Ingen uppfattning	25	29	23	28	27	29	26
Summa	100	100	100	100	100	100	100
Antal individer	1 550	599	595	628	579	347	2 149

Anmärkningar: Den tilltänkta Region Norrland omfattar Norrbottens, Västerbottens och norra Västernorrland län. Den tilltänkta Region MittSverige omfattar Jämtlands län samt Sundsvall och Ånge kommuner.

Att kunna påverka beslutet om regionalisering

Flera av resultaten visar på ett starkt engagemang i regionfrågan bland de boende i de nordligaste länen. De har mer bestämda uppfattningar än vad än medborgarna i Västra Götaland hade innan dess region kom till. Norrlänningarna har också klara meningar om vilka lösningar på regionfrågan som man föredrar. Dessutom förmår många att göra bedömningar om vilka tänkbara konsekvenser större direktvalda regioner skulle medföra. Sammantaget tyder detta på ett starkt intresse för regionfrågan bland dem som bor i norra Sverige. Detta kommer också till uttryck i norrlänningarnas kunskaper i frågan. På vår direkta fråga uppger ungefär 75 procent att de känner till åtminstone något om de diskussioner som förs om nya regioner i de fyra nordligaste länen.

Engagemanget återspeglar sig i norrlänningarnas vilja att utöva inflytande. 68 procent vill kunna påverka frågan, 18 procent tycker inte att detta är nödvändigt medan 14 procent inte uttrycker någon uppfattning. Störst intresse av att påverka regionfrågan har norrbottningarna. Dessutom vill män i högre grad än kvinnor kunna påverka i frågan.

Vi har låtit medborgarna ta ställning till fyra olika förslag om hur man skulle kunna utöva inflytande:

- Överlämna till politikerna att på egen hand besluta i frågan (fritt mandat)
- Rösta på ett parti som företräder ens uppfattning i regionfrågan (bundet mandat).
- Försöka påverka de politiker som beslutar i frågan.
- Folkomrösta i frågan.

Flera svarsalternativ har kunnat anges. Såsom framgår av tabell 3.5 förespråkar drygt hälften av norrlänningarna det direktdemokratiska alternativet om folkomröstning. Även detta får ses som uttryck för medborgarnas starka engagemang i regionfrågan. Ungefär en fjärdedel vill påverka genom att välja ett parti som företräder deras åsikter. De övriga alternativen samlar mindre stöd. Tabellen visar också att de som är intresserade av politik också vill utnyttja de olika formerna för inflytande i regionfrågan. Att överlämna ansvaret till politikerna förespråkas främst av dem som inte är politiskt intresserade. De som är motståndare till de föreslagna regionerna är de som främst vill ha folkomröstning, men även bland dem som tycker att fördelarna överväger finns en majoritet som stödjer folkomröstning. Instrumentet att rösta på ett parti som företräder ens uppfattning är vanligast bland dem som tycker att förslaget till nya regioner är bra.

Tabell 3.5 Önskat instrument för inflytande över regionfrågan. Koppling till intresse för politik och inställning till föreslagna regioner. Radprocent.

	Överlämna till politikerna att avgöra	Rösta på parti med min uppfattning	Påverka politikerna	Folkomröstning	N
Samtliga	13	23	7	53	2 304
Intresse för politik i allmänhet:					
Mycket/ganska intresserad	9	30	11	62	1 032
Inte särskilt/inte alls intresserad	16	16	4	46	1 245
Inställning till föreslagna regioner:					
Fördelarna överväger	16	32	11	51	489
Varken fördelar eller nackdelar	17	22	7	48	473
Nackdelarna överväger	7	22	7	70	850
Ingen uppfattning	18	14	3	29	438

Anmärkning: Procenttalen i raderna summerar inte till 100 eftersom varje respondent kunnat kryssa för flera svarsalternativ.

Regionuppfattningar och folkviljans förverkligande

Bilden av norrlänningarnas uppfattningar i regionfrågan är inte helt entydig. Visserligen är det en klar majoritet som anser att nackdelarna med de föreslagna regionerna överväger och som understryker att nya regioner kan få negativa konsekvenser för demokratin och för de mest utsatta delarna av norra Sverige. Samtidigt modifieras bilden av att opinionen är något mindre negativ i Norrland än vad den var inför tillkomsten av Västra Götalandsregionen. En tydlig majoritet anser att nya regioner i norra Sverige skulle kunna bidra till en positiv ekonomisk utveckling av landsändan. Det finns också ett relativt stort stöd för någon form av regionalisering, även om opinionen är delad mellan olika huvudalternativ. Svaret på den inledande frågan om norrlänningarna vill ha större regioner kan därför inte besvaras med ett enkelt ja eller nej, utan snarare med att det beror på hur man frågar och vad man jämför med.

Vad som emellertid är otvetydigt är att det finns stora skillnader mellan nordligaste och mellersta Norrland när det gäller uppfattningar i regionfrågan. Det kraftiga motståndet i norr och de betydligt mer positiva tongångarna i mellersta Norrland är ett framträdande mönster, oberoende av hur frågorna formuleras. Även om t.ex. kön och partitillhörighet också har betydelse är dessa av mindre vikt för medborgarnas ställningstaganden än vilken del av Norrland man kommer ifrån.

I kapitlets inledning presenterades två olika modeller om förhållandet mellan det politiska beslutsfattandet och medborgaropinionen, eller med andra ord om hur folkviljan kan förverkligas. Den ena var en *mandatmodell* som ger politikerna ett visst spelutrymme att fatta beslut, även om dessa skulle strida mot den allmänna opinionen. Denna kontrasterades mot en *åsiktsmodell*, som just understryker att i princip alla politiska beslut skall överensstämma med det rådande opinionsläget. Hur kan medborgarnas åsikter i regionfrågan förstås i ljuset av dessa modeller?

Om vi utgår ifrån att en majoritet av medborgarna anser att nackdelarna med de föreslagna regionerna överväger skulle åsiktsmodellen hävda att politikerna åtminstone just nu bör avstå ifrån att genomföra ett sådant förslag. Utifrån åsiktsmodellen bör därför regionaliseringsplanerna läggas på is.

Med mandatmodellen som utgångspunkt skulle man i stället kunna komma till slutsatsen att de politiska beslutsfattarna visst kan fortsätta arbeta för regioner i norra Sverige, under förutsättning att de har goda skäl för det. Även om det inte skulle finnas en majoritet för just regioner som organiseringsform kan politikerna ändå anse sig ha rätt och skyldighet att driva frågan vidare eftersom det handlar om att förverkliga ett högre mål såsom att organisera verksamheten för att bättre tillgodose kraven på god välfärd och positiv ekonomisk utveckling. Man får då vara beredd på att försvara detta inför väljarna vid nästa val. Dessutom är, som visats, opinionsläget inte helt entydigt. Det finns tendenser i svaren som pekar på att vissa aspekter av regionaliseringen gillas av norrlänningarna.

Denna bok ställer den övergripande frågan ifall Norrland kan regionaliseras. Svaret i detta kapitel är att det beror på vilken demokratimodell man bekänner sig till. Visst kan Norrland regionaliseras, hävdar de som tror på mandatmodellen. Nej, i alla fall inte just nu, skulle åsiktsmodellens förespråkare mena.

Referenser

Ansvarskommittén 2007. *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. SOU 2007:10.

Gilljam, Mikael & Hermansson, Jörgen (red.), 2003. *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.

Jungar, Ann-Chatrine, 2007. *Folkomröstningar i Europa: Rättslig reglering och förekomst av folkomröstningar i 32 europeiska stater*. SOU 2007:94.

Lidström, Anders, 2003. *Kommunsystem i Europa*. Malmö: Liber.

Lidström, Anders, 2008. *Europas regioner*. I Tallberg, Pontus (red.) Region i Europa. Region Skåne, Västra Götalandsregionen och Regionplane- och trafikkontoret Stockholms läns landsting.

Möller, Tommy, 2005. *Folkomröstningar*. Stockholm: SNS förlag.

4. Norrlänningarna och flernivådemokratin

Katarina Eriksson, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

En demokrati i flera lager

Medborgarna i Sverige befinner sig i en komplex flernivådemokrati. De politiska beslut som berör dem i deras vardag fattas på flera olika nivåer; på kommunal, landstingskommunal och nationell nivå och inom ramen för den Europeiska unionens institutioner. I det här kapitlet kommer norrlänningarnas uppfattningar om demokratin på dessa olika nivåer att studeras. I vilken utsträckning är medborgarna i norra Sverige nöjda med demokratin och är de mer eller mindre nöjda än medborgare i andra delar av landet?

Valdeltagande betraktas ofta som en indikator på den representativa demokratis hälsotillstånd. Högt valdeltagande tolkas som att medborgarna är nöjda och att de betraktar systemet som legitimt. Men att väljarna stannar hemma på valdagen skulle också kunna tolkas som att "hälsan tiger still", det vill säga att medborgarna är nöjda med den rådande ordningen och ger den sitt tysta samtycke. Ett kompletterande sätt att få information om demokratis hälsotillstånd är att fråga medborgarna om hur de tycker att den fungerar, vilket är vad vi har gjort i den aktuella undersökningen.

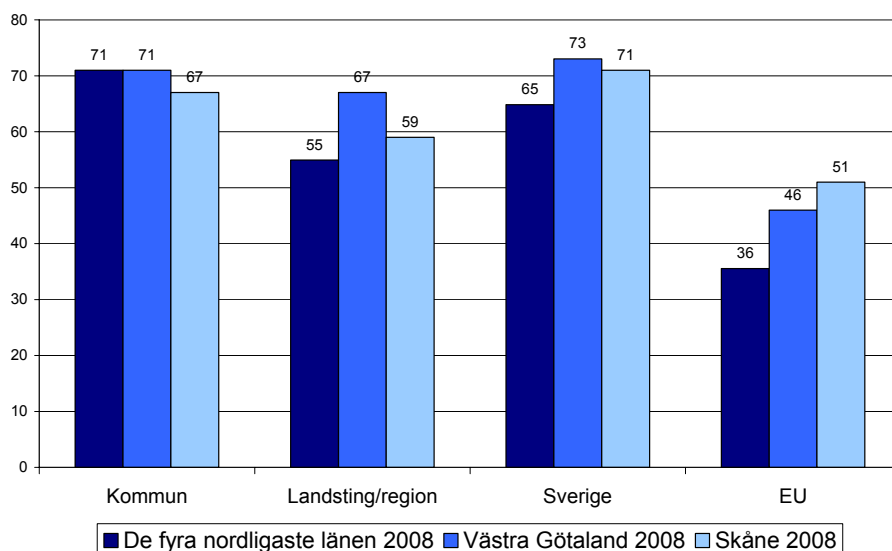
Kapitlet är indelat i tre delar. Den första är en beskrivning av hur norrlänningarnas attityder till demokrati varierar, dels i jämförelse med invånare i andra delar av landet och dels *inom* respektive *mellan* de fyra nordligaste länen. I den andra delen beskrivs hur attityderna till demokratin varierar mellan olika *befolkningsgrupper* såsom mellan män och kvinnor och mellan unga och gamla. Det tredje och sista avsnittet är en fördjupad beskrivning av olika *medborgarroller* bland medborgarna i norra Sverige, och hur dessa roller hänger samman med olika attityder till demokratis funktionssätt.

Norrlänningarna är nöjda med demokratin

Den allmänna slutsatsen av de analyser som redovisas i figur 4.1 är att medborgarna i norra Sverige tycker att demokratin fungerar bra på de flesta politiska nivåer. En klar majoritet av norrlänningarna är nöjda med såväl demokratin i den egna kommunen som i riket som helhet. Däremot är medborgarna betydligt mer missnöjda med demokratis funktionssätt i EU.

Även om medborgarna i de fyra nordligaste länen är förhållandevis nöjda så är de något mer kritiska till demokratin i Sverige än vad man är i Väst- och Syd-sverige. En möjlig förklaring till skillnaderna kan vara att norrlänningarna upplever ett geografiskt och kulturellt avstånd till centralmakten och att man uppfattar sig som missgynnade i jämförelse med andra delar av landet.

Figur 4.1 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget/regionen, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i de fyra nordligaste länen, i Västra Götaland och i Skåne.

Anmärkning: Frågan i medborgare i norr 2008 lyder: På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren. *Datakällor:* Medborgare i norr 2008, SOM - Västra Götaland 2008 och SOM - Skåne 2008.

När det gäller hur man värderar demokratin i EU är skillnaderna mellan olika delar av landet mest framträdande, vilket avspeglar välkända, regionala skillnader i EU-opinionen. Bara en dryg tredjedel av norrlänningarna tycker att demokratin i EU fungerar bra medan siffran är betydligt högre i Väst- och Sydsverige.

I figur 4.1 redovisas även attityderna till demokratin på regional nivå, vilket i de fyra Norrlandslänen är landstinget medan det i Västra Götaland och Skåne är

regionen. Majoriteten av medborgarna i norra Sverige är visserligen nöjda med demokratin i sina landsting men det är ändå fler som är nöjda med den kommunala och nationella demokratin. I jämförelse med Västra Götaland, där två tredjedelar av invånarna tycker att demokratin i regionen fungerar bra är norrlänningarna mindre nöjda med demokratin i landstingen. Demokratin i Region Skåne får högre betyg än de norrländska landstingen men lägre värden än Västra Götaland. Detta är intressanta skillnader som väcker frågor om hur man vinner demokratisk acceptans för nya regioner mer generellt, men som inte har några enkla och självklara svar.

Demokrati från norr till söder och från kust till fjäll

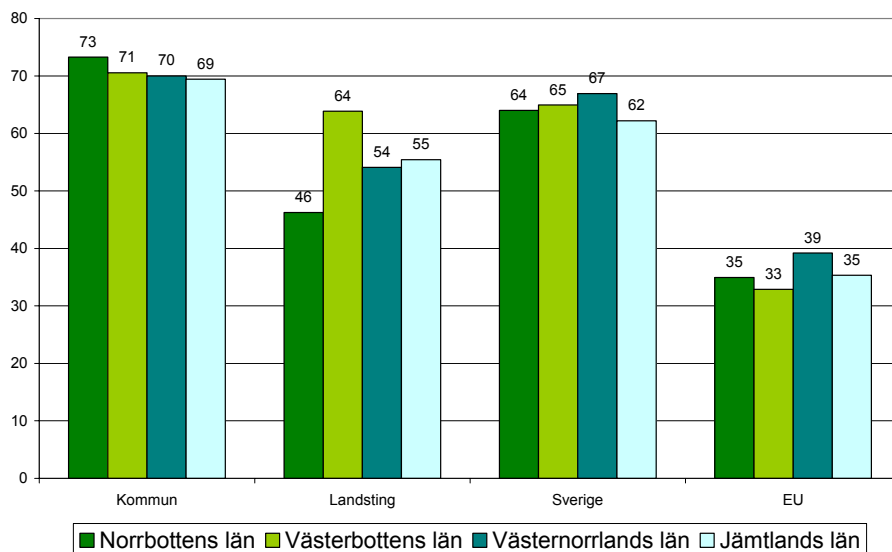
Värderar medborgare i norra Sverige demokratin på ungefär samma sätt eller skiljer sig uppfattningarna åt mellan olika län och inom länen? När det gäller demokratin funktionssätt på kommunal och landstingskommunal nivå, är det rimligt att förvänta att medborgarnas bedömningar varierar mellan olika delar av norra Sverige eftersom olika kommuner och landsting kan ha olika framgång med att nå stöd hos befolkningen. Däremot torde medborgarna i norr göra mer likartade bedömningar av demokratin på nationell och europeisk nivå eftersom det är fråga om samma politiska institutioner och eftersom norra Sverige, på grund av sitt geografiska läge, har liknande utgångspunkter i sitt förhållande till centralmakten.

Demokratin i landstingen – Västerbottningarna mest nöjda

Medborgarna i norra Sverige gör, som förväntat, likartade bedömningar av demokratin på nationell och europeisk nivå, oavsett vilket län man kommer ifrån (figur 4.2). Uppfattningarna om hur den kommunala demokratin fungerar varierar inte heller mellan länen, vilket är lite förvånande. Däremot finns det stora skillnader mellan länen med avseende på nöjdheten med demokratin i landstingen. Mest nöjda är invånarna i Västerbotten och minst nöjda är man i Norrbotten där mindre än hälften av de svarande tycker att demokratin fungerar bra.

Det finns intressanta skillnader mellan män och kvinnor *inom* samma län (redovisas ej i tabell/figur). Norrbottningarna är, som redovisats, mer kritiska till demokratin i landstinget än invånarna i de tre andra länen men kvinnorna i Norrbotten är mer nöjda än männen i samma län. Hälften av kvinnorna tycker att demokratin i landstinget fungerar bra medan siffran för männen är 43 procent. På motsvarande sätt är kvinnor i Västernorrland mer nöjda med hur landstinget styrs. I Norrbotten och Västernorrland är det alltså främst männen som är kritiska till demokratin i landstinget.

Figur 4.2 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av medborgarna i respektive län.

Anmärkning: Frågan i medborgare i norr 2008 lyder: På det hela taget, hur nöjd är DU med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren.

Skillnaderna också stora inom länen

För att få en uppfattning om hur medborgarnas värdering av demokratin varierar inom länen redovisas siffror för varje landstingsvalkrets. Det hade varit önskvärt att kunna analysera nöjdhet med demokratin i varje kommun, men detta är inte möjligt eftersom antalet svarande per kommun, i de flesta fall, är för litet för att producera tillförlitliga siffror. Resultaten redovisas i tabell 4.1¹.

I Norrbottens län varierar medborgarnas värdering av demokratin kraftigt mellan olika valkretsar. I Boden-Jokkmokk är invånarna mest nöjda, oavsett politisk nivå. Hela 86 procent av medborgarna i den valkretsen är exempelvis nöjda med demokratin i den egna kommunen, vilket kan jämföras med 62 procent i Tornedalen (Östra valkretsen). I Tornedalen är man genomgående mer kritiska till demokratin funktionssätt. Undantaget är när frågan handlar om demokratin inom EU för då är invånarna i såväl Malmfälten som Pite älvdal mer missnöjda.

¹ Urvalet har dragits slumpmässigt över alla fyra länen, vilket innebär att populationen är alla invånare i dessa län. Respondenterna är alltså inte selekterade för att representera sina län eller valkretsar. Antalet observationer per valkrets är i flera fall också mycket litet. Sammantaget gör detta att siffrorna för valkretsar måste betraktas med stor försiktighet eftersom de inte är robusta.

Tabell 4.1 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i respektive landstingsvalkrets.

	Nöjdhet med demokratin i				n _{min}
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	
<i>Genomsnitt över alla fyra länen</i>	71	55	65	36	
Malmfälten	67	43	61	30	119
Boden - Jokkmokk	86	54	73	41	81
Östra	62	41	57	35	115
Luleå	73	50	67	37	74
Pite älvdal	81	45	63	33	144
<i>Hela Norrbottens län</i>	73	46	64	35	533
Västerbotten norra	73	64	68	32	176
Västerbotten västra	61	50	56	34	107
Västerbotten södra	72	68	66	33	362
<i>Hela Västerbottens län</i>	71	64	65	33	645
Nolaskogs	68	57	61	38	138
Ådalen	71	52	68	39	148
Medelpad	71	54	69	40	316
<i>Hela Västernorrlands län</i>	70	54	67	39	602
Jämtands västra	60	54	64	39	83
Östersund	75	58	61	34	151
Jämtlands östra	69	54	63	35	114
<i>Hela Jämtlands län</i>	69	55	62	35	348

Anmärkning: För uppgifter om vilka kommuner som ingår i valkretsarna, se bilaga 1.

Som redovisats tidigare är norrbottningarna generellt sett mer kritiska till hur demokratin i landstinget fungerar. Särskilt negativa är man i Malmfälten, Pite älvdal och Tornedalen (Östra valkretsens) där inte ens hälften är nöjda med hur landstinget styrs.

I Västerbottens län är inlandsborna (Västerbottens läns västra valkrets) generellt mer kritiska till demokratis funktionssätt än invånarna vid kusten. Skillnaden är tydligast ifråga om landstinget medan medborgarna i Västerbotten värderar demokratin i EU ungefär likartat oavsett var i länet de bor.

I Västernorrlands län är skillnaderna mellan olika valkretsar relativt små. När det gäller uppfattning om demokrati på nationell nivå är dock invånarna i Sundsvalls valkrets och Ådalen mer positiva än invånarna i Nolaskogs, det vill säga Örnsköldsvik.

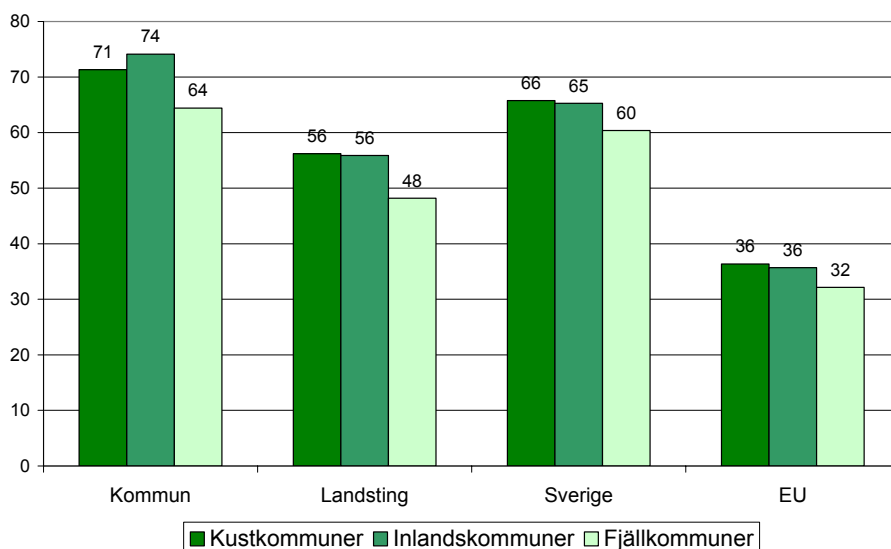
I Jämtlands län är det störst skillnader ifråga om attityder till demokratin i den egna kommunen. Tre av fyra invånare i Östersund är nöjda med demokratin i kommunen. Minst nöjda är de som bor i västra valkretsens, som omfattar Krokom, Åre, Berg och Härjedalens kommuner.

Fjällborna är minst nöjda med hur demokratin fungerar

Det finns stora inomregionala skillnader i norra Sverige. Medan många av de små inlandskommunerna haft en långvarig och stadig befolkningsminskning så har framförallt universitetsstäderna vid kusten upplevt en motsvarande ökning. Ålderssammansättningen, sysselsättningsstrukturen och utbildningsnivån skiljer sig också kraftigt åt mellan kust och inland. De här skillnaderna är kanske mest accentuerade i Västerbottens län.

Frågan är om dessa skillnader i befolkningens utveckling och sammansättning också återspeglas i synen på demokratin? För att besvara den frågan har respondenterna delats in i tre grupper beroende på om de bor i fjäll-, inlands- eller kustkommuner.² Mönstret som framträder är tydligt, vilket framgår av figur 4.3. Fjällborna är mer kritiska till hur demokratin fungerar än kust- och inlandsborna. Detta gäller oavsett vilken politisk nivå som frågan handlar om.

Figur 4.3 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av medborgarna i kust-, inlands- respektive fjällkommuner.

Anmärkning: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är DU med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i figuren.

I kust och inlandskommunerna är mer än 70 procent av de tillfrågade nöjda med demokratin i den egna kommunen medan motsvarande siffra för fjällborna är 64 procent. På samma sätt är det drygt hälften av medborgarna i kust- och inlands-

² Se bilaga 1 för en förteckning av vilka kommuner som ingår i respektive kategori.

kommuner som är nöjda med demokratin i landstinget medan mindre än hälften av fjällborna är det.

Generellt sett tycker kvinnor och män i norra Sverige ungefär likadant i dessa frågor men det finns olikheter mellan könen beroende på var i länen man bor. Kvinnor i fjällkommuner är i allmänhet mer nöjda med demokratin i Sverige (64 procent) än vad män är (56 procent). Däremot är kvinnor i kustkommuner mer nöjda än männen med demokratin i landstinget och i EU.

Skillnader mellan olika befolkningsgrupper

I detta avsnitt redovisas skillnader i attityder till demokratis funktionssätt mellan olika befolkningsgrupper såsom män och kvinnor, unga och gamla samt låg- och högutbildade. Även skillnader mellan personer med olika partisympati diskuteras.

Männen och kvinnorna i de fyra nordligaste länen har ungefär samma uppfattning om demokratin på de olika politiska nivåerna. Kvinnor är något mer positiva än män, men skillnaderna är mycket små. Däremot gör, som tidigare redovisats, kvinnor och män i vissa fall olika bedömningar beroende på i vilket geografiskt område de är bosatta.

Det finns intressanta skillnader mellan olika åldersgrupper. De yngsta är mest nöjda med demokratin i landstinget och i EU. Demokratin i Sverige har sitt starkaste stöd bland dem som är i yngre medelålder (30-49 år) medan den kommunala demokratin får högst betyg av de som är äldre än 30 år.

Norrlänningarnas utbildningsbakgrund verkar allmänt sett inte spela så stor roll för hur de värderar demokratin på olika nivåer men högutbildade (motsvarande examen från universitet eller högskola) är påtagligt mer nöjda med demokratin på kommunal och nationell nivå än vad de lågutbildade är.

Vilket parti man sympatiserar med har stor betydelse för om man tycker att demokratin fungerar bra. Ett rimligt antagande är att medborgare är mer nöjda då det egna partiet sitter vid makten. Detta brukar i forskningslitteraturen kallas "hemmalagshypotesen" (Norén Bretzer 2005). Att det finns stöd för denna hypotes illustreras tydligt av att en klar majoritet, 82 procent, av dem som sympatiserar med moderaterna också tycker att demokratin i Sverige fungerar bra. Även de som sympatiserar med de övriga borgerliga partierna är påtagligt mer nöjda med demokratin på nationell nivå än vad de som identifierar sig med något av de tre oppositionspartierna är.

När det gäller den kommunala nivån är socialdemokrater och folkpartister mest positiva till hur demokratin fungerar och vänsterpartister minst positiva. Socialdemokraterna i materialet är också den grupp som är mest nöjda med styrena i landstingen medan mindre än hälften av dem som sympatiserar med moderaterna är det. I stort avspeglar detta socialdemokraternas starka ställning i landstingen och i de flesta kommuner i norra Sverige.

Tabell 4.2 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av olika befolkningsgrupper.

	Nöjdhet med demokratin i				<i>n_{min}</i>
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	
Samtliga	71	55	65	36	
Kön					
Man	71	53	64	33	1078
Kvinna	71	57	65	37	1188
Ålder					
15-29	69	65	64	50	332
30-49	72	58	69	37	640
50-64	71	53	64	32	709
65-85	72	49	61	30	657
Utbildning					
Låg	68	52	57	34	586
Medellåg	72	57	63	37	761
Medelhög	71	54	68	37	433
Hög	74	55	76	34	652
Partisynpat					
Vänsterpartiet	66	51	54	21	170
Socialdemokraterna	75	59	62	35	1023
Centerpartiet	71	53	74	34	171
Folkpartiet	75	51	76	49	106
Moderaterna	69	49	82	46	271
Kristdemokraterna	69	57	74	37	61
Miljöpartiet	71	53	64	22	117
Övriga	49	41	40	30	75

Anmärkning: Låg utbildning motsvarar svarsalternativen ej fullgjort grundskola/motsvarande obligatorisk skola, och grundskola/motsvarande obligatorisk skola. Medellåg motsvarar studier/examen vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande. Medelhög motsvarar eftergymnasial utbildning ej högskola, och studier vid högskola/universitet. Hög utbildning motsvarar examen från högskola/universitet/forskarutbildning.

Kopplingen mellan norrlänningarnas partitillhörighet och hur man värderar demokratin i EU är stora. Närmare hälften av dem som sympatiserar med folkpartiet och moderaterna tycker att demokratin i EU fungerar bra, medan detta bara gäller för var femte anhängare till Vänsterpartiet och Miljöpartiet.

Ett annat intressant resultat är att andelen nöjda generellt sett är lägre i den grupp som sympatiserar med något annat parti än de sju riksdagspartierna. En rimlig tolkning är att det bland norrlänningarna finns ett samband mellan sympatier med små, icke-etablerade partier och ett allmänt politiskt missnöje.

Medborgarroller i norr – kritiker, skeptiker och supporters

Hur samvarierar norrlänningarnas tilltro till sina möjligheter att påverka politiken och deras principiella syn på värdet av politiskt deltagande med hur man uppfattar att demokratin fungerar? Detta är huvudfrågeställningen för den tredje och avslutande delen av detta kapitel. Genom att kombinera en fråga från enkäten som fångar in medborgarnas upplevelse av möjligheterna att påverka politiken med en mer principiell fråga om hur pass viktigt de anser det vara att delta politiskt, erhålls fyra typer av medborgarroller³. Kombinationerna presenteras i figur 4.8.

Figur 4.8 Fyra typer av medborgarroller

	Oviktigt påverka politiskt beslutsfattande	Viktigt påverka politiskt beslutsfattande
Låg tilltro till påverkansmöjligheter	Kritiker	Skeptiker
Hög tilltro till påverkansmöjligheter	Passiva supporters	Aktiva supporters

Anmärkning: Frågorna som har använts som underlag för analysen har följande formulering. Tilltro till påverkansmöjligheter: Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) Ditt landsting, c) de fyra nordligaste länen, d) riksdag och regering, e) EU? Svarsalternativen är: mycket goda möjligheter, ganska goda möjligheter, ganska dåliga möjligheter, mycket dåliga möjligheter och ingen uppfattning. I figuren redovisas andelen som svarat att de har mycket/ganska goda möjligheter. Värdet av politiskt deltagande: Hur viktigt är det för Dig att kunna påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) i Ditt landsting, c) i de fyra nordligaste länen, d) i riksdag och regering, e) i EU? Svarsalternativen är: mycket viktigt, ganska viktigt, inte särskilt viktigt, inte alls viktigt och ingen uppfattning. Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i a) den kommun där Du bor, b) Ditt landsting, c) de fyra nordligaste länen, d) riksdag och regering, e) EU? Svarsalternativen är: mycket goda möjligheter, ganska goda möjligheter, ganska dåliga möjligheter, mycket dåliga möjligheter och ingen uppfattning.

Kritikerna har i hög grad valt att ställa sig utanför politiken. De finner det oviktigt att delta politiskt och de har också låg tilltro till sina möjligheter att utöva inflytande. *Skeptikerna* tycker däremot att det är principiellt viktigt att delta i politiken men har, liksom kritikerna, låg tilltro till sina möjligheter att påverka dess utformning. *Passiva supporters* är inte intresserade av att delta även om de har hög tilltro till sina påverkansmöjligheter. *Aktiva supporters* tycker att det är viktigt att påverka politiken och tror också att de har goda möjligheter att utöva inflytande. Denna kategori ligger närmast det deltagardemokratiska idealet med aktiva medborgare.

Härnäst beskrivs hur dessa medborgarroller fördelar sig över befolkningen i de fyra nordligaste länen. Därefter undersöks vilken typ av medborgare som

³ Dessa medborgarroller blir av naturliga skäl en förenkling av verkligheten eftersom indelningen bara tillåter fyra kategorier men poängen är just att renodla och förenkla framställningen för att göra den överblickbar.

dominerar inom var och en av kategorierna. Slutligen analyseras och problematiseras i vilken utsträckning som olika medborgarkategorier är nöjda med demokratin.

I tabell 4.3 redovisas hur medborgarna fördelar sig över de olika kategorierna för olika politiska nivåer. Majoriteten av norrlänningarna är skeptiker, vilket innebär att de finner det principiellt viktigt att delta politiskt men anser sig ha dåliga möjligheter att faktiskt utöva inflytande i politiken. Den näst största gruppen, beträffande landstings-, riks-, och europapolitiken är kritikerna, det vill säga de som tycker att det är oviktigt att påverka och som inte heller tror sig ha goda möjligheter att utöva inflytande. När det gäller europapolitiken är andelen kritiker nästan lika stor som andelen skeptiker. Närmare hälften av medborgarna i de fyra nordligaste länen upplever alltså att europapolitiken inte bara är svår att påverka, utan också att den är ointressant och inte särskilt viktig att delta i.

Tabell 4.3 Andel av befolkningen i de fyra nordligaste länen som tillhör olika grupper av medborgarroller. Totalprocent.

	Kommun		Landsting		Sverige		EU	
	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.	Oviktigt påv.	Viktigt påv.
Dåliga möjligheter	20	53	30	57	30	57	45	50
Goda möjligheter	3	24	2	11	1	12	1	5
<i>Antal, n</i>	1 850		1 759		1 748		1 656	

När det gäller förhållandet till kommunen ser dock mönstret annorlunda ut. Den näst största kategorin efter skeptikerna är gruppen aktiva supporters, som ser positivt på såväl deltagande som påverkansmöjligheter. Omkring var fjärde norrlänning tycker att det är viktigt att påverka kommunpolitiken och de tror också att de har goda chanser att göra detta. Bara var tionde har en sådan inställning i fråga om landstings- och rikspolitiken och endast var tjugonde beträffande europapolitiken.

En annan slutsats som kan dras av tabell 4.3, är att gruppen passiva supporters är mycket liten och endast omfattar några få procent. Det finns alltså ett logiskt, positivt samband mellan synen på deltagande och påverkansmöjligheter.

Medborgarrollernas sammansättning

För att få en bättre bild av vilka dessa kritiker, skeptiker, passiva supporters och aktiva supporters är, ska de olika medborgargrupperna beskrivas utifrån ett antal bakgrundsfaktorer, kön, ålder, utbildning, partisympati och geografisk hemvist (se tabell 4.4). Finns det några skillnader mellan olika befolkningsgrupper i fråga om vilka medborgarroller de hör hemma i?

Tabell 4.4 Beskrivning av medborgarroller med avseende på kön, ålder, utbildning, partisympati och bostadsregion. Radprocent.

	Kommun				Landsting				Sverige				EU				n_{min}
	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	Kr.	Sk.	PS.	AS.	
Kön																	
Man	23	51	4	22	35	53	3	10	31	54	1	13	47	47	1	4	837
Kvinna	17	55	2	25	25	61	2	12	28	59	1	12	42	52	0	5	819
Ålder																	
15-29	19	52	5	24	33	50	4	13	26	55	1	17	41	52	1	6	203
30-49	17	53	3	27	31	56	2	11	27	59	1	13	41	53	1	5	516
50-64	19	53	3	24	27	59	3	11	27	59	1	12	42	52	0	5	562
65-85	26	54	2	19	32	58	1	9	38	52	1	9	56	40	1	3	375
Utbildning																	
Låg	31	52	3	15	36	54	2	8	43	49	1	7	57	39	1	4	359
Medellåg	21	56	3	19	30	58	3	9	30	58	1	10	44	51	1	4	565
Medelhög	15	53	3	29	27	58	3	12	23	59	1	16	40	53	1	6	342
Hög	12	49	3	36	25	59	2	15	20	62	1	17	37	56	1	7	374
Partisympati																	
S, V, Mp	20	53	3	24	28	58	3	12	29	58	1	12	44	51	1	5	1168
C, Fp, M, Kd	21	52	4	23	34	55	2	9	32	53	1	14	47	48	0	5	488
Geografi																	
Kust	19	55	3	23	29	58	3	11	29	57	1	13	43	50	1	6	1004
Inland	23	50	3	24	31	55	2	12	31	58	0	10	47	49	0	4	417
Fjäll	19	52	3	26	32	56	2	9	31	55	2	12	46	50	0	4	235

Anmärkning: Kr.=kritiker, Sk.=skeptiker, PS=passiva supportere, AS.=aktiva supportere. Notera att antalet passiva supportere genomgående är mycket litet och att dessa siffror därför inte är robusta. De redovisas för att varje rad ska summera till 100, vilket underlättar läsningen av tabellen.

Genomgående gäller att en högre andel av männen är kritiker medan en högre andel av kvinnorna är skeptiker. Lite tillspetsat kan man säga att män är mer apatiska i sitt förhållningssätt till politiken. Kvinnorna delar männens låga tilltro till påverkansmöjligheterna men de tycker ändå att det är viktigt att delta politiskt. Allra störst är skillnaderna mellan könen ifråga om hur man bedömer möjligheterna och betydelsen av att påverka landstingen. Här tillhör var tredje man gruppen kritiker medan detta bara gäller för var fjärde kvinna. I stället är en signifikant högre andel kvinnor skeptiker. Några nämnvärda skillnader mellan könen när det gäller andelen som tillhör kategorin supportere finns inte.

Skillnader mellan åldersgrupperna är inte lika systematiska. Det visar sig emellertid att den äldsta åldersgruppen tänker lite annorlunda än de yngre. Bland de äldsta finns nämligen en högre andel kritiker än i de andra åldersgrupperna, det vill säga att de har låg tilltro till sina påverkansmöjligheter och inte heller tycker att det är nödvändigt att påverka politiken. Andelen aktiva supportere är också lägre i den äldsta åldersgruppen än i de andra åldersgrupperna.

Dessa skillnader mellan den äldsta och de yngre ålderskategorierna är dock ej lika framträdande när det gäller bedömningarna av landstingen.

När det gäller utbildningsnivån är mönstret precis det förväntade. Andelen kritiker är högst bland de lågutbildade och lägst bland de högutbildade. I stället är en högre andel av de högutbildade aktiva supporters. En högre andel av de högutbildade är skeptiker i jämförelse med de andra utbildningsgrupperna. Detta kan förefalla kontraintuitivt. Skeptiker värderar dock politiskt deltagande som någonting meningsfullt och viktigt, vilket högutbildade i allmänhet brukar göra. Ett undantag är i förhållande till den kommunala nivån, då andelen skeptiker är lägst bland de högutbildade men det beror på att de högutbildade har en avsevärt högre tilltro till sina påverkansmöjligheter på den kommunala nivån än de som har lägre utbildning.

I tabell 4.4 beskrivs även de olika medborgargrupperna med avseende på partisympati och geografi, men här finns inte några nämnvärda, signifikanta skillnader. Andelarna kritiker, skeptiker och passiva respektive aktiva supporters är ungefär lika stora bland såväl socialistiska och borgerliga sympatisörer som bland kust-, inlands- och fjällbor.

Medborgarrollernas värdering av demokratin

De som klassificerats som kritiker och passiva supporters tycker att politiskt deltagande är oviktigt. Detta skulle kunna vara uttryck för att de vänder systemet ryggen och kan därmed förstås som apati. Men det skulle också kunna tolkas i mer positiva termer, som att man anser att andra är bättre på att fatta politiska beslut och att man litar på att de sköter sina uppgifter. Ur ett sådant perspektiv blir det egna deltagandet överflödigt. På motsvarande sätt kan kritikernas och skeptikernas uppfattning att man har dåliga möjligheter att påverka politiken ha olika orsaker. Det skulle kunna vara uttryck för en negativ värdering av politiken och politikernas förmåga att lyssna på sina medborgare, men det skulle också kunna avspegla en realistisk bedömning av de inflytandemöjligheter man faktiskt har. Därmed skulle man utvärdera sin egen förmåga att utöva inflytande snarare än systemets responsivitet.

Att medborgare faller inom kategorierna kritiker och skeptiker behöver således inte utgöra något problem för demokratin så länge dessa tycker att demokratin i huvudsak fungerar bra. Om däremot kritiken och skepticismen sammanfaller med ett missnöje med demokratin finns det grupper av medborgare som är förhållandevis systemfrånvända, vilket indirekt kan innebära ett hot mot demokratin.

Ett sätt att pröva detta är att undersöka hur de olika medborgargrupperna värderar demokratins funktionssätt. Vi borde kunna förvänta oss att kritikerna borde vara minst nöjda, eftersom de hyser både ett ointresse för politiskt deltagande och har låg tilltro till sina påverkansmöjligheter. På motsvarande sätt borde aktiva supporters vara mest nöjda med demokratin. Resultaten av analysen i tabell 4.5 motsvarar inte helt förväntningarna. Visserligen är de som är aktiva supporters, tillsammans med passiva supporters, mest nöjda med demokratin men lägst andel nöjda återfinns hos skeptikerna och inte bland kritikerna.

Det är skeptikerna, det vill säga de som tycker det är viktigt att delta men som inte tror sig få gehör för sina åsikter, som är minst nöjda. Dessa har kanske störst anledning att vara besvikna. Bedömningen av möjligheterna att påverka förefaller således vara mer betydelsefull än synen på politiskt deltagande för i vad mån man är nöjd med demokratin.

Med några undantag är majoriteten av medborgarna i alla fyra grupper nöjda med demokratin, och det gäller även i de två grupper som har ett mer kritiskt förhållningssätt till politiken. Skeptikerna, som är den största gruppen, är nöjda med den kommunala och den nationella demokratin. Däremot är mer än hälften av dem missnöjda med demokratin i landstinget och bara omkring var tredje är nöjd hur demokratin fungerar i EU.

Tabell 4.5 Medborgarroller och andelen nöjda med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Radprocent.

	Kommun	Landsting	Sverige	EU	n_{min}	n_{max}
Kritiker	73	55	64	30	372	727
Skeptiker	62	47	61	32	816	991
Passiva supportere	84	79	95	64	11	57
Aktiva supportere	90	80	87	72	79	436

Anmärkning: Notera att antalet passiva supportere är mycket litet vilket gör att dessa siffror inte är robusta.

Norrlänningarnas kraftiga missnöje med demokratin i EU syns tydligt även i dessa analyser. En majoritet i grupperna passiva och aktiva supportere är nöjda med demokratin i EU men siffrorna är betydligt lägre än för de kommunala, landstingskommunala och nationella nivåerna. Bland kritikerna och skeptikerna är det bara omkring var tredje som är nöjd med hur demokratin fungerar på europeisk nivå.

Sammanfattning och slutsatser

Majoriteten av medborgarna i norra Sverige är genomgående nöjda med hur demokratin fungerar i kommunen, landstinget och i Sverige, men däremot inte i EU. Även om nöjdheten dominerar, är norrlänningarna mer kritiska till demokratin på nationell och europeisk nivå än sina motsvarigheter i Väst- och Syd-sverige. I norra Sverige bedömer man också att man har sämre möjligheter att påverka rikspolitiken än vad invånarna i Västra Götaland gör.

Medborgarna i norra Sverige gör likartade bedömningar av demokratin

Resultaten visade att medborgarna i norra Sverige, oavsett hemlän, gör förhållandevis likartade bedömningar av demokratin på kommunal, nationell och europeisk nivå. Omdömena om hur demokratin i landstingen fungerar varierar dock kraftigt. Det är vanskligt att försöka sig på tolkningar och de blir mest i

form av gissningar. De politiska konflikter som berört landstinget i Norrbotten och som uppmärksamrats flitigt av lokala medier kan vara en möjlig förklaring till norrbottningarnas relativt låga betyg på demokratin i det egna landstinget. En annan kan vara de tidigare segdragna striderna kring BB i Norrbotten. Västerbottningarnas positiva syn på demokratin i landstinget är intressant. I kapitel 9 av Sofia Reinholdt framgår att västerbottningarna också är mer nöjda med akutsjukvården än invånarna i de andra tre länen. En viktig omständighet är att Västerbottens läns landsting inte har tvingats till några sjukhusnedläggningar. Det har förekommit att BB-avdelningar lagts ned men detta ligger långt tillbaka i tiden. I Norrbotten och Västernorrland har däremot diskussionen om sjukhusnedläggningar varit betydligt mer levande. I Jämtlands län finns bara ett läns-sjukhus varför denna fråga inte varit aktuell.

Då man bryter ned materialet på andra geografiska indelningar blir resultatet mer varierat. Tornedalingarna i Norrbotten och inlandsborna i Västerbotten visade sig vara mer kritiska till hur demokratin fungerar än andra norrbottningar respektive västerbottningar. Fjällborna framstod också som betydligt mer kritiska än vad invånarna vid kusten och i inlandet är.

Landstinget "ä annars"

I det svenska politiska systemet är kommuner och landsting formellt likställda men uppenbarligen är de inte det i medborgarnas ögon. En genomgående slutsats är att medborgarna är mer kritiska till demokratin funktionssätt i landstingen än i kommunerna. Medborgarna tycker heller inte att man berörs lika mycket av landstingspolitiken som av den kommunala och nationella politiken. Två av tre medborgare i norr tycker att de berörs av politiska beslut i kommunen medan "bara" 58 procent anser att de berörs av landstingsfrågor. Andelen som tycker att det är viktigt att påverka kommunpolitiken är också större och det är fler som tycker att de har goda möjligheter att påverka i kommunala frågor än som tycker detta i landstingsfrågor. Omkring en tiondel av norrlänningarna anser att de har goda möjligheter att påverka det egna landstinget och den nationella nivån medan dubbelt så många anser sig kunna påverka den kommunala nivån.

Utifrån de här analyserna går det tyvärr inte att dra några slutsatser om varför landstingen "ä annars" i medborgarnas ögon, utan här kan vi bara konstatera att så är fallet.

Olika befolkningsgrupper har olika attityder till demokratin funktionssätt

Skillnaderna mellan mäns och kvinnors uppfattning om demokrati är mycket små. Däremot finns det en tendens att yngre åldersgrupper är mer positiva till hur demokratin fungerar än vad de äldre är. Högutbildade norrlänningar tenderar också att vara mer nöjda med demokratin än lågutbildade, åtminstone på kommunal och nationell nivå. Framförallt visade sig dock partitillhörighet ha betydelse för hur medborgarna i de fyra nordligaste länen värderar demokratin. Moderater och borgerliga sympatisörer är mer nöjda med demokratin på

nationell nivå än de som sympatiserar med oppositionen medan socialdemokrater och folkpartister är mest nöjda med demokratin på kommunal nivå.

Norra Sverige består mestadels av skeptiker som är nöjda med demokratin

Flertalet av medborgarna i de fyra nordligaste länen tillhör den grupp som vi betecknat skeptiker, det vill säga de som tycker att det är viktigt att påverka politikens utformning, men som inte tror att de har särskilt goda möjligheter att göra detta. Det är naturligtvis ett problem att en stor grupp medborgare inte tror att de kan utöva politiskt inflytande men det positiva är att de är politiskt orienterade i så mån att de tycker att politiskt deltagande är någonting viktigt och meningsfullt i demokratin.

Den näst största gruppen bland norrlänningarna är kritikerna, vilket är de som är mest apatiska i sitt förhållningssätt till politiken. Resultaten visar emellertid att majoriteten bland såväl skeptikerna som kritikerna ändå är tämligen nöjda med hur demokratin fungerar, åtminstone på kommunal och nationell nivå. Däremot är andelarna missnöjda kritiker och skeptiker ungefär lika stora, eller större, än de som är nöjda med demokratin på den landstingskommunala och europeiska nivån. Detta ligger i linje med att norrlänningarna generellt är mer kritiska till såväl landstingen som EU och mer positiva till de kommunala och nationella nivåerna.

Att medborgare är kritiska och ifrågasättande innebär inte nödvändigtvis ett hot mot demokratin utan kan snarare vara en tillgång. Däremot uppstår en fara om kritiken och ifrågasättandet övergår i apati och människor vänder det politiska systemet ryggen. Sammantaget får nog sägas att demokratins hälsotillstånd är förhållandevis gott i den här landsändan. Antalet norrlänningar som tänker att "de löns int" får dock inte bli för många. För att motverka att detta sker har samhället en uppgift att skapa förutsättningar som uppmuntrar medborgare till engagemang och deltagande i samhällslivet.

Demokrati och regionalisering

Ansvarskommittén skisserade i sitt slutbetänkande ett förslag med sex till nio regioner, som därmed skulle bli avsevärt större än dagens landsting. Kritikerna i regionbildningsfrågan menar att större regioner utgör ett hot mot demokratin eftersom man riskerar att förlora närheten mellan väljare och valda. Grundantagandet är att den enskilde medborgaren får sämre insyn, svårare att delta och mindre möjligheter att utöva påverkan på den politiska processen ju större regionerna är. Analyserna i detta kapitel ger delvis kritikerna rätt eftersom norrlänningarna uppenbarligen är mest nöjda med den lokala demokratin i den egna kommunen, vilket visar att närheten till politiken och politikerna sannolikt är av betydelse i sammanhanget. Men ett motargument är att en lika klar majoritet av medborgarna i norra Sverige är nöjda med demokratin på nationell nivå trots att avståndet mellan väljare och valda där är mycket stort. Varken geografisk eller befolkningsmässig storlek behöver således vara ett argument mot att bilda större

regioner än dagens landsting, men kräver att man utformar de politiska institutionerna på ett sådant sätt att de accepteras av medborgarna och åtnjuter deras förtroende.

I anslutning till regionbildningsfrågan är det omöjligt att undgå att notera att landstingen, som delvis utgör dagens regionala struktur, ”ä annars”. Även om majoriteten av medborgarna anser att demokratin i landstinget fungerar bra så är det bara en knapp majoritet. Detta måste ses mot bakgrund av att den regionala nivån, av tradition, har en svag ställning i det svenska politiska systemet (se inledningskapitlet). Resultaten i det här kapitlet visar att detta delvis också återspeglas i medborgarnas attityder eftersom man är mer kritisk till landstinget än till kommunerna och till den nationella nivån. Landstingen i de fyra nordligaste länen åtnjuter inte lika hög grad av legitimitet hos sina medborgare som kommunerna och de nationella politiska institutionerna och detta är någonting som är värt att ta i beaktande i regionbildningsdebatten.

Det är av yttersta vikt att demokratifrågan beaktas i regionbildningsprocessen och att man från politiskt håll vinnlägger sig om att förankra och diskutera regionfrågan i partierna och bland medborgarna i norra Sverige. Detta försvåras av att regionfrågan är komplex samt av att det finns en utbredd skepsis mot geografiska indelningsändringar (se kapitel 3 av Anders Lidström). Oavsett de framtida regionernas geografiska och befolkningsmässiga storlek och oavsett vilka uppgifter de kommer att hantera, är det dock helt avgörande att de utformas så att de långsiktigt vinner medborgarnas acceptans och förtroende.

Referenser

Norén Bretzer, Ylva, 2005. *Att förklara politiskt förtroende. Betydelsen av socialt kapital och rättvisa procedurer*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Johansson, Sanna & Nilsson, Lennart, 2008. *Samhälle Opinion Massmedia - Skåne 2008*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Johansson, Sanna & Nilsson, Lennart, 2008. *Samhälle Opinion Massmedia - Västra Götaland 2008*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

5. Finns det en norrländsk identitet?

Kerstin Westin, Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet

Introduktion

Detta kapitel handlar om geografisk och social identitet och hemmahörighet i Norrland. I vilken utsträckning känner sig invånare i de fyra nordligaste länen hemma i olika geografiska områden; på platsen de bor, i sin bostadskommun, i länet och i de fyra nordliga länen? Det handlar också om huruvida de identifierar sig med andra i dessa områden, om de känner samhörighet och litar på andra. Huvudfrågan är om geografisk och social identitet och hemmahörighet påverkar synen på en ny regionindelning.

Mycket forskning har ägnats åt att definiera vad en plats är för människor, och vad platsanknytning innebär. En "plats" är en helhet och har ofta värden för människor som är större än det summerade värdet av delarna. Exempelvis kan en plats där man växt upp representera viktiga och positiva värden som inte med lätthet kan ersättas av de positiva värden som kan finnas på andra platser. Människors identitet kan ofta vara starkt knuten till dessa viktiga platser (Relph, 1976). Platsen kan vara en by på landet, ett kvarter i storstaden men också större geografiska enheter som en kommun, en region eller t.o.m. ett land. Platsen omfattar inte bara de fysiska förhållandena utan också det sociala livet på "platsen" och allt det som dessa sociala och fysiska företeelser tillsammans representerar för individen (Entrikin 1991).

Vi talar ofta om att vi känner oss hemma på en plats – ibland på flera olika platser – eller i ett större område. Att känna sig hemma innebär att höra samman med andra människor på platsen, med specifika företeelser på platsen, med natur, flora och fauna etc. (Mee & Wright 2009). Det finns också en känslomässig dimension i att höra samman. Platser kan vara kopplade till en starkare bundenhet, till rötter, som då kommer att symbolisera starka, ofta långvariga, känslomässiga band till specifika platser (Gustafsson 2001). Människor kan känna sig hemma på en eller flera platser, och det innebär i sig ingen motsättning att ha flera "hemma". Hemma kan vara platsen vi växte upp på och där vi kanske fortfarande har våra föräldrar (barndomshemmet), och samtidigt är den plats vi nu bor på också hemma – både för oss och för våra barn.

De band vi har med platser och områden kan kopplas till identitet, vi identifierar oss själva i högre eller mindre grad som tillhöriga en grupp. Inom kultur- och socialantropologin, och kanske också som en mer gängse uppfattning, är identitet människors eller gruppers egen identifikation som tillhörande en viss kultur (kulturell identitet), etnisk grupp (etnisk identitet) eller nation (nationell identitet). Man kan också ha en identitet som tillhörande eller boende i en region. Ibland är regionen liktydig med ett landskap – man är skåning, värmlänning, dalmas eller dalkulla etc. –, ibland liktydig med en landsdel – man är norrlänning. Även länstillhörighet kan användas som identitet – man är västerbottning, norrbottning – men detta är kanske vanligare i ett politiskt och förvaltningsssammanhang där en administrativ och inte minst sjuk- och hälsovårdsfunktion lyfts fram.

Platser är ofta starkt identitetsskapande. Skälen till detta kan vara många, t.ex. att människor bor stora eller viktiga delar av sitt liv på en och samma plats. Var man bor eller "kommer från" blir viktigt när man talar om vem man själv är eller när man ska reda ut "vem" andra personer i omgivningen är. Många människor har också starka emotionella kopplingar band till platser, t.ex. är det ju vanligt att den som flyttat "hemifrån" har starka band till den plats där han eller hon växte upp. Sådana starka känslomässiga band till en plats kan vara negativa, men i litteraturen om s.k. "place attachment" diskuterar man framförallt de till synes vanligare positivt laddade relationerna till andra platser (Altman 1992). Dessa band kan dels vara kopplade till platsen som en fysisk miljö, dels till människor på platsen.

Anknytningen till en plats är också funktionell, dvs. viktiga funktioner i livet, såsom boende, social samvaro, inkomst, konsumtionsmöjligheter och nöjen är för de flesta av oss knutna till en viss plats. Visst finns det husvagnar, rörliga jobb, vänner man kan ha med sig och nöjen också dit man far, men de flesta människors vardag är kopplade till centrala livsfunktioner som åtminstone på kort sikt är platsbundna och som därmed binder dem till en speciell plats. När det gäller vardagliga funktioner är ofta kommunen central, på den kommunala nivån bestäms formen och utbudet av mycket av den dagliga servicen, t.ex. förskolor, skolor, vård och kommunikationer.

Platser är också socialt konstruerade, deras avgränsning, benämning och innehåll har formats av människors erfarenheter och konstruerats i samspelet med andra människor. De socialt konstruerade föreställningarna om platser bidrar till att forma den individuella bild av platsen som vi bär på och som förändras genom erfarenheter och i möten med andra människors bild av platsen.

Studier inom bland annat migrationsforskning visar att människors benägenhet att flytta påverkas av hur länge de bott på platsen. Benägenheten att bo kvar ökar med längre boendetid även när man kontrollerat för t.ex. ålder, utbildning och familjesituation (Fischer & Malmberg 2001). Det förefaller alltså som om de som bott länge på en plats, skaffat sig ett lokalt socialt nätverk och därmed vunnit s.k. *lokala insider fördelar* blir mer benägna att även fortsättningsvis bo kvar. Skulle de flytta försvinner de unika fördelarna, den unika kunskapen man har om platsen – det kan exempelvis handla om var bästa förskolan finns, vilken

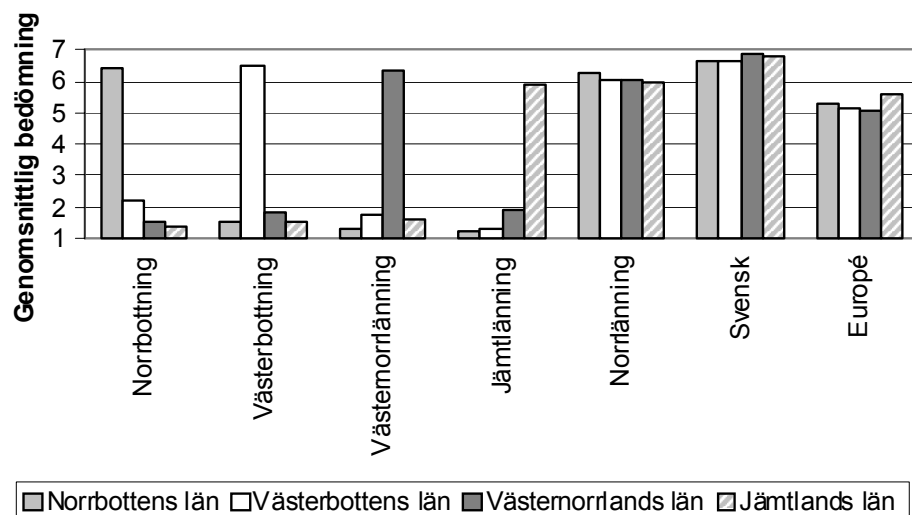
rörmokare man ska anlita, var bästa svampstället finns eller att känna igen människor (utan att egentligen känna dem) och därmed känna trygghet.

Inledningsvis beskrivs hur de svarande identifierar sig med olika territoriella indelningar – om man är jämtlänning, norrlänning etc. – och var de känner sig hemma. Därefter följer en analys av den sociala samhörigheten uttryckt som med vilka man känner samhörighet och om samhörigheten speglas i hur man talar och tänker. Ett avsnitt beskriver sambandet mellan tid (boendetid) och platsanknytning eller hemmatillhörighet. Avslutningsvis diskuteras synen på regionalisering kopplat till hemmatillhörighet och hur länge de svarande bott på sin bostadsort.

Identitet

Människor i de fyra nordligaste länen identifierar sig i hög grad med det län i vilket de bor. De boende i Norrbotten känner sig som norrbottningar, boende i Västerbottens län känner sig som västerbottningar och boende i Västernorrland känner att de är västernorrlänningar osv. (se figur 5.1). Människor identifierar sig också som norrlänningar och svenskar, man är norrlänning i nästan lika hög grad som man är norrbottning, jämtlänning osv., och i ännu högre grad känner man sig som svenskar. I mindre utsträckning anger man att man känner sig som europé. Det finns alltså, enligt de svarande, en norrländsk identitet och då är kanhända idén om en eller två norrländska regioner istället för fyra län inte helt främmande för medborgarna.

Figur 5.1 Jag känner att jag är en... fördelat på länet där man bor

Anmärkning: Staplarna anger andelen svarande i respektive län som angett alternativen 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = Ingen samhörighet, och 7 = Stor samhörighet.

Även om landskap i sig för länge sedan spelat ut sin roll förefaller landskaps-tillhörighet ändå ha viss betydelse för hur människor uppfattar sin identitet. De boende i Jämtlands län känner sig som jämtlänningar om de bor i landskapet Jämtland (se tabell 5.1). Människor i Medelpad känner sig lika mycket som medelpadingar som ångermanlänningar, medan de som bor i Lappland är mer kallsinniga till beteckningarna lapplänning och västerbottning utan ser sig främst som norrlänningar och svenskar. Starkaste identiteten uppger de boende i Norrbotten, de känner sig i högre grad som norrbottningar än vad boende i Västerbotten känner sig som västerbottningar osv.

Tabell 5.1 Identifikation – att känna sig som en...

Jag känner mig som en...	Landskap där man bor					
	Norr-botten	Väster-botten	Lapp-land	Ånger-manland	Medel-pad	Jämt-land
Norrbottning	6,5	1,9	4,3	1,6	1,4	1,4
Lapplänning	1,8	1,7	4,0	1,5	1,3	1,3
Västerbottning	1,5	5,9	3,3	2,0	1,3	1,5
Västernorrlänning	1,3	1,7	1,5	5,6	5,6	1,6
Medelpading	1,2	1,3	1,2	1,6	5,7	1,4
Ångermanlänning	1,2	1,5	1,4	5,8	1,9	1,7
Jämtlänning	1,2	1,4	1,3	1,7	1,6	5,9
Härjedaling	1,2	1,2	1,2	1,3	1,4	1,8
Norrlänning	5,8	5,9	6,0	6,1	5,5	5,6
Svensk	6,7	6,6	6,3	6,6	6,4	6,5
Europé	5,2	5,2	5,0	4,8	5,1	5,3
Antal svar	354	389	165	199	223	219

Anmärkning: Siffrorna anger genomsnittlig bedömning på en 7-gradig skala där 1 = Passar inte alls, och 7 = Passar helt och fullt. Högsta värdena inom varje bostadslandskap är markerade i fet stil.

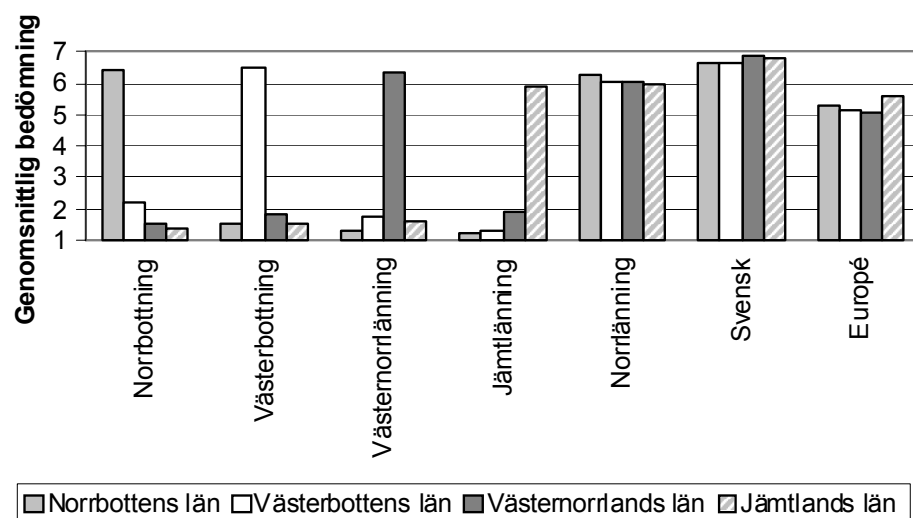
I dagens "globaliserade" värld, där framför allt unga människor genom Internet, TV, TV-spel och musik möter andra människor på en mer eller mindre platslös arena, ligger det nära till hands att tro att lokal identitet är mindre viktig för unga än vad den är för äldre generationer. Vi finner dock inget belägg för den hypotesen; gruppen 15–19 år känner sig lika norrländsk och svensk som äldre grupper, och landskapsidentiteten är också densamma.

Hemma är det nära men också Sverige

De flesta i de fyra nordligaste länen känner sig hemma i sin födelseort, i sin bostadsort, i sin bostadskommun och i det län där de bor men mest "hemma" känner de sig i Sverige. Det är, som framgår av figur 5.2, inga större skillnader mellan boende i de fyra olika länen. Trots att de svarande endast i låg grad anger att de känner sig hemma i Finland eller Norge finns det intressanta – om än förväntade – skillnader mellan boende i de olika länen. De svarande i gränstrak-

terna Norrbotten och Jämtland känner sig signifikant mer hemma i Finland och Norge än vad de i Västerbotten och Norrbotten gör. Att det finns en starkare "hemma-känsla" med Norge och Finland i dessa gränslän beror bara till en mindre del på att några är födda i Norge respektive Finland. Som beskrivs närmare i kapitel 11 av Nils-Gustav Lundgren har invånare i de norra länen relativt omfattande kontakter med personer från andra länder, och norrbottningarna har i hög grad kontakt med finländare, medan jämtarna i hög grad har med normmän att göra i sitt arbete. Medborgarna i de nordöstra delarna av Norrbotten känner sig också mer hemma i Finland än vad de svarande i Västerbotten och Västernorrland gör. Intressant nog känner sig de boende i Jämtland också mer hemma i Finland än vad västerbottningar och västernorrlänningar gör. Som framgår av figur 5.2 uppgår Jämtlänningarna i högre grad än övriga att de känner sig hemma i Norge, och det gäller både de som bor i kommuner som gränsar till Norge och de som bor i länets östra delar.

Figur 5. 2 Att känna sig hemma i olika geografiska områden

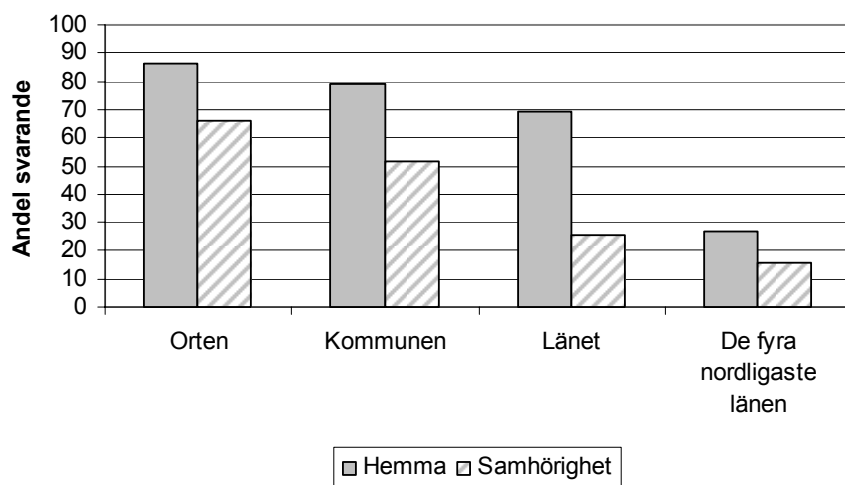

Anmärkning: Frågan formulerad som "Hur väl känner Du Dig hemma i dessa geografiska områden?" Staplarna anger genomsnittlig bedömning på en 7-gradig där 1 = Ingen samhörighet, och 7 = Stor samhörighet. Statistiskt signifikanta skillnader mellan länen råder i fråga om hur väl man känner sig hemma i sin bostadskommun, i Finland och i Norge.

Flertalet känner stor samhörighet med andra på samma ort och nästan varannan känner stor samhörighet med andra i kommunen, men än högre är hemmatillhörigheten på alla geografiska nivåer (se figur 5.3). Det pekar på att platsen, området eller regionen rymmer viktiga egenskaper som inte enbart har att göra med samhörighet med andra människor. Att ha ett arbete eller vara egenföretagare ökar graden av att känna sig hemma på bostadsorten och i kommunen. Än mer hemma känner sig de som är pensionärer, vilket snarare är en effekt av ålder och att ha bott längre tid på orten. Det finns också ett samband mellan att känna sig

hemma och familjesituation – de med make/make/sambo anger högre grad av ”hemma” på orten och i kommunen än ensamstående. Om man har barn i hus-
hållet ökar också hemmakänslan. Vi finner också ett samband mellan i vilken
utsträckning man anser sig beröras av politiska beslut på kommunal nivå och
samhörighet. De som anser att de berörs väldigt mycket eller ganska mycket av
politiska beslut är också de som känner störst samhörighet med andra på orten, i
kommunen men även i länet. Huruvida detta också är ett tecken på att
samhörighet innefattar någon form av delaktighet kan diskuteras, men de som
känner stor samhörighet med andra på orten och kommunen tycker också i
högre grad att det är viktigt att påverka politiska beslut i kommun och landsting,
men de anser också att de endast har möjlighet att påverka politiska beslut i
kommunen och inte i landsting eller högre nivå. Den höga graden av samhörig-
het med andra i den kommun där man bor kan möjligen också ses som ett ut-
tryck för att effekterna av den senaste kommunsammanslagningen i början av
1970-talet har ”satt sig” eller accepterats av medborgarna.

Figur 5.3 Samhörighet i det dagliga livet med andra och att höra hemma

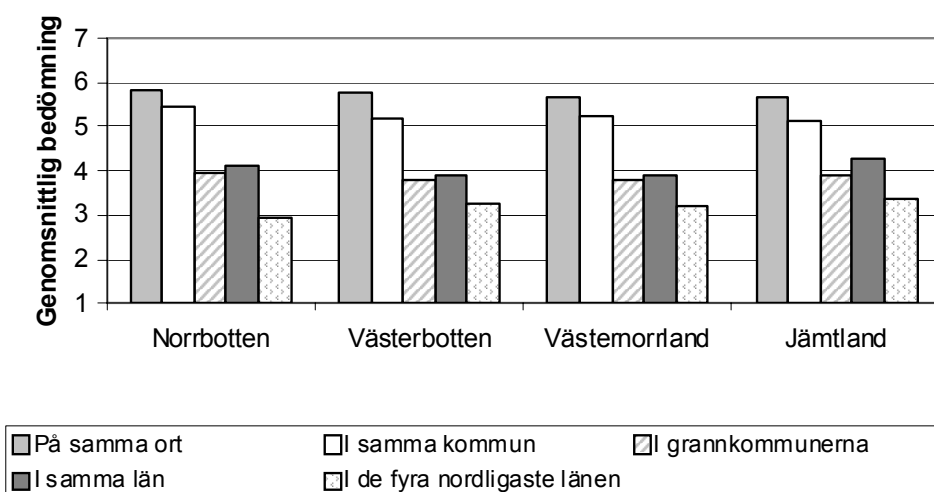
Anmärkning: Staplarna anger andel i procent som svarat 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = ingen samhörighet resp inte alls hemma, och 7 = stor samhörighet resp helt hemma).

Samhörigheten större i det lokala än i det regionala

Människor i de fyra nordligaste länen känner generellt stor samhörighet med andra på samma ort, samt med andra i samma kommun även om samhörigheten är större med de på samma ort. Som figur 5.4 visar gäller detta för de svarande i alla fyra län. Man kan fundera över om administrativa gränser är kulturavgränsare som påverkar människors uppfattning av den egna kulturella identiteten eller tillhörigheten. Kommun är förvisso en administrativ enhet, men också en funktionell enhet. I kommunen fattas många beslut som rör det dagliga livet.

Vård, skola och omsorg är kommunala angelägenheter och i dessa "angelägenheter" är vi som kommuninnevånare delaktiga i högre eller mindre grad genom åren. I det dagliga livet möter vi andra som också deltar i dessa angelägenheter – det må vara på föräldramöte i skolan, när vi besöker en anhörig på äldreboendet, när vi deltar i en kulturaktivitet etc., och när vi träffas i samma "ärende" kan det skapa samhörighet. Människor känner inte lika hög samhörighet med dem som bor i grannkommunerna – dessa delar man inte vardagsfunktioner med. Samhörigheten med andra i samma län är också lägre än samhörigheten inom kommunen, och ändå delar vi på en del funktioner på länsnivå; sjukvård, kollektivtrafik, viss kulturverksamhet m.m. Vi betalar lika stor andel skatt till landstinget (som har samma geografiska omfattning som länen) och röstar på politiska företrädare i landstinget – men samhörigheten är likväl låg. Kommungränser skulle därför kunna ses som kulturgränser och kommuner ses som enklaver inom vilka människor binds samman i någon sorts vardagsliv. Kommuner är förvisso administrativa enheter, men också funktionella och emotionella.

Figur 5.4 Samhörighet med andra

Anmärkning: Frågan formulerad som "I vilken utsträckning känner Du att Du i det dagliga livet hör samman med andra ..." Staplarna anger andelen svarande som angett alternativen 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = Ingen samhörighet, och 7 = Stor samhörighet.

Kvinnor anger signifikant högre samhörighet med andra på bostadsorten, i bostadskommunen och i grannkommunerna än vad män gör. En förklaring kan vara att kvinnor fortfarande i högre utsträckning än män har ansvar för vård och omsorg. Kvinnorna är oftast i majoritet på föräldramöten i förskola och skola, är de som oftare besöker sjuka och äldre och besöker oftare kulturevenemang än vad män gör.

Graden av samhörighet med andra på orten, i kommunen och i grannkommunerna varierar mellan olika åldersgrupper. Det är gruppen 20–29 år som anger

en signifikant lägre grad av samhörighet än övriga grupper gör, och de yngsta – de mellan 15 och 19 år och som i allmänhet fortfarande bor hemma och går i skolan – anger en högre grad av samhörighet. Det är lite förvånande, då just tonåringarna oavsett var de bor ofta brukar anse att det är tråkigt och att det inte finns något att göra just där de bor. Men de känner ändå samhörighet. Gruppen 20–29 år är inte lika homogen vad gäller sysselsättning – knappt hälften förvärvsarbetar, en fjärdedel studerar, var tionde är arbetslös – och det kan bidra till att de inte uttalat känner sig tillhöra en viss grupp och därmed inte heller känner lika stor samhörighet med andra som de yngre och äldre gör.

Samhörighet – men vi talar och tänker inte på samma sätt

Man kan känna hög grad av samhörighet med människorna i ett område även om man tycker att många inte tänker eller talar på ett likartat sätt i området. Trots att flertalet känner stor samhörighet med andra på samma ort är det bara hälften som menar att de flesta på bostadsorten talar på ett likartat sätt, och knappt en femtedel som anser att de flesta tänker på samma sätt (tabell 5.2). Skillnaderna mellan å ena sidan samhörighet och å andra sidan att tala eller tänka på likartat sätt är stora även när det gäller om de svarande tänker på kommunen, länet eller de fyra nordligaste länen. Detta tyder på att samhörighet är något mer än att tala och tänka på ett likartat sätt och handlar snarare om att man delar en viktig del av det nära vardagslivet med varandra.

Tabell 5.2 Att tala och tänka på likartat sätt

	Totalt	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land
De flesta på min bostadsort					
talar på ett likartat sätt	50,3	53,4	48,8	49,9	48,6
tänker på ett likartat sätt	17,7	19,9	17,4	15,9	17,5
De flesta i min kommun					
talar på ett likartat sätt	34,8	39,9	34,4	32,8	30,0
tänker på ett likartat sätt	12,0	15,6	10,5	10,8	11,1
De flesta i mitt län					
talar på ett likartat sätt	16,7	12,5	16,8	19,9	18,3
tänker på ett likartat sätt	7,9	8,0	8,3	7,5	5,8
De flesta i de fyra nordligaste länen					
talar på ett likartat sätt	8,1	5,6	8,5	9,6	9,1
tänker på ett likartat sätt	5,0	4,9	5,4	5,2	3,9

Anmärkning: Tabellen anger andel som svarat 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = håller inte alls med, och 7 = håller helt med.

De som menar att de flesta på bostadsorten talar och tänker på ett likartat sätt känner också större samhörighet med andra på orten. Samma klara samband gäller också på de större geografiska nivåerna även om nivåerna på bedömningarna är lägre (dvs. lägre grad av samhörighet och lägre grad av att tala och tänka på likartat sätt). Oavsett kön och ålder finner vi samma mönster – man känner

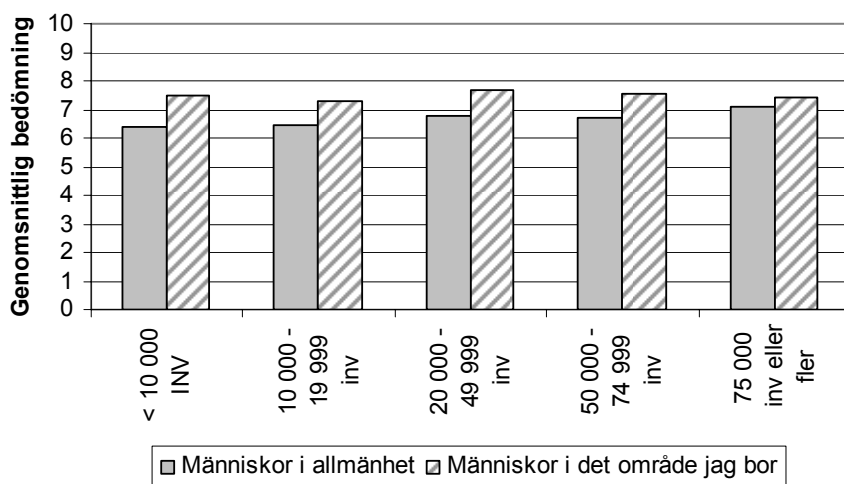
samhörighet med andra och uppfattar att andra på främst bostadsorten talar på ett likartat sätt men samhörigheten innebär inte att man anser att man tänker på likartat sätt.

Vem i hela världen kan man lita på?

De boende i de fyra nordligaste länen litar på människor i allmänhet och än mer på människor i det område där de bor. Drygt hälften av de svarande anger värdet 7 eller mer på en 10-gradig skala när det gäller i vilken utsträckning de litar på människor i allmänhet, och 60 procent anger ett värde på 8 eller högre när det gäller människor i det område där de bor. Mönstret är detsamma för de svarande i samtliga fyra län. Kvinnor litar i högre grad på människor än vad män gör, de som bott mer än 10 år på orten (inkl. de som är födda på orten) litar mer på andra i det område där de bor.

En tes som ofta framförs är att den sociala samhörigheten är större och att det därmed är lättare att lära känna varandra på mindre orter och i mindre områden. Vi skulle kunna förvänta oss att tilliten till andra människor i det område man bor är högre i mindre orter. Som framgår av figur 5.5 förefaller inte kommunstorlek ha någon betydelse för i vilken grad man litar på andra. De svarande i små, mellanstora och stora kommuner gör i stort sett likadana bedömningar av i vilken grad de litar på människor i det område de bor. Däremot finns ett samband mellan i vilken grad de svarande litar på människor i allmänhet och kommunstorlek – tilliten till människor i allmänhet är signifikant högre bland de svarande i de största kommunerna än vad den är bland de svarande i kommuner med upp till 20 000 invånare.

Figur 5.5 Att lita på människor i allmänhet och i det område där man bor

Anmärkning: Staplarna anger genomsnittlig bedömning på en 10-gradig skala där 0 = Det går inte att lita på människor, och 10 = Det går att lita på människor.

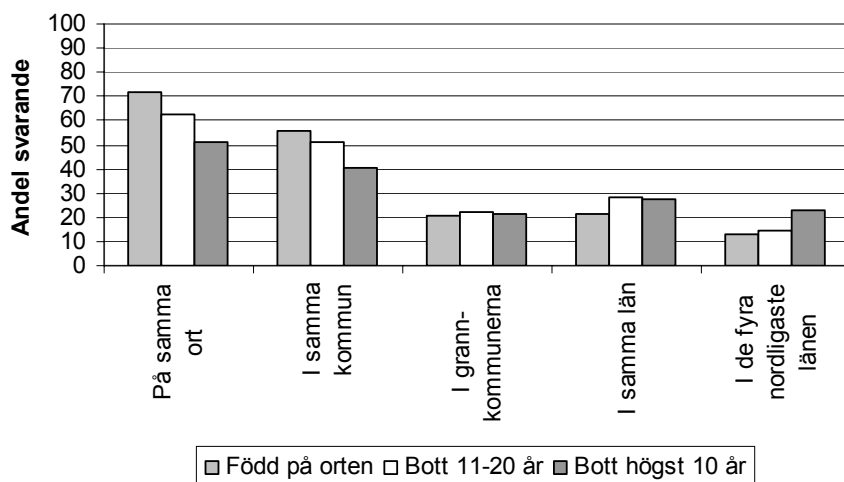
Det ligger nära till hands att tro att tilliten till andra människor i det område man bor skulle vara högre för dem som känner stark samhörighet med andra på den ort eller i den kommun där de bor. Vi finner dock inget sådant samband.

Med tiden ökar samhörighet och hemmatillhörighet

Människor som bor länge på en ort bygger upp lokala nätverk och skaffar sig kunskap om lokala förhållanden som är värdefulla i arbetslivet, för att välja service och inte minst för fritiden. De har ackumulerat ett platsspecifikt human-kapital som skulle gå förlorat vid en flyttning. Det innebär att ju längre man bor på en ort desto mer kunskap och samhörighet utvecklas, och det bidrar till känslan av samhörighet och att känna sig hemma.

Vi finner i denna undersökning, som förväntat, att människors känsla av samhörighet har samband med hur länge de bott på samma ort, och inte oväntat känner sig människor i allmänhet högre samhörighet med andra i såväl den ort de bor på som i kommunen om de är födda i eller har bott länge i den kommun som de nu bor i (figur 5.6). De inflyttade har däremot en större samhörighet med andra i länet och i de fyra nordligaste länen än vad de som är födda på orten har. Detta kanske kan tolkas som att det tar tid att rota sig och känna sig höra samman med andra. Det stämmer med olika flyttstudier som visat att de som bott länge på en ort har svårare att flytta, inte minst för att de med tiden skapat sociala nätverk, förtrogenhet med orten och människorna och har platsspecifika kunskaper. Samma mönster gäller också för graden av att känna sig hemma – ju längre man bott desto mer hemma känner man sig.

Figur 5.6 Samhörighet med andra i relation till hur länge man bott på den ort man bor

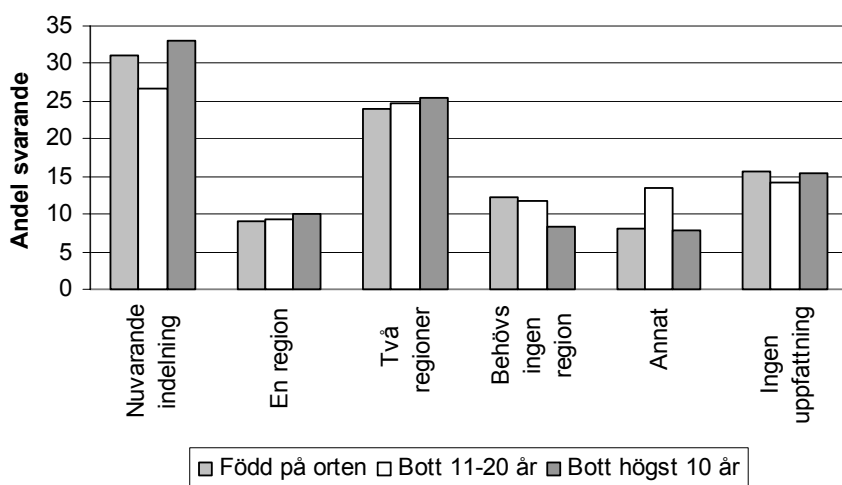

Anmärkning: Staplarna anger andel som svarat 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = ingen samhörighet, och 7 = stor samhörighet.

Hur länge de svarande bott på sin bostadsort har till viss del också ett samband med i vilken utsträckning de anser att människor talar och tänker på ett likartat sätt. De som bott minst 10 år på nuvarande bostadsort anser i högre grad än de mer "nyinflyttade" att människor talar på ett likartat sätt både på bostadsorten och i kommunen men däremot finns inte något signifikant samband mellan att anse att människor tänker på ett likartat sätt och hur länge de svarande bott på sin bostadsort.

De som är födda på eller har bott minst 20 år på den ort där de idag bor är mer negativa till regionförändring än övriga, men oavsett hur länge de bott på orten har de i stort samma uppfattning om vilken av de föreslagna regionerna de föredrar; nuvarande indelning eller två regioner (se figur 5.7).

Figur 5.7 Uppfattning om regionindelning i relation till hur länge man bott på bostadsorten

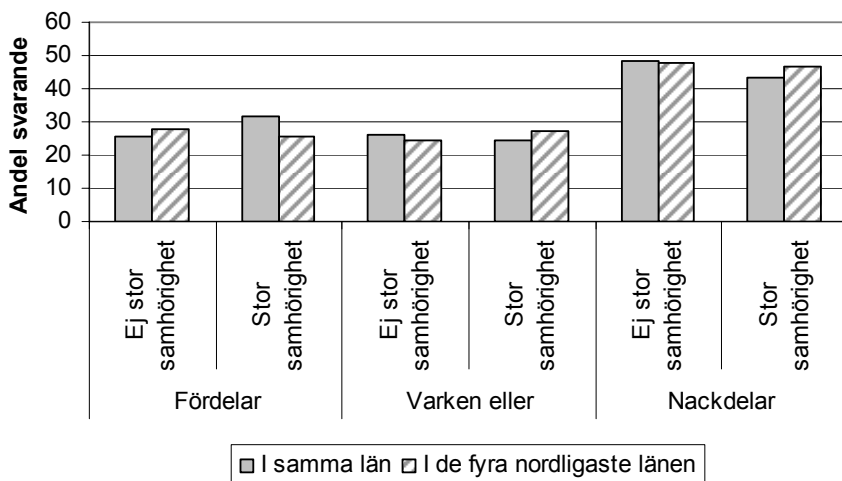
Samhörighet och regionindelning

Som framgår av Anders Lidströms kapitel om medborgarnas åsikter om regionindelning (kapitel 3) anser 38 procent att nackdelarna överväger medan 22 procent mest uppfattar fördelar med de föreslagna regionerna. Resterande (21 procent) ser varken för- eller nackdelar. Man skulle kunna tänka sig att de som känner stor samhörighet med andra i samma län skulle vara mer kallsinniga till en förändring av regionindelningen. På samma sätt förefaller det troligt att de som känner större samhörighet med andra i de fyra nordligaste länen skulle vara mer positiva till en förändrad regionindelning.

Figur 5.8 visar emellertid, något förvånande, att de förväntade sambanden inte råder. De som känner stor samhörighet med andra i samma län är mer positiva till en förändrad regionindelning än de som känner mindre eller ingen sam-

hörighet De som känner stor samhörighet med andra i de fyra nordligaste länen är inte mer positiva till en ny regionindelning än de med svagare samhörighet.

Figur 5.8 Samhörighet med andra i relation till inställning till ny regionindelning

Anmärkning: Staplarna anger andel som svarat 6 eller 7 på en 7-gradig skala där 1 = ingen samhörighet resp inte alls hemma, och 7 = stor samhörighet resp helt hemma.

Slutsatser

Ofta använder vi ordet "hemma" för att beskriva var vi bor, var vi har våra rötter eller var den plats finns som är viktig för oss. "Hemma" kan vara platsen där vi växte upp, platsen där vi nu bor, kommunen (hemkommun), länet eller ett större område – hemma varierar beroende på sammanhang. För de svarande i de fyra nordligaste länen är hemmatillhörigheten högre än samhörigheten med andra på alla geografiska nivåer vilket pekar på att platsen, området eller regionen rymmer viktiga egenskaper som inte enbart har att göra med samhörighet med andra människor.

Samhörigheten är starkt lokalt orienterad! Trots globalisering och regionalisering känner de flesta i norra Sverige störst samhörighet med andra på samma ort och i samma kommun. Känslan av samhörighet har samband med hur länge man bott på samma ort, och inte oväntat känner sig människor i allmänhet mer hemma i såväl den ort de bor på som i kommunen om de är födda i den kommun de nu bor. De inflyttade har däremot en större samhörighet med andra i länet och i de fyra nordligaste länen än vad de som är födda på orten har. Detta kanske kan tolkas som att det tar tid att rota sig och känna sig höra samman med andra. Det stämmer med olika flyttstudier som visat att de som bott länge på en ort har svårare att flytta, inte minst för att de med tiden skapat sociala nätverk, förtroende med orten och människorna och har platsspecifika kunskaper.

Oavsett om människor i norra Sverige känner sig hemma eller inte där de bor, om de känner samhörighet eller inte med andra där de bor, så är de relativt ljumma i sin inställning till ny regionindelning. Det kan tolkas som att större regioner inte nödvändigtvis skulle komma att äventyra människors känsla av lokal samhörighet. Den lokala samhörigheten skulle bestå, och eftersom man inte känner större samhörighet med andra i de fyra nordliga länen kan samhörigheten knappast komma att försämrast av regionbildningen. Det är också tydligt att medborgarna i de fyra nordligaste länen känner sig som norrlänningar, oavsett vad som händer i regionfrågan.

Finns det en norrländsk identitet? Ja och nej. Ja, man känner sig som en norrlänning, för man bor i Norrland. Men antagligen inte mer än vad skåningar känner sig som skåningar.

Referenser

Entrikin, N., 1991. *The Betweenness of Place*. John Hopkins University.

Fischer, P. & Malmberg, G., 1998. Immobility in Sweden. Yearbook of Population Research in Finland, no 34.

Gustafson, P., 2001. Roots and routs, exploring the relationship between place attachment and mobility. *Environmental and Behavior*, 33 No.5 s 667-686.

Mee, K. & Wright, S., 2009. Geographies of belonging. *Environment and Planning A* (41), 772-779.

Nilsson, L., 2008. Medborgarna och flernivådemokratien. I Nilsson & Johansson (red) Regionen och flernivådemokratien. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Relph, E., 1976. *Place and Placelessness*, Pion, London.

6. Norrlänningarnas syn på livet och tillvaron

Kerstin Westin, Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet

Vad är viktigt i livet?

Synen på livet och tillvaron kan diskuteras eller beskrivas i termer av livsvillkor. Känslan av att leva ett gott liv – så som var och en själv uppfattar vara gott – kan omfatta mätbara dimensioner såsom god hälsa (såväl fysisk som psykisk), bra boende, bra arbete, god ekonomi, närhet till släkt och vänner. Ett gott liv kan också omfatta mer känslomässiga aspekter som upplevelser, kärlek, frihet, intressanta fritidsintressen, känsla av att höra samman med andra. Ett gott liv kan också kopplas till begreppet livskvalitet. Inom vård och omsorg brukar effekterna av en åtgärd beskrivas i termer av (högre) livskvalitet. WHO definierar livskvalitet (Quality of Life - QoL) som ”Individens uppfattning av sin position i kontexten till kulturen och rådande samhällsvärderingar (normer som gäller i det samhällssystem de lever i) och i relation till deras livsmål, förväntningar, levnadsstandard och intressen” (WHOQOL Group 1995).

I detta kapitel behandlas livsvillkor operationaliserat genom frågor om vad som är viktigt i människors liv och hur det varierar mellan olika grupper, men även med avseende på hur människor anser sig höra samman med andra i det dagliga livet.

En fråga är om det finns en geografiskt homogen syn på livet och tillvaron, om boende i större orter ser annorlunda på livet än landsbygdsbor, eller om skillnader snarare finns mellan yngre och äldre, mellan män och kvinnor, mellan de som bott länge på en plats och de som är mer nyinflyttade, etc.

De svarande fick ta ställning till ett antal frågor av vad som är viktigt i livet, och som framgår av tabell 6.1 är det viktigaste att ha fast arbete samt att behålla sina fritidssysselsättningar och vänner. Att göra karriär värderas lägst. När det gäller betydelsen av att ha fast arbete och att kunna göra karriär har gruppen som är 65 år och äldre exkluderats i analyserna. De flesta i denna grupp, 94 procent, är ålderspensionärer eller sjukpensionärer, och för dem är naturligtvis frågor om arbetet inte lika relevanta.

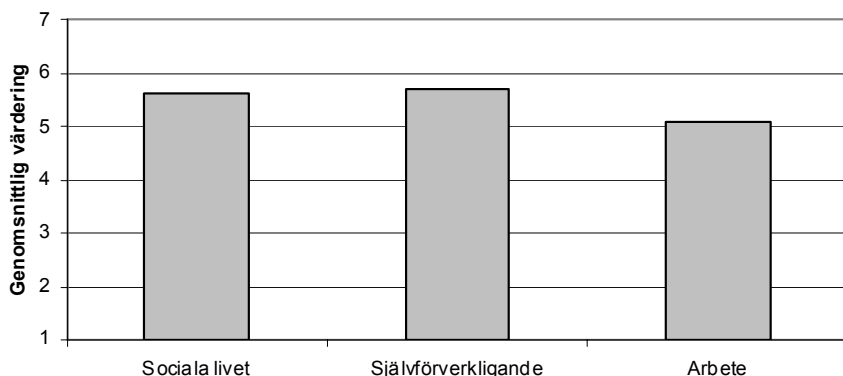
Tabell 6.1 Värdering av vad som är viktigt i livet

Hur viktigt är följande för dig?	Procentbalans
Att ha ett fast arbete	78
Att kunna göra det jag nu gör på min fritid	74
Att ha kvar de vänner jag har idag	73
Att ha omväxling i livet	66
Att ha nära till vänner	56
Att förverkliga mina idéer	55
Att bo där jag nu bor	38
Att ha nära till släkt	30
Att kunna göra karriär	7

Anmärkning: Svaren angavs på en skala från 1 till 7, där 1 = Inte alls viktigt och 7 = Mycket viktigt. Procentbalans anger skillnaden mellan andelen som svarade 6 eller 7 och de som svarade 1 eller 2. När det gäller frågorna "Att ha ett fast arbete" och "Att kunna göra karriär" har de som är 65 år och äldre exkluderats.

De olika livsvillkoren kan föras ihop till tre olika typer av värden som uttrycker vikten av det sociala livet (nära till vänner, bo där man bor, nära till släkt, ha kvar vänner och fritid), självförverkligande (förverkliga idéer och omväxling i livet) samt arbete (fast arbete och karriär). Värden knutna till det sociala livet och självförverkligandet värderas högre än värden som gäller arbete (figur 6.1).

Figur 6.1 Typer av värderingar av vad som är viktigt i livet

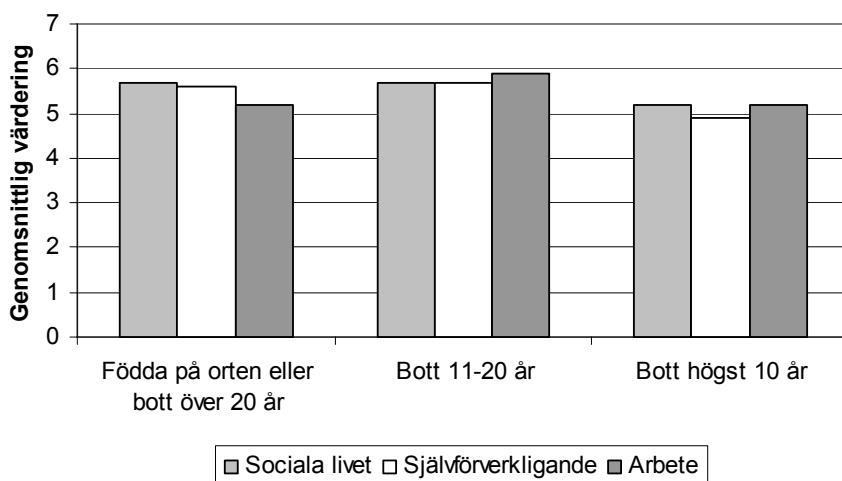
Var vi bor betyder inte så mycket...

Det finns inga genomgående skillnader i uppfattningar om vad som är viktigt i livet mellan bosatta i de fyra länen, eller mellan de som bor i kustlandet, inlandet eller i en fjällkommun. Däremot bedöms det sociala livet viktigare av dem som bor i medelstora kommuner med 20 000–50 000 invånare. Att närhet inte värderas riktigt lika högt i de små kommunerna kan för en del människor bero

på att närhet är så självklart och för andra att man i och med valet att bo i en liten ort också mer eller mindre medvetet accepterat långa avstånd.

De geografiska skillnaderna är små och de uppvisar inget enhetligt mönster. Det är dock viktigt hur länge man bott på en plats för hur man ser på vad som är viktigt i livet (figur 6.2). De som är födda på den ort där de bor eller har bott där i minst 20 år bedömer det sociala livet som viktigare än vad de som bott där kortare tid gör. Det kan tolkas som att med tiden växer man fast och vissa mycket platsspecifika egenskaper får ökad betydelse (det är samma mönster som beskrivs i kapitel 5). Att välja att bo kvar kan ses som ett uttryck för att man är nöjd med sin situation, i alla fall att den bedöms vara bättre än de alternativ som man uppfattar sig ha.

Figur 6.2 Vad är viktigt i livet uppdelat på hur länge de svarande bott på den plats de nu bor

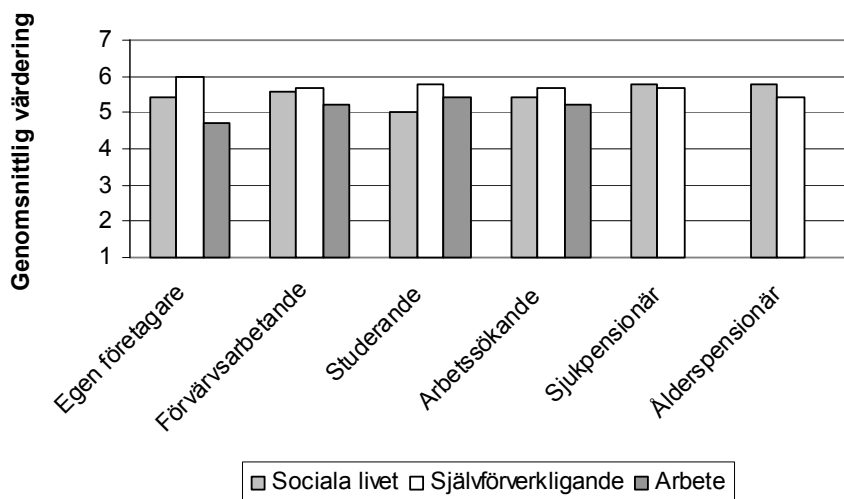
Vilka vi är betyder mer...

Om de geografiska skillnaderna är små är skillnaderna mellan olika demografiska grupper desto större. Kvinnor värderar det sociala livet något högre än vad män gör, även om de i övrigt gör i stort sett samma värdering av självförverkligande och arbete. Dessutom finns klara och inte helt oväntade skillnader mellan olika åldersgrupper. Betydelsen av det sociala livet ökar med ökande ålder, medan självförverkligande och arbete är viktigare bland de yngre.

Vad som är viktigt varierar också med vilken sysselsättning människor har (se figur 6.3). För egna företagare är självförverkligande viktigast medan fast arbete inte bedöms lika viktigt. Det kan vi tolka som att de svarande förknippar fast arbete med att vara anställd, och när de istället betonar att förverkliga sina idéer är det just företagandet som är det som ligger i fokus. Den grupp som värderar arbete högst är de studerande. Det kan ses som att de som studerar ser framåt och vet att deras nuvarande situation är en övergångsfas. De förvärvsarbetande

anser förvisso att arbete är viktigt – i jämförelse med andra grupper är det bara de studerande som tycker arbete är viktigare. Men för de förvärvsarbetande är ändå arbete mindre viktigt än vad det sociala livet och självförverkligandet är.

Figur 6.3 Vad är viktigt i livet uppdelat på sysselsättning

Anmärkning: Sjukpensionärer och ålderspensionärer – som i huvudsak är de som är 65 år och äldre – har exkluderats när det gäller bedömning av arbete.

Skillnaderna mellan grupperna är relativt stora och visar liksom tidigare forskning att människor har olika prioriteringar i olika faser av livet. När vi närmare undersöker hur svaren på enskilda frågor varierar (de som redovisas i tabell 6.1) framgår att arbetet är viktigt för förvärvsarbetande oavsett var de bor, medan fritiden är viktigare när man slutat arbeta och är pensionär. Förvärvsarbetande, jordbrukare och egenföretagare menar i högre grad än övriga grupper att det är viktigt att kunna bo kvar. De är ju i sin dagliga gärning platsbundna och vid en eventuell flyttning skulle kanske speciellt jordbrukare och egenföretagare ha större svårigheter än övriga förvärvsarbetande att finna en utkomst. Det må vara svårt att hitta ett arbete som stämmer med den utbildning, den kompetens och de preferenser man har, men ännu svårare att starta ett företag utan vidare eller överta ett jordbruk på annan ort. För jordbrukare och egenföretagare är de lokala insider-fördelarna oerhört viktiga.

Samhörighet och syn på tillvaron

De som känner stor samhörighet med andra på den **ort** de bor och i kommunen där de bor tycker att det sociala livet är viktigt; att bo kvar, ha nära till släkt och vänner, att kunna bo kvar, att ha nära till släkt och kunna göra det man gör på fritiden. Detta framgår av tabell 6.2, där kryssen visar på signifikanta samband mellan de som angett att det är mycket viktigt (en 7:a på den 7-gradiga skalan)

att bo kvar, att ha kvar sina vänner osv. och angett stor samhörighet (7 på den 7-gradiga skalan) med andra. För dem som känner hög samhörighet med andra i *samma kommun* är det mesta viktigt – det sociala livet, självförverkligandet och att ha ett fast arbete. De som känner stor samhörighet med andra i *samma län* menar också att alla aspekter på det sociala livet – utom att bo kvar – är viktigt, men även att självförverkligande och fast arbete är viktigt. När det gäller dem som känner hög samhörighet med andra i *grannkommunerna* är det närheten till släkt och att ha ett fast arbete som ger signifikanta utslag. De som känner stor samhörighet med andra i de *fyra nordligaste länen* anser också att det är viktigt att ha nära till släkten, men det är också enda som slår igenom på denna geografiska nivå. Det kan möjligen tolkas så att släkten finns på flera platser i norr, och samhörigheten gäller därför mer med släkt än med avseende på andra faktorer.

Tabell 6.2 Samband mellan samhörighet med andra och vad som uppfattas som viktigt i livet.

Hur viktigt är följande för dig?	Samhörighet med andra				
	På samma ort (n=759)	I samma kommun (n=511)	I grann- kommu- nerna (n=146)	I samma län (n=227)	I de 4 nordligaste länen (n=121)
Socialt liv:					
Att ha nära till vänner (n=629)	X	X		X	
Att bo där jag nu bor (n=550)	X	X			
Att ha nära till släkt (n=340)	X	X	X	X	X
Att ha kvar de vänner jag har idag (n=940)	X	X		X	
Att kunna göra det jag nu gör på min fritid (n=887)	X	X		X	
Självförverkligande:					
Att förverkliga mina idéer (n=508)		X		X	
Att ha omväxling i livet (n=757)		X		X	
Arbete:					
Att ha ett fast arbete (n=1231)	X	X	X	X	
Att kunna göra karriär (n=148)					

Anmärkning: Inom parentes anges hur många svarande som angett värdet 7 (mycket viktigt) på den 7-gradiga skalan på frågan "Hur viktigt är följande för dig?" respektive 7 (stor samhörighet) på frågan "I vilken utsträckning känner Du att Du i det dagliga livet hör samman med andra?" Kryssen i tabellen anger att det är ett statistiskt signifikant samband mellan att anse att arbete, vänner etc. är viktigt och att känna stor samhörighet med andra på de olika geografiska nivåerna.

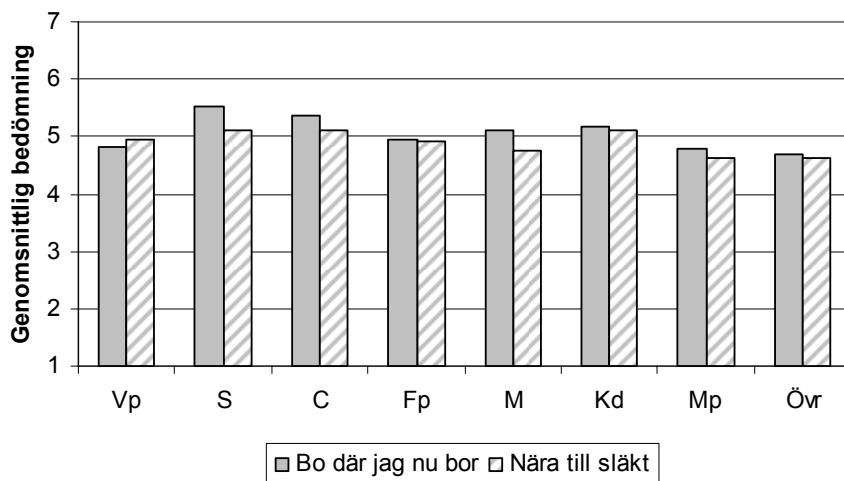
Om vi vänder på beskrivningen kan vi konstatera att de som tycker att det är viktigt att ha nära till vänner också känner stor samhörighet med andra på orten, i kommunen och i länet. Detta kan vara en avspeglning av hur vännerna är geografiskt spridda. På samma vis kan släkten vara "spridd" över ett större geografiskt område, vilket kommer till uttryck i att de som menar att närhet till släkt är viktigt också känner stor samhörighet med andra på orten, i kommunen, i grannkommunerna, i länet och i de fyra nordligaste länen. De som anger att ett fast arbete är viktigt känner stor samhörighet med andra på samtliga geografiska nivåer utom de fyra nordligaste länen. Detta kan vi se som ett uttryck för hur man uppfattar den möjliga arbetsmarknaden.

Sammantaget kan samhörigheten med andra i kommunen och i länet beskrivas genom många aspekter av livsvillkor, medan samhörigheten med andra i grannkommunerna och i de fyra nordligaste länen egentligen handlar om närhet till släkten och arbete.

Politiska preferenser och syn på tillvaron

Finns det ett samband mellan vad människor tycker är viktigt och deras politiska uppfattning? Nej, synen på tillvaron är relativt oberoende av var på en höger-vänsterskala människor befinner sig. Förvisso är det inte lika viktigt att bo där man bor för dem som är klart till höger på den politiska skalan, men i övrigt finns inga skillnader.

Figur 6.4 Vad är viktigt i livet uppdelat på partisympati

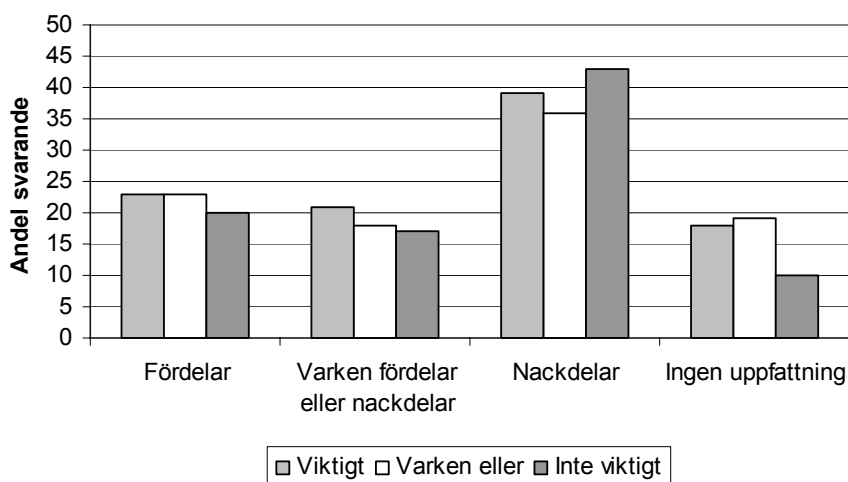
När det gäller partisympati och vad man anser vara viktigt i livet finner vi skillnader i två avseenden. De som tycker bäst om socialdemokraterna eller centerpartiet anger i högre grad än övriga att det är viktigt att bo där de nu bor, medan vänsterpartister och miljöpartister ger "att bo kvar" en lägre värdering (se figur 6.4). Att ha nära till släkt är viktigast för dem som sympatiserar med social-

demokraterna, centerpartiet eller kristdemokraterna, och mindre viktigt för dem som anger att de sympatiserar med moderaterna, miljöpartiet eller något övrigt parti.

Regionindelning och syn på tillvaron

Sammanlagt uppgav 83 procent av de svarande att det är viktigt eller mycket viktigt att ha ett fast arbete. Ser då de som värderar ett fast arbete högt också större fördelar eller nackdelar med en ny regionindelning? Nej, det finns inget entydigt mönster. I figur 6.4 visas inställningen till en förändrad regionbildning för de som gör olika bedömning av hur viktigt ett fast arbete är. Oavsett hur viktigt ett fast arbete bedöms vara är andelen som ser fördelar med ny regionindelning densamma – omkring 25 procent. De som inte bedömer ett fast arbete som viktigt är något mer negativa till en regionindelning än de som menar att fast arbete är viktigt eller varken viktigt eller oviktigt. Största skillnaden ligger dock i att de som menar att fast arbete inte är viktigt har mer uttalad uppfattning om regionförändring.

Figur 6.5 Inställning till förändrad regionindelning i förhållande till hur viktigt det är att ha ett fast arbete.

Anmärkning: De som anser att ett fast arbete är viktigt har angett 6 eller 7 på den 7-gradiga skalan, de som anser att fast arbete varken är viktigt eller oviktigt har angett värdena 3, 4 eller 5, och de som inte anser fast arbete vara viktigt har angett 1 eller 2.

Livet – en personlig ensak

Arbete, fritid och vänner är viktigt för de boende i norra Sverige. Var man befinner sig i livet – om man är ung och studerande, i yrkesverksam ålder, eller om man har avslutat sin yrkesverksamma tid – har betydelse för vad som bedöms mest viktigt. Var man kommer ifrån spelar mindre roll. Oavsett om de svarande vuxit upp i ett arbetarhem eller i ett tjänstemannahem gör de samma bedömningar av vad som är viktigt. Oavsett i vilket län man bor, eller om man bor i kust eller inland, är bedömningen likartad. Inte heller visar inkomst något samband med vad människor bedömer vara viktigt. Vi finner vissa skillnader beroende på om man bor i en mellanstor kommun, och efter politiska preferenser, men det förefaller som att skillnader i synen på vad som är viktigt i livet är resultatet av en mix av "egenskaper" som inte enkelt låter sig kategoriseras.

Referenser

WHOQOL Group, 1995. The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. *Social Science Medicine* 41:10:1403-1409.

7. Socialt kapital i norra Sverige

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Det magiska sociala kapitalet

När man talar om kapital tänker man kanske i första hand på ekonomiskt kapital i form av pengar och andra materiella resurser eller humant kapital i form av människors kunskaper, erfarenheter och förmågor, men det finns utöver detta också ett socialt kapital i form av en kollektiv resurs av sociala relationer. På samma sätt som ekonomiskt kapital och humankapital kan även det sociala kapitalet nyttjas, förmeras eller undergrävas. Alla former av kapital tar tid att bygga upp men när de väl finns där är de viktiga resurser i samhället. Ett samhälle behöver en väl fungerande mix av olika typer av kapital. Pengar är inte allt.

Begreppet socialt kapital har fått ett starkt genomslag i samhällsdebatten. Det hänger säkert samman med att det förmått fånga in något viktigt för förståelsen av hur samhället fungerar. Kanske allra viktigast är att socialt kapital visat sig ha betydelse för både demokrati och ekonomisk tillväxt.

Det riktigt stora genombrottet för forskningen om socialt kapital kom med den amerikanske statsvetaren Robert Putnams (1993) bok om demokrati och utveckling i Italien. På ett övertygande sätt kunde han visa att den avgörande orsaken till skillnader i utveckling mellan norra och södra Italien var att man hade olika grader av socialt kapital och att detta är resultat av processer som pågått i århundraden. Medan de sociala relationerna i södra Italien i hög grad försiggår inom ramen för släktband, men sällan mellan släkten, råder inga sådana begränsningar i norr. Här finns i stället samverkansmönster som sträcker sig på tvärs genom hela samhället. Sådana nätverk bygger upp förtroende mellan människor, menade Putnam, på ett sätt som gör att man kan lita på varandra, oavsett om det handlar om att utse representanter i demokratiska val eller att ingå affärstransaktioner.

Putnam definierade socialt kapital som ”kopplingar mellan individer – sociala nätverk och de normer av ömsesidighet och tillit som växer fram ur dessa” (Putnam 2000:19, min övers.). Man tänker sig att begreppet bygger på två komponenter – dels täta sociala nätverk, dels ömsesidig tillit mellan människor som inte nödvändigtvis känner varandra sedan tidigare eller är släkt med varandra. I

praktiken får man tänka sig att dessa komponenter ömsesidigt förstärker varandra när kapitalet byggs upp och vidmakthålls, och på motsvarande sätt verkar det försvagande om det sociala kapitalet bryts ned. Undersökningar av socialt kapital har ofta tagit sikte på just förekomsten av nätverk och i vad mån människor litar på varandra. Socialt kapital är därmed egentligen något som kännetecknar samhällen, eftersom det förutsätter relationer, men man kan också använda det för att karaktärisera individerna i samhället. Man tänker sig då att individer skiljer sig åt i fråga om i vad mån de är ihopkopplade med andra och i fråga om i vad mån de litar på andra.

Putnams bok om Italien var startskottet för en rad forskningsinsatser som syftade till att undersöka hur det sociala kapitalet såg ut i andra länder. Skillnaderna mellan länderna har dock visat sig vara större än skillnaderna inom dem. Sverige har framhållits som ett exempel på ett land som har ett starkt socialt kapital (Putnam 2002). Detta har bl.a. förklarats med de folkrörelser som i vårt land växte fram från 1800-talet och framåt, och som alltjämt spelar en viktig roll. Folkrörelserna länkade samman människor och skapade och befäste tillit. Det som emellertid förbluffar är att den mellanmänniskliga tilliten tycks kvarstå på en hög nivå i Sverige trots att medborgarnas deltagande i denna typ av rörelser har minskat under senare år. För att förklara detta har man pekat på ytterligare en faktor som särskilt viktig, nämligen den speciellt form av välfärdsmodell som vi har här. Modellen, som bygger på att alla bidrar med ganska höga skatter men också kan lita på att man får hjälp när man behöver det, har ansetts medverkat till att utveckla och vidmakthålla det sociala kapitalet i Sverige. Viktigt i detta system är att man som medborgare måste kunna känna sig trygg i att systemet är effektivt, att man inte kan sko sig på det eller att det förekommer fusk eller mutor. Genom detta system skapas en grund för tillit för systemet som helhet som också har betydelse för att människor skall kunna lita på varandra (Rothstein 2003).

I detta kapitel ska vi titta närmare på hur det sociala kapitalet ser ut bland norrlänningarna. Till att börja med ska vi undersöka om norra Sverige avviker från landet i övrigt samt om det finns skillnader mellan olika delar av Norrland i fråga om socialt kapital. Sedan övergår vi till att undersöka socialt kapital som en individegenskap. Frågan är då: Vad kännetecknar de individer som bär på ett starkt respektive svagt socialt kapital i fråga om grundläggande egenskaper som kön och ålder samt i fråga om social och ekonomisk bakgrund? I det sista avsnittet analyseras om det finns kopplingar mellan det individuella sociala kapitalet och medborgarnas politiska engagemang.

När vi ska undersöka förekomsten av socialt kapital utgår vi ifrån de bägge aspekter som Putnam pekade ut som särskilt viktiga: Det första gäller i vad mån man ingår i sociala nätverk. Vi har ju inte kunnat kartlägga alla respondenters sociala nätverk så i stället använder vi en fråga i enkäten som gäller hur pass aktiv man är i 22 olika typer av föreningar, som ju är en viktig typ av nätverk. Om man i minst en typ av organisation deltar i dess aktiviteter eller är styrelseledamot anses man ingå i ett nätverk. Den andra aspekten gäller tillit till andra människor. En enkätfråga handlade om just detta, och denna fråga besvarades genom att kryssa för en siffra från 0 till 10. Det lägsta värdet innebär att man inte

anser att man kan lita på människor i allmänhet medan 10 står för att det går att lita på människor i allmänhet. Detta är en fråga som använts i en lång rad undersökningar i Sverige och i andra länder, och anses fungera väl.

Socialt kapital i Sverige och Norrland

Som tidigare nämnts präglas Sverige genomgående av ett högt socialt kapital. Vi kan jämföra de uppgifter vi samlat in om norrlänningarna via vår enkät med resultat från andra undersökningar som gäller Sverige för att kunna ge svar på frågan om det sociala kapitalet är särskilt starkt eller svagt i i norra Sverige.

Föreningsaktiviteternas omfattning i hela landet har undersökts av SCB över en längre tid, med i princip samma typ av fråga som vi använt oss av i vår studie. De svarande har för ett antal typer av föreningar fått redovisa i vilken utsträckning man var aktiv i dem. Trots att inte exakt samma föreningar angetts i de bägge undersökningarna är ändå jämförbarheten god. SCB:s resultat tyder på att såväl andelen medlemmar som andelen aktiva i föreningslivet visserligen minskar i omfattning, men alltså fortfarande befinner sig på en hög nivå. På samma sätt som vi, avgränsar SCB gruppen aktiva till dem som är aktiva i åtminstone en förening. I landet som helhet var 48 procent aktiva år 1993, men detta hade minskat till 42 procent år 2001 (SCB 2003). SCB noterade också att de som bor i norra Sverige var något mer aktiva än svenskar än övrigt. Enligt vår undersökning är 64 procent av norrlänningarna aktiva i minst en förening, och även om siffran kan uttrycka en viss överskattning genom att vi har med fler föreningar på vår lista tyder den ändå på en klart högre föreningsaktivitet bland norrlänningarna än bland övriga svenskar.

Tabell 7.1 Mellanmänsklig tillit i Norrland och Sverige. Procent.

Grad av tillit	Norrland 2008	Hela Sverige 2008	Variation i Sverige 1996- 2008
Höglitare (7–10)	59	54	50–58
Mellanlitare (4–6)	30	32	27–32
Låglitare (0–3)	9	12	9–13
Ej svar	2	2	1– 6
Totalt	100	100	100
Antal svarande	2 392	3 241	

Anmärkning: Respondenterna angav med kryss på en skala från 0 till 10 i vad mån man i allmänhet kan lita på andra människor. 0 betyder att man inte anser att man kan lita på människor i allmänhet medan 10 står för att man anser att man kan lita på andra människor i allmänhet. De som angett värdena 0–3 har klassats som låglitare, de med värdena 4–6 som mellanlitare och de med värdena 7–10 har bedömts vara höglitare. Uppgifter om Sverige härrör från SOM-undersökningarna vid Göteborgs universitet, se Rothstein 2007, 2009.

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför sedan 1996 årliga mätningar av den mellanmänskliga tilliten i Sverige. Man använder då exakt samma fråga som den vi nyttjat i vår studie. Utifrån hur man svarat på skalan från 0 till 10 delar forskarna in svenskarna i tre grupper – höglitare, mellanlitare och låglitare.

De tre grupperna har varit förvånansvärt stabila över tid. Höglitarna har utgjort mellan 50 och 58 procent har medan andelen låglitare har varierat mellan 9 och 13 procent. Vi har delat in våra svarande på samma sätt och då framträder ett mönster som tyder på att den mellanmännsliga tilliten är något högre i Norrland än Sverige som helhet, vilket illustreras i tabell 7.1.

Nästan 60 procent av norrlänningarna är höglitare enligt dessa uppgifter vilket Sverige som helhet aldrig nått upp till vid något tillfälle under undersökningsperioden. Vi skulle emellertid behöva fler mättillfällen för Norrland för att vara säkra på att de högre tal för mellanmännslig tillit som detta avspeglar inte bara är en tillfällighet. Resultaten tyder emellertid på att det finns fler höglitare bland norrlänningarna. Helt klart är emellertid att läget i Norrland inte är sämre än i landet i övrigt.

Sammantaget skulle detta tyda på att norrlänningarna har ett starkare socialt kapital än innevanarna i Sverige i övrigt och att detta gäller både i fråga om att ingå i nätverk och att lita på sina medmänniskor. I detta avseende är således Norra Sverige väl rustat.

Nivåer av socialt kapital

När vi nu går vidare med att analysera hur det sociala kapitalet ser ut i Norrland skall vi först presentera den analysram som kommer att användas för att kunna urskilja olika nivåer av socialt kapital. I stället för att analysera det sociala kapitalets komponenter var för sig ska vi kombinera dem för att kunna fånga in hur de samspelar. Vi har delat den 10-gradiga skalan om mellanmännslig tillit mitt itu så att de som angett 0–5 anses ha låg tillit och de som kryssat för 6–10 betraktas ha hög tillit. Vi skiljer sedan de som ingår i nätverk, dvs. de som är föreningsaktiva, från dem som inte är detta. När vi sedan korsar de bägge måtten med varandra får vi fyra olika tänkbara utfall, i form av nivåer av socialt kapital, vilket redovisas i figur 7.1. I denna figur anges också vilken omfattning de olika nivåerna av socialt kapital har bland norrlänningarna.

Figur 7.1 Nivåer av socialt kapital och deras fördelning bland medborgarna i norra Sverige. Totalprocent.

Grad av mellanmännslig tillit	Ingår i nätverk?	
	Ja: Ingår i nätverk	Nej: Ingår ej i nätverk
Hög: Anser att man kan lita på andra människor	Starkt socialt kapital 48 %	Medelstarkt: Bara tillit 22 %
Låg: Anser att man inte kan lita på andra människor	Medelstarkt: Bara nätverk 16 %	Svagt socialt kapital 14 %

Såsom framgår av figuren kan man skilja mellan starkt, medelstarkt och svagt socialt kapital. De med starkt socialt kapital ingår både i nätverk och anser att man kan lita på andra medan de som har svagt socialt kapital inte är förenings-

aktiva och heller inte anser att man kan lita på andra. Medborgare med medelstarkt socialt kapital ingår antingen i nätverk eller anser att man kan lita på andra, men präglas inte av bägge aspekterna. Vi får därmed tre olika nivåer av socialt kapital av vilka mittennivån kan uppträda i två former.

I figuren anges också hur norrlänningarna fördelar sig mellan de olika kategorierna. En första iakttagelse är att det finns ett samband mellan att ingå i nätverk och mellanmänsklig tillit, precis som Putnam antog¹. Vidare visar det sig att nästan hälften av norrlänningarna har ett entydigt starkt socialt kapital medan endast 14 procent har ett utpräglat svagt socialt kapital. Bland dem med medelstarkt socialt kapital är det fler som bygger detta på tillit till andra människor än aktivitet i organisationer.

Finns det skillnader inom Norrland?

Hur ser då förhållandena ut inom Norrland? Finns det skillnader mellan olika delar av landsändan? Visserligen har vi inte underlag för att kunna analysera hur det sociala kapitalet ser ut i varje kommun, men ifall det finns skillnader mellan något större geografiska områden borde detta kunna fångas in. Tabell 7.2 sammanfattar hur det sociala kapitalet ser ut efter några geografiska indelningar i norra Sverige. Vi följer då den indelning i olika nivåer av socialt kapital som presenterades i figur 7.1.

Huvudmönstret är att det inte råder några statistiskt säkerställda skillnader mellan olika områden i norra Sverige. Några egentliga skillnader mellan de tilltänkta regionerna i fråga om socialt kapital existerar inte. Samma sak gäller skillnaderna mellan länen och även om andelen med starkt socialt kapital är något högre i Västerbotten och Jämtland än i Norrbotten och Västernorrland är skillnaderna trots allt marginella. Detsamma gäller skillnaderna mellan kust, inland och fjäll, som genomgående är ytterst små. En närmare granskning av en rad andra kommunegenskaper, t.ex. befolkningens storlek i kommunen, andelen som bor i tätorter, genomsnittsinkomst och politiska majoritetsförhållanden visar heller inte på några skillnader. Däremot finns, såsom framgår av tabell 7.2, vissa skillnader mellan de större Norrlandsstäderna. Luleå avviker med ett genomgående svagare socialt kapital. Skellefteå har både många invånare med starkt socialt kapital och många med svagt. Här måste man emellertid inflika att antalet svar är i minsta laget för att dessa slutsatser skall vara säkra.

Frånvaron av geografiska skillnader är dock huvudintrycket. Om socialt kapital är en förutsättning för både väl fungerande demokrati och för ekonomisk utveckling borde hela norra Sverige vara väl rustat för detta. Både nätverken och den ömsesidiga tilliten skapar en grund för en stabil samhällsutveckling. Några öar av svagt socialt kapital kan inte med säkerhet identifieras. Inte heller finns det platser som har exceptionellt starkt socialt kapital.

¹ En enkel sambandsberäkning kan utföras på följande sätt: De kategorier som uttrycker samband (starkt resp svagt socialt kapital) utgör tillsammans 62 procent, vilket är mer än de bägge medelstarka kategorierna, som inte uttrycker samband. Dessa uppgår till 38 procent. Med statistiska termer kan detta uttryckas som Chi-square, som uppgår till 44.997 och är signifikant på .000-nivån.

Tabell 7.2 Socialt kapital i olika geografiska områden i norra Sverige. Radprocent.

	Starkt	Medelstarkt		Svagt	Antal svar
		Bara tillit	Bara nätverk		
Samtliga	48	22	16	14	2 342
Föreslagna regioner:					
Region Norrland	47	23	15	15	1 692
Region MittSverige	50	22	17	11	650
Län:					
Norrbottens län	46	25	15	14	644
Västerbottens län	52	21	14	13	684
Västernorrland län	45	22	18	15	640
Jämtlands län	50	23	15	12	374
Kust-, inlands- eller fjällkommun:					
Kustkommun	49	22	15	14	1 387
Inlandskommun	47	23	17	13	602
Fjällkommun	47	25	15	13	353
Större städer:					
Luleå	42	24	16	18	181
Skellefteå	56	18	10	16	190
Umeå	52	24	12	12	290
Östersund	51	28	13	8	159
Sundsvall	52	22	17	9	247

Anmärkning: för närmare uppgifter om vilka kommuner som klassificerats som kust-, inlands- resp. fjällkommuner, se bilaga 1.

Individerna och det sociala kapitalet

Socialt kapital kan också ses som en egenskap hos individer och med hjälp av våra mått kan vi identifiera vilka som har starkt respektive svagt sådant. Vi borde kunna förvänta oss större skillnader mellan individer än mellan olika geografiska områden eftersom socialt kapital i grunden utgör en slags resurs, och sådana är i allmänhet ojämnt fördelade. Tabell 7.3 sammanfattar hur det sociala kapitalet ser ut bland norrlänningarna i fråga om ett antal grundläggande individegenskaper.

Det är uppenbart att skillnaderna är mycket större mellan olika individer än mellan olika geografiska områden. De allra största skillnaderna mellan olika personer följer olikheter i resurser såsom hushållsekonomi och utbildning. De som är högutbildade och har höga inkomster har också det största individuella sociala kapitalet. Personer med låg utbildning och låga inkomster har lägre socialt kapital och det gäller också dem som har invandrarbakgrund. Man ska då komma ihåg att vi sannolikt har ett ganska stort bortfall i denna grupp så i realiteten är det antagligen en större andel medborgare som har svagt individuellt socialt kapital än vad som redovisas här.

Några egentliga skillnader mellan kvinnor och män kan inte noteras men däremot finns det tydliga åldersskillnader. De medelålders har märkbart större individuellt socialt kapital än de allra äldsta men framför allt i förhållande till ungdomarna. Det ska dock noteras att de olika typer av organisationer som vår fråga

bygger på i de flesta fall är förhållandevis traditionella medan nyare former av nätverksbyggande, t.ex. via Internet inte finns med.

Tabell 7.3 Individegenskaper och socialt kapital. Radprocent.

	Starkt	Medelstarkt		Svagt	Antal svar
		Bara tillit	Bara nätverk		
Samtliga	48	22	16	14	2 342
Kön:					
Kvinnor	50	23	14	13	1 250
Män	47	22	18	14	1 087
Ålder:					
15–29 år	38	25	18	19	352
30–49 år	57	19	14	11	658
50–64 år	51	23	14	12	733
65–85 år	41	25	18	16	599
Hushållets sammansättning:					
Bor ensam	42	26	17	15	426
Andra vuxna finns i hushållet	51	21	16	12	1 761
Barn finns i hushållet	58	18	14	10	753
Utbildning:					
låg (högst grundskola)	35	29	16	20	620
medel (gymnasium, folkhögskola)	48	22	17	13	1 230
hög (examen från högskola/universitet)	67	17	11	5	464
Hushållets sammanlagda årsinkomst:					
högst 200 000 kr	32	29	16	23	390
201 000–400 000 kr	46	22	17	15	748
401 000–600 000 kr	55	19	17	9	698
601 000 eller mer	67	17	10	6	363
Invandrat					
Själv eller någon av mina föräldrar	37	21	21	21	227
Nej	50	23	15	13	2 069
Flyttat till kommunen					
I stort sett bott i kommunen hela livet	49	22	16	13	1 243
Inflyttad	49	23	14	14	1 019
Pendlar till annan kommun för arbete eller studier					
Ja	48	22	17	13	201
Nej	54	21	14	11	1 339

Hur hushållet ser ut har också betydelse för det individuella sociala kapitalet. Det är kanske inte förvånande att det är svagast bland dem som bor ensamma eftersom sådant försvagar sociala nätverk. Notabelt är också vilken betydelse det har att man har barn i hushållet. Barn är en väg både till större sociala nätverk och till större tillit till medmänniskorna.

Vi har också undersökt om förankringen i hemorten har någon betydelse för det individuella sociala kapitalet. Man skulle ju kunna tänka sig att den som inte flyttat eller som inte pendlar till en grannkommun för arbete eller studier får stabilare sociala nätverk och kanske också utvecklar starkare tillit till medmänniskorna. Våra resultat tyder emellertid på att platsförankringen endast har marginell betydelse. Det sociala kapitalet är något högre bland dem som bott i

samma kommun under i stort sett hela livet men det har ingen betydelse ifall man pendlar eller ej.

Eftersom det sociala kapitalet hänger samman med individuella egenskaper och inte beror på var man bor i norra Sverige blir en viktig fråga att fundera på vad det är som skapar olika grader av socialt kapital hos olika grupper. I vissa fall är det ju uppenbart, t.ex. att ensamboende har svagare sociala nätverk, men hur förklarar man resursernas påtagliga betydelse? Kanske handlar det i grunden om utbildning. Med högre utbildning följer sannolikt en större beredvillighet att ingå i större sociala sammanhang och också en större förståelse för hur samhället i vidare mening hänger samman. Därmed skulle en god utbildning inte bara vara en resurs för individen och för arbetslivet utan skulle också vara viktigt för att bibehålla och vidareutveckla det sociala kapitalet i ett samhälle.

Utbildning, socialt kapital och politiskt engagemang

Det är känt från tidigare undersökningar att det finns en koppling mellan utbildning och politiskt engagemang. Det är säkert rimligt att förvänta sig att utbildning just har sådana effekter även om man också kan tänka sig det omvända, dvs. att högre utbildning är särskilt lockande för personer som är politiskt engagerade. Utan att behöva fastställa vad det är som påverkar vad är det i alla fall tydligt att utbildning och politiskt engagemang samvarierar. Vad som däremot inte är klart är ifall individernas sociala kapital också har någon självständig betydelse. Kan socialt kapital bidra till att förstärka ett sådant engagemang eller är det sociala kapitalet bara en avspegling av de förhållningssätt som personer med olika utbildning har? Spelar socialt kapital någon självständig roll för det politiska engagemanget? Vi ska i detta avsnitt pröva denna fråga för att ytterligare kunna belysa det sociala kapitalets karaktär och betydelse i norra Sverige.

Tabell 7.4 Intresse för politik i allmänhet. Procent.

	Socialt kapital			Alla
	Starkt	Medelstarkt	Svagt	
		Bara tillit	Bara nätverk	
Utbildning:				
Låg (högst grundskola)	41	36	27	35
Medel (gymnasium, folkhögskola)	53	39	48	46
Hög (examen från högskola/universitet)	60	46	67	57
Alla	53	39	45	45

Anmärkning: Procenttalen representerar de angivit sig vara mycket eller ganska intresserade av politik i allmänhet. Färre än 30 respondenter ingår i kategorin svagt socialt kapital – hög utbildning varför andelen för denna ej redovisas.

För att kunna reda ut vilken koppling det finns mellan utbildning, socialt kapital och politiskt engagemang behöver vi kunna dela upp respondenterna utifrån vilka kombinationer av utbildning och socialt kapital de har. Vi kommer också att undersöka tre nivåer av engagemang. En första består av att man är intresse-

rad av politik, en högre grad av engagemang består i att man diskuterar politik och samhällsfrågor med andra och den tredje formen utgörs av man även försöker påverka andras åsikter om politik och samhälle. Resultaten av analyserna redovisas i tabellerna 7.4–7.6.

Tabell 7.4 visar att utbildning samvarierar med intresse för politik och att socialt kapital i stort sett också gör detta. De som har stort socialt kapital har genomgående ett större intresse för politik men bland de med högst utbildning är det faktiskt de som ingår i nätverk men inte litar på medmänniskorna som har det största intresset för politik. Kanske är detta de välutbildade cynikerna?

Tabell 7.5 Diskuterat samhällsfrågor eller politik med andra. Procent.

	Socialt kapital				Alla
	Starkt	Medelstarkt		Svagt	
		Bara tillit	Bara nätverk		
Utbildning:					
Låg (högst grundskola)	50	30	53	32	41
Medel (gymnasium, folkhögskola)	77	57	70	55	69
Hög (examen från högskola/universitet)	87	83	86	-	86
Alla	75	53	68	47	65

Anmärkning: Frågan gäller ifall man diskuterat samhällsfrågor eller politik med andra under de senaste 12 månaderna. Färre än 30 respondenter ingår i kategorin svagt socialt kapital – hög utbildning varför andelen för denna ej redovisas.

Även när det gäller diskussion med andra om samhällsfrågor eller politik finns samband med både utbildning och socialt kapital (tabell 7.5). De högutbildade med starkt socialt kapital uppvisar den högsta aktiviteten medan de lägsta värdena finns bland dem som är lågutbildade och samtidigt har svagt socialt kapital.

Tabell 7.6 Försökt påverka någons åsikt om samhällsfrågor eller politik. Procent.

	Socialt kapital			Alla	
	Starkt	Medelstarkt			Svagt
		Bara tillit	Bara nätverk		
Utbildning:					
Låg (högst grundskola)	25	12	27	15	20
Medel (gymnasium, folkhögskola)	44	30	36	29	38
Hög (examen från högskola/universitet)	58	42	56	-	55
Alla	44	26	37	25	37

Anmärkning: Frågan gäller ifall man försökt påverka någons åsikt om samhällsfrågor eller politik under de senaste 12 månaderna. Färre än 30 respondenter ingår i kategorin svagt socialt kapital – hög utbildning varför andelen för denna ej redovisas.

Såsom visas i tabell 7.6 är även det tredje uttrycket för politik aktivitet – att man faktiskt försökt påverka någon annans uppfattningar – kopplat till både utbildning och socialt kapital. Sammantaget visar således denna genomgång att det sociala kapitalet inte bara är en avspeglning av medborgarnas utbildning utan faktiskt spelar en självständig roll för det politiska engagemanget. Analysen visar också att det finns noterbara skillnader mellan olika typer av socialt kapital. De som ingår i nätverk är mer benägna att diskutera och påverka andra än de som bara litar på sina medmänniskor utan att samtidigt vara föreningsengagerade. Förklaringen är ganska uppenbar: Det är förstås mycket lättare att möta andra människor för diskussion och påverkan om man är föreningsaktiv än om man inte är det. Detta säger också något om att föreningslivet alltjämt har stor betydelse för en aktiv medborgarroll och för ett samhälle med politiskt engagerade medborgare. De som kombinerar hög utbildning med att ingå i nätverk är de allra mest aktiva i fråga om att diskutera politik och försöka påverka andra.

Sammanfattande slutsatser

Norrländ är väl rustat i fråga om socialt kapital. Det finns inget som tyder på att det sociala kapitalet skulle vara svagare i norra Sverige än i landet i övrigt – tvärt om visar våra resultat på både högre mellanmänsklig tillit och större engagemang i föreningslivet och därmed starkare nätverk. Det finns egentligen inga fickor av svagt socialt kapital, även om Luleå möjligen utgör ett undantag och det finns inte heller några avvikande starka fästen. Detta rubbar emellertid inte huvudintrycket: Alla delar av Norrland präglas av ett gott socialt kapital.

När man däremot närmare granskar det sociala kapitalet på individnivå framträder påtagliga skillnader. Utbildning framstår som en avgörande faktor: Ju högre utbildning, desto större socialt kapital. Även andra resurser, t.ex. inkomst är viktiga, även om inkomsten i hög grad betingas av utbildningsnivån. Ytterligare faktorer har också betydelse för att förstå skillnaderna. Att ha hemmavarande barn sammanhänger med ett omfattande socialt kapital medan ensamboende har motsatt effekt. Dessutom visar det sig att både de äldsta och de yngsta, samt personer med invandrarbakgrund har ett svagare socialt kapital. Däremot har varken kön eller ett stadigvarande boende i kommunen någon betydelse.

Analysen visar vidare att de bägge komponenter som socialt kapital består av, nämligen täta nätverk och mellanmänsklig tillit, har ett samband med varandra. Det är vanligare att individer kombinerar dessa aspekter än att ha dem var för sig. Vi har också kunna visa att socialt kapital spelar en självständig roll för det politiska engagemanget, utöver den koppling som finns mellan engagemang och utbildning. Ett starkt socialt kapital kan därför ses som en andra faktor som – vid sidan av utbildning – är gynnsam för politisk aktivitet.

Det sociala kapitalet är en viktig resurs för ett samhälles utveckling. På samma sätt som man via investeringar förmerar det ekonomiska kapitalet och man genom utbildning satsar på det humana kapitalet kan också ett samhälle stimulera etablerandet av ett socialt kapital. Även om det inte går att på politisk väg besluta att människor ska ha tillit till varandra eller skapa nätverk kan man genom hur samhället organiseras, offentliga verksamheter utformas samt stöder

och orter planeras underlätta för möten, kontakter och tillit. Det sociala kapitalet kan därmed bli en ännu viktigare tillgång för Norrland i framtiden.

Referenser

Putnam, Robert, 1993. *Making Democracy Work*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, Robert, 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, Robert (ed.), 2002. *Democracies in Flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.

Rothstein, Bo, 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

Rothstein, Bo, 2007. Vem i hela världen kan man lita på. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige* (SOM-rapport 41). Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rothstein, Bo, 2009. Tillitens mekanismer. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst* (SOM-rapport 46). Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SCB, 2003. *Politiska resurser och aktiviteter 1992-2001*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

8. Livsvillkor och framtidsperspektiv

Ulf Wiberg, Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet

Introduktion

Det övergripande syftet med detta kapitel är att presentera hur invånarna i de fyra nordligaste länen ser på utvecklingsförutsättningarna i landsändan. Dagens samhälle präglas av stora möjligheter till rörlighet för både människor och företag. För en ort och en region innebär detta en starkt konkurrensutsatt situation. Människor och företag funderar över för- och nackdelar där de befinner sig i förhållande till andra orter och regioner. I kapitlets första del belyses hur invånarna upplever livsvillkoren i nuläget och hur man tror att de kommer att förändras i framtiden. En nyckelfråga både för individen och för samhällslivet är om man vill stanna eller flytta.

Den lokala och regionala utvecklingen påverkas av många politiska, ekonomiska, sociala och kulturella faktorer, vilka kan ha en spännvidd från lokala till globala beroenden och influenser. Verkningskrafterna på invånarnas livsvillkor av flertalet av dessa faktorer är därmed inte begränsade av kommungränser. Län och större regioner än dessa är i många frågor ett mer relevant territoriellt sammanhang. En studie som nyligen utförts på uppdrag av EU:s regionkommitté visar en generell bild av hur invånare i Europa uppfattar olika institutionella nivåers betydelse för sina livsvillkor. 38 procent angav den lokala/regionala nivån som viktigast, 43 procent angav den nationella och 9 procent angav EU-nivån. Resterande 10 procent hade ingen särskild uppfattning om detta (Stahl 2009). Av detta kan dras slutsatsen att relativt stora förväntningar ställs på politikutformningen och samhällsplaneringen i det regionala sammanhang där man bor. I kapitlets andra del läggs fokus på vad invånarna uppfattar som viktigt för det egna länets utveckling.

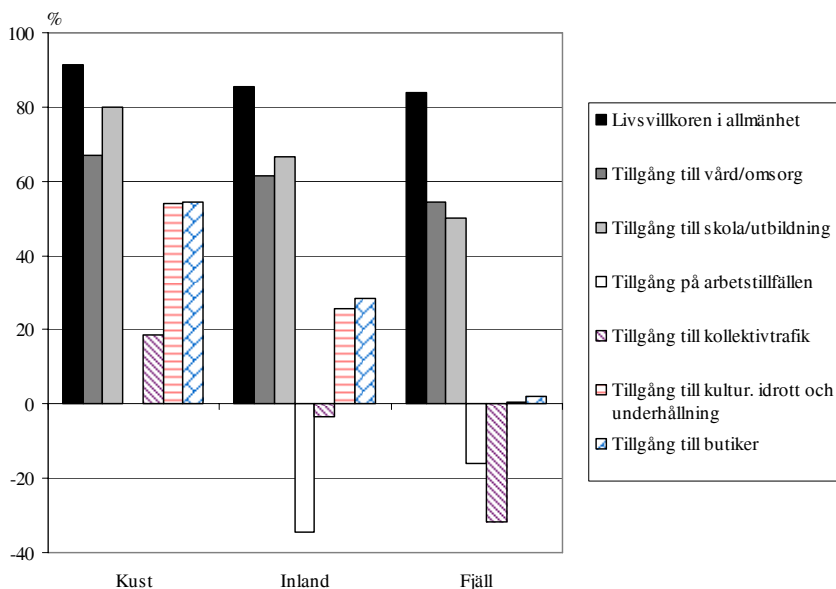
I norra Sverige finns en mångfald av värdefulla naturresurser. Exploateringen av dessa har haft stor betydelse för hur samhällsstrukturer har formats såväl i form av bebyggelse, serviceorter och transportnät som socialt och kulturellt. Under det senaste halvsekle har dock betydelsen för sysselsättning och bosättning minskat kraftigt i takt med teknikutveckling och effektiviseringar samt framväxten av andra näringar. Naturresurserna har dock under de senaste åren

återigen kommit i blickpunkten som en potential att räkna med för att generera ekonomisk tillväxt, sysselsättningstillfällen, inflyttning och möjligheter att stanna där man vuxit upp. Mot detta står värnande om unika och sårbara ekologiska miljöer. I kapitlets senare del belyses invånarnas åsikter om hur naturresurserna bör förvaltas och nyttjas.

Upplevelse av livsvillkoren

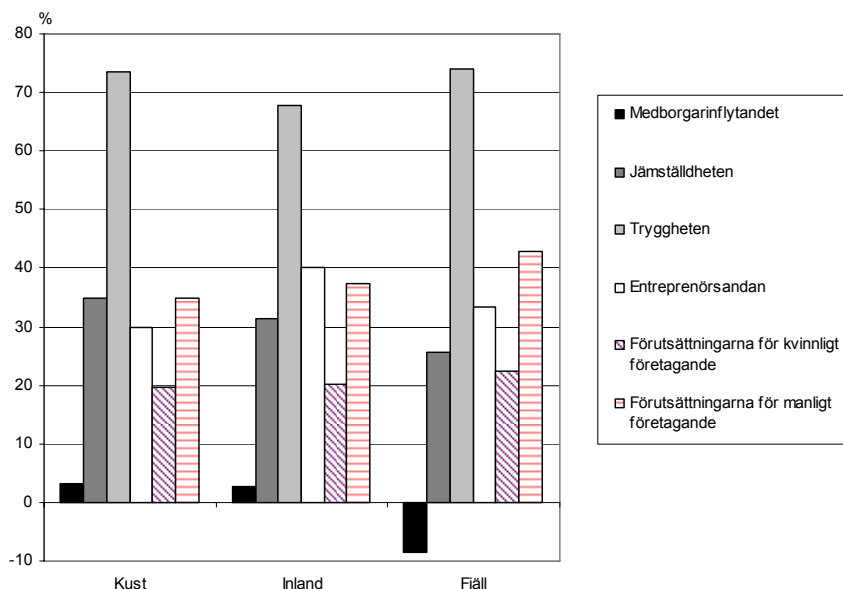
De fyra nordligaste länens samhällsstrukturer präglas av större interna skillnader än skillnader mellan länen. I samtliga län finns både tydliga huvudcentra och glesbefolkade utkantsområden. Ett framträdande mönster är också att samhällsstrukturerna är svagare och sårbarare på de flesta håll i landsändans inre delar, särskilt i fjällbygderna, än i kustbygderna. Det betyder en stor spännvidd i avstånd till många verksamheter som påverkar hur man upplever viktiga inslag i livsvillkoren där man bor. Det finns dock inget självklart entydigt samband mellan faktiska avstånd och upplevelsen av tillgång till service, utbildningsmöjligheter och arbetstillfällen. Upplevelsen beror också på vilka preferenser och resurser individen har socialt och ekonomiskt, vilket i sin tur formar de anspråk som ställs på omgivningen. Anspråksnivån kan variera väsentligt beroende på exempelvis kön, ålder och inkomster samt var man valt att bo.

Figur 8.1 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i samhällsmiljön med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

I figur 8.1 redovisas dels upplevelsen av livsvillkoren i allmänhet där man bor, dels en uppdelning på ett antal viktiga inslag i samhällsmiljön som formar den generella upplevelsen av livsvillkoren. Måttet är en procentbalans, dvs. summan av andelen personer som svarat mycket bra eller ganska bra minus andelen som svarat mycket dåligt eller ganska dåligt. I figuren jämförs hur livsvillkoren upplevs i kust-, inlands- respektive fjällkommunerna¹. Generellt kan konstateras att en klar majoritet är nöjd med livsvillkoren i allmänhet, men att en lägre andel är nöjd med de specifika inslag i samhällsmiljön som man fått ta ställning till. Detta tyder på att livsvillkoren innefattar betydligt fler dimensioner än de som specificerats i de redovisade frågorna. Andelen nöjda med tillgången till service, utbildningsmöjligheter och arbetstillfällen är högst i kustkommunerna. I både inlands- och fjällkommunerna finns ett tydligt missnöje med tillgången på arbetstillfällen samt kollektivtrafiken.

Figur 8.2 Upplevelsen av sociala och kulturella förhållanden med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

Andra viktiga inslag i det som formar upplevelsen av livsvillkoren där man bor är sociala och kulturella förhållanden som medborgarinflytande, jämställdhet, entreprenörsanda, trygghet och förutsättningar för manligt respektive kvinnligt företagande. Av figur 8.2 framgår att det finns skillnader mellan kommunkategorierna i alla avseenden utom upplevelsen av trygghet, men de är relativt små. Det är inte heller något enhetligt mönster i form av genomgående högre grad av nöjdhet i någon av kommunkategorierna. Den allra lägsta nöjdheten gäller medborgarinflytande.

¹ I bilaga 1 redovisas vilka kommuner som ingår i de tre kategorierna.

I tabell 8.1 ges en samlad bild av upplevelsen av livsvillkoren med fördelning på kön och åldersgrupper. Det är generellt sett relativt små skillnader mellan könen i upplevelsen av livsvillkoren i allmänhet eller tillgången till samhällsservice av olika slag och utbildning. Det finns dock ett par tydliga skillnader. En högre andel av kvinnorna är nöjda med kollektivtrafiken. Detta kan bero på att kvinnor i större utsträckning än män nyttjar kollektivtrafik. Vidare är en högre andel av kvinnorna missnöjda med tillgången på arbetstillfällen. En orsak till detta kan vara att deras lokala arbetsmarknader inte är lika geografiskt uttänjda som männens. Utifrån arbetspendlingens mönster bland män respektive kvinnor indelade Kullenberg och Persson (1997) hela landet i lokala arbetsmarknadsregioner för respektive kön. Deras beräkningar resulterade i 95 lokala arbetsmarknader för män och 124 för kvinnor. Det är också en del skillnader i nöjdhet mellan åldersgrupperna. Särskilt kan noteras att den lägsta nöjdheten i flera avseenden finns hos den yngsta åldersgruppen.

Beträffande de sociala och kulturella förhållandena är den tydligaste könskillnaden att en högre andel av männen är nöjda med jämställdheten, entreprenörsandan samt förutsättningarna för både manligt och kvinnligt företagande. Skillnaderna mellan åldersgrupperna gäller främst synen på entreprenörsandan och förutsättningarna för manligt respektive kvinnligt företagande. Största andelen nöjda finns bland 30-49-åringarna.

Tabell 8.1 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i detta med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85
Livsvillkoren i allmänhet	89	89	89	84	87	91	91
Tillgång till:							
Vård/omsorg	64	64	63	55	60	64	73
Skola/utbildning	72	74	70	71	76	71	70
Arbetstillfällen	-11	-16	-6	-20	-5	-17	-5
Kollektivtrafik	5	9	1	11	-1	-1	24
Kultur, idrott och underhållning	39	41	36	25	34	39	51
Butiker	40	38	42	32	41	36	47
Sociala och kulturella förhållanden:							
Medborgarinflytandet	1	5	-3	6	-1	-1	4
Jämställdheten	33	23	43	34	36	32	31
Tryggheten	72	71	74	71	73	70	76
Entreprenörsandan	33	28	39	32	44	30	25
Förutsättningarna för kvinnligt företagande	20	16	25	23	27	20	14
Förutsättningarna för manligt företagande	37	32	42	37	42	36	31
Antal svar	2 392	1 272	1 120	355	646	646	630

I tabell 8.2 belyses hur personer med olika grader av personliga resurser i form av utbildning respektive inkomster upplever livsvillkoren där man bor. Det generella mönstret är att personliga styrkor i dessa avseenden återspeglas i hög grad av nöjdhet. Det tydligaste missnöjet gäller tillgången på arbetstillfällen bland personer med högst gymnasieutbildning och/eller en årlig hushållsinkomst under 400 000 kronor.

Tabell 8.2 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i detta med uppdelning efter utbildningsnivå och hushållens inkomstnivå. Procentbalans.

	TOTALT	UTBILDNINGSNIVÅ			ÅRSINKOMST (tkr)			
		Låg	Medel	Hög	0 - 200	201 - 400	401 - 600	601 - w
Livsvillkoren i allmänhet	89	86	88	94	81	87	92	95
Tillgång till:								
Vård/omsorg	64	70	59	67	67	60	64	66
Skola/utbildning	72	69	71	77	67	70	76	75
Arbetstillfällen	-11	-13	-15	1	-30	-21	-6	16
Kollektivtrafik	5	14	3	0	17	2	-3	10
Kultur, idrott och underhållning	39	38	35	49	39	33	33	53
Butiker	40	40	37	48	42	38	35	49
Sociala och kulturella förhållanden:								
Medborgarinflytandet	1	3	-1	8	6	-5	-1	12
Jämställdheten	33	32	33	35	22	24	40	41
Tryggheten	72	72	70	77	70	66	76	80
Entreprenörsandan	33	28	36	30	22	28	41	41
Föruts. kvinnligt företagande	20	17	21	22	16	9	31	27
Föruts. manligt företagande	37	33	39	37	29	30	47	43
Antal svar	2 392	646	1 240	469	407	752	705	363

Anmärkning: Utbildningsnivå har indelats i låg (folkskola och grundskola), mellan (gymnasium och motsvarande) och hög (examen från högskola, universitet).

Vidare presenteras i tabell 8.3 åsikterna om livsvillkoren med uppdelning efter grad av ortsanknytning mätt i tidsperiod man bott där. Av tabellen framgår att de största åsiktsskillnaderna går mellan de som är födda på orten och de som flyttat in. De tydligaste skillnaderna är:

- att en högre andel av dem som är födda på orten är nöjda med entreprenörsandan samt förutsättningarna för kvinnligt respektive manligt företagande,
- att en högre andel av inflyttarna är nöjda med kollektivtrafiken, tillgången till kultur, idrott och underhållning samt till butiker.

Tabell 8.3 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i detta med uppdelning efter grad av ortsanknytning. Procentbalans.

	TOTALT	ANKNYTNING TILL ORTEN			
		Född på orten	Bott minst 20 år på orten	Bott 11-20 år på orten	Bott högst 10 år på orten
Livsvillkoren i allmänhet	89	88	91	89	86
Tillgång till:					
Vård/omsorg	64	62	65	69	61
Skola/utbildning	72	71	76	76	67
Arbetsstillfällen	-11	-12	-4	-23	-20
Kollektivtrafik	5	-4	21	6	15
Kultur, idrott och underhållning	39	31	51	49	38
Butiker	40	31	53	49	49
Sociala och kulturella förhållanden					
Medborgarinflytandet	1	0	0	8	4
Jämställdheten	33	34	32	37	25
Tryggheten	72	73	78	62	62
Entreprenörsandan	33	37	26	29	34
Förutsättningarna för kvinnligt företagande	20	24	13	16	19
Förutsättningarna för manligt företagande	37	42	31	25	31
Antal svar	2 392	1 263	584	175	363

Det finns också några tydliga skillnader i åsikter mellan de boende i de två plane-rade storregionerna. I region MittSverige är en högre andel av de svarande nöjda med entreprenörsandan samt förutsättningarna för manligt och kvinnligt företa-gande. Däremot är missnöjet över tillgången på arbetsstillfällen mer utbrett där.

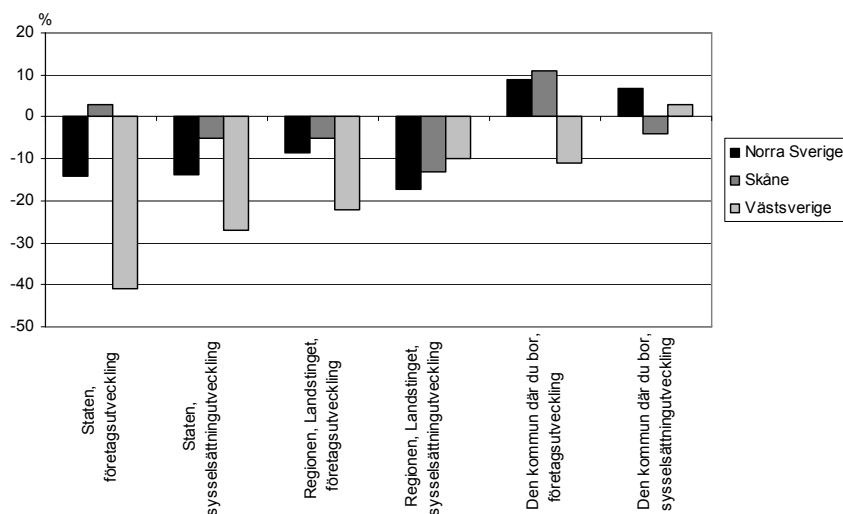
Slutligen kan nämnas att det finns en mönsterskillnad mellan de som ser posi-tivt respektive negativt på bildandet av storregioner. Bland dem som är positiva till storregioner är det genomgående en högre andel som är nöjda med de olika inslagen i livsvillkoren.

Politiska främjandet av sysselsättnings- och företagsutveckling

Viktiga grundpelare för en positiv samhällsutveckling är att staten, landstingen och kommunerna på olika sätt främjar möjligheterna till arbete och företags-utveckling. Förutsättningarna för att arbeta med dessa frågor skiljer sig betydligt mellan nivåerna vad gäller beslutsmandat och ekonomiska resurser. Staten har givetvis en betydligt starkare arsenal till förfogande än de båda underordnade nivåerna, men dessa kan ha en förhållandevis viktig roll i det konkreta arbetet i

en kommun och dess näringslivssektorer. I figur 8.3 belyses hur man upplever arbetet inom de tre politiska instanserna med att främja sysselsättnings- respektive företagsutvecklingen. Samma fråga har ställts i SOM-undersökningarna i Skåne och Västra Götaland, vilket möjliggör en direkt jämförelse (SOM-undersökning i Skåne 2008, Antoni 2008). En generell likhet mellan de tre delarna av landet är ett övervägande missnöje med statens och landstingets/respektive regionens arbete med att främja sysselsättnings- och företagsutvecklingen. Kommunernas arbete får det bästa sammanlagda betyget i alla tre regioner, men balansen mellan nöjda och missnöjda ligger ganska nära noll. Vidare kan noteras att åsikterna är något mer positiva i norra Sverige än i Västra Götaland (med undantag av regionens/landstingets arbete för sysselsättningsutveckling), men något mer negativa än i Skåne (med undantag av kommunens arbete för sysselsättningsutveckling).

Figur 8.3 Åsikter om hur väl olika politiska instanser har lyckats med att främja sysselsättning och företagande. Procentbalans.

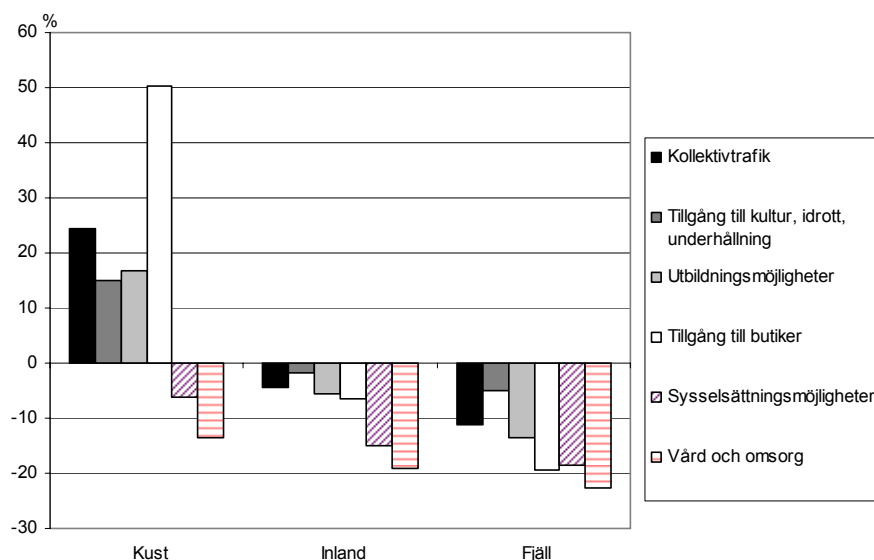
Anmärkning: Uppgifter om de fyra nordligaste länen och Skåne avser år 2008, medan de från Västsverige (Göteborgs A-region) gäller år 2006.

Bedömningar av framtida samhällsliv i kommunen

De tillfrågade har också ombetts att lyfta blicken från upplevelsen av dagens situation till hur samhällslivet kommer att vara om 10-15 år i den kommun där de bor. Dessa framtidsbedömningar präglas grovt sett av övervägande optimism i kustkommunerna och övervägande pessimism i både inlands- och fjällkommunerna. Detta indikerar en stor risk för växande klyftor mellan kommunkategorierna. Inom två nyckelområden – sysselsättningsmöjligheterna och

vård/omsorgsverksamheten – finns det dock en övervägande pessimism i alla tre kommunkategorier (figur 8.4). Det bör också noteras att frågorna besvarades innan finanskrisen och lågkonjunkturen började resultera i varsel och uppsägningar inom både det privata näringslivet och den offentliga sektorn. Med stor sannolikhet har framtidsbilderna mörknat en hel del i många kommuner. Den största sårbarheten finns bland de minsta kommunerna där det trots de senaste årens högkonjunktur inte varit möjligt att bygga upp några buffertar.

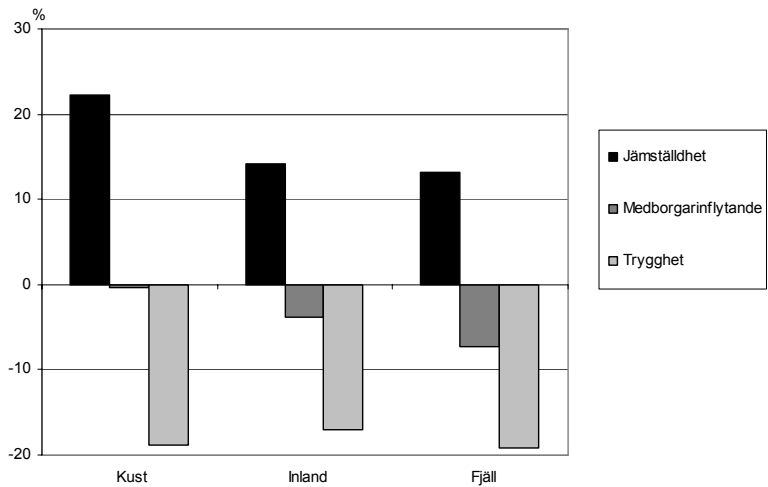
Figur 8.4 Bedömningar av samhällsservicen om 10-15 år i den kommun där man bor med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

En motsvarande bild av hur man tror att de sociala och kulturella förhållandena kommer att utvecklas visar på relativt små skillnader mellan kommunkategorierna (figur 8.5). Det generella mönstret är att antalet svarande som tror på ökad jämställdhet är något fler än de som inte tror att det kommer att ske, medan antalet som tror på ökat medborgarinflytande respektive ökad trygghet är färre än de som tror att dessa förhållanden kommer att bli sämre.

I tabell 8.4 redovisas en samlad bild av framtidsbedömningarna med en uppdelning på kön och åldersgrupper. Generellt är det små skillnader mellan kvinnor och män i synen på framtidens samhällsliv. Däremot kan noteras flera påtagliga skillnader mellan åldersgrupperna. Det tydligaste genomgående mönstret är att en högre andel i den yngsta gruppen har en optimistisk framtidsbedömning än alla de övriga åldersgrupperna.

Figur 8.5 Bedömningar av sociala och kulturella förhållanden om 10-15 år i den kommun där man bor med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

Tabell 8.4 Bedömningar av samhällslivet om 10-15 år i den kommun där man bor med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85
Jämställdhet	19	19	19	37	20	17	9
Kollektivtrafik	11	11	13	24	8	7	11
Tillgång till kultur, idrott, underhållning	10	10	6	29	10	2	0
Utbildningsmöjligheter	9	9	3	19	7	-1	6
Tillgång till butiker	1	1	-2	32	4	-11	-15
Medborgarinflytande	0	0	-5	8	-1	-4	-8
Sysselsättningsmöjligheter	-11	-11	-9	7	-10	-18	-11
Vård och omsorg	-17	-17	-16	3	-27	-22	-10
Trygghet	-18	-18	-19	-5	-22	-19	-20
Antal svar	1 210	1 272	1 120	355	646	646	630

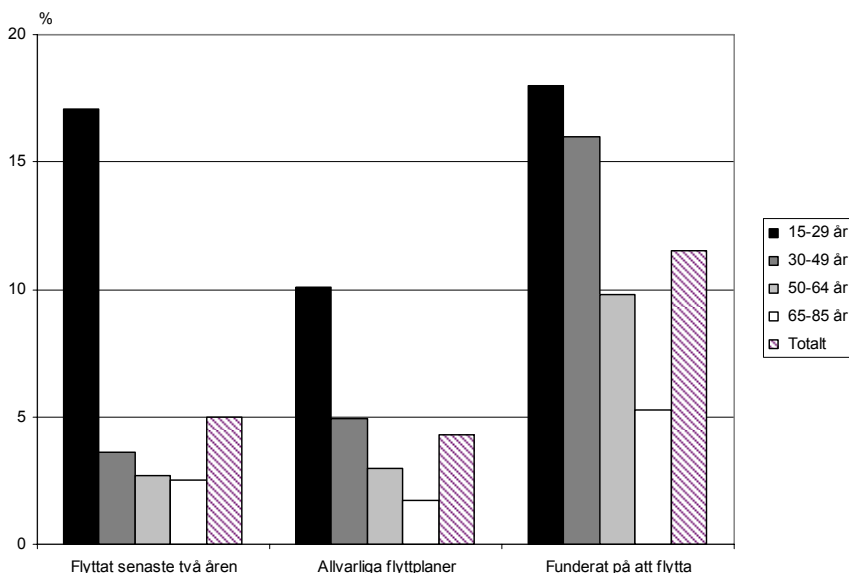
Stanna eller skäl för att flytta

Befolkningsutvecklingen utgör en nyckelfråga för norra Sveriges framtid ekonomiskt, socialt och kulturellt. De fyra länen är sedan flera decennier tillbaka fångade i en negativ befolkningsmässig spiral. Sedan 1960 har folkmängden minskat med 49 000 personer, vilket motsvarar 5,3 procent. Samtidigt har det skett en kraftig inomregional befolkningskoncentration där endast Umeå, Sundsvall, Timrå, Östersund, Luleå, Piteå och Haparanda varit vinnare under hela den

gångna 50-årsperioden, medan övriga kommuner antingen haft både ned- och uppgångar, stagnerat eller påtagligt minskat i folkmängd. Till problembilden hör också ett migrationsmönster som resulterat i en påtagligt åldrande befolkning i de mindre kommunerna. Dessutom är möjligheterna att få jobb starkt begränsade på många håll.

Befolkningsminskningen, åldrandet och brist på sysselsättningsmöjligheter inom flertalet sektorer skapar för landstingen och många kommuner snabbt växande bekymmer med ekonomin och möjligheterna att upprätthålla en acceptabel servicenivå inom skola, vård och omsorg. Framtidsbedömningarna från både SCB och Nutek (april 2009 ombildat till Tillväxtverket) är att de rådande befolkningstrenderna i norra Sverige kommer att fortsätta, vilket bland annat innebär att utflyttningen kommer att vara större än inflyttningen på de flesta håll.

Figur 8.6 Andel personer i olika åldersgrupper som nyligen flyttat eller överväger att flytta.

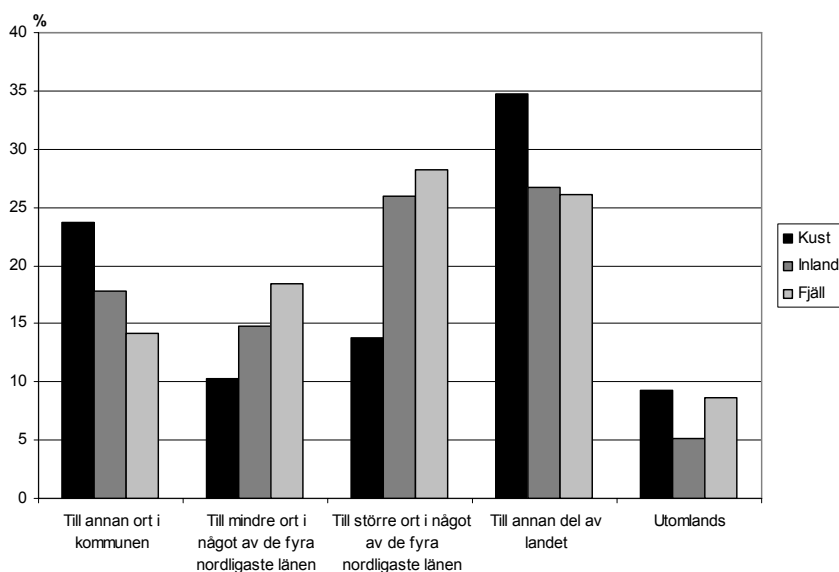
Anmärkning: Figuren bygger på svar från 498 personer.

De i föregående avsnitt redovisade åsikterna om medborgarnas syn på nuläget och framtidsutsikterna illustrerar växande bristerna i samhällsstrukturer i kölvattnet av de nämnda obalanserna. En konsekvens av missnöje är att flytta, men en flyttning kan också bli aktuell utan att man är speciellt missnöjd med orten eller kommunen där man bor. Flyttningar kan påverkas av både frånstötande och attraherande faktorer, vilka kan vara av politisk, ekonomisk eller

social karaktär². Det kan också finnas möjligheter att stanna kvar och utveckla anpassningsstrategier som kan te sig bättre än andra överblickbara alternativ för hushållet ifråga. En mellanform mellan stannande och flyttning är dag- eller veckopendling.

I vår undersökning har samtliga tillfrågats om de flyttat under de senaste två åren, har aktuella flyttplaner, respektive funderat på att flytta. Totalt sett har drygt tjugo procent genomfört eller haft mer eller mindre allvarliga funderingar på att flytta. Mest flyttningsbenägen är den yngsta åldersgruppen följt av 30-49-åringarna (figur 8.6), vilket överensstämmer med den generella nationella flyttningsprofilen över åldrar. I den yngsta gruppen svarade sammanlagt 45 procent att de antingen flyttat, planerar att flytta eller funderar på att flytta.

Figur 8.7 Vart flyttar norrlänningarna med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner.

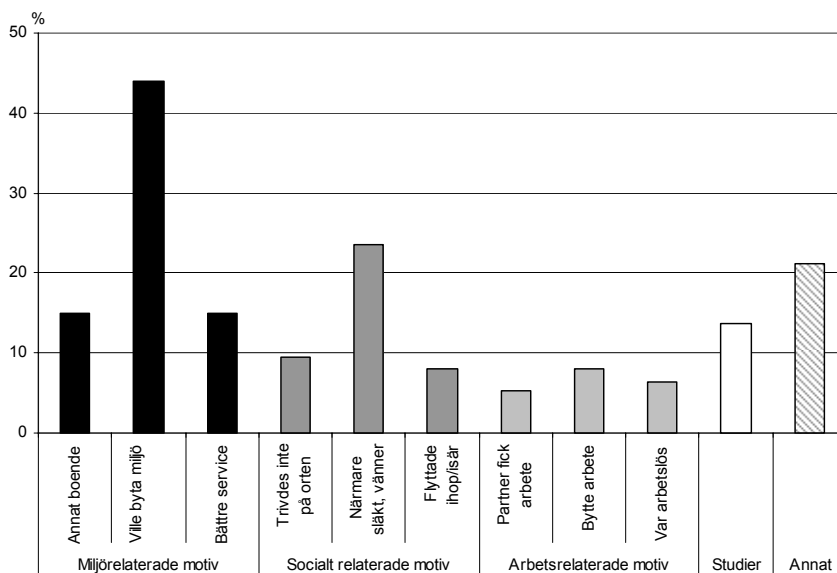

Anmärkning: Figuren bygger på svar från 282 boende i kustkommuner, 135 boende i inlands-kommuner och 92 boende i fjällkommuner.

I figur 8.7 belyses det geografiska mönstret över flyttningar senaste två åren eller flyttningsplaner med uppdelning efter i vilken av kommunkategorierna de var bosatta vid undersökningstillfället. Den tydligaste flyttningsriktningen bland kustborna är bort från norra Sverige (43 procent) följt av omflyttning inom kommunens gränser. Även bland inlands- och fjällborna är den tydligaste flyttningsriktningen bort från norra Sverige (32 respektive 35 procent) följt av flyttning till större ort inom norra Sverige.

² En litteraturoversikt i kombination med empiriska undersökningar i Sverige under senare år finns i Stjernström (1998) och Lundholm et al (2004).

Figur 8.8 Främsta orsakerna till att man flyttat under de senaste 2 åren eller att man planerar eller funderar på att flytta. Flyttning över kommungränsen.

Anmärkning: Figuren bygger på svar från 398 personer.

Flyttningsmotiven kan sammanföras i fem kategorier (jämför Garvill, et al 2002). Önskemål om att byta miljö, annat boende samt bättre tillgång till service kan betecknas som miljörelaterade motiv. Att man inte trivdes på orten, flyttning närmare släkt och vänner samt att flytta ihop eller isär kan betecknas som socialt relaterade motiv. Att vara arbetslös, byta arbete och att make eller maka fick arbete kan sammanföras till arbetsrelaterade motiv. En fjärde kategori av motiv är studier. I figur 8.8 redovisas motiv för långväga flyttningar, dvs. att man definitivt lämnar det lokala sammanhang man bott i. En summering enligt de nämnda principerna visar att arbetsrelaterade motiv är i väsentlig grad mindre frekventa än både miljörelaterade och socialt relaterade motiv. Detta stämmer väl överens med resultaten från Lundholm et.al. (2004) som belyser flyttmotiv bland tillfrågade personer som bytt bostadskommun i de nordiska länderna. Slutligen kan noteras att en relativt hög andel anger annat flyttningsmotiv, men de flesta av dessa kan sannolikt inplaceras i någon av de fyra kategorierna av motiv.

Viktigt för samhällsutvecklingen i länet

De tillfrågade har också fått ge sin syn på de infrastrukturella, ekonomiska, sociala och kulturella förhållandenas betydelse för det egna länets utveckling. I tabell 8.5 redovisas en rangordnad bild över åsikterna med uppdelning på kön

respektive åldersgrupper. Så gott som alla svarande, oavsett kön och ålder, anser att god livsmiljö och vägar är viktigt. En merpart av de svarande anser också att flertalet av de övriga faktorerna är viktiga, men det finns tre undantag med väsentligt lägre procentbalanser: etnisk mångfald, elitidrott och rennäring. Vidare kan noteras att procentbalansen för kvinnorna i de flesta fall är högre än för männen. Det finns dock följande fem undantag: tillverkningsföretag, tjänsteföretag, råvaruutvinning, informationsteknologi och elitidrott. Vid en uppdelning på åldersgrupper finns de största genomgående skillnaderna mellan den yngsta gruppen och alla de övriga grupperna. Procentbalanserna är lägst i den yngsta åldersgruppen, men följande tre undantag kan noteras: kultur/nöjesliv/evenemang, föreningsliv respektive etnisk mångfald.

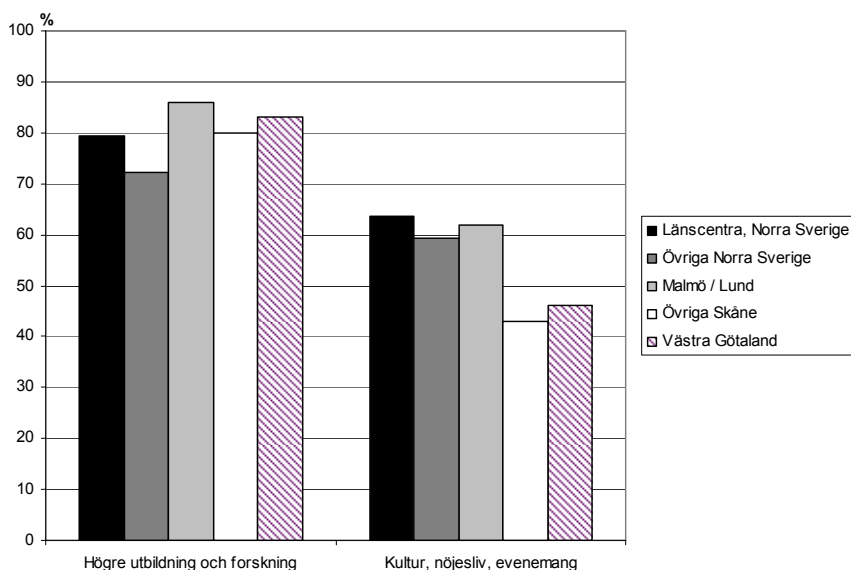
Tabell 8.5 Åsikter om hur viktiga olika inslag i samhällslivet är för länets utveckling med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85
God livsmiljö	95	95	94	82	95	96	93
Vägar	94	94	94	82	96	97	95
Avancerad sjukvård	85	88	81	76	82	85	86
Busstrafik	82	87	77	69	81	85	86
Tågtrafik	82	84	80	71	84	88	81
Tillverkningsföretag	79	74	84	52	81	88	83
Jämställdhet	79	86	70	74	79	80	80
Turism	78	79	77	63	78	85	78
Detaljhandel	76	78	75	49	75	83	88
Högre utbildning och forskning	74	76	72	66	68	82	77
Råvaruutvinning	73	68	79	51	72	77	83
Tjänsteföretag	71	68	73	52	76	79	66
Bank- och försäkringsväsende	68	71	63	48	62	73	79
Informationsteknologi	64	62	66	46	68	73	59
Flygtrafik	62	70	54	46	63	69	62
Kultur, nöjesliv, evenemang	61	71	49	67	65	60	56
Regional press, radio, tv	60	65	55	45	54	64	70
Föreningsliv	55	58	53	52	65	49	56
Etnisk mångfald	17	32	0	19	18	15	14
Elitidrott	0	-4	5	-1	5	-6	2
Rennäring	-14	-4	-26	-6	-27	-15	-4
Antal svar	2 392	1 272	1 120	355	646	646	630

En uppdelning av svaren på planerade storregioner visar relativt små skillnader för ett flertal av faktorerna, men med några undantag. I region MittSverige får busstrafik, tågtrafik, etnisk mångfald och rennäring högre procentbalanser. Lägre procentbalanser får däremot högre utbildning och forskning, råvaruutvinning och flygtrafik.

Enligt bland annat Sörlin (1996) är högre utbildning och forskning samt kulturverksamhet viktiga drivkrafter för en förnyelsepräglad näringslivsutveckling som kan ge hållbar konkurrenskraft och tillväxt ekonomiskt och sysselsättningsmässigt. Dessa faktorer rankas dock inte så högt bland de svarande i denna undersökning. Resultaten är möjliga att direkt jämföra med motsvarande resultat från 2008 års SOM-undersökning i Skåne respektive Västra Götaland. Av figur 8.9 framgår att andelen som anser att högre utbildning och forskning är viktigt för den regionala utvecklingen är något lägre i norra Sverige (särskilt utanför länens största städer) än i både Skåne och Västra Götaland. Däremot är andelen som har uppfattningen att kulturverksamhet är viktigt för den regionala utvecklingen ungefär lika hög i norra Sverige som i Malmö/Lund samt påtagligt högre än i övriga delar av Skåne och i Västra Götaland.

Figur 8.9 Jämförelse mellan norra Sverige, Skåne och Västra Götaland av synen på hur viktigt högre utbildning och forskning samt kulturverksamhet är för länets/regionens utveckling. Procentbalans.

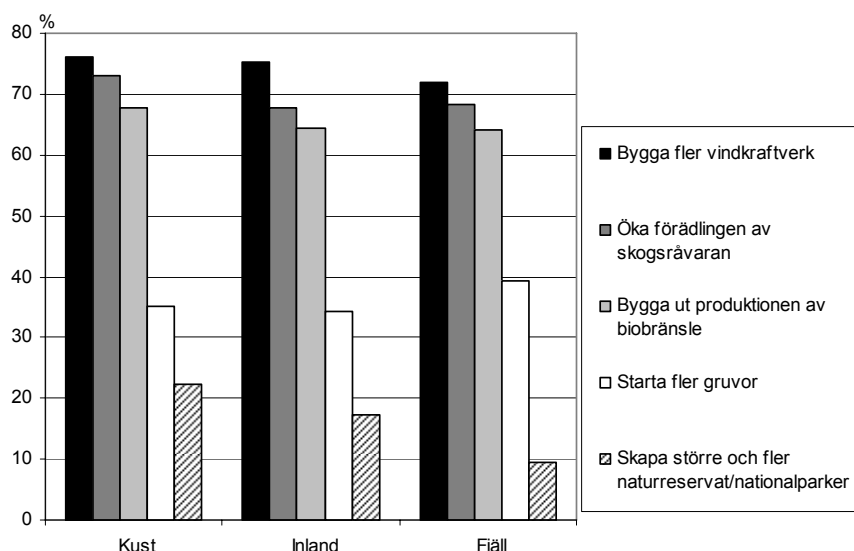

Åsikter om naturresursutnyttjandet

De fyra Norrlandslänen rymmer värdefulla naturresurser som är av stor betydelse inte bara lokalt, regionalt och nationellt utan även i ett vidare europeiskt perspektiv (se ex vis Länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten 2008). Det råder dock inte enighet mellan olika politiska och ekonomiska intressenter om hur dessa naturresurser ska förvaltas och nyttjas på kort och lång sikt. Den ena ståndpunkten är att resurserna i stor utsträckning bör fredas från exploatering eftersom det både kan förstöra de känsliga ekosystemen i denna subarktiska miljö och reducera attraktiviteten som turistmål. Detta synsätt har koppling till

visionen om att kunna erbjuda en hållbar unik vildmarksmiljö inom Europas gränser. Den andra ståndpunkten är att en exploatering är en basförutsättning för ett hållbart samhällsliv i många bygder, särskilt i inlandet och fjällområdet. Förutom en balansgång mellan dessa synsätt finns det motstridiga markanvändningsanspråk mellan olika typer av resursexploatering. Arrangemang som gynnar en typ av resursexploatering kan förhindra eller t o m helt blockera möjligheter för en annan typ av resursutnyttjande i samma bygd. Exempelvis kan såväl skogsavverkning som gruvbrytning hämma möjligheterna att bedriva turism och rennärning. Utifrån ett individperspektiv finns det också anledning att uppmärksamma den s k nimby (not in my backyard)-effekten. Med detta menas att man principiellt kan vara för en exploatering i någon form bara den inte är i det egna direkta grannskapet, dvs inom syn- och hörhåll. I flera fall aktualiseras också ställningstaganden mellan exploatering av förnyelsebara resurser och icke förnyelsebara resurser med beaktande av de långsiktiga konsekvenserna ekologiskt, ekonomiskt och socialt av vägvalet.

Figur 8.10 Typer av naturresursutnyttjande som en övervägande andel av de svarande är positiva till med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

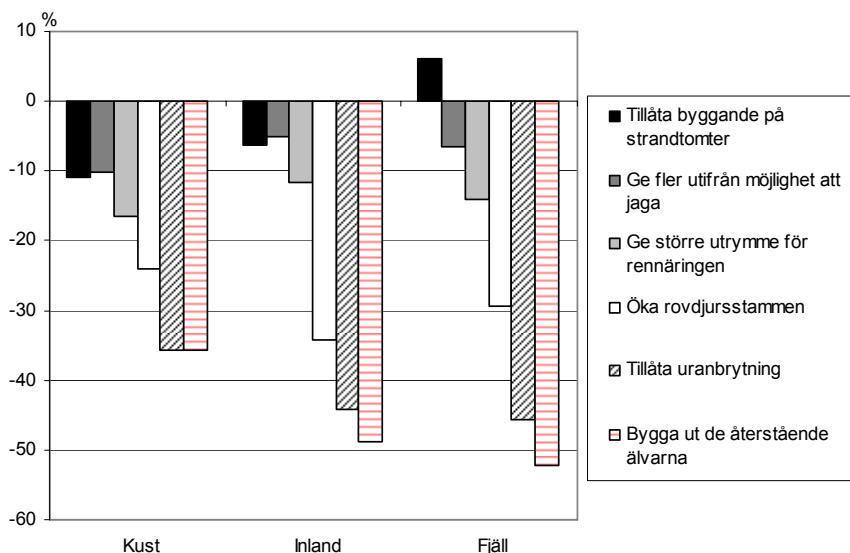

I figur 8.10 visas en rangordnad bild över de typer av naturresursutnyttjande som en övervägande andel av de svarande är positiva till. De högsta värdena får alternativen att bygga vindkraftverk, att öka förädlingen av skogsråvaran och att bygga ut produktionen av biobränslen. Det finns också en övervägande, men tydligt lägre, positiv inställning till att starta fler gruvor och att avsätta fler områden som naturreservat eller nationalparker. Svaren i figuren redovisas med en uppdelning på dem som bor i kust-, inlands- och fjällkommunerna. Den största skillnaden mellan kommunkategorierna är synen på att skapa större och

fler naturreservat eller nationalparker. En klart högre andel av kustborna är positiva än bland fjällborna.

I figur 8.11 visas en motsvarande bild över alternativ där den övervägande andelen av de svarande anser att förslaget är dåligt. De förslag som ogillas mest är utbyggnad av de återstående älvarna, uranbrytning och en ökad rovdjursstam. Ett tydligt mönster är också att andelen personer som är negativa är högre i inlands- och fjällkommunerna än i kustkommunerna. Det finns också en stor spännvidd i åsikter om byggande på strandtomter. Inställningen bland de boende i kustkommunerna är svagt negativ, medan den är svagt positiv bland de boende i fjällkommunerna.

Figur 8.11 Typer av naturresursutnyttjande som en övervägande andel av de svarande är negativa till med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

Som framgår av tabell 8.6 är det i flera fall påtagliga skillnader i åsikter mellan könen och åldersgrupperna. En högre andel av männen är positiva till satsningar på att öka förädlingen av skogsråvaran och att starta fler gruvor. Däremot är en högre andel av kvinnorna positiva till större och fler naturreservat eller nationalparker.

De största skillnaderna mellan åldersgrupperna är åsikterna om nyttjandet av skog, malm och vattenkraft samt inställningen till större och fler naturreservat/nationalparker respektive ökade rovdjursstammar. I flertalet fall går den tydligaste skiljelinjen mellan de som är yngre än 30 år och samtliga övriga åldersgrupper. De yngsta är minst intresserade av ökad förädling av skogsråvaran, produktion av biobränslen och gruvbrytning. En annan skiljelinje är att de inte i

lika hög grad som övriga åldersgrupper är negativa till utbyggnad av de återstående älvarna respektive uranbrytning.

Tabell 8.6 Åsikter om naturresursutnyttjandet med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Kvinna	Man	15-29	30-49	50-64	65-85
Bygga fler vindkraftverk	75	75	76	69	78	76	74
Öka förädlingen av skogsråvaran	73	67	81	46	70	75	83
Bygga ut produktionen av biobränsle	64	62	66	54	64	69	68
Starta fler gruvor	36	20	53	18	23	43	51
Större och fler naturreservat/nationalparker	19	25	13	37	31	14	1
Tillåta byggande på strandtomter	-7	-15	2	-1	-5	-4	-14
Ge fler utifrån möjlighet att jaga	-8	-11	-6	-9	-7	-3	-14
Ge större utrymme för rennäringen	-15	-7	-24	-8	-19	-17	-12
Öka rovdjursstammen	-28	-28	-27	6	-19	-34	-51
Tillåta uranbrytning	-40	-48	-30	-31	-37	-41	-46
Bygga ut de återstående älvarna	-42	-44	-39	-15	-46	-47	-45
Antal svar	2 392	1 272	1 120	355	646	646	630

Det finns också några tydliga skillnader i åsikter mellan de boende i de två planerade storregionerna. De största skillnaderna gäller gruvbrytning, naturreservat/nationalparker, byggande på strandtomter och rennäringen. Gruvverksamhet är en betydelsefull basnäring i region Norrland och det finns goda förutsättningar för start av nya gruvor. I region MittSverige finns det inga gruvor och det har heller inte upptäckts några fyndigheter som inom överskådlig framtid kan leda till gruvproduktion. Därför är det lätt förståeligt att åsikterna om fler gruvor är positivare i den förstnämnda regionen eftersom det kan betyda mycket för sysselsättnings-, befolknings- och inkomstutvecklingen, både direkt och indirekt, i ett flertal kommuner.

I region MittSverige är en betydligt högre andel positiva till utökade eller fler fredade naturområden. Däremot är en högre andel negativa till byggande på strandtomter. Beträffande synen på en utökad rennäring överväger andelen som anser att det är ett dåligt alternativ i region Norrland, medan det är ganska jämnt mellan de som anser det vara ett bra respektive ett dåligt förslag i region MittSverige.

En sammanfattande generell tolkning av resultaten tyder på att det går en skiljelinje mellan de som har en produktionsinriktad, dvs. en industriell syn på naturresursernas nyttjande respektive de som har en upplevelsesyn, dvs. en postindustriell syn på nyttjandet. De förstnämnda betraktar i hög utsträckning naturresurserna som en råvarubas för utveckling av basindustrier och arbetstill-

fällen inom särskilt skogs- och minneralsektorerna. Stödet för denna uppfattning är starkast bland äldre män. Den andra gruppen betraktar i hög utsträckning naturresurserna som en viktig tillgång för upplevelser och rekreation och ser gärna att naturreservaten och nationalparkerna blir större och fler. Stödet för denna uppfattning är starkast bland dem som är yngre och högtbildade.

Invånarnas åsikter och regionfrågan

Av analyserna har framgått att åsikterna i allmänhet skiljer sig mer mellan de som är bosatta i kust-, inlands- respektive fjällkommunerna än mellan de två planerade regionbildningarna. Framtidsbedömningarna bland de bosatta i de inre delarna är generellt sett mer pessimistiska än bland dem som bor vid kusten. En viktig förklaring till detta är att omgivningsförutsättningarna för hushållens vardagsliv är betydligt ogynnsammare i de inre delarna, vilket i stor utsträckning hänger samman med lägre och minskande befolkningstal, glesare bosättning och väsentligt större avstånd till större serviceorter och städer. Denna interna spännvidd är ingen ny situation, särskilt inte i Norrbotten och Västerbotten som rymmer alla tre kommunkategorier.

I de planerade storregionerna kan glesbygdsdilemmat komma att få en förstärkt periferidimension om inte den hotbild som framkommer i svaren beaktas. Särskilt i region Norrland, som omfattar närmare fyrtio procent av Sveriges yta, blir det en påtaglig utmaning för politikerna och tjänstemännen att forma ekonomiskt hanterbara lösningar kring viktig samhällsservice. En kravbild på dessa lösningar är att de kan uppfattas som acceptabla såväl för invånarna i kustens växande befolkningscentra som för invånarna i övriga delar av landsdelen där det råder en tydlig folkminskningstrend och där också andelen äldre personer ökar.

Referenser

- Antoni, R., 2008. Tillväxt i storstadsregionerna. I Nilsson, L. & Johansson, S. (red.) *Regionen och flernivådemokratien*. Västsverige 2006. Kungälv.
- Garvill, J., Lundholm, E., Malmberg, G., & Westin, K., 2002. *Nöjda så in i Norden. Motiv och konsekvenser för dem som flyttat och stannat i de nordiska länderna*. Nord 2002:2. Nordiska Ministerrådet. Köpenhamn.
- Kullenberg, J. & Persson, L. O., 1997. *Tänjbara räckvidder. Lokala arbetsmarknader i förändring*. Rapport 101. Stockholm: Statens institut för regionalforskning.
- Lundholm, E., Garvill, J., Malmberg, G. & Westin, K., 2004. Forced or Free Movers? The Motives, Voluntariness and Selectivity of Interregional Migration in the Nordic Countries. *Population, Space and Place* 10, 59-72.
- Länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län, 2008. *Analys av norrbott-niska och västerbottniska naturresursernas betydelse för hållbar tillväxt*.

SOM-undersökning i Skåne och Västra Götaland, 2008. Preliminära resultat. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Stjernström, O., 1998. *Flytta nära, långt bort. De sociala nätverkens betydelse för val av bostadsort*. Gerum Kulturgeografi 1998:1, Umeå universitet.

Sörlin, S., 1996. *Universiteten som drivkrafter. Globalisering, kunskapspolitik och den nya intellektuella geografin*. SNS Förlag. Stockholm.

Muntliga källor

Stahl, Gerhard, 2009. *Europe's Regions and Cities, Key Innovators for Sustainable Economic Recovery*. Plenarföredrag vid Annual Meeting of the Regional Studies Association, Leuven 6-8 april 2009.

9. Norrlänningarna och hälso- och sjukvården

Sofia Reinholdt, Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap,
Luleå tekniska universitet

Under de senaste 15 åren har många länder genomfört omfattande reformer av sina hälso- och sjukvårdssystem. Det har framförallt varit ett svar på den demografiska utvecklingen, med en ökande andel äldre, mer vårdkrävande, i befolkningen och en snabb medicinsk-teknisk utveckling som gör det möjligt att behandla allt fler. Ansvarskommittén, vars uppdrag varit att föreslå hur det offentliga Sverige ska organiseras i ett framtidsperspektiv, har lagt fram ett antal förslag på reformer av hälso- och sjukvården, inriktade på uppgifts- och ansvarsfördelning för att behålla kvalitet och utvecklingskraft i svensk hälso- och sjukvård de kommande 20-30 åren. Kommitténs slutsats var att de nuvarande landstingen är för små för att på ett effektivt sätt möta medborgarnas framtida behov av hälso- och sjukvård. Ansvarskommittén föreslog därför att dagens landsting skulle ersättas med sex till nio storregioner (Ansvarskommittén 2007a).

Den framtida uppgifts- och ansvarsfördelningen inom hälso- och sjukvården, baserad på nyckelkriterierna likvärdighet och effektivt, ses som en av huvuduppgifterna för storregionerna. Med *likvärdighet* avses att befolkningen, oavsett bostadsort, ska ha tillgång till vård av lika hög kvalitet (likvärdig vård), både vad avser resultat och process. Gränsen för hur stora skillnader som får finnas i vårdens kvalitet och tillgången till vård är dock svårdefinierad. Vidare bör likvärdighet förhållas till utvecklingskraft, och effektivt nyttjande av resurser. Med *hushållning* och *effektivitet* menas att de offentliga resurserna ska användas effektivt och ändamålsenligt (Ansvarskommittén 2007b).

I det här kapitlet återges medborgarnas perspektiv på hälso- och sjukvården inför de norrländska regionaliseringarna; uppfattningar och erfarenheter av hälso- och sjukvården samt åsikter i sjukvårdsdebatten. Genom detta kan man få en bild av huruvida de norrländska medborgarna uppfattar hälso- och sjukvården som likvärdig inom olika geografiska områden, liksom av medborgarnas prioriteringar inom hälso- och sjukvårdsområdet. Kapitlet syftar också till att ge en bild av de stöd och hjälpstrukturer som omger norrlänningarna, framför allt i fråga om vilken typ av vardagshjälp man ger och tar emot.

Norrlänningarnas uppfattningar om och erfarenheter av hälso- och sjukvården

Hälso- och sjukvård hamnar ofta i topp när väljarna ska ange vilka politiska frågor som är viktiga, liksom när de ska ange vilket samhälleligt serviceområde de känner stort förtroende för (Ansvarskommittén 2007b, Nilsson 2004). De flesta brukarundersökningar visar att ca 70-80 procent är mycket eller ganska nöjda med hälso- och sjukvården (Ansvarskommittén 2007b, Sveriges Kommuner och Landsting och Socialstyrelsen 2008).

I detta avsnitt ska norrländska medborgares uppfattning och erfarenhet av hälso- och sjukvården analyseras med avseende på;

- Hur medborgarna i Norrland bedömer hälso- och sjukvården i jämförelse med medborgarna i region Skåne.
- Om det finns länsvisa skillnader i bedömningar av hälso- och sjukvården mellan de undersökta Norrlandslänen; Norrbotten, Västerbotten, Väster-norrland och Jämtland.
- Om det finns generella skillnader i bedömningar av hälso- och sjukvården mellan inland, kust och fjäll.
- Om brukarnas omdömen om hälso- och sjukvård skiljer sig från de bedömningar som görs av medborgarna i allmänhet.

Analyserna inriktas med andra ord primärt på förhållandena inom olika geografiska områden. Mot bakgrund av en norrländsk regionalisering är eventuella skillnader i bedömning av hälso- och sjukvård mellan olika områden av särskilt intresse. Finns det områden som redan idag är gynnade/missgynnade, och i så fall, på vilket vis? Alla analyser innefattar även jämförelser mellan män och kvinnor, men de presenteras bara ifall tydliga könsskillnader förekommit.

I vår undersökning har ett urval norrländska medborgare tillfrågats om sina uppfattningar och erfarenheter av hälso- och sjukvård, med separata frågor om primärvård, akutsjukvård och regionsjukvård. De fick bedöma tillgången till vård, den medicinska kvaliteten, personalens bemötande och närheten/avståndet till närmaste vårdcentral, akutsjukhus respektive regionsjukhus. Vårdcentralerna är generellt sett högt nyttjade, ungefär 80 procent av norrlänningarna har varit brukare av primärvård det senaste året, 57 procent har haft motsvarande kontakt med akutsjukvård och 21 procent var brukare av regionsjukvård. Överlag ger norrlänningarna positiva omdömen om hälso- och sjukvården. I genomsnitt är 70 procent mycket nöjda eller ganska nöjda med tillgången till vård, medicinsk kvalitet, personalens bemötande och närheten/avståndet till vårdcentraler och akutsjukhus. Brukarna var genomgående både mer positiva och negativa i sin bedömning av hälso- och sjukvården än medborgarna i allmänhet och hade därmed också mer bestämda uppfattningar. Hos medborgarna i allmänhet var det varnligare att inte ha någon uppfattning eller att tycka att vården varken fungerade bra eller dåligt.

Åsikter om närmaste vårdcentral

En jämförelse av de norrländska medborgarnas åsikter om och nyttjande av sjukvård vid vårdcentral, med medborgare i region Skåne (Johansson och Nilsson 2008) visar att norrlänningarna är avsevärt mer nöjda med tillgången till vård vid vårdcentralen, men mindre nöjda med den medicinska kvaliteten (se tabell 9.1). Personalens bemötande är man lika nöjd med i norr och i söder. Att en lägre andel av befolkningen i region Skåne har ett stort förtroende för primärvården, både i jämförelse med riksgenomsnittet och i jämförelse med Norrlandslänen stämmer överens med tidigare undersökningar. Boende i region Skåne tillhör vidare dem som är minst nöjda när det gäller tillgänglighet till primärvård, dvs. hur lätt/svårt det är att komma i kontakt med vården, samt när det gäller väntetider och köer (Sveriges Kommuner och Landsting och Socialstyrelsen 2008). Troligen kan skillnaderna i tillgång till vård och upplevd medicinsk kvalitet mellan region Skåne och Norrland förklaras med att vårdcentralerna i norr i allmänhet betjänar färre invånare. Trots begränsade medicinska resurser ger de god tillgänglighet. Norrlänningarna är också belåtna med närheten/avståndet till närmaste vårdcentral. Någon fråga om detta ställdes dock inte till de svarande i region Skåne. Det bör också noteras att brukarna i Region Skåne genomgående gör mer negativa bedömningar än allmänheten.

I tabell 9.1 redovisas också skillnaderna mellan länen i fråga om medborgarnas uppfattningar och erfarenheter av primärvården och den närmaste vårdcentralen samt hur detta skiljer sig åt mellan brukare och alla invånare. Av tabellen framgår att det är små länsvisa variationer i uppfattningar om närmaste vårdcentral, liksom att åsiktsskillnader i det närmaste är obefintliga mellan de som brukat primärvård det senaste året och medborgarna i allmänhet. I genomsnitt anser 81 procent av medborgarna i Norrlandslänen att det bör finnas en vårdcentral i varje kommun (framgår ej av figuren).

En jämförelse av kust-, inlands- och fjällboende norrlänningar visar att 60 procent av de män som bor vid kusten är nöjda med den medicinska kvaliteten hos vårdcentralen, att jämföra med 49 procent av fjällkommunernas män. Hos kvinnorna finns inga motsvarande geografiskt delade åsikter. Kustborna är mer nöjda än fjällborna med närheten/avståndet till vårdcentralen och det gäller bland både män och kvinnor. Skillnaderna är dock störst bland kvinnorna. 49 procent av kustkvinnorna är mycket nöjda med avståndet/närheten till närmaste vårdcentral, medan det gäller 34 procent av de fjällboende kvinnorna.

Något fler jämtlänningar än medborgare i de övriga tre nordliga länen är ganska nöjda med tillgången till vård och något färre är mycket nöjda. Jämtländska män är i lägre utsträckning mycket nöjda med tillgången till vård vid vårdcentralen (12.5 procent jämfört med 21 procent av de övriga norrländska männen) och med den medicinska kvaliteten (9 procent, jämfört med 16 procent av övriga norrländska män).

Tabell 9.1 Skåningarnas och norrlänningarnas uppfattningar om primärvården, fördelat på län och brukare. Procentbalans.

	Tillgången till vård	Medicinsk kvalitet	Personalens bemötande	Närheten/ avståndet
Skåne				
Alla	17	61	64	-
Brukare	14	59	63	-
Norrländ				
Alla	56	47	65	74
Brukare	56	48	65	75
Norrbotten				
Alla	54	46	66	79
Brukare	55	46	67	79
Västerbotten				
Alla	53	49	62	73
Brukare	55	49	63	74
Västernorrland				
Alla	61	48	65	75
Brukare	60	47	65	75
Jämtland				
Alla	55	45	66	70
Brukare	55	45	67	73

Anmärkning: Frågan är formulerad som "Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i följande avseenden (Din vårdcentral): svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" och "Ingen uppfattning". Procentbalansen anger andelen som anser att servicen fungerat bra minus andelen som anser att den fungerat dåligt. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Med brukare avses de som själva eller som har nära anhörig som under de senaste 12 månaderna sökt vård på sin vårdcentral. Brukarna i Skåne har identifierats genom en sammanslagning av två frågor – en om eget brukande och en om anhörigas brukande.

Åsikter om närmaste akutsjukhus

Tabell 9.2 visar att norrlänningarna är avsevärt mer nöjda med tillgången till vård vid närmaste akutsjukhus och är ungefär lika nöjda med den medicinska kvaliteten som medborgarna i region Skåne (för uppgifter om region Skåne, se Johansson och Nilsson 2008). Möjligen kan de olika upplevelserna av tillgång till vård i norr och söder ha påverkats av den koncentration som den specialiserade akutsjukvården genomgått efter bildandet av region Skåne genom att 10 akutsjukhus har blivit fyra (Ansvarskommittén 2007b). Tillgången till akutsjukvård har med andra ord kraftfullt förändrats i regionen, men förtroendet för sjukhusvård skiljer sig ändå inte från riksgenomsnittet (Sveriges Kommuner och Landsting och Socialstyrelsen, 2008). I sammanhanget bör noteras att avståndet till närmaste akutsjukhus trots allt är mycket längre för många människor i Norrland än i region Skåne. Både norrländska och skånska medborgare är nöjda med personalens bemötande vid akutsjukhusen och det gäller i synnerhet norrlänningarna.

Norrländska brukare av sjukvård, dvs. de som har erfarenheter av sjukvård vid närmaste akutsjukhus under det senaste året, är överlag mer nöjda med

vården än medborgaren i allmänhet, vilket redovisas i tabell 9.2. En sådan skillnad finns dock inte i Skåne. I Jämtland är brukarna mindre nöjda med tillgången till akutsjukvård än den genomsnittlige länsmedborgaren, liksom norrbottniska och jämtländska brukare av akutsjukvård är mindre nöjda med närhet/avstånd till närmaste akutsjukvård än den genomsnittlige medborgaren i samma län.

Tabell 9.2 Skåningarnas och norrlänningarnas uppfattningar om närmaste akutsjukhus, fördelat på län och brukare. Procentbalans.

	Tillgången till vård	Medicinsk kvalitet	Personalens bemötande	Närheten/ avståndet
Skåne				
Alla	17	61	64	-
Brukare	15	62	64	-
Norrländ				
Alla	63	64	72	50
Brukare	71	67	75	53
Norrbotten				
Alla	58	58	70	52
Brukare	61	62	75	43
Västerbotten				
Alla	72	75	75	65
Brukare	76	81	80	70
Västernorrland				
Alla	60	58	68	53
Brukare	63	62	72	58
Jämtland				
Alla	60	61	73	33
Brukare	55	61	71	30

Anmärkning: Frågan är formulerad som "Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i följande avseenden (Närmaste akutsjukhus): svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" och "Ingen uppfattning". Procentbalansen anger andelen som anser att servicen fungerat bra minus andelen som anser att den fungerat dåligt. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Med brukare avses de som själva eller som har nära anhörig som under de senaste 12 månaderna sökt vård på närmaste akutsjukhus. Brukarna i Skåne har identifierats genom en sammanslagning av två frågor – en om eget brukande och en om anhörigas brukande.

Tabell 9.2 visar också att de flesta norrlänningar är nöjda med tillgängligheten, den medicinska kvaliteten och personalens bemötande vid närmaste akutsjukhus. Nöjdhet, fast på en lägre nivå, gäller också i fråga om närheten/avståndet. De länsvisa skillnaderna är dock stora. Jämtlänningarna är mest negativa till avståndet till närmaste akutsjukhus medan västerbottningarna är mest positiva. Västerbottningarna är också mest nöjda med den medicinska kvaliteten och med tillgången på vård vid närmaste akutsjukhus. När det gäller personalens bemötande finns inga signifikanta skillnader mellan länen.

På kommunnivå är variationerna också stora när det gäller uppfattning om närhet/avstånd till närmaste akutsjukhus. Kommuner i vilka akutsjukhus finns, eller gränskommuner till dessa, har som väntat en stor majoritet medborgare

som är mycket nöjda med avståndet. Ett undantag utgörs dock av Härnösand. 62 procent av Härnösandsborna är negativa till avståndet till närmaste akutsjukhus och 18 procent är positiva, medan resterade är utan klar åsikt. Merparten av länssjukhuset Sundvalls/Härnösands verksamheter ligger i Sundvall, vilket troligen återspeglas i Härnösandsbornas missnöje. Generellt gäller att andelen negativa ökar med antalet kilometer till närmaste akutsjukhus.

Samma mönster återkommer vid en jämförelse av kust-, inlands- och fjällboende norrlänningar. 30 procent av kustborna är mycket nöjda med tillgången till vård, att jämföra med 27 procent av de boende i inlandet och 16 procent av de boende i fjällkommunerna. En högre andel kust- och inlandsbor (drygt 70 procent) än fjällbor (57 procent) är nöjda med den medicinska kvaliteten vid närmaste akutsjukhus. Andelen utan klar åsikt (varken bra eller dåligt/ingen uppfattning) är dock högre i fjällkommunerna än i övriga kommuntyper. Man är dock lika nöjd med personalens bemötande i kust som inland och fjäll. Beträffande närhet/avstånd till närmaste akutsjukhus, är kustbor mer nöjda och mindre missnöjda än fjällbor. 40 procent av kustborna är mycket nöjda med avståndet/närheten till närmaste akutsjukhus, att jämföra med 27 procent av inlandsborna och 18 procent av fjällborna.

Åsikter om högspecialiserad vård och regionsjukhuset

De länsvisa skillnaderna är genomgående stora när det gäller medborgarnas uppfattningar om den högspecialiserade sjukvården vid regionsjukhuset i Umeå, vilket framgår av tabell 9.3. Det är tydligt att västerbottningarna är avsevärt mer belåtna med den högspecialiserade sjukvården, än medborgare i övriga län.

Det är främst västerbottningar som har någon uppfattning i fråga om specialistsjukvård och/eller uppger sig vara brukare av vården vid regionsjukhuset. Hela 46 procent av västerbottningarna anger att de själva, eller någon nära anhörig, under de senaste 12 månaderna sökt högspecialiserad vård vid regionsjukhuset i Umeå. I Norrbotten är detta 12 procent, i Västernorrland 13 procent och i Jämtland 8 procent. Detta skulle kunna tolkas som ett omfattande överutnyttjande av specialistsjukvård bland västerbottningar, men så är knappast fallet. Den mest rimliga tolkningen är i stället att västerbottningar inte skiljer på huruvida de använder specialistsjukvård eller annan vård vid regionsjukhuset i Umeå, eftersom detta också är ett länsdels- och länssjukhus. När Umeå med kranskommuner lyfts ut ur analysen kvarstår överrepresentationen av regionsjukvård från resterande delar av Västerbotten. Det är alltså inte den omedelbara närheten till regionsjukhuset som förklarar överrepresentationen utan den är länsövergripande. För de övriga landstingen är regionsjukhuset i Umeå endast universitetssjukhus med högspecialiserad sjukvård. Det blir därmed svårt att jämföra medborgarnas uppfattningar om regionsjukvård i Västerbotten med övriga län.

De allra flesta medborgarna i Norrlandslänen, med undantag för västerbottningarna, har ingen klar uppfattning (ingen uppfattning/varken bra eller dåligt) om specialistsjukvården vid regionsjukhuset i Umeå. Knappt hälften av de norrländska medborgarna är mycket eller ganska nöjda med tillgången till vård, den

medicinska kvaliteten och personalens bemötande vid regionsjukhuset i Umeå och drygt hälften är utan klar åsikt. 27 procent av norrlänningarna tycker att närheten/avståndet till regionsjukhuset är mycket bra eller ganska bra, medan 30 procent tycker att avståndet är mycket dåligt eller ganska dåligt. Resten saknar klar uppfattning.

Tabell 9.3 Norrlänningarnas uppfattningar om specialistsjukvården och regionsjukhuset, fördelat på län och brukare. Procentbalans.

	Tillgången till vård	Medicinsk kvalitet	Personalens bemötande	Närheten/ avståndet
Norrland				
Alla	41	48	43	-3
Brukare	61	72	73	25
Norrbotten				
Alla	38	42	37	-23
Brukare	45	62	64	-21
Västerbotten				
Alla	58	69	66	36
Brukare	66	81	81	50
Västernorrland				
Alla	35	42	34	-7
Brukare	58	70	59	-1
Jämtland				
Alla	29	48	15	-32
Brukare	63	69	58	-54

Anmärkning: Frågan är formulerad som "Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i följande avseenden (Den specialiserade vården vid regionsjukhuset i Umeå): svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" och "Ingen uppfattning". Procentbalansen anger andelen som anser att servicen fungerat bra minus andelen som anser att den fungerat dåligt. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Med brukare avses de som själva eller som har nära anhörig som under de senaste 12 månaderna sökt specialiserad vård på regionsjukhuset i Umeå.

En länsvis jämförelse, med de förbehåll som tidigare nämnts, visar att västerbottningarna är mest nöjda med tillgången till vård vid regionsjukhuset. Dessa är också mest belåtna med personalens bemötande, även om det i stort sett bara är västerbottningar som har någon uppfattning i frågan. Även när det gäller medborgarnas åsikter om närhet/avstånd till regionsjukhuset, som är mindre beroende av faktiska erfarenheter, är andelen utan klar uppfattning högre än de som är nöjda/missnöjda i samtliga län utom i Västerbotten. Drygt hälften av västerbottningarna är mycket eller ganska nöjda med närheten/avståndet medan knappt en femtedel av medborgarna i Norrbotten och Västernorrland och inte ens var tionde i Jämtland är det. Direkt negativa (mycket dålig/ganska dålig närhet/avstånd) är runt 40 procent i Jämtland och Norrbotten, 26 procent i Västernorrland och 20 procent i Västerbotten.

Som tabell 9.3 visar är brukare generellt sett avsevärt mer nöjda med regionsjukvården, oavsett länstillhörighet, än medborgarna i allmänhet. De har också tydligare åsikter om regionsjukvården. Jämtländska brukare är dock mindre

nöjda med närheten/avståndet till närmaste regionsjukhus än medborgarna i samma län. Jämtlänningarna är också väsentligt mindre nöjda med närheten/avståndet än medborgarna i övriga län.

En jämförelse mellan boende i kust-, inlands- och fjällkommuner visar att kustborna har mer positiva omdömen om tillgången till vård, medicinsk kvalitet och personalens bemötande vid regionsjukhuset. Fjäll- och inlandsbor har i högre grad ingen klar uppfattning om detta. 38 procent av kustborna är belåtna med närheten/avståndet till den högspecialiserade vården vid regionsjukhuset i Umeå, att jämföra med 18 procent av inlandsborna och bara 8 procent av fjällborna. De flesta är utan klar uppfattning. 25 procent av kustborna har själva eller tillsammans med någon nära anhörig brukat regionsjukvård det senaste året, medan detta bara gäller för 17 procent av de boende i inlandet och 15 procent i fjällen.

De norrländska medborgarnas åsikter i sjukvårdsdebatten

I detta avsnitt analyseras de norrländska medborgarnas åsikter i sjukvårdsdebatten. De som besvarat enkäten har fått ta ställning till ifall specialistsjukvård ska koncentreras till storsjukhusen, om mer sjukvård bör bedrivas i privat regi, om skatterna ska höjas för att säkerställa en god hälso- och sjukvård samt ifall antalet akutsjukhus borde minskas. På samma sätt som i föregående avsnitt analyseras svaren med avseende på om det finns skillnader mellan medborgarnas åsikter i olika län och mellan inland, kust och fjäll.

De flesta norrlänningar vill inte minska antalet akutsjukhus

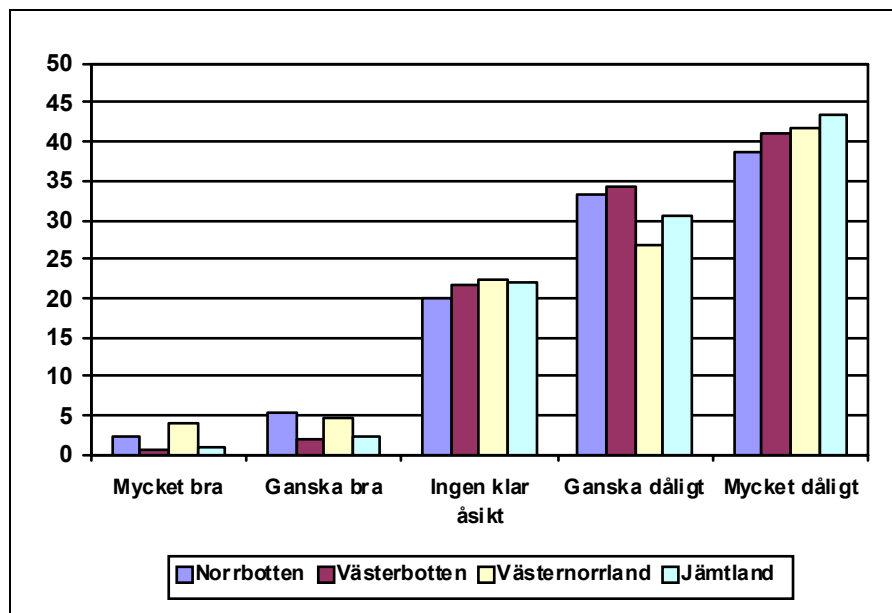
Det finns för närvarande 12 akutsjukhus i de fyra nordligaste länen¹. Som nämndes i förra avsnittet är två tredjedelar av norrlänningarna nöjda med tillgängligheten till närmast akutsjukhus. Detta återspeglas också i deras svar på frågan om att lägga ner sjukhus. Ungefär tre fjärdedelar (72 procent) av norrlänningarna är negativa till en minskning av antalet akutsjukhus medan 6 procent är positiva och 22 procent inte har någon klar åsikt i frågan. Västerbottningar och jämtlänningar är mest negativa. Bland dessa anser cirka 75 procent att en minskning av antalet akutsjukhus är mycket dåligt eller ganska dåligt, jämfört med 69 procent av västernorrlänningarna (se figur 9.1).

Motståndet i Jämtland är förståeligt, eftersom en minskning av antalet akutsjukhus skulle innebära att länet helt skulle bli utan sådant. Orsakerna till västerbottningarnas mer negativa hållning är svårare att finna, mer än att västerbottningarna generellt sett är mer nöjda och mindre benägna till förändring i frågor som rör hälso- och sjukvård, jämfört med medborgarna i övriga Norrlandslän. I Västernorrland och Norrbotten finns de högsta andelarna som är positiva (9 respektive 8 procent) till att minska antalet akutsjukhus. En möjlig förklaring till att medborgare i Norrbotten, trots stora avstånd, är något mer

¹ I Norrbottens län Sunderbyn, Kalix, Gällivare, Kiruna och Piteå, i Västerbottens län Lycksele, Skellefteå och Umeå, i Västernorrlands län Sundsvall/Härnösand, Sollefteå och Örnsköldsvik och i Jämtlands län Östersund.

positiva kan vara att länet precis som i Västernorrland har en hög andel boende i tätorter (67 procent) och jämförelsevis få i glesbygd och landsbygd.

Figur 9.1 Åsikter i hälso- och sjukvårdsdebatten: Minska antalet akutsjukhus.

En jämförelse mellan kust, inland och fjäll visar att de flesta av de 9 procent som är positiva till en minskning av antalet akutsjukhus i Norrbotten är kustbor. Majoriteten bland de negativa återfinns bland de boende i fjällen, medan andelen negativa inlandsbor är ungefär lika stor som andelen negativa kustbor. Samma mönster gäller också i Västernorrland, med en övervikt av positiva i kusten och negativa i inlandet. I Västerbotten och Jämtland är de som är för en minskning av antalet akutsjukhus jämnt fördelade mellan olika länsdelar. Kvinnor i Västernorrland är något mer positiva till en minskning av antalet akutsjukhus, men i övriga län finns inga motsvarande könsskillnader.

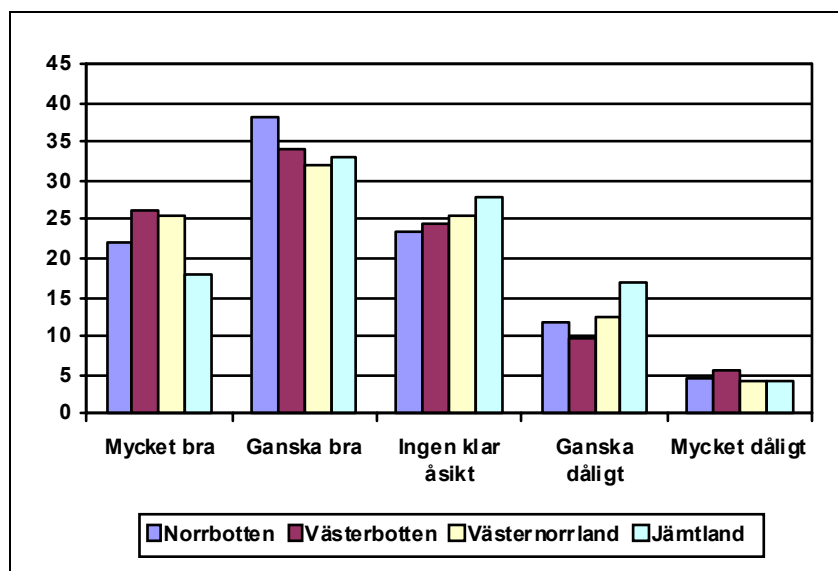
Merparten av norrlänningarna är för en koncentration av specialistsjukvård till storsjukhusen

Det starka förändringstryck som finns inom hälso- och sjukvården gäller inte minst fältet för högspecialiserad sjukhusvård. Nya medicinska och medicintekniska metoder gör att fler kan behandlas, men leder också till en balansgång om vilka behov som är rimliga att möta och vilka resurser som finns tillgängliga. Det handlar såväl om avvägningar och prioriteringar, som om hur framtidens sjukvård optimalt ska organiseras.

58 procent av de boende i de fyra nordligaste länen är positiva till en koncentration av högspecialiserad sjukvård till storsjukhusen. Stödet för detta är starkast i Norrbotten (andelen mycket bra/ganska bra 61 procent) och svagast i Jämtland

(andelen mycket bra/ganska bra 51 procent). 17 procent är negativa och en fjärdedel av norrlänningarna har ingen klar åsikt. Fler kustbor än inlands- och fjällbor är positiva till en koncentration av specialistsjukvård till storsjukhusen (62 procent respektive 52 procent).

Figur 9.2 Åsikter i hälso- och sjukvårdsdebatten: Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen

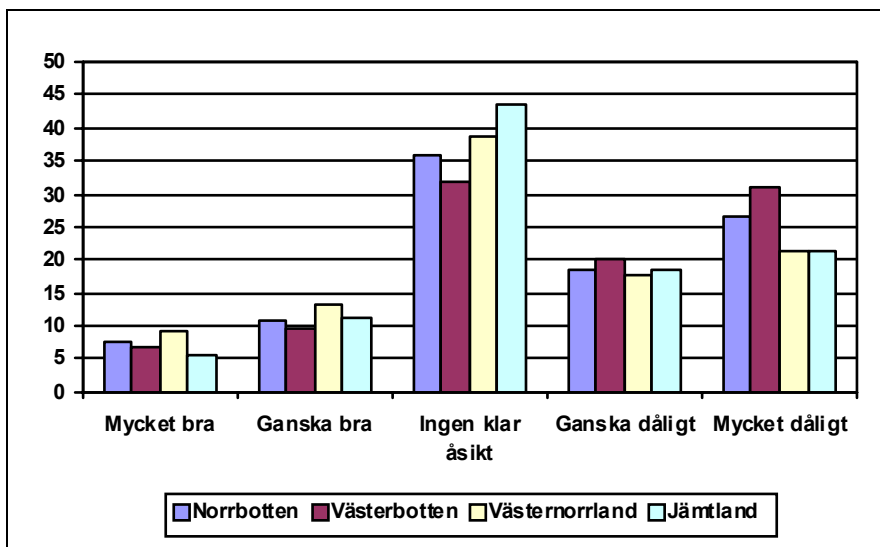

De flesta är emot att bedriva mer hälso- och sjukvård i privat regi – men många är utan uppfattning

44 procent av de boende i de fyra nordligaste länen är negativa till att bedriva mer av hälso- och sjukvården i privat regi, medan 19 procent är positiva och 37 procent inte har någon klar åsikt. Figur 9.3 visar att västerbottningarna är mest negativa till en ökad privatisering (52 procent mycket dåligt/ganska dåligt) medan västernorrلänningar är minst negativa (39 procent mycket dåligt/ganska dåligt). Andelen utan klar åsikt är högst i Jämtland (44 procent). Kvinnor saknar, i något högre utsträckning än män, åsikt i frågan ifall mer av sjukvården bör bedrivas i privat regi.

Både omfattningen av och formen på den privat drivna vård- och omsorgen skiljer sig åt mellan Norrlandslänen. Norrbotten har högst andel besök hos privatläkare. 2004 var 16 procent av läkarbesöken i Norrbotten privata, jämfört med 8 procent i Västerbotten och 10 procent i Jämtland och Västernorrland. Redan år 2000 hade Norrbotten högst andel privata läkarbesök av alla Norrlandslän. Under perioden 2000-2004 ökade dock västernorrلänningarna sina besök hos privatläkare med fem procent, vilket var en av de största ökningarna i landet.

Figur 9.3 Åsikter i hälso- och sjukvårdsdebatten: Bedriv mer av sjukvården i privat regi.

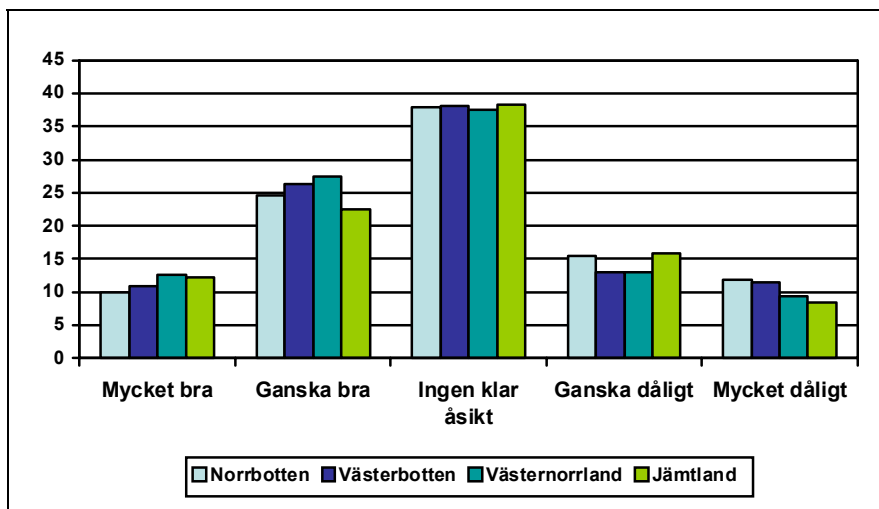
Jämtland har den högsta andelen äldreboenden i privat regi av alla Norrlandslän (cirka 15 procent 2005), vilket kan jämföras med Norrbotten som helt saknade privata äldreboenden och Västernorrland som bara hade en halv procent privat driven äldreboende. I Västerbotten var andelen privat drivna äldreboenden ungefär 4 procent 2005, vilket dock var en kraftig ökning från de cirka 1 procent som gällde år 2000.

Den privat drivna vården i Jämtland är med andra ord framförallt inriktad på omsorg, medan Västernorrland och Norrbotten istället har privata vårdgivare, framförallt privat läkarvård. I Västerbotten är andelen privat omsorg blygsam, men på frammarsch. Länet har vidare den lägsta andelen privata läkarbesök bland Norrlandsläna, och det är också den tredje lägsta i landet (Einevik Bäckstrand, 2006). Som tidigare visats är västernorrslänningar och norrbottningar något mer öppna för alternativa lösningar än de som bor i övriga Norrlandslän, medan västerbottningarna är mest nöjda med oförändrad offentlig vård. Jämtlänningarna är mest missnöjda. Möjligen skulle därför ett privat vårdalternativ kunna betraktas som potentiellt "hotfullt" eftersom det skulle kunna komma att ersätta offentlig vård och inte fungera som komplement.

Höja skatterna för att säkerställa en god hälso- och sjukvård?

37 procent av norrlänningarna anser att det är mycket bra eller ganska bra att höja skatterna för att säkerställa en god hälso- och sjukvård, medan en fjärdedel är negativa och 38 procent saknar klar åsikt (figur 9.4). Det finns inga större länsvisa skillnader och inte heller skillnader mellan kust- inlands- och fjällbor. Kvinnor är något mindre negativa till ökade skatter än män och de har också i högre utsträckning ingen klar uppfattning.

Figur 9.4 Åsikter i hälso- och sjukvårdsdebatten: Öka skatterna för att säkerställa en god hälso- och sjukvård.

Stödstrukturer, hjälp i vardagen och anhängvården i Norrland

Anhöriga står idag för merparten av vården och omsorgen i Sverige. Bland annat beräknas anhöriga svara för två tredjedelar av alla omsorgsinsatser för hemma-boende äldre. Anhörigvård betraktas, detta till trots, ofta som "bara" ett komplement till den offentliga vården (Ansvarskommittén 2007b). Ingen människa kan klara sig helt på egen hand utan alla är i varierande grad beroende av att få hjälp och vård i olika skeden av sitt liv, från födseln till den senare delen av ålderdomen. Vilken typ av hjälp man behöver skiljer sig givetvis från individ till individ, och från situation till situation. Hjälp och stöd kan komma från anhöriga eller vänner och/eller från t.ex. kommun eller landsting. Hur de informella hjälpstrukturererna egentligen ser ut för olika grupper och i olika delar av landet är tämligen okänt. Frågan har inte minst aktualiserats i samband med att folkhälso-minister Maria Larsson initierat en lagändring som går ut på att kommuner inte bara som tidigare uppmanas, utan numera åläggs att stödja anhörigas vårdinsatser – såväl för äldre, långvarigt sjuka som för personer med olika funktionsnedsättningar. I syfte att försöka få en bild av de stöd- och hjälpstrukturer som omger norrlänningarna ställde vi frågor i enkäten om vilken typ av hjälp i vardagen som man får av andra, liksom vilken typ av hjälp man ger andra.

En analys av all given hjälp, oavsett hjälpslag, sammanfattas i tabell 9.4. Kvinnor ger mer hjälp än män mätt i timmar per vecka. I fråga om antal är däremot fler män, eller 40 procent, hjälpgivare, mot 31 procent av kvinnorna. Vad kännetecknar då de "hjälpssamma" norrlänningarna?

Det finns inga länsvisa variationer i att ge hjälp och inte heller några skillnader mellan kust, inland och fjäll. De som bor i kommunernas centralorter skiljer sig heller inte från de på landsbygden. Den vanliga föreställningen att

människor hjälper varandra mer på landsbygd och i mindre orter får alltså inte stöd. Däremot visar tabell 9.4 att högutbildade ger mer "korttidshjälp" (1-5 timmar per vecka) medan lågutbildade ger mer "långtidshjälp" (3 och upp till över 10 timmar per vecka).

Skillnader i hushållsinkomst har relativt stor betydelse för den tid som används för att hjälpa andra. Få med inkomster över 400 000 hjälper någon annan mer än 10 timmar i veckan och de flesta hushåll med sådana inkomster hjälper någon annan högst två timmar. Med ökade inkomster minskar dock den tid som ägnas åt att hjälpa andra betydligt snabbare bland män än bland kvinnor. Denna könsskillnad är statistiskt signifikant.

Tabell 9.4 Tidsomfattningen för regelbunden hjälp till andra fördelad på kön, region, bostadsort, utbildning och inkomst

Timmar per vecka	1-2 timmar	3-5 timmar	6-10 timmar	Mer än 10 timmar
Kön				
Kvinna	51	27	10	11
Man	62	21	11	7
Utbildning				
Grundskola	47	30	10	13
Gymnasium	58	22	11	9
Univ./högskola	64	20	10	6
Hushållets inkomst				
Upp till 200 000 kr	49	25	11	15
201 000-400 000 kr	51	25	12	12
401 000-600 000 kr	64	21	9	6
Över 601 000 kr	71	18	9	3
Kommuntyp				
Fjällkommun	57	24	9	10
Inlandskommun	61	21	10	9
Kustkommun	55	25	11	9
Centralort/landsbygd				
Bor i centralort	57	23	10	9
Bor på landsbygd	59	22	10	9

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 795 personer.

Omkring 10 procent såväl ger som får regelbunden hjälp av något slag. Såsom framgår av tabell 9.5 finns en tydlig könsstruktur i den meningen att män och kvinnor ger olika typer av hjälp samt att kvinnor i högre grad än män är mottagare av hjälp, främst då med trädgårdsarbete, snöskottning, reparationer och transporter. Männen dominerar bland dem som regelbundet ger hjälp, och det gäller då främst snöskottning, trädgårdsarbeten och reparationer. Kvinnor dominerar stort bland dem som ger hjälp med fysiska och hygieniska behov.

Vi ser också att fler personer genomgående uppger att de ger regelbunden hjälp än som tar emot hjälp. Undantagen gäller dock hjälp med barnpassning och barns fritidsaktiviteter, snöskottning, reparationer samt avlastning, som fler uppfattar sig få än ge.

Tabell 9.5 Given och mottagen hjälp fördelad på hjälpslag.

Typ av hjälp	Given hjälp		Mottagen hjälp		Differens mellan given och mottagen hjälp	
	Andel av befolkningen	Procent kvinnor	Andel av befolkningen	Procent kvinnor	Andel av befolkningen	Procent kvinnor
Matlagning	6	65	5	50	+ 1	+ 15
Fysiska/ hygien behov	4	70	2	62	+ 2	+ 8
Städning	8	64	7	59	+ 1	+ 5
Barnpassning	9	61	33*	56	- 24	+ 5
Promenader m.m.	8	57	5	54	+ 3	+ 3
Annat	2	53	1	50	+ 1	+ 3
Barns fritidsaktivitet	5	49	25*	48	- 20	+ 1
Skötsel husdjur	8	53	5	59	+ 3	- 6
Inköp dagligvaror	10	51	6	63	+ 4	- 12
Avlastning	3	49	4	64	- 1	- 15
Transporter	13	43	9	65	+ 4	- 22
Trädgårdsarbete	7	38	5	65	+ 2	- 27
Snöskottning	10	28	12	63	- 2	- 35
Reparationer/ Drift	11	21	17	66	- 6	- 45

* Andel av barnhushåll

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 2 392 personer.

Eftersom män och kvinnor i hög grad ger olika typer av hjälp har vi fördelat de olika hjälpslagen på given kvinnohjälp (matlagning, hygienisk hjälp, städning och barnpassning), given manshjälp (transporter, trädgårdsarbete, snöskottning och reparationer) och given könsneutral hjälp (promenader, djurskötsel, avlastning och annan hjälp) för att möjliggöra analyser av olika hjälpstrukturer. En multivariat analys (tabell 9.6) visar ett positivt samband mellan att vara kvinna, missnöjd med äldreomsorgen och att ge kvinnohjälp. Det finns också ett samband mellan att ge kvinnohjälp och att inte vara heltidsarbetande, komma från ett annat hem än ett tjänstemannahem och att vilja flytta.

För mäns del finns ett positivt samband mellan att bo i en mindre by eller på landsbygden, vara missnöjd med äldreomsorgen, bott länge på orten, att vara intresserad av politik och att ge manshjälp. Att ge manshjälp har också samband med att bo inte bo i tätort och med sjunkande ålder. Kvinnor hjälper med andra ord till överallt i geografisk mening, medan män i högre grad hjälper varandra på landsbygden.

När män och kvinnor analyseras separat tydliggörs dessa samband ytterligare. När kvinnor jämförs med kvinnor, är det bara en bakgrundsfaktor som har en signifikant och då negativ effekt vad gäller att ge kvinnohjälp och det är att vara heltidsarbetande. Alla andra variabler tappar betydelse vid en skattning avseende endast kvinnor.

Vid en motsvarande skattning med bara män och i fråga om mansdominerad hjälp kvarstår som signifikant positivt att bo på landsbygd, vara missnöjd med

äldreomsorgen och ha bott länge på orten, medan stigande ålder påverkar hjälpens omfattning negativt. På så vis förefaller mäns hjälp vara mer villkorad än kvinnors. Det finns också ett samband mellan geografisk lokalisering och manligt given hjälp, som inte gäller för kvinnligt given hjälp.

Tabell 9.6 Bakgrundsfaktorer som positivt eller negativt påverkar benägenheten att ge hjälp kategoriserad efter kön.

Bakgrundsfaktorer	Könskategoriserad hjälp		
	Kvinno-hjälp	Mans-hjälp	Könsneutral hjälp
Kvinna	+		
Man		+	
Missnöjde med äldreomsorgen	+	+	
Heltidsarbetande	-		
Tjänstemannahem	-		
Jordbrukarhem			
Akademikerhem			
Företagarhem			
By/landsbygd		+	
Annan tätort			
Centralort		-	
Ej flyttbenägen	-		
Bott länge på orten		+	-
Ålder		-	-
Utbildning			
Politisk åskådning			
Invandrare			
Politiskt intresserad		+	
Inkomst			

Anmärkning: Tecknen anger sambandens riktning. Endast statistiskt signifikanta samband redovisas.

Sammanfattning

En jämförelse mellan norrländska medborgares åsikter och erfarenheter av hälso- och sjukvård med medborgare i region Skåne visar att norrlänningar är mer nöjda med tillgången till vård vid vårdcentralen, men mindre nöjda med deras medicinska kvalitet. Skillnaderna kan troligen förklaras med att varje vårdcentral i norr betjänar färre invånare. De har visserligen begränsade medicinska resurser, men ger god tillgänglighet till vård. Norrlänningar är också väsentligt mer nöjda med tillgången till vård vid närmaste akutsjukhus och ungefär lika nöjda som medborgare i Skåne vad gäller den medicinska kvaliteten vid dessa sjukhus. Kraftfulla förändringar av akutsjukvården i Skåne, efter en minskning av antalet akutsjukhus, kan möjligen förklara de olika upplevelserna av tillgång-

en till vård. Norrlänningar är vidare mer nöjda än medborgare i Skåne med personalens bemötande vid akutsjukhusen.

Även om norrlänningarna överlag är nöjda med hälso- och sjukvården, så finns skillnader i bedömningarna mellan Norrlandslänen. Det gäller också i fråga om medborgarnas åsikter i sjukvårdsdebatten. Västerbottningarna är de som är mest nöjda med den offentliga vården, och som är minst intresserade av hälso-politiska förändringar. Dessa har tillgång till högkvalificerad vård via regionsjukhuset i Umeå och har tre akutsjukhus som varit förhållandevis "ohotade" och som medborgarna i samtliga länsdelar förfaller nöjda med.

Jämtlänningarna är de av norrlänningarna som är mest negativa i sina bedömningar av hälso- och sjukvården. Medan brukare av sjukvård generellt är mer positiva i sina omdömen är jämtländska brukare i vissa avseenden mer negativa än vad allmänheten är. Dessa brukare är t.ex. mer missnöjda med tillgången till akutsjukvård samt närheten till närmaste akutsjukhus och region-sjukhus, än vad den genomsnittlige medborgaren i samma län är. Jämtlänningar är också mer restriktiva till förändringar av sjukvården än medborgare i övriga län. Det faktum att länet bara har ett akutsjukhus är troligen av betydelse för det mer begränsade intresset för alternativa hälso- och sjukvårdslösningar, t.ex. privat vård. Rädslan att förlora något vägs mot en bedömning av vad man har att vinna.

Västernorränningarna och norrbottningarna har överlag bedömningar och intressen av hälso- och sjukvård som ligger nära genomsnittet för hela norra Sverige. Medborgarna i dessa två län är något mer öppna för alternativa hälso- och sjukvårdslösningar än vad man är i Västerbotten och Jämtland. Befolkningsstrukturen, med en hög andel boende i tätort, kan möjligen vara av betydelse för detta. Trots stora avstånd i Norrbotten är befolkningen förhållandevis koncentrerad, jämfört med t.ex. Jämtland. Ytterligare tänkbara förklaringar kan vara att man i både Västernorrland och Norrbotten har mer traditioner av privat sjukvård än i övriga län.

Boende i fjällkommuner är generellt något mer missnöjda med hälso- och sjukvården än vad de som bor i inlandet, och i synnerhet kustkommuner är. Det är också vanligare att kustbor har åsikter om akutsjukvård och regionsjukvård än vad fjällbor har.

När det gäller frivilliginsatser och de stöd och hjälpinsatser som omger norrlänningarna finns det inga generella länsvisa variationer i att ge vardagshjälp till andra, som t.ex. städning, barnpassning eller reparationer. Inte heller finns det några generella skillnader i att ge hjälp mellan boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. En jämförelse av manligt respektive kvinnligt given hjälp visar dock att kvinnor hjälper till överallt i geografisk mening, medan män i högre grad hjälper varandra på landsbygden. Mäns hjälp förefaller på så vis vara mer villkorad än kvinnlig given hjälp. Fler studier behövs dock för att närmare kunna identifiera informella hjälpstrukturer och anhörigvårdens betydelse i förhållande till den offentliga vårdens omsorgsinsatser.

Referenser

Ansvarskommittén, 2007a. *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft* SOU 2007:10

Ansvarskommittén, 2007b. *Hälso och sjukvården*. SOU 2007:12

Einevik Bäckstrand, Kerstin, 2006. *Myter och fakta om privat driven vård och omsorg i Sverige*. Stockholm: Vårdföretagarna.

Nilsson, Lennart, 2008. *Välfärd, service och demokrati*. I Nilsson, Lennart och Johansson, Susanne (red.) *Regionen och flernivådemokrati*.

Sveriges kommuner och Landsting och Socialstyrelsen, 2008. *Öppna jämförelser av hälso- och sjukvårdens kvalitet och effektivitet. Jämförelser mellan landsting 2008*. Solna

Johansson, Sanna och Nilsson, Lennart, 2008. *Samhälle, opinion och mass-media*. Skåne 2008. SOM institutet, Göteborgs universitet.

10. Kommunerna och medborgarna

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet,
Göran Bostedt, Institutionen för utbildningsvetenskap, Mittuniversitetet

Den svenska kommuntraditionen

När man ska karaktärisera det svenska politiska systemet är det vanligt att man betonar att Sverige kombinerar en stark statsmakt med ett betydande lokalt självstyre. Statens ställning har understrukits under århundradena – av expansionslystna kungar, konservativ nationalism och socialdemokratiskt välfärdsbygge. Det är betecknande att det knappast funnits någon opposition mot tanken att Sverige skall vara en enhetsstat (Lidström och Eklund 2007). Parallellt med detta finns emellertid också en tradition av lokalt självstyre. Inte bara kyrkliga angelägenheter har hanterats lokalt utan efter hand också gemensamma världsliga frågor som fattigvård och skola. Till detta har säkert den glesa befolkningen och de långa avstånden bidragit, men att Sverige i huvudsak saknat feodala traditioner och att bönderna haft egna företrädare i riksdagen har sannolikt också varit av betydelse. De kommunala och kyrkliga angelägenheterna separerades 1862 varvid kommunerna fick ett tydligt eget mandat för de världsliga frågorna, vilket sedan utvecklas vidare under 1900-talet.

Sverige har av dessas skäl givits beteckningen *decentraliserad enhetsstat* (Loughlin 2000; Ansell & Gingrich 2003). Den kommunala expansion som skedde under senare delen av 1900-talet handlade i hög grad om att förverkliga ett nationellt välfärdssystem som skulle vara lika för alla oberoende var i landet man bodde. I stället för att staten upprättade egna organ för t.ex. social omsorg och utbildning på lokal nivå användes kommunerna för detta. Dessa blev därmed i hög grad statens förlängda arm för förverkligandet av välfärdspolitiken men välfärdssamhällets framväxt skapade också nya utrymmen för kommunerna att skapa lösningar som var anpassade till de villkor som rådde lokalt. Inte minst har kommunernas rätt att själva besluta om sina skatter bidragit till att bibehålla en hög grad av självstyre trots starkt statligt inflytande. Att de är betydelsefulla visar inte minst den ekonomiska ställning de har. Tillsammans svarar kommuner och landsting för 25 procent av BNP och för 44 procent av de totalt offentliga utgifterna och den kommunala andelen av detta uppgår till ungefär 2/3. I fråga

om ekonomiska resurser är de svenska kommunerna bland de starkaste i världen (Dexia 2008).

En fråga som ställts i anslutning till Ansvarskommitténs förslag om att slå samman landstingen till 6-9 direktvalda regioner och att förstärka deras kompetens är ifall en mer framträdande ställning för regioner skulle komma att urholka kommunernas traditionellt starka position i vårt land. Kritikerna till förslaget har hävdad detta och kommunerna var också själva länge tveksamma till direktvalda regioner. Det är egentligen först under senare år som kommunernas inställning har förändrats. Som påpekats i bokens inledningskapitel har nästan alla kommuner ställt sig positiva till förslagen om nya regioner. En anledning till denna positiva inställning är sannolikt att man inte ser nya regioner som ett hot, utan som en möjlighet, genom att regioner i första hand skall få sina nya uppgifter från staten och inte från kommunerna. Detta hindrar emellertid inte att regioner även kan komma att få en viktig roll som samordnare av t.ex. kommunal utvecklingspolitik.

En förutsättning för att kommunerna skall kunna bibehålla sin ställning även i ett regionaliserat Sverige är emellertid att de har en stark folklig förankring. Även om staten reglerar kommunernas ställning är det i slutändan medborgarna som ger kommunerna legitimitet. Om inte medborgarna är nöjda med sina kommuner ökar trycket på att reformera dem. I detta kapitel ska vi granska denna förutsättning närmare genom att undersöka norrlänningarnas inställning till sina kommuner i fråga om hur demokratin och den kommunala servicen fungerar, men vi ska också studera hur man ser på frågor om kommunernas ställning mer principiellt.

Medborgarna om demokrati och politiskt deltagande

Trots att den kommunala demokratin lider av problem i form av sjunkande valdeltagande och minskat partipolitiskt engagemang är dess ställning bland norrlänningarna alltjämt stark. Katarina Eriksson visar i kapitel 4 att 71 procent av de boende i norra Sverige antingen är mycket eller ganska nöjda med hur den kommunala demokratin fungerar. Detta ger kommunerna en särställning i förhållande till omdömena för demokratin i Sverige (65 %), i landstingen (55 %) och i EU (36 %).

En anledning till att människor är tillfreds med den kommunala demokratin skulle kunna vara att man är nöjda med sina kommunpolitiker. Att detta inte är helt självklart framgår dock av de svar som redovisas i tabell 10.1. Sett till de fyra nordligaste länen som helhet är ungefär lika många nöjda som missnöjda med politikerna, men skillnaderna mellan olika kommuner är stora. Antalet svarande per kommun är genomgående för litet för att vi ska kunna säga något om varje kommun, men analysen av landstingsvalkretsarna visar att människor gör olika bedömningar i olika delar av Norrland. Särskilt positivt inställda är de som bor i Boden-Jokkmokk, Pite älvdal och Örnsköldsvik. Mest negativa uppfattningar finner man i östra Jämtland, Ådalen och västra Västerbotten. I ett i övrigt starkt positivt Norrbotten sticker Malmfälten ut med mycket negativa bedömningar om de egna politikerna.

Tabell 10.1 Åsikter om hur den egna kommunens politiker förverkligar kommunens bästa. Fördelat på landstingsvalkretsar och län. Procentbalans.

Landstingsvalkrets och län	Procent- balans	N
Malmfälten (Kiruna, Gällivare)	-21	109
Boden-Jokkmokk	+26	83
Östra (Överkalix, Kalix, Övertorneå, Pajala, Haparanda)	+8	120
Luleå	+10	180
Pite älvdal (Piteå, Älvsbyn, Arvidsjaur, Arjeplog)	+25	148
<i>Hela Norrbottens län</i>	<i>+10</i>	<i>640</i>
Västerbotten norra (Skellefteå)	+7	185
Västerbotten västra (Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Malå, Lycksele, Norsjö)	-26	113
Västerbotten södra (Umeå, Nordmaling, Vännäs, Bjurholm, Vindeln, Robertsfors)	+3	375
<i>Hela Västerbottens län</i>	<i>-1</i>	<i>673</i>
Nolaskogs (Örnsköldsvik)	+22	142
Ådalen (Härnösand, Kramfors, Sollefteå)	-27	157
Medelpad (Sundsvall, Ånge, Timrå)	-10	330
<i>Hela Västernorrlands län</i>	<i>-7</i>	<i>629</i>
Jämtland västra (Krokom, Åre, Berg, Härjedalen)	-18	120
Östersund	+11	156
Jämtland östra (Strömsund, Ragunda, Bräcke)	-30	93
<i>Hela Jämtlands län</i>	<i>-9</i>	<i>369</i>
Alla fyra länen	-1	2 311

Anmärkning: Procentbalansen representerar skillnaden mellan de som anser att kommunens politiker är mycket bra eller ganska bra på att förverkliga kommunens bästa och de som anser att de är ganska dåliga/mycket dåliga på detta.

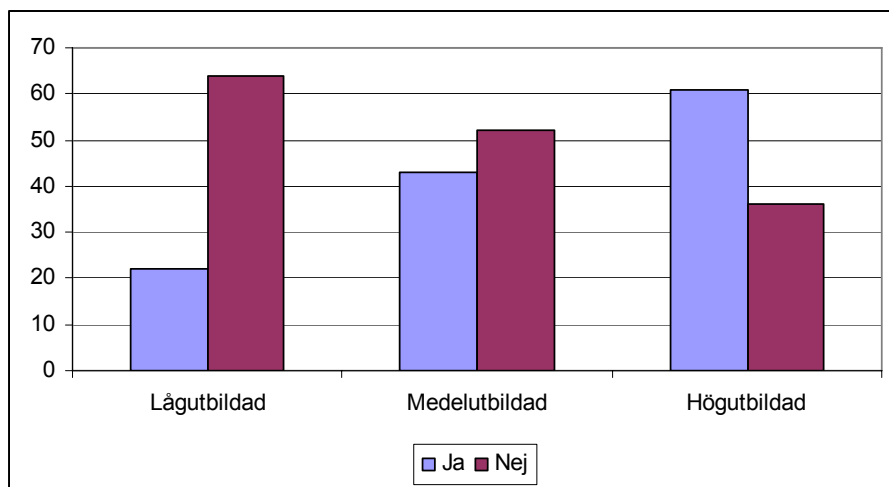
Vi har ingen överblick över vilka strömningar som ligger bakom dessa stora skillnader men uppenbart är att det handlar om specifikt lokala förhållanden, t.ex. i vad mån den politik som förs uppskattas och hur populära eller impopulära de politiska ledarna är.

Ett annat uttryck för demokratins sätt att fungera är medborgarnas intresse för att påverka de politiska besluten. Den föreställning om demokrati som tycks dominera i Sverige är att medborgarna inte bara ska rösta i val utan även bör engagera sig mellan valen. På en direkt fråga om ifall man vill delta i offentliga diskussioner inför ett viktigare kommunalt beslut svarar emellertid de flesta nej. I hela norra Sverige vill 41 procent delta medan 53 procent tackar nej (de övriga har ingen uppfattning). Skillnaderna mellan länen är inte så stora i detta avseende men boende i fjäll- och inlandskommunerna är mer intresserade av att kunna påverka på detta sätt än de som bor längs kusten. De allra största skillnaderna finns emellertid mellan personer med olika utbildningsnivå, vilket illustreras i figur 10.1. Högutbildade vill i högre grad än lågutbildade påverka

kommunala beslut. Kanske avspeglar detta också högre tillit till den egna förmågan att påverka.

Sammantaget ger detta en tvetydig bild av norrlänningarnas uppfattningar om den kommunala demokratin. Å ena sidan är de flesta nöjda med demokratin i princip men förtroendet för de lokala politikerna varierar starkt. Dessutom är intresset för att påverka den lokala politiken begränsad och starkt snedfördelad bland befolkningen.

Figur 10.1 Vill delta i offentliga diskussioner inför ett viktigare kommunalt beslut, fördelat på utbildning. Procent.

Åsikter om den kommunala servicen

För att kommunerna skall kunna behålla sin ställning och vara legitima för medborgarna räcker det inte med att man har en demokrati som fungerar och kommunala beslutsfattare som har medborgarnas förtroende. Det är också viktigt att kommunerna gör sådant som uppfattas vara angeläget och motsvara de behov som finns.

De svenska kommunerna svarar för en rad olika uppgifter för sina medborgare av vilka de mest kostsamma handlar om välfärd i form av barnomsorg, skola och social omsorg. Kommunerna ansvarar också för den lokala samhällsstrukturen i vid mening, vilket omfattar allt från gator och vägar till kultur och fritidsverksamhet. Visserligen är de senare uppgifterna frivilliga men idag har alla kommuner någon form av kultur- och fritidsverksamhet.

För att undersöka medborgarnas inställning till den kommunala servicen bad vi de svarande ange vad man anser om hur olika kommunala uppgifter utförs. Vi har kunnat jämföra svaren på vår enkät med resultaten från motsvarande undersökningar i regionerna Skåne och Västra Götaland, samt för Sverige som helhet. Resultaten redovisas i tabell 10.2.

Tabell 10.2 Bedömning av den kommunala servicen i de fyra nordligaste länen, Skåne, Västra Götaland och Sverige 2008. Procentbalans.

Serviceområde	De fyra nordligaste länen	Skåne	Västra Götaland	Sverige
Kommunal barnomsorg	+37	+27	+26	+25
Kommunal grundskola	+43	+25	+26	+25
Kommunal gymnasieskola	+38	+21	+21	+25
Äldreomsorg	+14	+6	+7	-4
Socialtjänst	+7	-4	-2	-
Färdtjänst	+12	+1	+4	-
Kollektivtrafik	+6	+34	+29	+21
Gator och vägar	-13	+17	+4	+2
Miljövård	+24	+16	+16	+15
Renhållning	+4	+16	+9	-
Tillgång på bostäder	+13	-14	-19	-6
Idrottsanläggningar	+46	+35	+40	-
Bibliotek	+66	+63	+61	+61
Kulturaktiviteter	+35	+37	+39	+40
Fritidsverksamhet	+39	+29	+31	+27
Kommuninformation	+14	+14	+14	-

Anmärkning: Följande fråga ställdes: Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden: ...? Svarsalternativen var "mycket nöjd", "ganska nöjd", "varken nöjd eller missnöjd", "ganska missnöjd", "mycket missnöjd" och "ingen uppfattning". Procentbalansen visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. Uppgifterna för Skåne, Västra Götaland och Sverige härrör från SOM-institutets undersökningar, se SOM 2008. Streck betyder att frågan ej ställts.

Medan skåningarna och de som bor i Västra Götaland genomgående gör bedömningar som ligger nära riksgenomsnittet utmärker sig norrlänningarna i många avseenden. Ett genomgående drag är de som bor i de nordligaste länen är ännu mer positivt inställda till de kommunala välfärdstjänsterna än vad man är i landet i övrigt. I synnerhet får den kommunala grundskolan mycket höga betyg. Även kultur- och fritidsverksamheten har i huvudsak bättre värden i norra Sverige. Det bör dessutom noteras att de kommunala biblioteken röner stor uppskattning överallt i landet.

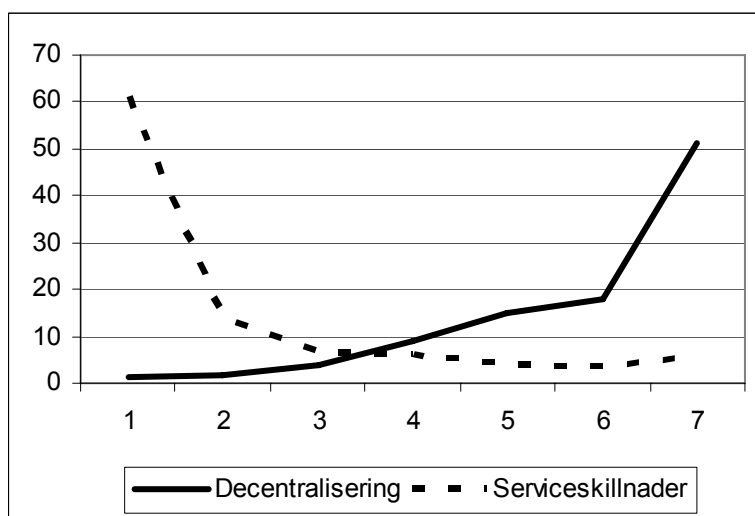
När det gäller uppfattningar om hur de mer tekniska verksamheterna sköts blir dock bilden mer splittrad. Norrlänningen är mer nöjd med kommunens miljövård och tillgången på bostäder än vad man är i resten av landet men mycket mer kritisk när det gäller kollektivtrafik och skötseln av gator och vägar. Detta avspeglar en klart sämre tillgång på god kollektivtrafik i Norrland än vad man har i t.ex. region Skåne men också ett missnöje med framkomligheten på gator och vägar i norra Sverige. Det skall emellertid understrykas att ansvaret för bägge dessa områden inte är renodlat kommunalt utan delas med andra aktörer. Sammantaget visar analysen att norrlänningarna avviker från de boende i landet i övrigt genom sina starkt positiva attityder till den kommunala välfärdsservicen och sina negativa uppfattningar om hur kollektivtrafik samt gator och vägar fungerar. De i huvudsak positiva attityderna borde skapa goda möjligheter för

kommunerna att vidmakthålla sin legitimitet och därmed sin ställning även i ett regionaliserat norra Sverige.

Den decentraliserade enhetsstatens folkliga förankring

I kapitlets inledning underströks hur Sverige karaktäriseras av både en stark centralmakt och ett omfattande kommunalt självstyre, på ett sätt som sammanfattats i beteckningen "decentraliserad enhetsstat". Visserligen skall kommunerna kunna utöva beslutanderätt på sitt territorium, men detta skall ske inom de ramar staten sätter upp. Avvägningen mellan dessa båda principer kommer tydligt till uttryck inom välfärdsområdet. Under framför allt välfärdssystemens uppbyggnadsdecennier betonades behovet av likvärdighet i fråga om hur t.ex. skola och social omsorg utformades. Oberoende av var man var bosatt i landet hade barn och ungdomar rätt till en skola med likartat innehåll och en social omsorg av samma omfattning och kvalitet. Sådana föreställningar har alltså stor betydelse, t.ex. i form av en nationell läroplan för skolan och en bidragsnorm inom socialtjänsten. Även om föreställningen om en nationell välfärds politik lever starkt har regeringar av olika färg fr.o.m. 1980-talet kommit att inta en mer öppen attityd till likvärdigheten. Det understryks att likvärdighet inte betyder samma sak som likhet och att det måste finnas möjligheter för kommuner att profilera sig och för medborgarna att i högre grad välja vilka tjänster man vill ha.

Figur 10.2 Attityd till decentralisering resp kommunala serviceskillnader. Procent.

Anmärkning: Decentralisering avser uppfattning om påståendet "Beslut om den offentliga servicen bör alltid fattas så nära medborgarna som möjligt" och serviceskillnader avser uppfattning om påståendet "Det kan gärna vara stora skillnader i offentlig service mellan kommunerna". De svarande har markerat sin uppfattning genom att ange sin position på en 7-gradig skala, från att man inte alls håller med (1) till att man helt håller med (7).

Med långtgående decentralisering bör man räkna med att det efter hand uppstår skillnader i service mellan olika kommuner. Varje kommun måste då få större utrymme att avgöra vad man skall satsa på samt i vilken omfattning och med vilken kvalitet detta skall ske. Kanske kan det uttryckas som att det råder ett principiellt motsatsförhållande mellan ett omfattande kommunalt självstyre och likvärdighet i servicen. Vad tycker medborgarna om detta? I vad mån anser man att det kommunala självstyret är så viktigt att man både vill ha decentraliserat beslutsfattande och accepterar skillnader i servicen mellan kommuner?

I enkäten ställdes flera frågor om värdet av enhetlighet och decentralisering. Bland dessa har två valts ut, som till synes är principiellt motstridande. I figur 10.2 redovisas svaren - dels ett som gäller ifall beslut om den offentliga servicen alltid bör fattas så nära medborgarna som möjligt, dels ifall man tycker att det gärna kan vara stora skillnader i offentlig service mellan kommunerna.

Bilden är entydig: Norrlänningarna vill att beslut fattas lokalt men de anser samtidigt att det inte ska vara några större serviceskillnader mellan kommunerna. En tolkning är att svaren inte är logiskt konsistenta. Om man vill ha decentralisering borde man väl också bejaka serviceskillnader. Samtidigt känns attityderna igen från den allmänna debatten. Det är bra med lokalt förankrade beslut men många upprörs när media uppmärksammar serviceskillnader mellan kommuner. Sammantaget ger därför dessa åsikter uttryck för att inte bara staten, utan även de egna medborgarna sätter gränser för den kommunala självstyrelsen genom att betona likvärdigheten. Budskapet tycks vara: Gärna kommunal självstyrelse, men inte till priset av allt för stora olikheter mellan kommunerna! Därmed avspeglar medborgarnas uppfattningar väl den paradox som ryms i beteckningen "decentraliserad enhetsstat". De tydliga uppfattningarna riktar också en uppmaning till de egna politikerna att inte profilera kommunen alltför mycket utan i stället se till att den egna servicenivån inte avviker alltför mycket från den som finns i grannkommunerna.

Det finns ingen större variation i svaren mellan olika grupper av norrlänningar, annat än att de allra äldsta och de lågutbildade tenderar att vara mer positiva till decentralisering medan de högutbildade är mer negativt inställda till stora serviceskillnader mellan kommuner.

Vore det bra att slå samman kommuner?

Av de 44 kommunerna i Norrland har 33 färre än 20 000 invånare. Åtta av landets tio minsta kommuner finns i de fyra nordligaste länen. De norrländska småkommunerna är dessutom nästan utan undantag utflyttningskommuner och de har också ett särskilt omfattande välfärdsåtagande genom att deras befolkning har hög medelålder. Det är därför inte förvånande att förslag presenterats om att slå samman kommuner till större enheter. Både i Jämtland och Västerbotten har kommuner tagit initiativ till utredningar om sammanläggningar och i ett fall har även en folkomröstning genomförts. Även om dessa åtgärder inte lett till några förändringar finns ändå frågan kvar i debatten. Kanske skulle större kommuner kunna vara ett sätt att vidmakthålla legitimiteten i en tid när befolkningsunderlagen sviktar.

När norrlänningarna ställs inför frågan visar det sig dock att de i allmänhet är negativa inställda till sådana förslag. Vi har bett våra svarande att bedöma ifall olika typer av kommunal service skulle förändras samt om hur effektivitet och medborgarinflytande skulle påverkas om man slog samman den egna kommunen med någon annan. Svaren sammanfattas i tabell 10.3.

Tabell 10.3 Bedömning av konsekvenser av att den egna kommunen slås samman med andra kommuner. Procent.

	Bättre	Varken eller	Sämre	Ingen upp- fattning	Summa	N
Kommunal service:						
Skolor	12	31	34	22	100	2 299
Vård och omsorg	17	27	36	20	100	2 304
Fritid och kultur	19	31	26	24	100	2 274
Teknisk service	15	31	30	24	100	2 278
Effektivitet och inflytande:						
Verksamhetens effektivitet	16	23	34	27	100	2 280
Medborgarnas inflytande	7	21	49	23	100	2 290

Bland dem som har tydliga åsikter i den ena eller andra riktningen överväger de som är negativa. Detta gäller i fråga om alla undersökta aspekter men i synnerhet för medborgarinflytandet. Nästan hälften av de tillfrågade anser att medborgarnas inflytande skulle försämrats med kommunsammanslaggningar. Något allmänt stöd för sådana förändringar finns således inte.

Av dem som besvarat frågan anger 40 procent att de åtminstone i något avseende ser fördelar med en sammanslaggning av den egna kommunen med någon annan. Vi tar detta som utgångspunkt för att kunna undersöka om det finns några skillnader i uppfattningar mellan de boende i olika delar av norra Sverige och mellan olika typer av och grupper av individer. Resultatet av analysen framgår av tabell 10.4.

Vilken typ av kommun man bor i hänger samman med inställning till kommunsammanslaggningar. Att invånarna i små kommuner är mer positiva än de som bor i de större kommunerna är knappast förvånande, men det överraskar möjligen att skillnaderna inte är större. Det finns också olikheter mellan länen. De mest positiva återfinns i Jämtlands län och de minst positiva i Norrbottens län. Kvinnor och män har ganska likartade uppfattningar men de yngre och de med medellång och hög utbildning är mer positiva till sammanslaggningar.

Den starkaste kopplingen finns dock i förhållande till åsikt i regionfrågan. De som i huvudsak ser fördelar med att slå samman landstingen till region Norrland respektive region MittSverige tycker också att det finns poänger med att slå samman kommuner. De som är reformvilliga på regional nivå är det också lokalt.

Tabell 10.4 Andel som anser att fördelarna med sammanläggningar av kommuner överväger i minst ett avseende. Procent

	Finns någon fördel	N
Samtliga	40	1977
Kommunens befolkningsstorlek		
Liten (- 20 000 inv)	44	651
Medelstor (20 001 – 49 999 inv)	39	305
Stor (50 000 inv -)	37	1 021
Län		
Norrbottnens län	37	562
Västerbottens län	39	570
Västernorrland län	41	532
Jämtlands län	45	313
Kön		
Kvinnor	40	1 044
Män	39	930
Ålder		
15-29 år	55	268
30-49 år	44	566
50-64 år	39	629
65-85 år	29	514
Utbildningsnivå		
Låg (högst grundskola)	33	509
Medel (gymnasium, folkhögskola)	43	1 040
Hög (examen från högskola/universitet)	41	403
Inställning till de föreslagna regionerna		
Fördelarna överväger	62	442
Varken eller	42	409
Nackdelarna överväger	26	796
Ingen uppfattning	39	282

Anmärkning: För indelningen i fjäll-, inlands- och kustkommuner, se bilaga 1.

Sammanfattande slutsatser

För att kommunerna i norra Sverige skall kunna bibehålla sin ställning om och när Sverige regionaliseras bör de redan idag ha ett starkt folkligt stöd. Vi har kunnat visa att ett sådant stöd visserligen finns, men att det inte är entydigt. De som bor i norra Sverige tycker att den kommunala demokratin fungerar bra även om uppfattningarna om de egna politikernas gärning varierar starkt mellan olika kommuner. Medborgarna är genomgående också mycket nöjda med den kommunala servicen, fast två viktiga undantag gäller kollektivtrafiken samt gator och vägar. Vi har också kunnat visa att norrlänningarna inte tycker att kommunerna ska ha hur stort självstyre som helst utan att detta skall begränsas av kravet på likhet i service. Därmed finns en tydlig medborgerlig förankring i åtminstone de nordligaste länen för idén om Sverige som en decentraliserad enhetsstat. Kommunsammanläggningar som ett sätt att skapa mer handlingskraftiga kommuner har mycket begränsat stöd hos medborgarna.

Kan kommunerna då klara sin legitimitet även om en mer slagkraftig regional nivå inrättas? Det är tydligt att några kommuner har uppenbara problem med att

medborgarna misstror de lokala politikerna, men genomgående finns ändå ett starkt stöd för att kommuner behövs och för de verksamheter dessa bedriver, vilket borde borge för att kommunerna kan bibehålla sin ställning. Stödet är dock inte ovillkorligt. Kommunerna får inte bli alltför profilerade utan måste respektera en hög grad av nationell enhetlighet. Dessutom bör de lokala politikerna och staten avhålla sig från kommunsammanläggningar. Under dessa förutsättningar kan säkert kommunerna bibehålla sitt medborgerliga stöd.

Referenser

Ansell, C. and Gingrich, J. 2003. Trends in Decentralization. In B.E. Cain, R.J. Dalton and S.E. Scarrow (eds), *Democracy Transformed? Explaining Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dexia, 2008. *Sub-National Governments in the European Union. Organisation, responsibilities and finance*. Paris: Dexia.

Lidström, Anders och Eklund, Niklas, 2007. Decentralisering eller maktindelning på allvar: vad är sannolikt i Sverige? I Karlsson, Nils och Nergelius, Joakim (eds) *Federalism på svenska*. Stockholm: Ratio.

Loughlin, John, 2000. Regional Autonomy and State Paradigm Shift in Western Europe. *Regional & Federal Studies*, vol 10 (2), pp 10-34.

SOM 2008. Samhälle, opinion, massmedia. Skåne 2008.

11. Norrland, Sverige, Europa och världen

Nils-Gustav Lundgren, Luleå tekniska universitet och CERUM, Umeå universitet

Begreppen internationalisering och globalisering har nu i många årtionden satt sin prägel på samhällsdebatten. Inte minst Sveriges, närmast "traumatiska", process att söka anslutning till och sedan förmå agera aktivt i den Europeiska unionen intensifierade sådana diskussioner. Det handlar då om, och i så fall i vilka avseenden och i vilken omfattning, som händelser och processer i vår omvärld, på ett mer eller mindre omdrivligt sätt, förändrat svenskarnas egen beslutsförmåga och egna livsvillkor i vid mening. I föreliggande kapitel ska globaliseringens konkreta uttryck och omfattning i vardagen hos den norrländska befolkningen närmare undersökas. Hur norrlänningarna sammantaget värderar globaliseringen kommer också att analyseras, men vad menas då med begreppet globalisering?

Nyligen har alliansregeringens s.k. Globaliseringsråd, efter en lång rad underlagsrapporter avlämnat två slutrapporter, *Utvecklingskraft och omställningsförmåga. En globaliserad svensk ekonomi* (Braunerhjelm P et.al. 2009) och *Bortom krisen. Om ett framgångsrikt Sverige i den nya globala ekonomin* (Ds 2009:21). Där beskrivs utförligt globaliseringens omfattning och konsekvenser för Sverige. Rådet framför också många politiska förslag i syfte att i så hög grad som möjligt söka vända globaliseringens effekter till svenskarnas fördel.

Den innebörd som Globaliseringsrådet ger begreppet "globalisering" är tämligen enkel och handlar om rörligheten över nationsgränserna av information, varor, tjänster, kapital och människor. En sådan rörlighet har givetvis länge existerat. I realiteten var "internationaliseringsgraden" mycket hög från slutet av 1800-talet och fram till det första världskrigets utbrott 1914. Det handlade då om en mycket omfattande migration mellan länder, främst från Europa till Nordamerika, om växande varuexport och om stora internationella kapitalrörelser. Fortsättningen på 1900-talet, fram till relativt nyligen, kan emellertid betecknas som en lång rad svåra katastrofer och bakslag, med en kraftigt minskad internationell integration som följd. Det var först på 1970-talet som 1914 års "globalisering" återkom om man ser till exempelvis exportandelar av världsproduktionen (Lundgren 1996).

Det Globaliseringsrådet emellertid påvisar i sin slutrapport är att alla delar av den mellannationella rörlighet man granskat påtagligt ökat från 1990-talet. Det är då främst kapitalrörelserna, och i andra hand exporten av varor och tjänster, som kraftig ökat. Idag är produktionen i alla länder beroende av stor import av insatsvaror från andra länder, kanske från ett företags egna, eller från andra företags, produktionsenheter belägna utomlands. Detta har "blåst upp" statistiken för import och export i snart sagt alla länder i världen. Ett mer finmaskigt nät av inbördes relationer mellan företag medför också allt mer av investeringar och ägande i en mångnationell miljö. Som andel av Sveriges BNP uppgick de (ackumulerade) ingående utländska investeringarna bara till några få procent i början av 1980-talet, men utgör nu 50 procent. Den ökningen har främst inträffat efter 1995 (Braunerhjelm P et.al. sid 54). Hur hänger då de nordsvenska samhällenas utveckling ihop med "omvärlden" på ett mer generellt plan?

När blev Norra Sverige "internationaliserat"?

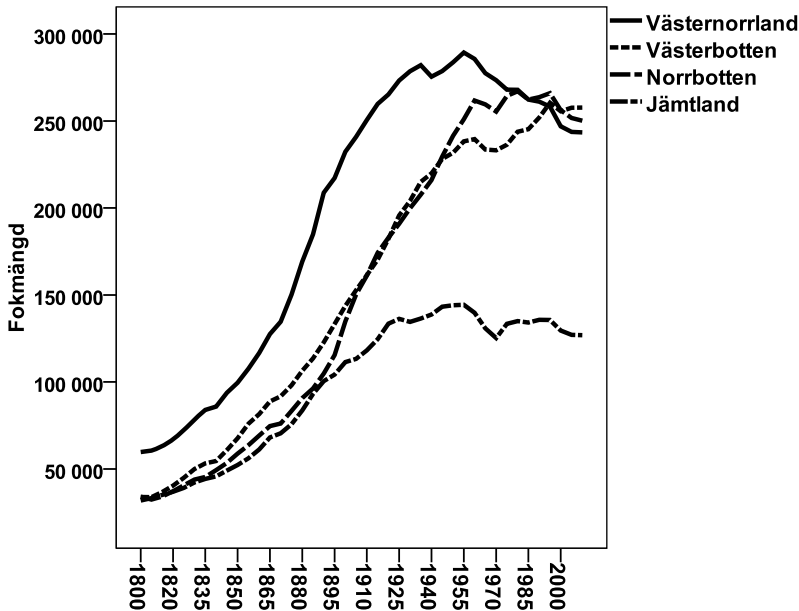
Sett i ett långt historiskt perspektiv har norra Sverige genomgått en mycket snabb expansionsperiod sedan 1800-talets början. Den sträckte sig, som figur 11.1 visar, fram till 1960-talets början. Expansionsfasen är direkt och intimt kopplad till en höggradigt internationaliserad exportekonomi. Från 1800-talets mitt väddes en agrar expansion, med nyodling, bättre grödor och bruksmetoder, samman med en på råvaror baserad export från norra Sverige.

Under 1800-talets första hälft krävde världens alla segelfartyg för sitt underhåll stora mängder tjära som kunde brännas i hela den på skog rika nordliga Östersjö- och Bottenviksregionen. Därefter kom en expansiv varvsindustri under segelfartygens slutepok, följd av en sågverks-, massa- och pappersindustri som förutsatte ett skogsbruk med omfattande rundvirkestransporter. I Norr- och Västerbotten växte också en stor gruvnäring fram, liksom en metallindustri baserad på regionens malmtillgångar. En storskalig råvaru- och processindustri behöver i sin tur utrustning av många slag som blev en bas för en snabbt växande verkstadsindustri i hela landet, men även i norr. Svenska företag producerar idag ca 50 procent av hela världens behov av utrustning till gruv- och skogssektorerna. Denna industriella tillväxt förutsatte också en välutbyggd kommunikations- och transportinfrastruktur i form av flottleder, exporthamnar, isbrytare, järnvägar, landsvägar, telegraf- och telefonnät och flygplatser. Dessutom måste processindustrier ha tillgång till stora mängder energi som kunde hämtas från storskaliga vattenkraftsanläggningar i flertalet Norrlandsälvar. Därtill krävdes en offentlig administration, en hälso- och sjukvård liksom ett utbildningsväsen från grund- och gymnasieskola till dagens fyra universitet. Allt detta måste dessutom militärt försvaras mot "illasinnade" grannländer som innebar stora regementen och flera flygflottiljer i Norrlandslänen.

Det var detta, i hög grad välintegrerade och självförstärkande "tillväxsystem", som "uttömt" sin kraft vid 1900-talets mitt. Vad hade då hänt som i grunden förändrade utvecklingsbetingelserna? Tillväxten i norr byggde ursprungligen på den dramatiska internationaliseringen av den europeiska ekonomin som följde

på de två ”globala” transportrevolutionerna under 1800-talet. Vad innebär då dessa?

Figur 11.1 Befolkning i de fyra nordliga länen 1800-2008

De två första ”globaliseringsvågorna”

Holländarnas och engelsmännens gemensamma krig mot dåtidens ”internationella terrorism”, det epidemiska sjöröveriet, gjorde obehäpnade, specialiserade och därmed högeffektiva segeldrivna handelsfartyg möjliga i början av 1800-talet. Detta nästan halverade de internationella sjötransportkostnaderna mellan 1820 och 1870. Det innebar att den internationella handeln växte med 600 procent mellan 1840 och 1880-talen (Davis 1996), liksom världens handelsflottor som för sitt underhåll efterfrågade enorma mängder tjära där Bottenviksregionen blev ett strategiskt viktigt leverantörsområde (Borgegård 1973). Under segelfartygens slutepok blev Norrlandskusten under en kort period också den dominerande varvsregionen i Sverige, där fartyg byggdes och såldes på export fullastade med plankor eller tjära (Nyström 1977). Därefter ersattes de snabbseglande fullriggarna successivt av ångdrivna fartyg med stålskrov mellan 1870-talet och 1900-talets början, vilket reducerade transportkostnaderna med ytterligare 60 procent. För t.ex. vetetransporter över Atlanten sjönk kostnaden från ca 100 till bara ca 47 US\$ per ton (räknat i 1990 års US\$). Samma kostnadsreduktioner inträffade för alla bulkvarutransporter, t.ex. malm, järn/stål, trävaror och andra skogsprodukter. Det var dessa båda transportrevolutioner som på ett så tillväxtskapande sätt integrerade Nordsverige med de ledande industrinationerna och regionerna i Europa. Norra Skandinavien, Finlands och Nordvästryslands

naturresurser blev successivt en viktig del av den europeiska industrialiseringsprocessen. Det var drivkraften bakom den mycket snabba samhällsutveckling som figur 11.1 visat. Dock kom den "tredje vågen" av internationalisering att påverka Nordsverige på ett i huvudsak "negativt" sätt.

Den tredje "globaliseringsvågen"

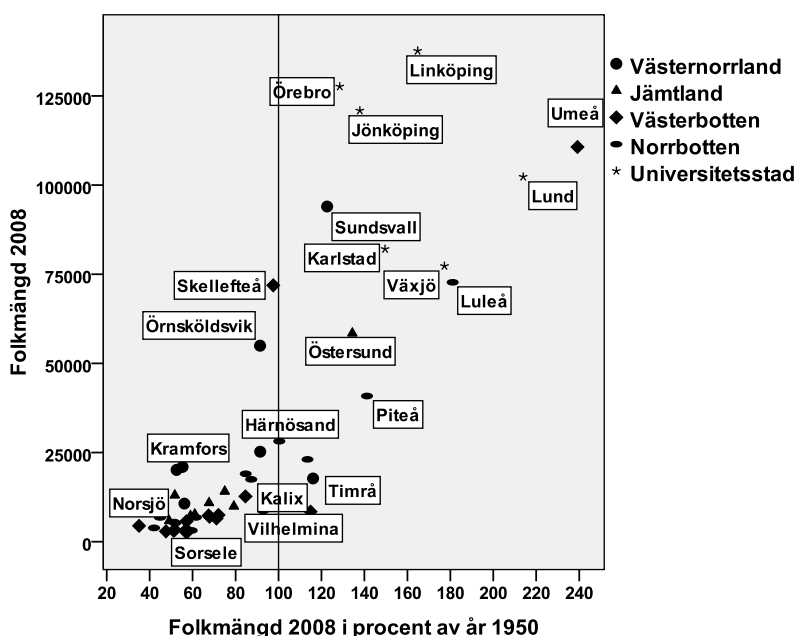
Tillväxten fram till 1950-talet hade gjort den svenska, och inte minst nordsvenska, arbetskraften till en av den allra dyraste i världen, vilket möttes med snabb teknikutveckling och produktivitetshöjning. Ekonomins komparativa fördelar i norr kännetecknades definitivt inte längre av lågprisarbetskraft och billiga råvaror, som ursprungligen utgjort en grundläggande förutsättning för den så snabba och framgångsrika industrialiseringen.

Mellan 1960- och 1990-talen inträffade dessutom en tredje "transportrevolution" fullt jämförbar med den som inträffat då segelfartygen ersattes av ångbåtarna, med ännu en drygt 60 procentig kostnadssänkning, nu ner till bara drygt 10 US\$ per ton för en vetetransport över Atlanten. De internationella transportkostnaderna idag motsvarar såldes ca 5 procent av dem som rådde i mitten av 1800-talet och knappt 20 procent av dem som rådde då norra Sveriges industrialisering sköt fart decennierna omkring sekelskiftet 1900. Kostnaden för att frakta den svenska järnmalm från Narvik till kontinenten sjönk under 1970-talet från omkring 10 till ca 3 US\$ per ton på 1990-talet. Men beaktas måste då att priset för att frakta ett ton järnmalm från Tubarao i Brasilien till Europa samtidigt sjönk från omkring 20 US\$ då exporten började på 1960-talet, till bara ca 4 US\$ på 1990-talet. De skandinaviska gruvornas stora transportkostnadsfördel till de Europeiska marknaderna kom alltså att nästan helt utplånas på kort tid. Samma situation mötte samtidigt alla andra "bulkvaruproducerande" storföretag i Sverige (uppgifterna om sjötransportkostnaderna från Lundgren 1996). Samtidigt som den internationella sjöfarten revolutionerats har alla andra "avståndskostnader" kraftigt reducerats. Idag uppgår kostnaderna för t.ex. tele- och personflygtrafiken till bara 10-20 procent av dem som gällde på 1950-talet, för att inte tala om betydelsen för det globala informationsutbytet av Internets explosionsartade utveckling (Lundgren 1996 s. 30).

Den internationella sjöfartens utveckling har nu gjort snart sagt hela globens alla råvarubaser exploaterbara och exporterbara till alla kontinenter och marknader med betalningsförmåga. Brasiliansk och australiensisk järnmalm, koppar från Chile, stål från Japan och Korea, liksom massa och papper från Nord- och Sydamerika, försatte den nordsvenska råvaruindustrin (liksom den finska) i en helt ny konkurrenssituation på världs- och europamarknaderna. De nordsvenska samhällena förmådde generellt sett inte möta denna "nya värld" utan en tidvis omfattande utflyttning och befolkningsminskning, främst då i inlands- och skogskommunerna i norr. I figur 11.1 ser vi att det främst är Västernorrland som uppvisar en kraftigt negativ trend. Länet har minskat i sin befolkning med 46 000 personer, från drygt 289 000 till 243 000 mellan år 1955 och 2008 dvs. med nästan 16 procent, men samma mönster går igen i hela den nordliga regionen.

Hur den inomregionala "omstruktureringen" av Norra Sverige sett ut sedan 1950 visar figur 11.2. Där ser vi folkmängden idag jämfört med år 1950 i samtliga kommuner i de fyra nordliga länen, tillsammans med några mellanstora städer i övriga Sverige. Av figuren framgår att befolkningstillväxten i städer som Luleå, Piteå, Umeå, Timrå, Sundsvall och Östersund alltså inte kunnat uppväga tillbakagången i de andra delarna av respektive län (jmf. figur 11.1).

Figur 11.2 Befolkning år 2008 och dess andel av befolkningen år 1950 i samtliga Norrlandskommuner samt i några valda mellan-/sydsvenska kommuner

Från att i hög grad ha varit råvaru-, skogs- och inlandsorienterad, kom utvecklingen att bli utpräglad urban och främst då lokaliserad till större urbana centra. Tydligt framgår i figuren hur (universitets-) städer som Luleå, Umeå, Lund, Växjö och Linköping alla hör till de snabbväxande kommunernas skara, vid sidan om kommuner i de samtidigt växande tre storstadsregionerna i Sverige. Samtidigt ser vi att (industri-) städer som Kalix, Skellefteå, Kiruna och Örnsköldsvik stått relativt sett stilla, eller minskat i folkmängd, liksom Härnösand som dock i hög grad präglats av offentlig administration och utbildning på gymnasial nivå. I skogs- och fjällkommunerna finns idag vanligen mellan 40 och 60 procent av 1950-års folkmängd.

Mot bakgrund av sådana grundläggande förändringar i produktions- och konkurrensförhållandena, med åtföljande effekter på befolkningens lokaliseringsmönster, ställs givetvis även offentliga organisationer inför stora omställningskrav. Omfattande kommunsammanslagningar genomfördes under 1960- och 1970-talen liksom stora förändringar inom den statliga organisationen, främst

från slutet av 1980-talet och under 1990-talet. De offentliga aktörer som idag har sin organisation uppbyggd på kommuner och län förefaller att ha blivit allt mer "obsoleta" under senare decennier. Idag finns i stort sett bara länsstyrelser, landsting och länspolismyndigheter, tillsammans med de etablerade politiska partierna och viss regional- och lokalmedia, kvar med kommuner och län som "bas" och "föreställningsvärld". Banverket, Vägverket, domstolarna m.fl. statliga aktörer är nu regionalt organiserade med en annan geografisk bas, liksom många av de stora intresseorganisationerna.

Den offentliga organiseringen befinner sig således under ett stort förändringstryck i Sverige idag. Främst länsstyrelser, landsting och länspolisdistrikt, men också delar av kommunorganisationerna, förefaller att vara i svårartad otakt med den samhällsutveckling som ytterst har sin orsak i de globala ekonomisk-tekniska förändringsprocesser som på ett grundläggande sätt ändrat svenska utvecklingsbetingelser sedan drygt 50 år. Då "känslomässiga konvulsioner" ofta utlöses i samband med försök till kommunsammanslagningar så förefaller kommunalförbundens explosionsartade tillväxt vara en av lösningarna på de problem som delar av kommunorganisationerna möter idag (se Gossas 2003, 2006).

Hur "globaliserade" är norrlänningarna idag?

Vi ska nu närmare undersöka hur de olika uttrycken för norra Sveriges "globalisering" idag ter sig ur ett medborgarperspektiv. Vi ska främst granska hur den nordsvenska befolkningens "internationaliseringsgrad" ser ut beträffande utlandskontakter i arbetslivet, språkanvändning samt antalet resor av olika slag liksom deras destinationer. Vi ska också undersöka vilka inslag i "globaliseringen" som främst uppfattas som "negativa" alternativt "positiva". Avslutningsvis ska en samlad analys visa vad som kännetecknar den "globaliseringspositiva" respektive "globaliseringsnegativa" norrlänningen.

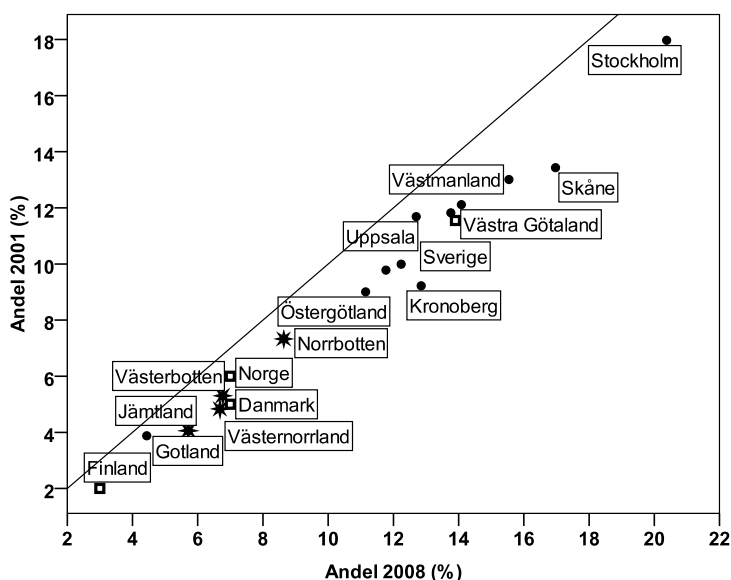
I den offentliga debatten om globaliseringen och internationaliseringen, såväl i Sverige som i övriga Europa, står ofta frågan om invandringen i centrum. Väldigt otäcka scener utspelar sig just nu på Medelhavet där Malta, Italien, Grekland och Spanien tvingas möta en omfattande våg av människor från den Afrikanska kontinenten. Situationen har lett till att, inte minst i valet till europaparlamentet i juni 2009, en del främlings- och invandrarfientliga partier skördat framgångar.

I de opinionsundersökningar som genomförts inför de allmänna valen i Sverige hösten 2010 har det "svensk-nationalistiska" partiet Sverige Demokraterna i en rad opinionsundersökningar hamnat över 4-procentspärren och kan alltså eventuellt komma att bli ett riksdagsparti. I kommunalvalet 2006 fick SD mellan 2-4 procent av rösterna och mandat i fem kommuner i norr, nämligen i Gällivare, Härjedalen, Sundsvall, Timrå och Ånge. I europaparlamentsvalet 2009 fick SD mer än 3 procent. Partiets profilfråga är i hög grad ett ifrågasättande av, och en kritik mot, den svenska invandringspolitiken. Hur stor andel av Sveriges och Norra Sveriges befolkning kommer då från ett annat land? Det visar figur 11.3 för åren 2001 och 2008, där det horisontella avståndet till den diagonala

linjen visar ökningen av andelen utlandsfödda för varje län och land mellan de två åren.

Norra Sverige har ett extremt litet inslag i sin befolkning av personer som är utlandsfödda. Endast Gotland uppvisar en lägre andel. Norrbotten har den högsta andelen utlandsfödda i norr, en andel som ökat från drygt 7 till nära 9 procent mellan år 2001 och 2008. Närmast därefter följer Västernorrland, Västerbotten och Jämtland med 6-7 procent, dock att jämföra med Stockholms 20, Region Skånes drygt 17, Västmanlands 16 och Västra Götalands 14 procent, dvs. det som idag utgör den nationella andelen för Sverige. Som riksgenomsnitt av andel utlandsfödda måste man gå nästan 40 år tillbaka i tiden för att finna så låga andelar som idag finns i de norra länen. Samtidigt kan anmärkas att Sverige, internationellt sett, har en stor andel invandrare, inte minst jämfört med övriga nordiska länder. De nordliga svenska länen har idag en andel utlandsfödda som motsvarar t.ex. den i Norge och Danmark och som ligger ca 3 gånger så högt som i Finland, se figur 3 (Ekholm 2009 s 36).

Figur 11.3 Andel födda utomlands i de svenska länen samt i hela landet, Danmark, Norge och Finland år 2001 och 2008

Vardagsglobaliseringen

Ett annat uttryck för medborgarnas och samhällets globalisering är det som sker i arbetslivet. Hur ser då dess internationalisering ut i norra Sverige? Det visar tabell 11.1 där det framgår att var fjärde norrlänning i sitt arbete har kontakt med personer från andra länder flera gånger veckan, men också att drygt var fjärde aldrig har det. Drygt hälften av de förvärvsarbetande har "utlandskontakter" minst flera gånger årligen. Tabell 11.1 visar också att små skillnader föreligger

mellan länen. Hur de geografiska kontaktmönstren ser ut för respektive län visar tabell 11.2. Inte oväntat, ser vi att norrbottningarna i hög grad har kontakt med finländare, medan jämtarna i hög grad har med normmän att göra i sitt arbete.

Tabell 11.1 Kommer du i ditt arbete i kontakt med personer från andra länder? Procent.

	Norrbottnen	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
Flera gånger i veckan	25	26	24	25	25
Flera gånger i månaden	15	12	14	14	14
Flera gånger per år	13	16	12	12	13
Mer sällan	23	21	25	21	22
Aldrig	25	27	26	30	26

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1374 personer.

I tabell 11.2 ser vi också att Västerbottningarna relativt frekvent har kontakter med människor med en afrikansk eller asiatisk bakgrund. Nära till hands ligger då gissningen att det kan handla om de globala kontaktnät som universitetsanställda i Umeå eventuellt har, men så är inte fallet. Av de totalt 136 västerbottningar som angett alternativet Asien/Afrika var 66 umeåbor att jämföra med 42 skellefteåbor, men nästan samtliga övriga av Västerbottens kommuner finns också representerade. Afrika-/Asien-kontakter är i realiteten nästan proportionellt fördelade på respektive Västerbottenskommuns befolkningsandel.

Tabell 11.2 Om du i ditt arbete har kontakt med personer från andra länder, varifrån kommer dessa? Procent.

	Norrbottnen	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
Norge	35	30	31	57	35
Finland	59	37	46	33	45
Övriga Europa	33	56	56	57	55
Västeuropa	28	35	33	32	32
Sydeuropa	22	19	21	22	21
Ryssland	24	19	16	13	19
Östeuropa	21	27	27	27	26
Asien/Afrika	30	45	35	32	36
Nord-/Sydamerika	20	19	17	11	18

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1016 personer.

Det ligger också nära till hands att vänta sig att norrbottningarnas frekventa "finlandsrelation" främst handlar om den nordöstra länsdelen, men så förhåller det sig inte. Knappt 200 personer i Norrbotten har angett arbetskontakter med finländare, men dessa är också tämligen likformigt fördelade efter respektive kommuns andel av länets befolkning, som således uppvisar en likartad interaktion med Finland. Samma mönster återfinner vi i Jämtland och dess

kontaktnät med norrmän som också fördelar sig tämligen proportionellt mot befolkningsnumerären i respektive kommun.

Hur arbetslivets internationalisering ser ut beträffande arbetsresor utomlands visar tabell 11.3. Omkring 80 procent i samtliga län anger att de aldrig reser utomlands i sitt arbete, medan således ca 20 procent gör det. Omkring 6 procent gör sådana resor ofta, dvs. månatligen och/eller flera gånger per år, med små skillnader mellan länen.

Vilka destinationer har då de arbetsrelaterade utlandsresorna? Som tabell 11.3 inte oväntat visar reser jämtarna ofta till Norge och norrbottningarna till Finland, men norrbottningarnas kontakter med Norge är också frekventa. Västerbottningar och västernorrlänningar har oftare Västeuropa som resmål. Drygt var tionde arbetsresa utomlands har Östeuropa eller Ryssland som mål.

Tabell 11.3 Har du under de senaste 12 månaderna rest utanför Sverige i ditt arbete? Procent.

	Norrboten	Västerboten	Västernorrländ	Jämtland	Totalt
Ja	23	20	19	20	21
Aldrig	77	80	81	80	80
Vart reste du då?					
Norge	39	25	37	57	38
Finland	45	21	30	11	29
Övriga Europa	39	75	62	47	64
Ryssland/Östeuropa	12	11	13	13	12
Asien/Afrika	3	11	11	9	9
Nord/Sydamerika	7	13	16	4	10

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1366 personer.

Hur det betydligt mer frekventa fritidsresandet fördelas i de fyra norra länen visar tabell 11.4. Där ser vi att drygt 80 procent årligen reser utanför det egna länet och att då drygt hälften besöker ett annat Norrlandslän. Var fjärde av jämtarna besöker årligen Norge och mer än var tredje norrbottning åker årligen till Finland, att jämföra med att det är tämligen få i Västernorrland och Västerbotten som gör det.

Att det totala "utlandsresandet" hamnar på en extremt hög nivå i Norrbotten beror alltså på de täta finlandskontakterna. Av de norrbottningar som rest utanför länet har hela 94 procent varit utomlands. I vilken "grad" dessa norrbottningar då egentligen uppfattar Finland som "utomlands" må dock vara osagt, förmodligen av samma skäl som många skåningar möjligen inte uppfattar Danmark som så speciellt "utomlands" eller för jämtarnas del Norge.

En annan aspekt på globaliseringen än arbetskontakter med, och resor till, andra länder är behovet att uttrycka sig på ett annat språk än svenska i arbetet, på fritiden och i hemmen. Hur ofta befolkningen i de olika länen använder ett annat språk än svenska i arbetet visar tabell 11.5. Där ser vi att Norrbotten markant avviker från de tre övriga länen med en klart högre andel som dagligen använder ett annat språk.

Tabell 11.4 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna rest utanför ditt hemlän på din fritid? Procent.

	Norrboten	Västerboten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
Nej	18	18	17	17	17
Ja	82	82	83	83	83
Vart reste du då?					
Annat län i norr	53	58	62	54	57
Övriga Sverige	63	64	75	75	69
Norge	13	12	10	25	14
Finland	35	8	10	6	14
Övriga Europa	33	33	33	38	34
Utanför Europa	14	17	17	10	15
Totalt utlandet	94	69	71	79	78

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1366 personer.

I Norrbotten använder drygt 16 procent dagligen ett annat språk än svenska, mot ca 9 procent i de tre andra länen. Omvänt betyder detta att bara 28 procent av norrbottningarna uppger att de aldrig använder ett annat språk än svenska mot 31-35 procent i övriga län.

Tabell 11.5 Hur ofta använder du något annat språk än svenska i ditt arbete eller studier? Procent.

	Norrboten	Västerboten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
Dagligen	16	9	9	8	11
Flera gånger i veckan	16	17	14	16	15
Flera gånger per år	15	16	19	19	17
Mer sällan	24	25	22	26	24
Aldrig	28	35	35	31	33

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 2001 personer.

Hur stora skillnader i "internationaliseringsgrad" finns då beroende på vilken "position" olika människor har i det norrländska arbetslivet? Det finns ju anledning att misstänka att t.ex. utlandsresor och språkanvändning kraftigt skiljer sig åt mellan olika yrkesgrupper. Att det också förhåller sig så framgår av tabell 11.6 som visar att personer i ledningsfunktioner och olika teoretiska specialistyrken oftare har utlandskontakter, betydligt oftare reser utomlands och till över 80 procent använder ett annat språk än svenska regelbundet i sitt arbete. Dock visar tabellen att "internationaliseringsgraden" faktiskt är tämligen hög i samtliga yrkeskategorier. Minst "internationaliserade" är de som arbetar i byggande, hantverks- och tillverkningsyrken. Bland personer med service-, vård- omsorgs-, försäljnings-, kontors- och kundservicearbeten är det få som rest utomlands i arbetet. Bland dem som gjort det i dessa yrkesgrupper handlar det ofta om norrbottningar som varit i Finland (Yrkesgrupperna enligt Standard för svensk yrkesklassificering SSYK på en-siffernivån). Två huvudkategorier saknas i tabellen,

militära yrken samt yrken inom jord, skog och andra areella näringar. Alltför få personer med sådana yrken finns i vår undersökning för att kunna bilda underlag för statistiska slutsatser).

Tabell 11.6 Olika yrkesgruppers internationaliseringsgrad i Norrland. Procent.

Yrkesgrupp	Utlands- kontakt i arbetet	Rest utomlands i arbetet	Använder annat språk än svenska	N
Högutbildade med specialistkompetens	83	23	88	352
Tekniker och andra med kort högsk.utbildning	75	19	78	211
Ledningsarbete	73	34	81	95
Process- och maskinoperatör, transportarbete	66	18	57	126
Service-, omsorgs- och försäljningsarbete	65	9	62	265
Kontors- och kundservicearbetet	64	10	60	114
Hantverks-, bygg- och tillverkningsarbete	60	16	55	169
Yrken utan särskilda utbildningskrav	60	20	51	65

Anmärkning: *Kontakt i arbetet* avser om man haft kontakt med personer från andra länder i arbetet, *Rest utomlands i arbetet* gäller de senaste 12 månaderna och *Använder annat språk* avser i vad ån man använder annat språk än svenska i arbetet. Tabellen bygger på svar från 1390 personer.

Hur frekvent ett annat språk än svenska används i de norrländska hemmen visar tabell 11.7. Återigen framstår Norrbotten som ett län där befolkningen ofta använder ett annat språk även i sina hem. Nära tre gånger så många norrbottningar, 15 procent, pratar dagligen ett annat språk än svenska i hemmet, jämfört med bara 5-6 procent i övriga tre län. Exakt samma mönster finns beträffande språkanvändningen på fritiden (varför det ej redovisas här).

Tabell 11.7 Hur ofta använder du något annat språk än svenska i ditt hem? Procent

	Norrbotten	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
Dagligen	15	6	5	5	6
Flera gånger i veckan	7	7	7	5	7
Flera gånger per år	8	6	7	6	8
Mer sällan	17	23	18	25	20
Aldrig	53	59	63	59	58

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 2001 personer.

Det multietniska Norrland

Förklaringen till skillnader i språkanvändning mellan länen står med säkerhet att finna i den multietniska och mångkulturella karaktär Norrbotten, såväl historiskt som idag, i mycket hög grad uppvisar. Vad det handlar om visar tabell 11.8. Utifrån konstaterandet att Sverige officiellt erkänt fem nationella minoriteter, nämligen Samer, Tornedalingar, Finländare, Romer och Judar, ställdes frågan;

Har du personligen någon anknytning till någon av dessa grupper? Svartalternativen på frågan hade utformningen 1 = Ingen anknytning upp till värdet 7 = Stark anknytning.

Tabell 8 visar att "bara" drygt 60 procent anger *ingen anknytning alls* till en "samisk identitet" i Norrbotten, dvs. i stort sett samma andel som i Västerbotten och Jämtland. Det som skiljer Norrbotten från övriga län är det omfattande inslaget i befolkningen med en tornedalsk och/eller finsk anknytning, som ca hälften anger. Det finns också ett relativt stort antal personer som anger en "multietnisk" anknytning, dvs. såväl en tornedalsk som en finsk och ibland även en samisk.

Bland de svarande finns 10 personer som faktiskt angett det högsta värdet 7 på anknytning till samtliga dessa tre "etniciteter/identiteter". Totalt 54 personer har gett värden mellan 4 och 7 på samtliga dessa tre varav drygt hälften, 32 personer, återfinns i någon norrbottnisk kommun. Dessa 54 personer har en jämn könsfördelning och en medelålder på 52 år, där den yngsta är 15 och den äldsta är 82 år (med en standardavvikelse på 17.78), dvs. exakt den fördelning som finns bland samtliga svarande. Det måste tolkas som att dessa, i norr historiskt djupt förankrade, identiteter inte alls håller på att successivt "blekna" bort med den s.k. "moderniseringsprocessens" fortgång, snarare tvärtom. Det manifesteras bl.a. med att medborgare i sina kontakter med myndigheter sedan år 2000 har lagstiftad rätt att använda nordsamiska, meänkieli eller finska i ett antal kommuner i Norrbotten. För samisk del gäller det Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk och Kiruna och för meänkieli och finskans del Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå (om svensk och nordisk minoritetspolitik se Elenius 2006 samt Elenius/Ekenberg 2002). Den frekventa användning av ett annat språk än svenska i Norrbotten, som visades i tabell 11.7, handlar i hög grad om finska respektive tornedalsfinska/meänkieli samt nordsamiska.

Utifrån tabell 11.8 kan man alltså, i vart fall för Norrbottens del, snarast ifrågasätta begreppen "majoritets-" respektive "minoritetsbefolkning". Vem är egentligen "majoritet" alternativt "minoritet" där? Givetvis finns en hel del metodologiska svårigheter att tolka svaren på frågan om "personlig anknytning till" någon av de fem nationella minoriteterna. Vilken innebörd respondenterna lagt i uttrycket "personlig anknytning" är svårt att exakt veta. Överhuvudtaget är det ju en ytterst svår, för att inte säga en direkt "delikat", fråga att utifrån objektiva och/eller subjektiva kriterier definiera etnicitet. Inte minst illustreras detta i samband med att röstlängden till sametingsvalet skall upprättas. Det omgärdas alltid av tämligen svåra, och för vissa personer ibland mycket upprörande, avgöranden och beslut. Dock ser vi att för Norrbotten anger en stor andel en "grad av anknytning" på mycket höga nivåer, dvs. värdena 5-7 för en tornedalsk och finsk men också, likt i Västerbotten och Jämtland, för en samisk anknytning. Det kan här också nämnas att av dem som angett en hög grad av samisk anknytning, anger många att beslut i sametinget berör dem i varierande grad medan relativt få anser att de berörs väldigt lite. Bland de utan anknytning till en samisk identitet anger nästan 90 procent att de berörs väldigt lite eller har ingen uppfattning i frågan. I övrigt visar tabell 11.8 relativt likartade kännetecken i de fyra länen, t.ex. att omkring, eller strax under, 10 procent anger en anknytning till en Roms

respektive Judisk identitet. Vi torde dock utan tvekan, utifrån tabell 11.8, kunna anta att andelen med Romsk anknytning är ett absolut minimivärde, då medborgarenkäten inte distribuerats på t.ex. finska eller romani och att bortfallet, av många andra skäl också torde vara mycket omfattande i just den gruppen.

Tabell 11.8 Har du personligen någon anknytning till någon av följande, officiellt erkända, nationella minoriteter? Procent.

	Norrboten	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland
Samer				
Ingen anknytning (1)	62	64	74	55
Viss (2-4)	22	25	19	26
Relativt stark (5-6)	10	9	5	15
Stark anknytning (7)	5	2	2	4
Tornedalingar				
Ingen anknytning (1)	43	77	84	85
Viss (2-4)	20	17	12	25
Relativt stark (5-6)	18	5	4	12
Stark anknytning (7)	19	1	1	0
Finländare				
Ingen anknytning (1)	54	71	70	76
Viss (2-4)	23	19	18	16
Relativt stark (5-6)	13	7	7	4
Stark anknytning (7)	10	5	5	4
Romer				
Ingen anknytning (1)	95	92	93	93
Viss (2-4)	4	7	6	7
Relativt stark (5-6)	1	1	0,4	0,3
Stark anknytning (7)	0,4	0,2	0,3	0
Judar				
Ingen anknytning (1)	92	90	88	88
Viss (2-4)	7	8	10	10
Relativt stark (5-6)	1	2	1	2
Stark anknytning (7)	0,2	0,5	0,7	0,3

Anmärkning: Antal svarande som angivit värdet 2-7 är för samer 783, tornedalingar 649, finländare 721, romer 144 och judar 218.

Dock ger tabell 11.8 underlag för antagandet att den andel av befolkningen som har en stark romsk, liksom även judisk, anknytning torde uppgå till minst ett par procent av befolkningen i de fyra norra länen (om judarnas etablering i de norrländska samhällena se Hammarström 2007).

Hur stor andel av Norrlandsbefolkningen som utgör det många kanske tänker på, och föreställer sig som "den vanliga norrlänningen", eller en "majoritetsbefolkning", visar tabell 11.9. Där ser vi den befolkningsandel i länen som *inte* angett någon "minoritetsanknytning" och som *inte* själva har invandrat och vars föräldrar *inte* heller är invandrade till Sverige. I Västerbotten och Västernorrland utgör den andelen relativt många, 31 respektive 34 procent, men att andelen i Norrbotten bara uppgår till 19 och i Jämtland till endast 16 procent.

Den slutsats som tabellerna 11.8 och 11.9 självklart motiverar är att Norra Sverige och främst då Norrbotten, Jämtland och Västerbotten historiskt sett präglats, och fortfarande idag präglas, av sin mångkulturella karaktär och att det

är detta som är det "normala" och ett av kännetecknen för dessa tre läns befolkning.

Tabell 11.9 Andel av befolkningen som inte har anknytning till en nationell minoritet, som inte har invandrat och som inte har någon förälder som invandrat till Sverige

	Andel (procent)
Norrbottens län	19
Västerbottens län	31
Västernorrlands län	34
Jämtlands län	16

Vad är "bra" och vad är "dåligt" med globaliseringen?

Vilka inslag i en ökande internationell integration uppfattas då som *Mest bra*, *Varken bra eller dåligt*, *Mest dåligt*, alternativt *Vet ej*. Det framgår av tabell 11.10 tillsammans med procentbalansen som visar den andel som anger *Mest bra* minus andelen *Mest dåligt*. Där ser vi att en i huvudsak positiv värdering finns för snabbare teknik- och kunskapsspridning, nya varor och matvanor, lägre priser på vissa varor, men också för internationaliserad TV, att oftare möta människor från andra länder och kulturkretsar och att få grannar från andra länder.

Mest folkligt stöd har dock ett ökat internationellt polissamarbete som över 70 procent anger som *Mest bra* och bara 2 procent som *Mest dåligt*. Genom ökad konkurrensutsatthet utslagna arbetsplatser i Sverige uppfattar de flesta som *Mest dåligt*. Beträffande den generella inställningen till en ökad konkurrensutsatthet för landet anger relativt få detta som *Mest bra* medan flest personer har valt alternativet *Varken eller* på denna fråga

Att svenska politikernas handlingsutrymme kan begränsas uppfattar bara drygt 7 procent som något positivt, medan 43 procent ser det som *Mest dåligt*. Minskade gränskontroller anger knappt 43 procent som något *Mest dåligt*, att jämföra med bara 16 procent som mest ser fördelar av detta. Vi kan också i tabell 11.10 notera att även om betydligt fler uppskattar internationell TV än som anger alternativet mest dåligt, så är den andel som anger *Varken eller* relativt stor. Samma förhållande gäller för inställningen till att möta andra kulturer och religioner och att få utländska grannar. Det innebär att en minoritet omfattar åsikten att det är mest bra att få grannar från andra länder liksom att fler människor med utländska rötter finns i den egna kommunen. Frågan är då hur att tolka det måhända något "diplomatiska" eller "politiskt korrekta" svaret *Varken eller* och att så få, bara knappt 10 procent, anger alternativet *Mest dåligt*. Kanske vi här ser ännu en illustration till det många kommentarer efter EU-parlamentsvalet framhöll rörande frågan om varför Sverigedemokraterna i val brukar få en högre röstandel än opinionsundersökningarna före valen antytt. Relativt få förefaller alltså vilja, på en direkt fråga, uppge sin negativa inställning till invandring, men

kan kanske i "valbåsets anonymitet" rösta på ett parti starkt kritiskt till invandringen till Sverige. Hur ser då den invandringsvänliga respektive kritiske norrlänningen ut?

En närmare analys har visat att den som är mest "invandravänlig" är en högutbildad kvinna i ett hushåll med över 600 000 kronor i årsinkomst och som är i åldern 30-49 år. För en sådan person uppgår andelen som svarat "Mest bra" till 60 procent på frågan om att "fler människor i den egna kommunen har rötter utomlands". Det kan jämföras med 33 procent bland alla svarande. Den mest "invandrarnegativa" norrlänningen är en gymnasieutbildad man i åldern 30-49 år. Bland dem anger nära var femte person (19 procent) svarsalternativet "Mest dåligt", att jämföra med bara 8 procent av alla norrlänningar. Bland högutbildade kvinnor med inkomster över 600 000 kronor finns inte någon som angett alternativet "Mest dåligt" på den aktuella frågan.

Vi ser också i tabell 10 att de som anger *Vet ej* genomgående på samtliga frågor utgör mellan var femte och var tionde person. Också en relativt stor andel anger genomgående svarsalternativet *Varken eller*. Den andelen understiger 20 procent endast för värderingen av ett ökat internationellt polissamarbete och snabbare teknikspridning.

Att bedöma de samlade effekterna av globaliseringen handlar uppenbart om en mycket svår fråga, som väl bara experter möjligen kan vara rätt säkra på, dock förutsatt att det enbart gäller det egna specialområdet. Då väldigt små skillnader finns mellan länen har någon sådan redovisning inte presenterats här.

Tabell 11.10 Din värdering av följande tänkbara effekter av globaliseringen

	Mest bra	Varken eller	Mest dåligt	Vet ej	Procent- balans
Internationellt polissamarbete ökar	72	13	2	13	+70
Ny teknik och kunskap snabbt hit	69	15	1	15	+68
Vissa varor billigare	64	21	2	13	+62
Nya varor och butiker	55	30	4	12	+51
Ny mat och nya restauranger	53	29	4	13	+49
TV kanaler från hela världen	40	39	8	13	+32
Oftare möta andra kulturer och religioner	39	36	9	15	+30
Utländska grannar	37	41	7	14	+30
Elitidrotten blir mer internationell	32	42	5	21	+27
Fler i den egna kommunen med rötter utomlands	33	41	8	18	+25
Sverige blir mer konkurrensutsatt	22	38	23	17	- 1
Gränskontroller avskaffas eller blir färre	16	26	43	14	-27
Svenska politikers handlingsfrihet begränsas	8	29	43	21	-35
Vissa arbetsplatser konkurreras ut	4	22	56	18	-52

Efter det att respondenterna värderat dessa konkreta uttryck för globaliseringen ställdes de inför frågan att göra en sammantagen värdering av globaliseringens konsekvenser för hela Sverige, respektive för norra Sverige på en sjugradig skala från *Övervägande bra* till *Övervägande dåligt*. I tabell 11.11 har svarsalternativen 1 = i huvudsak bra slagits samman med alternativen 2 och 3, medan 4 getts innebörden *Varken eller* och värdena 5–7 tolkats som *I huvudsak dåligt*. Andelen som svarat Vet ej har också presenterats.

Av tabell 11.11 kan vi dra slutsatsen att relativt få, men betydligt mer än tionde norrlänning, uppfattar globaliseringen som något i huvudsak dåligt för Sveriges del, men att avsevärt fler uppfattar den som negativ för Norrland. Här skiljer sig dessutom Västerbotten och Jämtland något från Norrbotten och Västernorrland med en större "globaliseringsnegativ" opinion som där omfattar var fjärde medborgare. Knappt hälften anger en i huvudsak positiv värdering av globaliseringen för hela Sveriges del utan några egentliga skillnader mellan de fyra länen. Sammantaget visar tabell 11.11 att mellan 60-70 procent har uppfattningen att globaliseringen antingen har positiva, eller varken har positiva eller negativa, följder för såväl Sverige som Norrland.

Tabell 11.11 Är globaliseringen i huvudsak bra eller dålig för Sverige och Norrland?

Uppfattning	Norrbotten	Västerbotten	Västernorrland	Jämtland	Totalt
I huvudsak bra för Sverige	48	47	48	49	48
I huvudsak bra för Norrland	43	40	42	41	42
Varken eller för Sverige	21	21	18	19	20
Varken eller för Norrland	19	17	16	15	17
I huvudsak dålig för Sverige	15	14	12	15	14
I huvudsak dålig för Norrland	19	24	19	25	22
Vet ej för Sveriges del	16	18	21	17	18
Vet ej för Norrlands del	18	19	23	18	20

Vad kännetecknar då den "globaliseringsvänliga", respektive "globaliseringskritiska", norrlänningen? En stor mängd faktorer/attribut på individerna har prövats i olika multivariata analyser för att klargöra detta. I tabell 11.12 redovisas huvudresultaten från denna undersökning, dvs. vilka personliga attribut som visat sig ha en tydlig, stabil och statistiskt säkerställd effekt på att hysa den ena eller andra åsikten om globaliseringens konsekvenser för Norra Sverige.

Som ovan framgått har drygt 40 procent av befolkningen en positiv värdering, knappt 20 en ambivalent inställning, 22 procent menar effekterna i huvudsak är dåliga medan 20 procent inte har någon uppfattning om globaliseringens följder för norra Sverige. I tabell 11.12 är effekter signifikanta på 5-procentnivån markerade med fet stil och anger "effekten" av respektive personligt attribut uttryckt i procentenheter. Respektive partiell effekt skall alltså adderas till, eller subtraheras från, den andel hela populationen uppvisar för respektive svarsalternativ.

Vi ser att en hushållsinkomst under 400 000 signifikant sänker benägenheten att ha en positiv värdering av internationaliseringen, liksom en kort utbildningsbakgrund. En inkomst över 600 000 kronor ökar påtagligt andelen positiva, liksom en universitetsutbildning. Män är något mer såväl positiva som negativa,

medan kvinnorna i större omfattning anger alternativen *Varken eller* och *Vet ej*. Vi ser också att ett uttalat politiskt intresse höjer andelen positiva och sänker andelen *Vet ej* svar, medan spegelbilden av detta finns bland dem som inte alls är intresserade av politik.

Vi kan också notera att ålder spelar en relativt sett liten roll för inställningen till globaliseringen, även om personer mellan 50-64 år signifikant är mer positiva, medan de äldre än 65 år har en signifikant lägre andel som anger *Mest bra* och en högre andel *Vet ej* svar. Kanske, lite förvånande, uttrycker alltså varken de yngsta, eller de i yngre medelålder, någon uttalat globaliseringspositiv inställning.

Vi ser också att boendeort inte alls spelar någon roll för inställningen till globaliseringen vid sidan av, och så att säga utöver, andra attribut. Kustkommun alternativt inlands-/fjällkommun uppvisar mycket små och icke-signifikanta effekter.

Tabell 11.12 Hur uppfattar olika människor globaliseringens följder för norra Sverige?

	Mest bra	Varken eller	Mest dåligt	Vet ej
Hela populationens fördelning (procent)	42	17	22	19
Effekter av:				
Kön				
Kvinna	- 2.2	1.0	- 2.5	3.7
Man	2.4	- 1.1	2.8	- 4.1
Ålder				
15-29 år	0.5	1.4	- 2.0	- 0.1
30-49 år	- 1.1	- 0.0	1.0	- 0.0
50-64 år	3.3	- 1.2	1.2	- 3.4
65-w år	- 3.1	0.8	1.5	3.9
Utbildning				
Grund-/folkskola	- 10.4	0.0	8.6	13.1
Gymnasial utbildning	- 1.7	0.6	2.4	- 1.3
Högskola/universitet	8.2	- 0.5	- 0.3	- 7.4
Hushållsinkomst				
w - 200 000	- 6.6	- 3.2	- 3.4	12.9
201-400 000	- 5.4	0.6	4.4	0.4
401-600 000	2.7	2.7	0.4	- 5.7
601 000 – w	13.8	- 3.0	- 6.0	- 4.9
Organisationsanställd	- 3.4	- 9.9	10.9	- 4.3
Politiskt intresse				
Politiskt intresserad	7.7	- 0.4	0.4	- 7.0
Politiskt ointresserad	- 6.4	1.5	- 0.6	5.8
Judisk anknytning	10.1	- 2.1	- 0.9	- 7.1
Kommuntyp				
Inlands- eller fjällkommun	- 0.6	-1.6	1.9	- 0.3
Kustkommun	0.9	0.1	1.5	- 0.4

Anmärkning: Effekter signifikanta på minst 5-procentnivån är markerade i fet stil. N=2198. Bearbetningen utförd med Analysis of Tables (ANOTA). För en teknisk beskrivning av beräkningsmetoden se Bethlehem (2006).

Hur inställningen till internationaliseringen uppfattas av den som angett en relativt stark anknytning till någon av de fem nationella minoriteterna har också undersökts. Den fråga vi vill söka ett svar på är om det är så att en identitet vars egenart inte primärt består i att följa nationsgränser påverkar attityden till globaliseringen? För att pröva detta har endast de som angett värdena 4-7, dvs. en relativt stark anknytning till respektive nationell minoritet, införts i analysen. Då framkom att endast attributet "Judisk anknytning" har en signifikant, och då kraftigt positiv effekt, för mest bra och negativ för mest dåligt, medan någon sådan överhuvudtaget inte alls finns hos personer med anknytning till övriga nationella minoriteter.

Intressant att notera är också att den enda typ av arbetsgivare/anställning som har en signifikant effekt är de som arbetar åt en intresseorganisation, och den har då ett "negativt tecken" för *Mest bra* och ett kraftigt positivt tecken för *Mest dåligt*. Anställda i intresseorganisationer, vars dominerande "affärsidé" ju är att försöka upprätta och upprätthålla nationella monopol på att företräda vissa grupper, förefaller således uppleva internationaliseringen som klart mer problematisk än människor som arbetar i andra sammanhang och med andra målsättningar. Bland dem som är företagare, eller arbetar i kommuner, lands-ting, staten eller i ett privat tjänste-, alternativt tillverkningsföretag, finns ingen åsikt i någondera riktningen vad gäller globaliseringens konsekvenser som en "effekt av" arbetsplatstyp.

En sammantagen slutsats som tabell 11.12 ger underlag för är att om en norrlänning finns i ett hushåll med en inkomst över 600 000 kr, har universitetsutbildning, är politiskt intresserad, är man i åldern 50-64 år och har en judisk anknytning, då är den personen med 90 procents säkerhet uttalat positiv till globaliseringen.

"Omvänt" visar tabell 11.12 att om en person finns i hushåll med inkomster under 200 000 kr, enbart har grundläggande utbildning, är kvinna, är politiskt ointresserad och är över 65 år, då "smälter" de globaliseringspositivas andel ihop till bara 13.7 procent. Om attributet organisationsanställd dessutom tillförs reduceras andelen till endast 10 procent. I motsvarande grupp uppgår den andel som svarat *Vet ej* till närmare 45 procent. Den uttalat mest globaliseringsnegativa personen är en man som har en inkomst under 400 000 kronor, som enbart har grundläggande skolutbildning och som arbetar åt en intresseorganisation. Med dessa egenskaper anger nästan 50 procent alternativet *Mest dåligt* om globaliseringens konsekvenser.

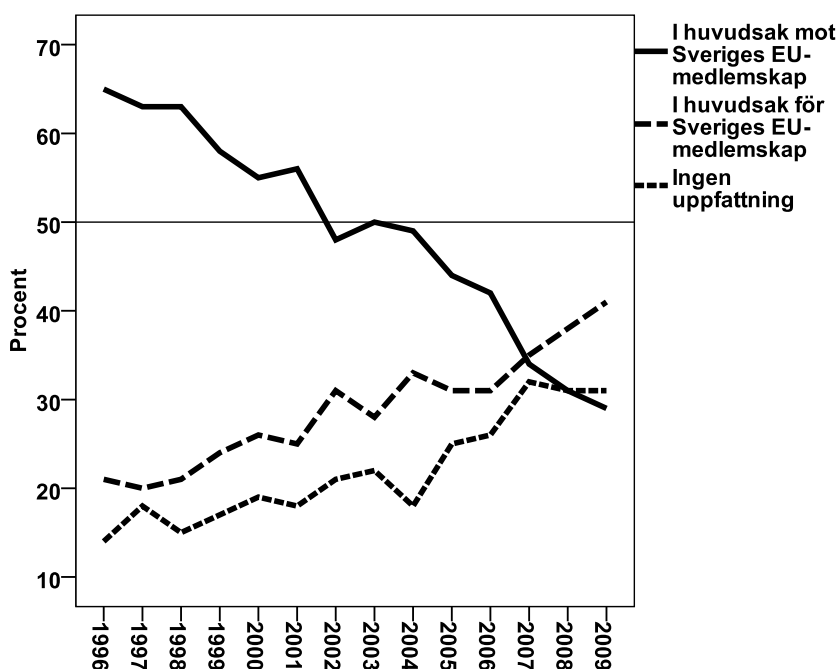
Att ha en samlad uppfattning om globaliseringens positiva, alternativt negativa, konsekvenser är givetvis, som ovan påpekats, väldigt svårt. Vilka anger då i första hand ett *Vet ej-svar*? Tabell 11.12 visar att om en person uppvisar följande egenskaper, en inkomst under 200 000 kr, enbart har grundskola, är kvinna, är politiskt ointresserad och är över 65 år, då uppgår andelen *Vet ej-svar* till drygt 58 procent.

Att globaliseringen, och frågor som därtill hör som t.ex. EU-politiken, således i hög grad kan uppfattas som ett "elit-projekt" torde alltså vara rätt svårt att förneka mot bakgrund av dessa resultat avseende den norrländska befolkningens inställning till frågan/frågorna. De generellt sett "resursstarka" tycks således se

mycket mer av löften och möjligheter i, medan de mindre "resurstarka" ser mer av problem, hot och nackdelar till följd av, globaliseringen.

I samband med de två folkomröstningarna om EU-medlemskap och anslutning till EMU uppvisade praktiskt taget utan undantag hela norra Sverige en starkt negativ inställning. I folkomröstningen om EU-medlemskapet år 1994 fanns bara en kommun i norr, Sandviken, med en om än mycket knapp Ja-majoritet, 49.6 mot 49,5 procent. I EMU-valet 2003 fanns bara en kommun, Haparanda, där en majoritet på 50.3 procent röstade Ja för anslutning till valutaunionen. I snart sagt samtliga övriga kommuner röstade vanligen omkring 70 (+/- 10) procent Nej vid båda dessa folkomröstningar, således trots den nordsvenska tillväxtens och näringslivets närmast totala export- och världsmarknadsberoende sedan 150 år.

Figur 11.4 Är du i huvudsak för eller mot det svenska medborgarskapet i EU eller har du ingen åsikt? Svarsfördelning i de fyra Norrlandslänen.

Dock visar SCB:s återkommande undersökningar att den tidigare så kompakt EU-negativa opinionen i de fyra nordligaste länen dramatiskt försvagats sedan 1996 och utgör nu mindre än 30 procent. Samtidigt har de EU-positivas andel ökat från endast 20 procent år 1996 till drygt 40 procent i maj 2009, se figur 11.4. Kanske kan vi tolka detta som att norrlänningarna allt mer börjat dra slutsatsen att globaliseringen kräver nya, nationsövergripande, politiska lösningar och organisationsformer. Måhända kan det också innebära att den, mot en storregionbildning just nu, rätt skeptiska eller rent av negativa folkopinionen också på sikt kommer att ändras. Redan nu finns ju, som Anders Lidström visat i

kapitel tre i denna bok, en övervikt för de som anser att en större nordsvensk region förmodligen stärker Norrlands konkurrenskraft och därmed också den ekonomiska utvecklingen i norr.

Slutsatser

Vi kan alltså konstatera att den norrländska samhällsutvecklingen idag är, och sedan lång tid tillbaka varit, intimt kopplad till ett internationellt sammanhang. Norrlands industrialisering skapade en starkt världsmarknadsberoende, råvarubaserad exportekonomi. Delvis präglar detta fortfarande många av Norrlands samhällsbildningar och, som Ulf Wiberg visat i kapitel 8, dessutom än mer norrlänningarnas subjektiva föreställningar om vad som är viktigt idag och inför framtiden. På frågan om de viktigaste inslagen i samhällslivet för länens utveckling anges råvaruutvinning på samma nivå som t.ex. högre utbildning och forskning, och högre än tjänsteföretag, informationsteknologi, flygtrafik, finansiell verksamhet och kultur. Den avgörande strukturella förändringen för Norrlands tillväxtförutsättningar som inträffade på 1960-talet har alltså egentligen inte ännu kommit att ta sig något genomgripande uttryck i norrlänningarnas föreställningsvärldar. Det faktum att tillväxten sedan 1960-talet nästan uteslutande är orienterad till stora urbana centra och, för sysselsättningens del, i allt väsentligt är baserad på olika typer tjänsteproduktion har norrlänningen inte ännu "tagit till sig" i någon större omfattning.

Vi har också kunnat konstatera att den norrländska medborgaren i hög grad är "globaliserad" då relativt många i sina arbeten har internationella kontakter, använder andra språk än svenska och att 20 procent årligen reser utomlands i sina arbeten. Av dem som rest utanför det egna länet på sin fritid reser årligen mer än 90 procent av Norrbottningarna utomlands och nära 80 procent av jämtarna. Det kan jämföras med 70 procent i Västerbotten och Västernorrland. Att norrbottningars och jämtars fritidsresande utomlands uppvisar så höga nivåer förklaras med dessa båda läns starka interaktion med Finland respektive Norge. Jämfört med utlandsresandet nationellt genomför norrlänningarna fler utlandsresor. Av svenskarna åker i genomsnitt 60 procent utomlands varje år (Res 2005-2006. Den nationella resvaneundersökningen, SIKA 2007:19 sid 39)

Vid en sammantagen bedömning om globaliseringens konsekvenser anser knappt 50 procent att dessa är "mest bra" för Sverige, mot bara ca 40 procent som anser detta för Norrlands del. I Västerbotten och Jämtland är var fjärde medborgare uttalat "globaliseringsnegativ" mot mindre än 20 procent i Norrbotten och Västernorrland. Då det gäller invandringen är knappt 10 procent öppet negativa.

Vid en analys av vad som kännetecknar den "globaliseringsvänliga", respektive "globaliseringsnegativa" norrlänningen tonar en tydlig bild fram. De generellt sett resursstarka, dvs. de med höga inkomster, hög utbildning och med ett uttalat samhällsintresse är starkt positiva. Personer med kortare utbildningsbakgrund, med lägre inkomster och med lågt samhällsengagemang uttrycker i betydligt högre grad en negativ inställning. Sannolikt svarar detta mot den realitet som globaliseringen ställer olika människor inför. Även om Sverige och

Norrland generellt sett gynnas av ökad internationell handel, utländska investeringar, immigration och snabbare teknik- och kunskapsöverföring m.m. så fördelas med säkerhet konsekvenserna av detta olika mellan olika grupper av människor. De resursstarka tenderar sannolikt vanligen att gynnas på olika sätt, medan de mindre resurstarka är de som först får känna av globaliseringens nackdelar. Såväl hela landet som norra Sverige står här inför en stor utmaning att å ena sidan bejaka globaliseringens möjligheter samtidigt som en politik måste utformas som hanterar de, för vissa grupper av människor, mindre fördelaktiga konsekvenserna, t.ex. att vissa arbetsplatser i snabb takt konkurreras ut. Det inledningsvis refererade Globaliseringsrådets genomlysning betonar just detta som en nyckelfråga för landet. Vad det gäller är att undvika ökande konflikter mellan olika grupper i samhället på grund av ökade sociala och kulturella skillnader och en växande utlännings- och invandrarfientlighet.

En slutsats är att Norrland uppenbarligen står inför två stora utmaningar. Den ena är att undvika det konfliktladdade scenario som Globaliseringsrådet befarar, dvs. att händelser som de i Vännäs våren 2008, då en "mobb" angrep några flyktningfamiljers bostäder, förblir ett undantag och att sådana scener av upplopp, bilbränder m.m. som nyligen utspelats i Malmö och Göteborg inte heller blir en del av den norrländska utvecklingen. Den andra utmaningen är att norrlänningarna och deras politiska företrädare, såväl utåt som inåt, måste börja kommunicera en annan bild av Norrland än den som idag snart sagt helt dominerar, dvs. att ständigt upprepa förekomsten av värdefulla råvaror och stora produktions- och nettoexportvärden från vattenkraft, skog, stål, koppar, guld, malmer och mineraler. Dessa näringar står, och kommer förvisso att även i framtiden stå, för mycket stora produktionsvärden och stora investeringar, men har numera väldigt lite att göra med den övergripande befolknings- och sysselsättningsutvecklingen och den regionala inkomst- och kapitalbildningen i norr.

Om den negativa demografiska utvecklingen för hela Norrlands del ska kunna brytas då handlar detta uteslutande om att skapa förutsättningar för växande tjänstenärings- och utbildningsintensivt slag, och att ha ett samhällsklimat som bland annat underlättar och uppmuntrar immigration från andra länder. Någon annan framtid finns inte som ett alternativ till en långsiktigt fortsatt befolkningsminskning eller, i bästa fall, bara stagnation.

Referenser

Bethlehem, J., 2006. *Analysis of Tables*. Netherlands Central Bureau of Statistics, Voorburg, The Netherlands, January 2006.

Borgegård, L.-E., 1973. *Tjärhanteringen i Västerbottens län under 1800-talets senare hälft. En studie av produktion och transporter med särskild hänsyn till Ume- och Vindelälvens dalgångar*. Kungliga Skytteanska samfundets handlingar 12.

Bortom krisen. Om ett framgångsrikt Sverige i den nya globala ekonomin. Ds 2009:21. STHLM

Braunerhjelm, P., 2009. *Utvecklingskraft och omställningsförmåga. En globaliserad svensk ekonomi*. Slutrapport från Globaliseringsrådets kansli. Västerås.

Davis, P., 1996. Nineteenth-century Ocean Trade and Transport. I *International Trade and British Economic Growth. From the Eighteenth Century to the Present Day*, ed. Mathias P, Davis J.A. Oxford & Cambridge USA.

Ekholm, K., 2008. *Globaliseringens drivkrafter och samhällsekonomiska konsekvenser*. Underlagsrapport nr 9 till Globaliseringsrådet. Västerås.

Elenius, L. och Ekenberg, S., 2002. *Minoritetsspråk och myndighetskontakt. Flerspråkighet bland användare av samiska, meänkieli och finska i Norrbottens län efter minoritetslagarnas tillkomst 2000*. Centrum för utbildning och forskning i samhällsvetenskap, Luleå tekniska universitet.

Elenius, L., 2006. *Nationalstat och minoritetspolitik. Samer och finskspåkiga minoriteter i ett jämförande nordiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Gossas, M., 2006. *Kommunal samverkan och statlig nätverksstyrning*. Diss. Institutet för framtidsstudier & Örebro universitet.

Gossas, M., 2003. *Kommunen som nätverksaktör. En kommunreform för 2000-talet*. Institutet för framtidsstudier. STHLM

Hammarström, P., 2007. *Nationens styvbarn: judisk samhällsintegration i några Norrlandsstäder 1870-1940*. STHLM

Lundgren, N.-G., 1996. Bulk trade and maritime transportation costs. The evolution of global markets. *Resources Policy*. Vol. 22, No 1-2.

Nyström, M., 1977. Handelsflotta och sjöfart i Norra och Mellersta Norrland under 1800-talet. I *Samhällsforskning kring historiska problem. Uppsatser tillägnade professor Gustaf Utterström*. Umeå Studies in Economic History 2. Umeå.

Res 2005-2006. Den nationella resvaneundersökningen, SIKA 2007:19

12. Är det möjligt att bryta stagnationen?

Nils-Gustav Lundgren, Luleå tekniska universitet och CERUM, Umeå universitet
Ulf Wiberg, Kulturgeografiska institutionen, Umeå universitet

Omvärldsförändringar

Under de senaste 20 åren har det skett omfattande förändringar av den europeiska kartbilden. Hela 27 länder deltar nu i den Europeiska Unionens försök att skapa "det gränslösa" Europa. Olika barriärer mellan länderna minskas fortlöpande eller rivs helt. Syftet är att på så sätt öka rörligheten över gränserna och därmed förhoppningsvis främja den ekonomiska tillväxten i Europa. I stor utsträckning är EU:s utvidgning en reaktion på den växande globalisering av näringslivet som kraftigt reducerat nationella regeringars förmåga att kontrollera och styra samhällsutvecklingen. Övernationella organisations- och beslutsformer krävs om ett kollektivt, och demokratiskt förankrat, beslutsfattande ska kunna påverka samhällsutvecklingen på något avgörande sätt.

De snabbt växande flödena av information, varor, tjänster och kapital över nationsgränserna, liksom den allt större frihet som många människor nu har att välja var man vill bo och arbeta, skapar sammantaget starka krafter till samhällsförändring. Ett tydligt drag i omvandlingsprocessen är att konkurrensen mellan länder, regioner och företag ökar.

I grunden gynnas utan tvivel den generella ekonomiska utvecklingen i länder som deltar i en ökad internationell integration genom en produktivitetshöjande konkurrens. Samtidigt är det uppenbart att vissa regioner, liksom grupper av medborgare, gynnas medan andra tvingas uppleva olika typer av nackdelar och negativa konsekvenser. Det handlar då bl.a. om att en del arbetsplatser helt konkurreras ut, samtidigt som konkurrensen om andra arbeten leder till en stagnerad eller rent av negativ inkomstutveckling. På så sätt medför globaliseringen att inre spänningar och konflikter ökar i de länder och regioner som snabbt integreras med omvärlden.

Den norra delen av Sverige är sedan 1960-talet fångad i en stagnerande befolkningsutveckling, för att inte säga process av direkt tillbakagång. En minskande befolkning är en otvetydig signal om en bristande konkurrenskraft och attraktivitet, såväl ur företags som ur enskilda människors synvinkel.

Sammantaget har de fyra nordligaste länens folkmängd minskat med 5,3 procent, dvs. med ca 49 000 personer mellan 1960 och 2009, från ca 927 000 till knappt 878 000. Eftersom hela Sveriges folkmängd samtidigt ökat med 23 procent har dessa läns andel av landets befolkning minskat från 12,4 till 9,4 procent mellan 1960 och 2009. Västernorrlands relativa tillbakagång är störst, från 3,8 till 2,6 procent. Därefter följer Jämtland vars befolkningsandel minskat från 1,9 till 1,4 procent, Norrbotten med en tillbakagång från 3,5 till 2,7 procent och Västerbotten med en minskning från 3,2 till 2,8 procent. Samtidigt har det skett en kraftig inomregional befolkningskoncentration där endast Umeå, Sundsvall, Timrå, Östersund, Luleå, Piteå och Haparanda varit vinnare under hela den gångna 50-årsperioden, medan övriga kommuner antingen haft ned- och uppgångar, stagnerat eller påtagligt minskat i folkmängd. Till bilden hör också sedan länge ett flyttningsmönster som resulterar i en påtagligt åldrande befolkning i flertalet kommuner. Det ställer sjukvården, äldreomsorgen och skolorna inför stora anpassningsproblem

Dagens offentliga organisationer, i form av till exempel kommuner, län, länspolisdistrikt och landsting, verkar få allt svårare att möta de ekonomiska och sociala samhällsförändringarna. Det har främst sin orsak i att den globala ekonomisk-tekniska utvecklingen haft sådana konsekvenser för näringsliv och arbetsmarknad att ett i hög grad nytt lokaliseringsmönster för såväl företag som hushåll uppstått.

Varför regionbildning på agendan?

En helt avgörande fråga för norra Sveriges möjligheter att hävda sig som en attraktiv miljö att bo och verka i är hur dessa förändringar kan och bör mötas med medvetna politiska strategier och handlingsplaner samt därtill kopplade politiska åtgärder. Regionalisering, dvs. en starkare politisk roll för den regionala nivån, i kombination med sammanslagningar av län/landsting till större regioner, betraktas av många, men långt ifrån av alla, som en nödvändig åtgärd. Detta för att skapa kraftfullare organisatoriska möjligheter att möta de nya förutsättningar som främst globaliseringen orsakat. Vår undersökning visar att flertalet norrlänningar tror att detta kan bidra till ökad konkurrenskraft och ekonomisk tillväxt. Samtidigt uttrycks tydliga farhågor både om att demokratin kan försämraras och att de avsevärt större beslutsterritorier som en läns- och landstingssammanslagning medför kan komma att påtagligt missgynna delar av regionen.

Mest väsentligt för regionala utvecklingsstrategier och handlingsplaner är att uppnå administrativ effektivitet och funktionalitet samt att finna ändamålsenliga former för att bedriva regionalt utvecklingsarbete. Mer konkret handlar det om lokalisering och organisering av sjukvård, annan kvalificerad samhällsservice, kulturutbud, transportinfrastruktur, kollektivtrafik liksom åtgärder för att främja näringslivet. En annan viktig regional utvecklingsfråga är den högre utbildningens och forskningens roll för att bidra till kompetensutveckling och skapa mer kunskapsbaserade organisationer som kraftfullt kan driva förnyelseprocesserna i norr. Bland dessa områden varierar den regionala nivåns möjligheter att påverka och styra utvecklingen, men med en regionalisering skapas möjligheter

att utforma mer samordnade lösningar som därmed också kan bli effektivare ur kostnadssynpunkt. Det kan också bana väg för nydanande förhandlingar och överenskommelser med andra offentliga och privata aktörer. Ett annat viktigt argument från storregionförespråkare gäller den norra landsdelens förmåga att på ett samlat och slagkraftigt sätt hävda sina intressen mot andra, allt mer välorganiserade regioners förmåga att tillgodose sina särintressen gentemot och i förhandlingar med, statsmakten. Idag kan t.ex. statliga myndigheter och deras generaldirektörer "spela ut" flera län, landshövdingar och landsting, liksom många kommuner, mot varandra vid exempelvis beslut om förändrad regional lokalisering av olika verksamheter. Vad som kan vara mest optimalt för norra Sveriges del finns det ingen aktör som med legitimitet och auktoritet kan artikulera och hävda.

Förespråkarna ser med andra ord regionaliseringen som en möjlighet till ett kraftfullare agerande gentemot både andra regioner och statliga myndigheter. En regionbildning kommer att öppna nya möjligheter för den politiska nivån i samhället att bidra till en bättre ekonomisk utveckling och en tryggare välfärd. Mot detta ställer storregionmotståndarna risken för växande inomregionala skillnader i livsvillkoren för invånarna och för företagens utvecklingsmöjligheter, samt ett större avstånd mellan valda och väljare.

Finns norrlänningen?

En styrka hos en regionbildning är sannolikt att den är i viss harmoni med hur invånarna upplever sin geografiska och sociala förankring. Identiteter skapas i förhållande till andra människor och grupper och bygger på upplevelser av samhörighet. En gemensam regional identitet har betydelse för hur politiska beslut formas, förankras och vinner legitimitet. Platser, församlingar, kommuner, landskap och län har varit identitetsskapande och det har även utvecklats en föreställning om en norrländsk identitet rotad i en samhörighet präglad av gemensamma politiska och kulturella traditioner. Vår undersökning visar emellertid att den lokala samhörigheten betyder allra mest. Samhörigheten över kommun- och länsgränser är betydligt svagare. En geografisk identitet betyder dessutom för många människor ofta mindre än andra identitetsskapande faktorer som till exempel ålder, kön, utbildning, yrke, fritidsintressen, värderingar, etnicitet och religion. En slutsats som kan dras av detta är att vi inte funnit belägg för några skarpa hindrande identitetsskillnader mellan de nuvarande länen, men inte heller att det finns någon självklar gemensam identitet som förenande drivkraft. Dock har vi funnit att en norrländsk identitet, som ju är en viktig del av den mentala bilden i övriga Sverige av den norra landsändan, också existerar bland norrlänningarna själva. Identiteten som norrlänning är nästan lika stark som länsidentiteten och identiteten som svensk i alla de fyra länen. Norrlänningen "finns" alltså faktiskt, även enligt norrlänningarnas egna uppfattningar! Det kan sannolikt betraktas som ett värdefullt, om än något "diffust", fundament för regionbyggandet i norr.

Medborgarna är dock just nu relativt kallsinniga till regionaliseringssträvandena. Vår undersökning visar att endast var tredje tillfrågad vill ha någon form

av storregion. På frågan om man tror att de två som planeras – Region Mitt-Sverige och Region Norrland – i huvudsak skulle leda till fördelar eller nackdelar svarar 38 procent att nackdelarna överväger, medan 22 procent menar att fördelarna överväger. Samtidigt kan konstateras att invånarna i Västra Götalandsregionen var mer skeptiska inför regionbildandet där. Resultaten visar också att synen på storregioner varierar en hel del mellan invånarna i de fyra länen. Det finns mer positiva förväntningar på region Mittsverige än på region Norrland. Norrbottningarna är mest negativa, följt av västerbottningarna. I Västernorrland och Jämtland är i stort sett lika många positiva som negativa.

En viktig utgångspunkt för den politiska agendan vid en regionalisering är hur invånarna upplever samhällsmiljön i regionen, dvs. vad som upplevs som bra respektive dåligt. Även om befolkningsutvecklingen på de flesta håll i de fyra länen präglas av tillbakagång, som i sin tur leder till en fortgående försvagning av underlaget för viktig samhällsservice och transportinfrastruktur, är merparten ändå påtagligt nöjda med de allmänna livsvillkoren där man bor oavsett län eller om det är kustbygd, inland eller fjällbygd. Tydliga kontraster mellan kust, inland och fjäll framträder dock i hur man upplever tillgången på olika specifika slag av samhällsservice. Störst är missnöjet i fjällkommunerna där både det lokala underlaget är minst och avstånden till servicen är längst. Noterbart är också att missnöjet är tydligast bland de yngre, vilket också återspeglas i att många i ung ålder väljer att lämna dessa bygder.

Det finns följaktligen tydliga inomregionala spänningar både mellan kommuner och mellan generationer i uppfattningar om hur samhällsinfrastrukturen ska utvecklas i framtiden. Den politiska utmaningen är att balansera mellan ofta tydligt uttalade önskningsom att upprätthålla dagens spridningsmönster av samhällsservicen till att överväga behov av att koncentrera och kraftsamla kring en ökad servicenivå på färre platser för att på så sätt öka medborgarnas intresse både för att stanna kvar och att flytta in till regionen från andra håll.

Sjukvård och annan samhällsservice

En mycket betydelsefull såväl "inom-" som "storregional" fråga sedan lång tid tillbaka gäller sjukvårdens organisation och lokalisering. Generellt sett är medborgarna mycket nöjda med den hälso- och sjukvård som finns i norr, t.ex. jämfört med medborgarna i region Skåne. Vad gäller vårdcentralerna finns dock ett visst missnöje med den medicinska kvalitén, främst i fjällkommunerna.

I övrigt finns det en relativt god spridning av akutsjukhus i de fyra länen. Det reflekteras också i att flertalet av de som svarat på våra frågor är nöjda med avståndet till sitt närmaste akutsjukhus. Det finns dock stora länsvisa skillnader. Minst nöjd är man i Jämtland och mest nöjd är man i Västerbotten. Beträffande synen på en ökad koncentration av specialistsjukvården till de större sjukhusen är närmare 60 procent positivt inställda – mest positiv är man i Norrbotten och minst positiv i Jämtland. Då det gäller att öka inslaget av privata alternativ inom hälso- och sjukvården är västerbottningarna starkt negativa, medan inställningen är något mer positiv till privata alternativ i Norrbotten och Västernorrland.

Norrlands universitetssjukhus i Umeå har samtliga fyra län som upptagningsområde och kräver minst ett sådant befolkningsunderlag för att kunna driva flera av specialistinriktningarna. Även vid en uppdelning i två storregioner behövs således en gränsöverskridande samverkan kring den mest specialiserade vården.

Hur står då norra Sverige politiskt, kunskapsmässigt och organisatoriskt rustat att möta en framtid av minskande och åldrande befolkning och som dessutom fortlöpande koncentreras till de största orterna? En annan grundläggande fråga inför framtiden är hur landsdelen ska kunna möta globaliseringens konsekvenser dvs. en ökande geografisk rörlighet för människor, kapital, varor, information och tjänster, med åtföljande skärpt konkurrens mellan regioner om såväl företags som om enskilda människors val av lokaliseringsort och boendemiljö? Något enkelt och entydigt svar på dessa två frågor kan givetvis inte ges, men en hel del slutsatser kan ändå dras från vår undersökning.

Norrlänningarna och demokratin

Att det generella samhällsklimatet i norr är av ett slag som ger goda möjligheter att hantera såväl dagens som framtidens problem antyds av den höga grad av förtroende, och det starka sociala kapital, som kännetecknar landsdelen. Det är bara människor som i hög grad inbördes litar på varandra som också kan väntas förmå agera kollektivt för regionens bästa. Den, jämfört med Sverige i övrigt, höga graden av mänsklig tillit som finns i norr måste därför uppfattas som mycket positivt och lovande. I detta avseende finns inte heller några större skillnader inom regionen, dvs. mellan länen, kust-, inlands- eller fjällkommuner. På samma sätt kan man tolka den bedömning norrlänningarna gör av de välfärdstjänster som kommuner och landsting levererar. Genomgående uttrycks en i huvudsak mycket positiv värdering av barnomsorg, skola, äldreomsorg, bostäder, kultur, bibliotek, fritid, idrott, hälso- och sjukvård. Det som norrlänningarna uttrycker visst missnöje med är däremot infrastrukturen för kommunikationer och kollektivtrafiken, dvs. ett av de kärnområden som en storregionbildning skulle ha möjligheter att göra betydligt mer samlade och kraftfulla insatser inom, jämfört med dagens län/landsting. Norrlänningarna uttrycker också en tydlig önskan om att serviceskillnaderna inte ska bli alltför stora mellan regionens olika delar, samtidigt som man vill att besluten ska fattas så decentraliserat som möjligt. Det kan tolkas så att norrlänningarna egentligen efterlyser ett bättre samspel mellan kommunerna å ena sidan och en mer "ansvarstagande" och resursstark regional nivå å andra sidan.

Befolkningen i norr är också relativt nöjd med demokratin sätt att fungera, främst på kommunal och riksnivå, med små skillnader mellan länen. Dock finns det större skillnader mellan kust, inland och fjäll. En högre andel av de bosatta i de inre delarna uttrycker en negativ hållning till hur demokratin fungerar såväl i kommuner, landsting, Sverige som EU. Här finns alltså en inomregional åsiktsskillnad som kan verka splittrande. På individnivå finns små skillnader i detta avseende, dvs. mellan män och kvinnor samt mellan olika ålders- och utbildningskategorier.

Ett ur regionbildningssynpunkt uppenbart problematiskt faktum är att medborgarna genomgående är minst nöjda med demokratin på regional dvs. landstingsnivå. Många anser sig inte vara berörda av besluten på den nivån och man uppfattar dessutom samtidigt möjligheten till påverkan som liten. Detta kan samtidigt ses som ett starkt skäl för att det borde genomföras någon typ av institutionell förnyelse på den regionala nivån. Nästan 35 procent av norrlänningarna efterfrågar också en sådan förnyelse, dvs. någon form av regionbildning, medan knappt 29 procent vill behålla den nuvarande ordningen, samtidigt som nästan lika många inte har någon uppfattning. Bara 10 procent menar att det inte behövs någon regional mellannivå, dvs. mellan kommuner och stat.

Jobben och framtiden

En annan slutsats av problematisk natur som kan dras av vår undersökning är en kvardröjande tydlig förhoppning och tilltro till precis den näringsstruktur som sedan 1960-talet är grundorsaken till landsdelens både absoluta och relativa demografiska tillbakagång. På frågan om de viktigaste inslagen i samhällslivet för länens utveckling anges råvaruutvinning i ungefär lika hög utsträckning som universitetsutbildning och forskning samt tjänsteföretag och betydligt högre än informationsteknologi, flygtrafik, finansiell verksamhet och kultur. Den avgörande strukturella förändringen av tillväxtförutsättningarna som globalt verkande krafter orsakat sedan 1960-talet har alltså inte ännu på något genomgripande sätt förändrat norrlänningarnas föreställningsvärldar. Det faktum att tillväxten sedan 1960-talet nästan uteslutande är lokaliserad till större städer och, beträffande sysselsättningen, i allt väsentligt är baserad på olika typer av tjänsteproduktion har norrlänningen inte ännu fullt ut "tagit till sig".

Norrlänningarna och deras politiska företrädare måste, såväl externt som internt, börja kommunicera en annan bild av landsändan än den som idag dominerar, dvs. att mer eller mindre närmast rituellt upprepa förekomsten av värdefulla råvaror och stora produktions- och nettoexportvärden från vattenkraft, skog, malmer, mineraler, stål och andra metaller. Dessa näringar står, och kommer förvisso att även i framtiden stå, för mycket stora produktionsvärden och stora investeringar, men har inte längre någon avgörande roll för den generella befolknings- eller sysselsättningsutvecklingen och inte heller för den regionala inkomst- och kapitalbildningen i norr, men givetvis av stor betydelse för bolagens aktieägare och statskassan.

Om den negativa befolkningsutvecklingen för hela norra Sveriges del ska kunna brytas handlar det i första hand om att skapa förutsättningar för växande tjänstenärings- och utbildningsintensivt slag. Det måste ske samtidigt som förutsättningarna för de traditionella norrländska näringarna upprätthålls och förbättras. Någon annan framtid finns inte som ett alternativ till en långsiktigt fortsatt befolkningsminskning eller, i bästa fall, stagnation. För att det ska bli verklighet torde dock krävas att också den offentliga organiseringen förnyas på olika sätt såväl på kommunal som på regional nivå.

Att hantera globaliseringen

För att bryta den negativa utvecklingen krävs alldeles uppenbart också ett samhällsklimat som uppmuntrar till inflyttning och då alldeles säkert i förstahand genom invandring från andra länder. Att tendenserna till tillbakagång inte varit än tydligare beror redan idag i hög grad på inflyttning från utlandet. Under 2000-talet har de fyra nordligaste länen haft en inrikes nettoförlust genom större utflyttning än inflyttning på drygt 29 000 personer. Samtidigt har de fyra länen haft ett positivt inflyttningsöverskott från utlandet på 25 500 personer. Som framgått i kapitel 11 har landsdelen, trots denna invandring, ännu ett extremt litet inslag i sin befolkning av människor födda i andra länder. Den andelen uppgår idag bara till mellan 6-9 procent, att jämföra med riksgenomsnittets 14 procent. De expansiva storstadsregionernas andel uppgår till mellan 14 och 20 procent. Den aspekt på globaliseringen som den internationella rörligheten av människor handlar om är dock långt ifrån oproblematiserad att hantera. Vår undersökning visar dock att "bara" knappt 10 procent av norrlänningarna är uttalat negativa till invandring, medan drygt 30 procent visar en positiv inställning. Flertalet, dvs. ca 60 procent har alltså en mer ambivalent inställning eller har angett svaret "vet ej" på frågor relaterade till invandring.

Vid en sammantagen analys av vad som kännetecknar den "globaliserings- och invandringsvänliga", respektive "globaliserings- och invandringsnegativa" norrlänningen tonar en tydlig bild fram. De generellt sett resursstarka, dvs. de med höga inkomster, hög utbildning och med ett uttalat samhällsintresse är starkt positiva. Personer med kortare utbildningsbakgrund, med lägre inkomster och med lågt samhällsengagemang uttrycker i betydligt högre grad en negativ inställning. Sannolikt svarar detta mot den realitet som den ökade rörligheten och ökade konkurrensutsattheten ställer människor inför. Även om alla delar av Sverige generellt sett gynnas av ökad internationell handel, utländska investeringar, invandring och snabbare teknik- och kunskapsöverföring m.m. så fördelas givetvis konsekvenserna av detta olika mellan olika grupper av människor. De resursstarka tenderar sannolikt vanligen att gynnas på olika sätt, medan de mindre resursstarka är de som först och allvarligast får känna på globaliseringens nackdelar. Såväl norra Sverige som övriga delar av Sverige står här inför en stor utmaning att å ena sidan bejaka globaliseringens möjligheter samtidigt som en politik måste utformas som hanterar de, för vissa grupper av medborgare, mindre fördelaktiga konsekvenserna, bland annat att en del typer av arbetsplatser i rätt snabb takt konkurreras ut. Vad det gäller är alltså att undvika tilltagande konflikter mellan olika grupper i samhället på grund av ökade sociala och kulturella skillnader och en växande utlännings- och invandrarfientlighet. Norra Sverige står här uppenbarligen inför en stor utmaning. Den består i att stimulera till invandring, men samtidigt undvika ett konfliktladdat framtidsscenario, dvs. att händelser som de i Vännäs våren 2009, då en "mobb" angrep några flyktningfamiljers bostäder, förblir ett undantag, och att sådana scener av upplopp, bilbränder och stenkastning mot polis och räddningstjänst som nyligen utspelats i Malmös och Göteborgs invandratäta stadsdelar inte blir en del av den norrländska utvecklingen.

Regionbildningens problem

Avslutningsvis kan konstateras att de allra flesta partierna i norr är för en regionbildning. Däremot föreligger oenighet om hur gränserna mellan de två regionerna ska dras. Då den nu begärda regionaliseringen av de fyra länen i norr handlar om en förändring av de administrativa gränserna så krävs att Kammarkollegiet, på regeringens uppdrag yttrar sig i frågan. I sin tur anlitade Kammarkollegiet konsultföretaget Sweco Eurofutures för att ytterligare utreda konsekvenserna av de två regionbildningsförslagen. I sin rapport från september 2009 drar konsultföretaget slutsatsen att den föreslagna geografiska uppdelningen i flera avseenden inte möter Ansvarskommitténs utgångspunkter och kriterier för bildandet av storregioner. Två starka invändningar mot förslaget om region Mittsverige är dels att folkmängden blir långt under den rekommenderade lägsta nivån, dels att dess gräns i Västernorrland skär rakt igenom Sundsvallsregionen som totalt omfattar samverkan mellan sex kommuner, men där Sundsvall och Timrå utgör en avsevärd del.

I utredningen påpekas också att endast en storregion som omfattar alla fyra länen rymmer samtliga idag etablerade samverkansmönster inom och över länsgränserna. Ett viktigt argument mot en uppdelning i två storregioner som också framförs i utredningen är att en enda storregion i norr skapar större möjligheter till skalfördelar inom den specialiserade sjukvården genom bättre möjligheter till samplanering och arbetsfördelning mellan de olika sjukhusen. Samtidigt finns givetvis farhågor om att de stora geografiska avstånden kan innebära svårigheter att uppnå samordningsvinster.

I de remissvar som lämnats på konsultföretagets rapport framgår tydligt hur oerhört komplicerad den process är som politikerna har att hantera i regionfrågan. De mycket skarpa politiska konflikterna runt storregionfrågan i Norrbotten framgår tydligt av landstingets "Yttrande över utredning om ändrad regional indelning – Norrland (2 oktober 2009, dnr 1677-09)". Efter votering och rösträkning med 9 mot 6 har dock ett svar från Norrbotten antagits som helst vill se en fyrlänsregion i norr. Men då de politiska förutsättningarna för detta saknas menar man att en storregion som omfattar de tre länen Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten är att föredra. En sådan bör dessutom snabbt genomföras, dvs. till år 2011. Det är samma svar som kommit från såväl Norrstyrelsen, Västerbottens landsting som Region Västerbotten, där dock en större enighet kan visas upp. Även landstinget i Västernorrland har i sitt svar intagit samma hållning, men även där har främst Moderaterna och Sjukvårdspartiet en avvikande mening, dvs. menar att en storregionbildning inte kan genomföras då bland annat folkligt stöd för detta saknas. Stor medial uppmärksamhet har också Härnösands kommun fått då man i sitt remissvar inte förordar någon av de två regioner som föreslagits. Främst vill Härnösands kommunfullmäktige undvika att Västernorrlands län delas, och vill därför att en fyrlänslösning "utreds vidare speciellt vad gäller demokratiaspekten". Utöver de fem utredningsalternativ Kammarkollegiet/Sweco Eurofutures redovisar vill Härnösand dessutom att en regionbildning bestående av hela Jämtland och Västernorrlandslän utreds och, att som fjärde och sista alternativ, Västernorrlands möjligheter att bilda en egen region utreds (Protokoll 2009-09-28, §93, KS 08/272.000).

Vår undersökning visar att demokratispekten är central för förutsättningarna att forma nya regioner. Samtidigt innebär medborgarnas rätt låga förtroende för, och engagemang i, de nuvarande landstingens arbete att en mer fördjupad demokratisk och folkligt förankrad diskussion torde vara mycket svår att åstadkomma. Det innebär sannolikt ett tämligen svagt och kanske t.o.m. bräckligt utgångsläge för en storregionbildning. För att nå en bättre acceptans och förtroende bland medborgarna måste utformningen av den nya politiska institutionen tydligt beakta det legitimitetsproblem som många medborgare tycks se mot bakgrund av de mycket stora geografiska områden som de storregionala besluten skulle komma att handla om i norr.

Enkätundersökningens genomförande

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Undersökningens uppläggning

Planerna på att genomföra en särskild medborgarundersökning kring den norrländska regionfrågan växte successivt fram under vintern 2007–2008. I takt med att politikerna i kommuner och landsting formerade sig i syfte att få till stånd större regioner blev det också allt mer uppenbart att en av de kunskapsluckor som rådde kring regionaliseringen och dess förutsättningar var frågan om hur medborgarna i de nordligaste länen såg på detta. Frågan var också om den norrländska regionaliseringen hade några särdrag jämfört med de regioner som hade växt fram i Skåne och Västra Götaland. En första studie borde också genomföras innan några regioner fanns på plats för att kunna lägga en grund för framtida uppföljningar och därmed slutsatser om hur norrlänningarnas inställning förändras över tid.

Från den nybildade Norrstyrelsen fanns ett önskemål om att regionaliseringen skulle följas av forskare som kunde bidra med kritiska iakttagelser på distans under den pågående processen. Detta byggde i hög grad på positiva erfarenheter av ett sådant förfarande i Västra Götaland. Frågan gick till professor Anders Lidström vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, som ombads utarbeta ett förslag till hur en sådan regionstudie skulle kunna se ut. Förslaget bestod av de bägge komponenter som denna bok innehåller, dvs. både en processtudie och en medborgarundersökning. Tanken var vidare att uppgiften skulle lösas av en grupp forskare från de tre nordligaste universiteterna med olika ämnesbakgrund. I skissen redovisades de teman som medborgarundersökningen i första hand borde belysa och hur dessa var relevanta för den fortgående regionaliseringsprocessen.

De tre landsting som ingick i Norrstyrelsen accepterade planen och efter att senare även Jämtlands läns landsting valt att ansluta sig fördelades den totala projektkostnaden om 2,2 milj. kr på de fyra landstingen.

Under våren 2008 rekryterades medlemmarna i forskargruppen samtidigt som projektet planerades mer i detalj. Undersökningen genomfördes av *Kinnmark Information AB*, Stenungsund. Företaget har svarat för urval av

respondenter, tryckning av enkäter och foljebrev; utsändning av enkäter, påminnelser via brev och telefon samt kodning och sammanställning av datafiler. Alla filer är avidentifierade för att skydda respondenternas identitet.

Enkätundersökningen gick ut under namnet "Medborgare i norr 2008 – en frågeundersökning". 4 000 medborgare bosatta i de fyra nordligaste länen i åldern 15–85 år valdes slumpmässigt ut för att ingå i undersökningen. Någon viktning för att t.ex. få en viss representation från varje län tillämpades ej. Av dem som fick enkäten har 2 392 personer besvarat den, vilket är 64,1 % om hänsyn tas till naturligt bortfall. Uppgifter om bortfallets sammansättning och eventuella representationsproblem redovisas senare i detta kapitel.

Det formulär som användes innehöll 74 frågor, fördelade på 11 områden enligt sammanställningen i tabell 1. I bilaga 2 återfinns den fullständiga enkäten. Det bör noteras att enkäten utformades i två versioner, en för de medborgare som ingick i den tilltänkta Region Norrland, och en för dem som bodde inom Region MittSveriges område. Den enda skillnaden mellan enkätversionerna var att frågorna om regionalisering innehöll hänvisningar till de specifika regioner som var planerade inom respektive område. Medborgarna inom området för Region Norrland fick t.ex. bedöma för- och nackdelar med avseende på denna region, medan de som bodde i MittSverige fick göra motsvarande bedömning för Region MittSverige (se vidare i enkäten i bilaga 2)

Tabell 1 Frågeformulärets innehåll

Fråga	Nummer
Bakgrundsfrågor	1-21
Hemmahörighet	22-27
Förhållanden på din ort	28-33
Om din kommun	34-39
Utvecklingen i ditt län	40-41
Hälso- och sjukvård	42-47
Resor och kontakter	48-51
Globalisering	52-54
Demokrati och inflytande	55-64
Regionalisering	65-68
Fler frågor om dig själv	69-74

De flesta frågor hade fasta svarsalternativ men i några fall var frågorna öppna med svar som forskarna kategoriserar i efterhand. Respondenterna hade också möjlighet att kommentera enkäten som helhet på en särskild sida.

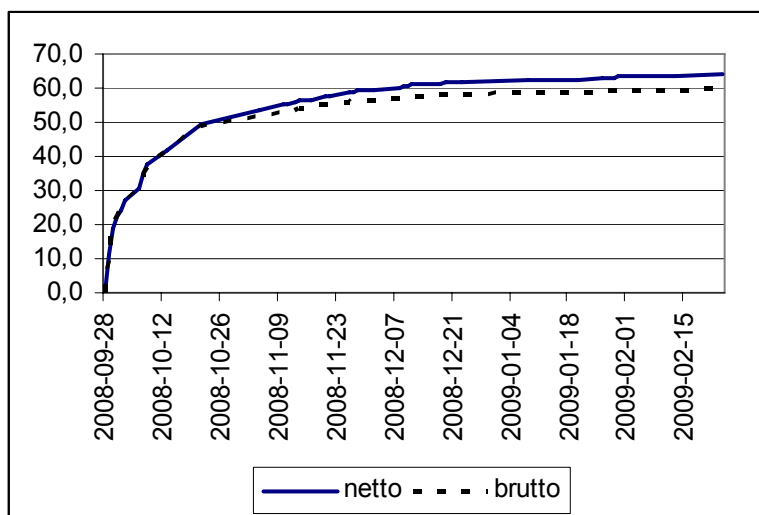
Genomförande och fältarbete

De olika insatserna under fältarbetet genomfördes enligt följande under hösten och vintern 2008–09:

16 september	Aviseringskort skickas ut till samtliga respondenter
22 september	Enkäten skickas ut till samtliga respondenter
30 september	Tack- och påminnelsekort skickas ut till samtliga respondenter
7 oktober	Andra formulär skickas ut till dem som inte besvarat första
17 oktober	Första telefonpåminnelser inleds
29 oktober	Första skriftliga påminnelse
12 november	Första telefonpåminnelser inleds
19 november	Andra skriftliga påminnelse
3 december	Tredje telefonpåminnelser inleds
10 december	Tredje skriftliga påminnelse Ytterligare telefonpåminnelser
16 februari	Fältstopp
2 mars	Leverans av datafiler

I figur 1 redovisas hur andelen inkomna enkäter successivt ökade. Redan efter ca två veckor från de att enkäterna skickats ut hade ca 30 procent av dem kommit in, vilket motsvarar ungefär hälften av samtliga inkomna enkäter. Därefter avtog inflödet successivt. Under undersökningens senare del genomfördes omfattande påminnelseinsatser vilket efter hand också gav utdelning i form av en relativt god svarsfrekvens.

Figur 1 Inkomna enkäter under undersökningsperioden

Hur svarsfrekvensen har beräknats sammanfattas i tabell 2.

Tabell 2 Beräkning av svarsfrekvensen

Bruttourval	4 000
Naturligt bortfall	268
Nettourval (bruttourval – naturligt bortfall)	3 732
Andel naturligt bortfall	6,7 %
Antal ifyllda och inkomna enkäter	2 392
Svarsfrekvens brutto	59,8 %
Svarsfrekvens netto (inkomna enkäter/nettourval)	64,1 %

Anmärkning: I det naturliga bortfallet ingår respondenter med okänd adress, avflyttade, avlidna, långvarigt bortresta, ej svensktalande samt personer som på grund av sjukdom eller handikapp ej kan svara.

En svarsfrekvens om 64 procent får anses vara mycket god för denna typ av undersökningar. Utöver de intensiva insatser som sattes in för att nå hög svarsfrekvens har det säkert också haft betydelse att enkäten upplevts relevant för de svarande. Enkäten har utformats med tanke på att den skulle kännas som en angelägenhet för norrlänningarna. Trots att många frågor inte var enkla att besvara har en vanlig kommentar från respondenter just varit att man anser att enkätfrågorna är viktiga.

Svarsbenägenhet och bortfallsanalys

Av tabell 3 framgår att urvalet nära överensstämmer med befolkningens sammansättning. Vissa grupper i urvalet har dock varit mer benägna att svara på enkäten än andra. Mönstret stämmer med det som brukar gälla vid denna typ av enkätundersökningar. Kvinnor och äldre har i högre grad än män och yngre besvarat enkäten. De i åldersgruppen 15-29 år är påtagligt underrepresenterade medan de medelålders är överrepresenterade. I den mån ålder spelar roll för respondenternas svar är det sannolikt att just de yngres svar inte får den tyngd som de borde ha haft.

Däremot har det ingen större betydelse var man bor för om man besvarat enkäten eller ej, även om norrbottningarna och de som bor i kustkommuner varit något mindre svarsbenägna.

Tabell 3 **Befolkningens sammansättning, undersökningens urval och svarande i fråga om kön, ålder, regiontillhörighet och länstillhörighet. Kolumnprocent.**

	Befolk- ningen	Urvalet	Svarande	Differens svarande urval
Kön:				
Man	50,2	50,2	46,8	-3,4
Kvinna	49,8	49,8	53,2	3,4
Summa	100,0	100,0	100,0	
Ålder:				
15-29 år	22,8	22,8	14,8	-8,0
30-49 år	30,2	30,1	27,8	-2,3
50-64 år	25,4	25,7	33,1	7,4
65-85 år	21,6	21,4	24,3	2,9
Summa	100,0	100,0	100,0	
Föreslagna regioner:				
Region Norrland	73,6	73,2	72,2	-1,0
Region MittSverige	26,4	26,8	27,8	1,0
Summa	100,0	100,0	100,0	
Län:				
Norrbottens län	28,4	28,8	27,6	-1,2
Västerbottens län	29,4	29,4	29,2	-0,2
Västernorrlands län	27,7	27,2	27,4	0,2
Jämtlands län	14,5	14,6	15,8	1,2
Summa	100,0	100,0	100,0	
Kust-, inlands- eller fjällkommun:				
Kustkommun	60,8	61,2	59,4	-1,8
Inlandskommun	25,0	24,6	25,6	1,0
Fjällkommun	14,2	14,2	15,0	0,8
Summa	100,0	100,0	100,0	
Antal		4 000	2 392	

Bilaga 1:

Territoriella indelningar i analyserna

Tabell 1 Föreslagna regioner

Område	Kommuner
Region Norrland	Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Timrå, Örnsköldsvik; Bjurholm, Dorotea, Lycksele, Malå, Nordmaling, Norsjö, Vilhelmina, Vindeln, Vännäs, Robertsfors, Skellefteå, Sorsele, Storuman, Umeå, Åsele; Arjeplog, Arvidsjaur, Boden, Gällivare, Jokkmokk, Haparanda, Kalix, Kiruna, Luleå, Piteå, Övertorneå, Pajala, Älvsbyn.
Region MittSverige	Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokom, Ragunda, Strömsund, Åre, Östersund; Sundsvall, Ånge

Tabell 2 Kust-, inlands- och fjällkommuner

Område	Kommuner
Kustkommuner	Timrå, Härnösand, Sundsvall, Örnsköldsvik, Nordmaling, Robertsfors, Umeå, Skellefteå, Kalix, Luleå, Piteå, Haparanda
Inlandskommuner	Ånge, Kramfors, Sollefteå, Ragunda, Bräcke, Östersund, Bjurholm, Vindeln, Norsjö, Malå, Vännäs, Åsele, Lycksele, Arvidsjaur, Övertorneå, Pajala, Älvsbyn, Boden.
Fjällkommuner	Krokom, Strömsund, Åre, Berg, Härjedalen, Storuman, Sorsele, Dorotea, Vilhelmina, Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna

Tabell 3 Kommunstorleksgrupper

Storleksgrupp	Kommuner
Små kommuner (< 20 000 invånare)	Berg, Bräcke, Härjedalen, Krokom, Ragunda, Strömsund, Åre; Kramfors, Timrå, Ånge; Bjurholm, Dorotea, Lycksele, Malå, Nordmaling, Norsjö, Robertsfors, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Vindeln, Vännäs, Åsele; Arjeplog, Arvidsjaur, Gällivare, Haparanda, Jokkmokk, Kalix, Pajala, Älvsbyn, Övertorneå.
Medelstora kommuner (20 000 – 49 999 invånare)	Härnösand, Sollefteå; Boden, Kiruna, Piteå
Stora kommuner (50 000 – invånare)	Östersund; Sundsvall, Örnsköldsvik; Skellefteå, Umeå; Luleå

Tabell 4 Landstingsvalkretsar

Landstingsvalkrets	Kommuner
<i>Norrbottnens län:</i>	
Malmfälten	Gällivare, Kiruna
Boden-Jokkmokk	Boden, Jokkmokk
Östra	Haparanda, Kalix, Pajala, Övertorneå
Luleå	Luleå
Pite älvadal	Arjeplog, Arvidsjaur, Piteå, Älvsbyn
<i>Västerbottens län:</i>	
Västerbotten norra	Skellefteå
Västerbotten västra	Dorotea, Lycksele, Norsjö, Malå, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Åsele
Västerbotten södra	Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Vindeln, Vännäs, Umeå
<i>Västernorrlands län:</i>	
Nolaskogs	Örnsköldsvik
Ådalen	Härnösand, Kramfors, Sollefteå
Medelpad	Timrå, Sundsvall, Ånge
<i>Jämtlands län:</i>	
Jämtlands västra	Berg, Härjedalen, Krokom, Åre
Östersund	Östersund
Jämtlands östra	Bräcke, Ragunda, Strömsund

Anmärkning: Medelpad består egentligen av två landstingsvalkretsar men har av tekniska skäl slagits samman till en i denna analys.

- en frågeundersökning

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

- här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser du att påståendet '*I dag skiner solen*' stämmer?

	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen upp- fattning
Om du tycker att påståendet <u>inte</u> stämmer alls, sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☒	☐
Om du tycker att påståendet <u>stämmer</u> delvis, markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	☒	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator.

Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här: ☒

Kryssa ej så här: ☒

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts.

Tack för din medverkan!

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Nummer	Område	Nummer	Område
1-21	Bakgrundsfrågor	48-51	Resor och kontakter
22-27	Hemmahörighet	52-54	Globalisering
28-33	Förhållanden på din ort	55-64	Demokrati och inflytande
34-39	Om din kommun	65-68	Regionalisering
40-41	Utvecklingen i ditt län	69-74	Fler frågor om dig själv
42-47	Hälso- och sjukvård		

FÖRST KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 1 **Är Du kvinna eller man?**

☐ Kvinna ☐ Man

Fråga 2 **Vilket år är Du född?**

19

Fråga 3 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensam- stående ☐	Sambo ☐	Gift/ partnerskap ☐	Änka/ änkling ☐
---	-----------------------------------	--	--

Fråga 4 **Har Du egna barn?**

☐ Ja ☐ Nej

Fråga 5 **Har Du delad vårdnad om barn?**

☐ Ja ☐ Nej

Fråga 6 **Hur ser Ditt hushåll ut?**

☐ Jag bor ensam	→	Gå vidare till fråga 7		
☐ Jag bor med/delar regelbundet mitt hushåll med:	→	En vuxen Flera vuxna Ett eller flera barn	☐ ☐ ☐	Ja Nej ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Om Du regelbundet delar Ditt hushåll med barn, hur många är de och i vilka åldrar är de?

	0-6 år	7-15 år	16 år eller äldre
Antal barn	...	i åldrarna	☐ ☐ ☐

Fråga 7 **Vilken skolutbildning har Du?** Markera det alternativ som Du anser passar bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den Du genomgår för närvarande.

- ☐ Ej fullgjort grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- ☐ Grundskola eller motsvarande obligatorisk skola
- ☐ Studier vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- ☐ Examen från gymnasium, folkhögskola eller motsvarande
- ☐ Eftergymnasial utbildning, ej högskola
- ☐ Studier vid högskola/universitet
- ☐ Examen från högskola/universitet
- ☐ Examen från forskarutbildning

Fråga 8 **Hur länge har Du bott i den kommun där Du nu bor?**

- ☐ Har alltid bott här Gå till fråga 10
- ☐ Har alltid bott här bortsett från kortare perioder för t.ex. studier i annan kommun
- ☐ Uppvuxen här och har återvänt efter långvarigt boende (minst fem år) i annan kommun
- ☐ Inflyttad, har bott här i mer än 20 år
- ☐ Inflyttad, har bott här i 11-20 år
- ☐ Inflyttad, har bott här i 4-10 år
- ☐ Inflyttad, har bott här i 1-3 år
- ☐ Inflyttad, har bott här mindre än 1 år

Fråga 9 **Var har Du tidigare bott?** Flera alternativ kan anges

- ☐ I annan kommun i detta län
- ☐ I annat län bland de fyra nordligaste länen
- ☐ I annan del av Sverige än i de fyra nordligaste länen
- ☐ I Finland eller Norge
- ☐ I annat europeiskt land, utanför Sverige, Finland eller Norge
- ☐ I annat land utanför Europa

Fråga 10 **Var i kommunen bor Du nu?**

- ☐ Kommunens centralort
- ☐ Annan tätort men **inte** i kommunens centralort
- ☐ Mindre by eller landsbygd

Fråga 11 **Vilken är Din huvudsakliga sysselsättning?** Ange endast **ett** alternativ

☐ Egen företagare	☐ Arbetssökande
☐ Förvärvsarbetande	☐ Ålderspensionär/avtalspensionär
☐ Studerande	☐ Förtidspensionär/sjukpensionär
☐ Tjänstledig/föräldraledig	☐ Annat:

Fråga 12 Vilket är/var Ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.

☐

..... (yrke/sysselsättning)

☐ Har aldrig förvärvsarbetat → Gå vidare till fråga 15

Fråga 13 Hur mycket arbetar/arbetade Du i genomsnitt per vecka?

- ☐ Heltid
☐ Deltid, minst 15 timmar per vecka
☐ Deltid, mindre än 15 timmar per vecka

Fråga 14 Har Du statlig, kommunal eller privat anställning? Om Du är pensionär, ange Din senaste anställning innan pensioneringen. Ange endast ett alternativ.

☐ Statlig	☐ Organisation/förening
☐ Kommunal	☐ Egenföretagare
☐ Landsting	☐ Förvärvsarbetar ej/har ej
☐ Privat industri	förvärvsarbetat
☐ Privata tjänster	

Fråga 15 Var arbetar/studerar Du för närvarande?

- ☐ I huvudsak i den kommun där jag bor
☐ I huvudsak i annan kommun än där jag bor. Jag pendlar till:
.....
☐ Arbetar/studerar inte

Fråga 16 Ungefär hur lång resväg har Du till arbetet/skolan?

Antal kilometer:

Fråga 17 Hur bedömer Du ditt allmänna hälsotillstånd? Svara med hjälp av nedanstående skala där 0 motsvarar "mycket dåligt" och 10 "mycket gott"

Mycket
dåligt

0

☐

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

6

☐

7

☐

8

☐

9

☐

10

☐

Mycket
gott

Fråga 18 Har Du varit sjukskriven vid något eller några tillfällen de senaste 12 månaderna?

- ☐ Nej
☐ Ja
- ☐ Upp till en vecka
☐ Mellan 1 vecka och 1 månad
☐ 1-3 månader
☐ 4-12 månader
☐ Mer än 12 månader

Fråga 19 Har Du invandrat till Sverige?

- ☐ Ja ☐ Nej

Fråga 20 Har Dina föräldrar invandrat till Sverige?

- ☐ Ja, en förälder ☐ Ja, båda föräldrarna ☐ Nej

Fråga 21 Hur viktigt är följande för Dig? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Inte alls viktigt							Mycket viktigt
	1	2	3	4	5	6	7	
Att ha ett fast arbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att ha nära till vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att bo där jag nu bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att ha nära till släkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att förverkliga mina idéer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att kunna göra karriär	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att ha kvar de vänner jag har idag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att kunna göra det jag nu gör på min fritid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Att ha omväxling i livet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

FRÅGOR OM VAR DU KÄNNER DIG HEMMA

Fråga 22 I vad mån passar följande beteckningar in på vad Du känner att Du är?

Markera för varje beteckning det alternativ som ligger närmast Din uppfattning

Jag känner mig som ...	Passar inte alls						Passar helt och fullt
	1	2	3	4	5	6	7
a) Norrbottning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Lapplänning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Västerbottning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Västernorrلänning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) Medelpading	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Ångermanلänning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Jämtلänning/Jämtte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Härjedaling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) Norrlänning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) Svensk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k) Europé	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 23 Hur väl känner Du Dig hemma i dessa geografiska områden? Markera det alternativ som ligger närmast din uppfattning.

Jag känner mig hemma i...	Inte alls hemma						Helt hemma
	1	2	3	4	5	6	7
a) min födelseort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) den ort där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) den kommun där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) det län där jag bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g) Finland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h) Norge	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i) Något annat land i Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j) Något annat land utanför Europa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 24 I vilken utsträckning känner Du att Du i det dagliga livet hör samman med andra? Markera det alternativ som ligger närmast din uppfattning.

Jag känner samhörighet med andra ...	Ingen samhörighet						Stor samhörighet
	1	2	3	4	5	6	7
a) på samma ort	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) i samma kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) i grannkommunerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) i samma län	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) i de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 25 I vilken utsträckning instämmer Du i följande påståenden? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Håller inte alls med	1	2	3	4	5	6	Håller helt med	Ingen upp- fattning
De flesta på <u>min bostadsort</u> ...									
a) talar på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) tänker på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De flesta i <u>min kommun</u> ...									
a) talar på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) tänker på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De flesta i <u>mitt län</u> ...									
a) talar på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) tänker på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De flesta i <u>de fyra nordligaste länen</u> ...									
a) talar på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) tänker på ett likartat sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 Sverige har officiellt erkänt fem nationella minoritetsgrupper; samer, tornedalingar, finländare, romer och judar. **Känner Du personligen någon anknytning till någon av dessa grupper?**

	Ingen anknytning	1	2	3	4	5	6	7	Stark anknytning
Samer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tornedalingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Finländare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Romer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Judar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 27 Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att
lita på människor
i allmänhet

Det går att lita
på människor i
allmänhet

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om Du skulle använda samma skala, i vilken utsträckning anser Du att det går att lita på människor i det område där Du bor?

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FRÅGOR OM DEN **ORT** DÄR DU BOR

Fråga 28 Vad anser Du om livsvillkoren på den ort där Du bor?

	Mycket bra	Ganska bra	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen upp- fattning
Livsvillkoren i allmänhet	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till vård/omsorg	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till skola/utbildning	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången på arbetstillfällen	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till kultur, idrott och underhållning	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgången till butiker	☐	☐	☐	☐	☐
Medborgarinflytandet	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdheten	☐	☐	☐	☐	☐
Tryggheten	☐	☐	☐	☐	☐
Entreprenörsandan	☐	☐	☐	☐	☐
Förutsättningarna för kvinnligt företagande	☐	☐	☐	☐	☐
Förutsättningarna för manligt företagande	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 Hur anser Du att följande samhällsorgan lyckas med att främja sysselsättningen där Du bor?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstinget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 30 Hur anser Du att följande samhällsorgan lyckas med att främja företagsutvecklingen där Du bor?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Landstinget	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 Har du under de senaste två åren flyttat eller haft planer på att flytta från Din bostadsort? Ange endast ett svarsalternativ

- ☐ Nej **————→** Gå vidare till fråga 34
- ☐ Ja, har flyttat
- ☐ Ja, har haft allvarliga planer på att flytta, men har inte gjort det
- ☐ Ja, har funderat på att flytta, men har inte gjort det

Fråga 32 Vilka var de främsta orsakerna till att Du flyttat eller haft planer på att flytta? Flera alternativ kan anges

- ☐ Var arbetslös och fick arbete på annan ort
- ☐ Make/maka/sambo/partner fick arbete
- ☐ Bytte arbete
- ☐ Ville ha annat boende
- ☐ Påbörjade eller avslutade studier
- ☐ Ville flytta närmare släkt och vänner
- ☐ Ville byta miljö
- ☐ Flyttade ihop/isär
- ☐ Ville ha bättre tillgång till service
- ☐ Trivdes inte på orten
- ☐ Annat skäl:

.....

Fråga 33 Vart flyttade Du eller planerade Du att flytta?

- ☐ Till annan ort i kommunen
- ☐ Till mindre ort i något av de fyra nordligaste länen
- ☐ Till större ort i något av de fyra nordligaste länen
- ☐ Till annan del av landet
- ☐ Utomlands

FRÅGOR OM DEN KOMMUN DÄR DU BOR

Fråga 34 Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska miss- nöjd	Mycket miss- nöjd	Ingen upp- fattning
1. Föräldrakooperativ barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnavårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Socialtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Färdtjänst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Handikappomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Turism	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Miljövård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Gator och vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Renhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Möjlighet att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Kommuninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28. Regioninformation	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 35 Vilken av ovanstående serviceområden anser Du att ...
(ange en av siffrorna 1-28 ovan)

... det är mest angeläget att
satsa på?

... det i första hand ska
minska på?

Fråga 36 Vad anser Du om Din kommun när det gäller:

	Mycket bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Hur kommunens politiker förverkligar kommunens bästa	☐	☐	☐	☐	☐
Hur de kommunala besluten genomförs av tjänstemännen	☐	☐	☐	☐	☐
Invånarnas möjligheter till insyn i kommunens beslut och verksamheter	☐	☐	☐	☐	☐
Hur medborgarna blir bemötta i kontakterna med kommunen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 37 Vilken är Din uppfattning om följande påståenden om den offentliga servicen (dvs den som kommun, landsting och staten svarar för)? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning:

	Håller inte alls med	1	2	3	4	5	6	Håller helt med	Ingen uppfattning
Beslut om den offentliga servicen bör alltid fattas så nära medborgarna som möjligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är inte viktigt var besluten fattas, bara den offentliga servicen blir bra	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det är viktigt att den offentliga servicen är likvärdig för alla, oavsett var i landet man bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det kan gärna vara stora skillnader i offentlig service mellan kommunerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38 Hur tror Du att den kommunala servicen skulle förändras om man slog ihop Din kommun med någon/några andra kommuner? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Mycket bättre	Något bättre	Varken bättre eller sämre	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
Skolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vård och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fritid och kultur	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk service (ex vatten, gator, miljö)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verksamhetens effektivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medborgarnas inflytande	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 Om Du jämför med idag, hur tror Du att situationen kommer att vara i den kommun där Du bor på följande områden om 10-15 år? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Mycket bättre	Något bättre	Ungefär samma	Något sämre	Mycket sämre	Ingen uppfattning
Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utbildningsmöjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vård och omsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång till butiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillgång till kultur, idrott, underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Medborgarinflytande	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysselsättningsmöjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trygghet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FRÅGOR OM DET LÄN DÄR DU BOR

Fråga 40 Enligt Din uppfattning - hur viktigt är följande för att Ditt län ska utvecklas i framtiden? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
Busstrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Flygtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Informationsteknologi	☐	☐	☐	☐	☐
Tågtrafik	☐	☐	☐	☐	☐
Vägar	☐	☐	☐	☐	☐
Elitidrott	☐	☐	☐	☐	☐
Föreningsliv	☐	☐	☐	☐	☐
Kultur, nöjesliv, evenemang	☐	☐	☐	☐	☐
Regional press, radio, tv	☐	☐	☐	☐	☐
Etnisk mångfald	☐	☐	☐	☐	☐
Jämställdhet mellan kvinnor och män	☐	☐	☐	☐	☐
God livsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐
Bank- och försäkringsväsende	☐	☐	☐	☐	☐
Detaljhandel	☐	☐	☐	☐	☐
Högre utbildning och forskning	☐	☐	☐	☐	☐
Avancerad sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐
Råvaruutvinning (skog, malm, m.m.)	☐	☐	☐	☐	☐
Rennäring	☐	☐	☐	☐	☐
Tillverkningsföretag	☐	☐	☐	☐	☐
Tjänsteföretag	☐	☐	☐	☐	☐
Turism	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 41 Här följer några påståenden om hur norra Sveriges naturresurser kan användas. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Skapa större och fler naturreservat/nationalparker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut produktionen av biobränsle	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga fler vindkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka förädlingen av skogsråvaran	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut de återstående älvarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Starta fler gruvor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta uranbrytning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta byggande på strandtomter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge fler utifrån möjlighet att jaga	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka rovdjursstammen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge större utrymme för rennäringen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FRÅGOR OM HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Fråga 42 Allmänt sett, vilken är Din uppfattning om sjukvården i följande avseenden: Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dålig	Ganska dålig	Mycket dålig	Ingen uppfattning
Din vårdcentral:						
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten/avståndet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närmaste akutsjukhus:						
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten/avståndet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den specialiserade vården vid regionsjukhuset i Umeå:						
Tillgången till vård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den medicinska kvaliteten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personalens bemötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Närheten/avståndet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 43 Har Du själv eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna sökt vård på

	Ja	Nej
a) Din vårdcentral?	☐	☐
b) närmaste akutsjukhus?	☐	☐
c) den specialiserade vården vid regionsjukhuset i Umeå?	☐	☐

Fråga 44 Här följer några påståenden om hälso- och sjukvården som förekommit i debatten. Vilken är Din uppfattning om vart och ett av dem?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Säkerställ att det finns minst en vårdcentral i varje kommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minska antalet akutsjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bedriv mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa större del av landstingens resurser på att förebygga ohälsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka skatterna för att säkerställa en god hälso- och sjukvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 45 Här följer några påståenden om vem som ska bestämma över hälso- och sjukvården. Vilken är Din uppfattning om vart och ett av dem?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Låt <u>läkarna</u> bestämma mer om hälso- och sjukvårdspolitikens inriktning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Låt <u>staten</u> bestämma mer om hälso- och sjukvårdspolitikens inriktning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Låt varje <u>landsting/region</u> i högre grad själv bestämma om hälso- och sjukvårdspolitikens inriktning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ge medborgarna större möjligheter att själva <u>välja</u> mellan olika alternativ i hälso- och sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 Får Du idag regelbunden hjälp i vardagen av någon utanför Ditt hushåll med nedanstående sysslor?

		Ja, jag får hjälp av ... (flera alternativ kan anges)					
	Nej	Anhörig	Vän/ bekant	Kommunen/ hemtjänst	Vård/ städ- företag	Ideell förening/ församling	Annan
Städning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matlagning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barnpassning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Barns fritidsaktivitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Inköp av dagligvaror	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Promenader/ sociala aktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skötsel av husdjur	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snöskottning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reparationer, drift, underhåll	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fysiska/hygieniska behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Transporter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avlastning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 Hjälper Du regelbundet någon i Din omgivning med sådant som den personen inte klarar av på egen hand?

	Ja	Nej		Ja	Nej
Städning	☐	☐	Trädgårdsarbete	☐	☐
Matlagning	☐	☐	Snöskottning	☐	☐
Barnpassning	☐	☐	Reparationer, drift, underhåll	☐	☐
Barns fritidsaktivitet	☐	☐	Fysiska/hygieniska behov	☐	☐
Inköp av dagligvaror	☐	☐	Transporter	☐	☐
Promenader/sociala aktiviteter	☐	☐	Avlastning	☐	☐
Skötsel av husdjur	☐	☐	Annat:	☐	☐

Om Du svarat ja på något av alternativen ovan: Vem hjälper Du? (Flera alternativ kan anges)

- ☐ Make/maka/sambo/partner
☐ Annan anhörig
☐ Vän/bekant/granne

Var vänlig uppskatta tidsomfattningen på den hjälp Du ger per vecka:

1-2 timmar 3-5 timmar 6-10 timmar Mer än 10 timmar
☐ ☐ ☐ ☐

FRÅGOR OM RESOR OCH KONTAKTER

Fråga 48 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna haft kontakt med personer från andra länder genom Ditt arbete?

Flera gånger i veckan	Flera gånger i månaden	Flera gånger per år	Någon gång per år/mer sällan	Aldrig	Förvärvs- arbetar ej/ ej relevant
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om Du i arbetet har kontakt med personer från andra länder, varifrån kommer dessa? (Flera alternativ kan anges).

☐ Norge	☐ Ryssland
☐ Finland	☐ Östeuropa
☐ Västeuropa	☐ Asien/Afrika
☐ Sydeuropa	☐ Nord/Sydamerika
	☐ Annat område

Fråga 49 Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna rest utanför Sverige i Ditt arbete?

Flera gånger i veckan	Flera gånger i månaden	Flera gånger per år	Någon gång per år/mer sällan	Aldrig	Förvärvs- arbetar ej/ ej relevant
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Om Du i arbetet rest utanför Sverige, vilka destinationer har Du haft för dessa resor? (Flera alternativ kan anges).

☐ Norge	☐ Ryssland
☐ Finland	☐ Östeuropa
☐ Västeuropa	☐ Asien/Afrika
☐ Sydeuropa	☐ Nord/Sydamerika
	☐ Annat område

Fråga 50 Har Du under de senaste 12 månaderna rest till platser utanför Ditt hemlän på Din fritid? (Flera alternativ kan anges).

☐ Nej

☐ Ja → **Till vilka platser har Du rest?** (Flera alternativ kan anges)

☐ Annat län i Norrland	☐ Finland
☐ Övriga Sverige	☐ Övriga Europa
☐ Norge	☐ Utanför Europa

Fråga 51 Hur ofta använder Du något annat språk än svenska?

	Dagligen	Flera gånger i veckan	Flera gånger per år	Någon gång per år/mer sällan	Aldrig	Arbetar/ studerar ej
I arbete eller studier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På fritiden	☐	☐	☐	☐	☐	
I Ditt hem	☐	☐	☐	☐	☐	

FRÅGOR OM GLOBALISERING

Samhällen och ekonomier vävs alltmer samman över nationsgränserna. Ibland talar man om detta som globalisering. Här följer några frågor om detta.

Fråga 52 Globalisering påverkar livet i Sverige på många sätt. **Vilken är Din uppfattning om följande tänkbara effekter av globaliseringen?**

	Mest bra	Varken bra eller dåligt	Mest dåligt	Ingen upp- fattning
Ny kunskap och teknik når oss snabbare	☐	☐	☐	☐
Nya matvanor och typer av restauranger etableras	☐	☐	☐	☐
Vi får tillgång till nya sorters butiker och varor	☐	☐	☐	☐
Vi får tillgång till TV-kanaler från hela världen	☐	☐	☐	☐
Vi får grannar från andra länder	☐	☐	☐	☐
Fler i den egna kommunen har rötter i andra länder	☐	☐	☐	☐
Vi får oftare möta andra kulturer och religioner	☐	☐	☐	☐
Elitidrotten i landet blir mer internationell	☐	☐	☐	☐
Gränskontroller avskaffas eller bli färre	☐	☐	☐	☐
Internationellt polissamarbete ökar	☐	☐	☐	☐
Vissa typer av arbeten/arbetsplatser konkurreras ut	☐	☐	☐	☐
Priserna på vissa varor sjunker	☐	☐	☐	☐
Sverige blir mer utsatt för konkurrens	☐	☐	☐	☐
Svenska politikers handlingsfrihet begränsas	☐	☐	☐	☐

Fråga 53 Är globalisering i huvudsak bra eller i huvudsak dåligt för Sverige?

Markera med ett kryss vad som ligger närmast Din uppfattning.

I huvudsak <u>bra</u> för Sverige							I huvudsak <u>dåligt</u> för Sverige	Ingen uppfatt- ning
1	2	3	4	5	6	7		
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		☐

Fråga 54 Är globalisering i huvudsak bra eller i huvudsak dåligt för Norrland?

Markera med ett kryss vad som ligger närmast Din uppfattning.

I huvudsak <u>bra</u> för Norrland							I huvudsak <u>dåligt</u> för Norrland	Ingen uppfatt- ning
1	2	3	4	5	6	7		
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		☐

FRÅGOR OM DEMOKRATI OCH INFLYTANDE

Fråga 55 Det finns olika sätt att som medborgare försöka åstadkomma förbättringar eller motverka försämringar i samhället. **Har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**

	Nej	En gång	Flera gånger
Skrivit under namninsamling	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐
Arbetat i organisation, rörelse eller nätverk	☐	☐	☐
Deltagit i partiarbete	☐	☐	☐
Deltagit i politiskt möte eller utfrågning	☐	☐	☐
Kontaktat eller medverkat i press, radio eller TV	☐	☐	☐
Medvetet valt att köpa en viss produkt av politisk, etisk eller miljömässig anledning	☐	☐	☐
Bojkottat produkt av politisk, etisk eller miljömässig anledning	☐	☐	☐
Deltagit i kampanj på Internet eller upprop via e-post	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i riksdag eller regering	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i kommun eller landsting	☐	☐	☐
Kontaktat anställd i kommun eller landsting	☐	☐	☐
Diskuterat samhällsfrågor eller politik med andra	☐	☐	☐
Försökt påverka någons åsikt om samhällsfrågor eller politik	☐	☐	☐

Fråga 56 Hur intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 57 Hur intresserad är Du av politik på olika nivåer?

Hur intresserad är Du av politik ...	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
a) i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
b) i Ditt landsting	☐	☐	☐	☐
c) som gäller de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐
d) i riksdag och regering	☐	☐	☐	☐
e) i EU	☐	☐	☐	☐

Fråga 58 På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar?

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
a) i den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
b) i Ditt landsting	☐	☐	☐	☐
c) i Sverige	☐	☐	☐	☐
d) i EU	☐	☐	☐	☐

Fråga 59 I vilken utsträckning anser Du att Du berörs av politiska beslut på olika nivåer?

Beslut i ...	Berörs väldigt mycket	Berörs ganska mycket	Berörs ganska lite	Berörs väldigt lite	Ingen uppfattning
a) den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐
b) Ditt landsting	☐	☐	☐	☐	☐
c) de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐	☐
d) Sametinget	☐	☐	☐	☐	☐
e) riksdag och regering	☐	☐	☐	☐	☐
f) EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 60 Hur viktigt är det för Dig att kunna påverka politiska beslut?

Beslut i ...	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt	Ingen uppfattning
a) den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐
b) Ditt landsting	☐	☐	☐	☐	☐
c) de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐	☐
d) riksdag och regering	☐	☐	☐	☐	☐
e) EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 61 Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut?

Beslut i ...	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
b) den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐
c) Ditt landsting	☐	☐	☐	☐	☐
d) de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐	☐
e) riksdag och regering	☐	☐	☐	☐	☐
f) EU	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62 Skulle Du vilja delta i offentliga diskussioner inför ett kommunalt beslut i en fråga Du tycker är av stor betydelse?

☐ Nej

☐ Ja → **Hur vill Du delta?** Du kan markera fler än ett alternativ:

- ☐ Offentligt möte med information och diskussioner med tjänstemän
- ☐ Offentligt möte med diskussioner med kommunpolitiker
- ☐ E-post/chatt eller diskussionsforum på Internet med tjänstemän/politiker
- ☐ Lämna skriftliga synpunkter till tjänstemän/politiker
- ☐ Individuellt möte med politiker/tjänstemän

- ☐ Vara med på ett öppet kommunfullmäktige eller nämndsmöte där medborgare kan få säga sin mening
- ☐ Svara på en enkät om den aktuella frågan
- ☐ Kommunal folkomröstning i frågan
- ☐ Annat alternativ, nämligen

.....

☐ Ingen uppfattning

Fråga 63 Hur intresserad är Du av nyheter om händelser i:

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
a) den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
b) det län där Du bor	☐	☐	☐	☐
c) de fyra nordligaste länen	☐	☐	☐	☐
d) Sverige	☐	☐	☐	☐
e) Europa	☐	☐	☐	☐
f) världen utanför Europa	☐	☐	☐	☐

Fråga 64 Känner Du till något om de pågående diskussionerna om nya regioner i de fyra nordligaste länen?

Nej,
inget alls
☐

Ja,
lite
☐

Ja, ganska
mycket
☐

Ja, väldigt
mycket
☐

NU KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM PLANERNA PÅ EN REGION NORRA SVERIGE

Fråga 65 Det finns planer på att landstingen i Norrbotten och Västerbotten samt norra Västernorrland från 2011 skall gå samman till en Region Norra Sverige. Ett direktvalt regionfullmäktige får då ansvaret för bl.a. hälso- och sjukvård och regionala utvecklingsfrågor för ca 650 000 invånare.

Tror Du att en sådan förändring skulle komma att innebära huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i Region Norra Sverige?

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken fördelar eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 66 Här följer fyra påståenden om tänkbara konsekvenser av att bilda en större direktvald region för norra Sverige. Ange vilken Din uppfattning är för vart och ett av påståendena.

En större direktvald region för norra Sverige ...	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen uppfattning
a) förbättrar möjligheterna för norra Sverige att hävda sig i konkurrens med andra regioner	☐	☐	☐	☐	☐
b) förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
c) stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
d) innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 67 I diskussionen om en framtida regionindelning i Norrland förs det fram olika alternativ. Vilken är Din uppfattning i frågan? Markera det alternativ som ligger närmast Din uppfattning.

- ☐ Den nuvarande indelningen i län/landsting är bäst och bör vara kvar
- ☐ De fyra nordligaste landstingen borde bilda en gemensam direktvald region
- ☐ De fyra nordligaste landstingen borde bilda två direktvalda regioner – en för Norrbotten/Västerbotten och en annan för Jämtland/Västernorrland
- ☐ De fyra nordligaste landstingen borde bilda två direktvalda regioner – en för Norrbotten, Västerbotten och Norra Västernorrland och en annan för Jämtlands län, Ånge och Sundsvall (dvs det som landstingen själva föreslagit)
- ☐ Någon annan lösning, nämligen:.....
.....
.....
.....
- ☐ Det behövs ingen direktvald landstings- eller regionnivå i Sverige. Uppgifterna kan i stället föras över till stat och kommuner.
- ☐ Ingen uppfattning

Fråga 68 Vill Du kunna påverka beslutet om regionindelning i Norrland?

- ☐ Ja → **Hur vill Du påverka?** Du kan markera fler än ett alternativ:
- ☐ Genom att rösta på ett parti som företräder min uppfattning i frågan
 - ☐ Genom att försöka påverka de politiker som beslutar i frågan
 - ☐ Genom att frågan avgörs i folkomröstning
- ☐ Nej → **Varför inte?** Du kan markera fler än ett alternativ:
- ☐ Jag överlämnar till politikerna att avgöra frågan
 - ☐ Jag är inte intresserad av frågan
- ☐ Ingen uppfattning

TILL SIST NÅGRA FLER FRÅGOR OM DIG SJÄLV

Fråga 69 **Ange nedan vilken/vilka föreningar/organisationer Du är medlem i samt hur aktiv Du är i dessa.**

	Ej medlem	Medlem, men <u>har inte</u> varit på aktivitet under de senaste 12 månaderna	Medlem och <u>har</u> varit på aktivitet under de senaste 12 månaderna	Medlem och har någon typ av uppdrag
Byalag, samhällsförening	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Företagarförening	☐	☐	☐	☐
Föräldraförening	☐	☐	☐	☐
Hembygdsförening	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐
Miljö- eller naturvårdsorganisation	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Invandrarförening	☐	☐	☐	☐
Jakt- eller fiskeförening	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans, konst etc)	☐	☐	☐	☐
Kvinnogrupp/förening	☐	☐	☐	☐
Nationell minoritetsorganisation	☐	☐	☐	☐
Nykterhetsorganisation	☐	☐	☐	☐
Ordenssällskap	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (inkl kvinno-/ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
Samfällighet	☐	☐	☐	☐
Skoterklubb/förening	☐	☐	☐	☐
Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐
Frikyrka/annan religiös organisation	☐	☐	☐	☐
Annan förening/organisation	☐	☐	☐	☐

Fråga 70 **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel ska räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)**

☐ 100 000 eller mindre
☐ 101 000 – 200 000
☐ 201 000 – 300 000
☐ 301 000 – 400 000 | ☐ 401 000 – 500 000
☐ 501 000 – 600 000
☐ 601 000 – 700 000
☐ Mer än 700 000 |
|---|---|

Fråga 71 Om Du skulle beskriva Ditt nuvarande hem respektive det hem Du växte upp i, vilka av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

- ☐ Arbetarhem
- ☐ Jordbrukarhem
- ☐ Tjänstemannahem
- ☐ Högre tjänstemanna-/akademikerhem
- ☐ Företagarhem

b) Det hem Du växte upp i:

- ☐ Arbetarhem
- ☐ Jordbrukarhem
- ☐ Tjänstemannahem
- ☐ Högre tjänstemanna-/akademikerhem
- ☐ Företagarhem

Fråga 72 Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster

☐

Något till vänster

☐

Varken till höger eller till vänster

☐

Något till höger

☐

Klart till höger

☐

Ingen uppfattning

☐

Fråga 73 Vilket parti tycker Du bäst om idag?

- ☐ Vänsterpartiet
- ☐ Socialdemokraterna
- ☐ Centerpartiet
- ☐ Folkpartiet

- ☐ Moderaterna
- ☐ Kristdemokraterna
- ☐ Miljöpartiet
- ☐ Annat parti (v.g. ange vilket):

.....

Fråga 74 Anser Du Dig vara övertygad anhängare av något politiskt parti?

Inte alls övertygad

1

☐

2

☐

3

☐

4

☐

5

☐

6

☐

Mycket övertygad

7

☐

STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Om Du har synpunkter på någon enskild fråga eller formuläret som helhet är vi tacksamma för att få ta del av dessa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Frågeundersökningen "Medborgare i norr 2008" genomförs av statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, i samverkan med forskare vid Luleå tekniska universitet och Mittuniversitetet. Undersökningen finansieras av landstingen i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland. De forskare som utför arbetet svarar självständigt för de frågor som ingår och för undersökningens uppläggning i övrigt.

Ansvarig för undersökningen är professor Anders Lidström vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Undersökningsledare är fil dr Katarina Eriksson. Magnus Kinnmark är projektsamordnare.

Har Du några frågor som rör din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark Information, telefon 020-28 28 30
(samtalet kostar bara en markering)

Du kan också ringa eller skicka e-post till de projektansvariga:

Anders Lidström, telefon: 090-786 61 81, e-post anders.lidstrom@pol.umu.se
Katarina Eriksson, telefon: 090-786 95 43, e-post katarina.eriksson@pol.umu.se

*Denna streckkod är endast till för att
inkomna svar skall kunna prickas av vid
datorns optiska läsning. Då slipper Du
få påminnelse i onödan.*

Frågorna 65 och 66 ersattes med följande utformning i
den enkätversion som användes i region MittSverige

NU KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM
PLANERNA PÅ EN REGION MITTSVERIGE

Fråga 65 Det finns planer på att Jämtlands läns landsting tillsammans med Sundsvall och Ånge kommuner från 2011 skall gå samman till en Region Mittsverige. Ett direktvalt regionfullmäktige får då ansvaret för bl.a. hälso- och sjukvård och regionala utvecklingsfrågor för ca 230 000 invånare.

Tror Du att denna förändring skulle komma att innebära huvudsakligen fördelar eller huvudsakligen nackdelar för invånarna i Region Mittsverige?

Mycket stora fördelar	Ganska stora fördelar	Varken fördelar eller nackdelar	Ganska stora nackdelar	Mycket stora nackdelar	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 66 Här följer fyra påståenden om tänkbara konsekvenser av att bilda en större direktvald region för Mittsverige. Ange vilken Din uppfattning är för vart och ett av påståendena.

En större direktvald region för Mittsverige ...	Stämmer helt	Stämmer delvis	Stämmer knappast	Stämmer inte alls	Ingen upp- fattning
a) förbättrar möjligheterna för Mittsverige att hävda sig i konkurrens med andra regioner	☐	☐	☐	☐	☐
b) förbättrar demokratin	☐	☐	☐	☐	☐
c) stärker områdets ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
d) innebär att delar av regionen missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐

Sedan ett par decennier håller Sverige på att stöpas om. I vårt land har av tradition staten och kommunerna varit starka, men nu växer också ett betydelsefullt regionalt självstyre fram. Västra Götaland och Skåne var först ut, men även på andra håll i landet diskuteras någon form av regionalisering.

Den här boken handlar om några av förutsättningarna för regionalisering i norra Sverige. Hur har politikerna i landsting och kommuner arbetat med att bilda nya regioner? Hur ser medborgarna på nya regioner och vad dessa skulle kunna innebära? Finns det en gemensam norrländsk identitet som grund för regioner? Vad säger norrlänningarna om landsändans framtid, hur kan den utvecklas och hur ska dess naturresurser användas? Vad har medborgarna för uppfattningar om hälso- och sjukvården, som blir en av de kommande regionernas huvudfrågor? Regioner blir också viktiga internationella aktörer, men hur pass internationellt orienterade är norrlänningarna?

Detta är centrala frågor i denna bok, som sammanfattar resultaten från ett forskningsprojekt med flera framstående regionforskare från Umeå universitet, Luleå tekniska universitet och Mittuniversitetet som medverkande. Projektet har finansierats av de fyra nordligaste landstingen men forskarna svarar självständigt för uppläggning, analyser och slutsatser. Sammantaget skapar detta bättre grund för att kunna diskutera ifall norra Sverige kan regionaliseras.

Kan norra Sverige regionaliseras? är avsedd för alla som är intresserade av regionfrågan och norra Sveriges framtid. Boken kan med fördel användas som lärobok på folkhögskolor, gymnasier och universitet men kan också fungera som underlag för diskussioner i partier, studieförbund och andra folkrörelser.